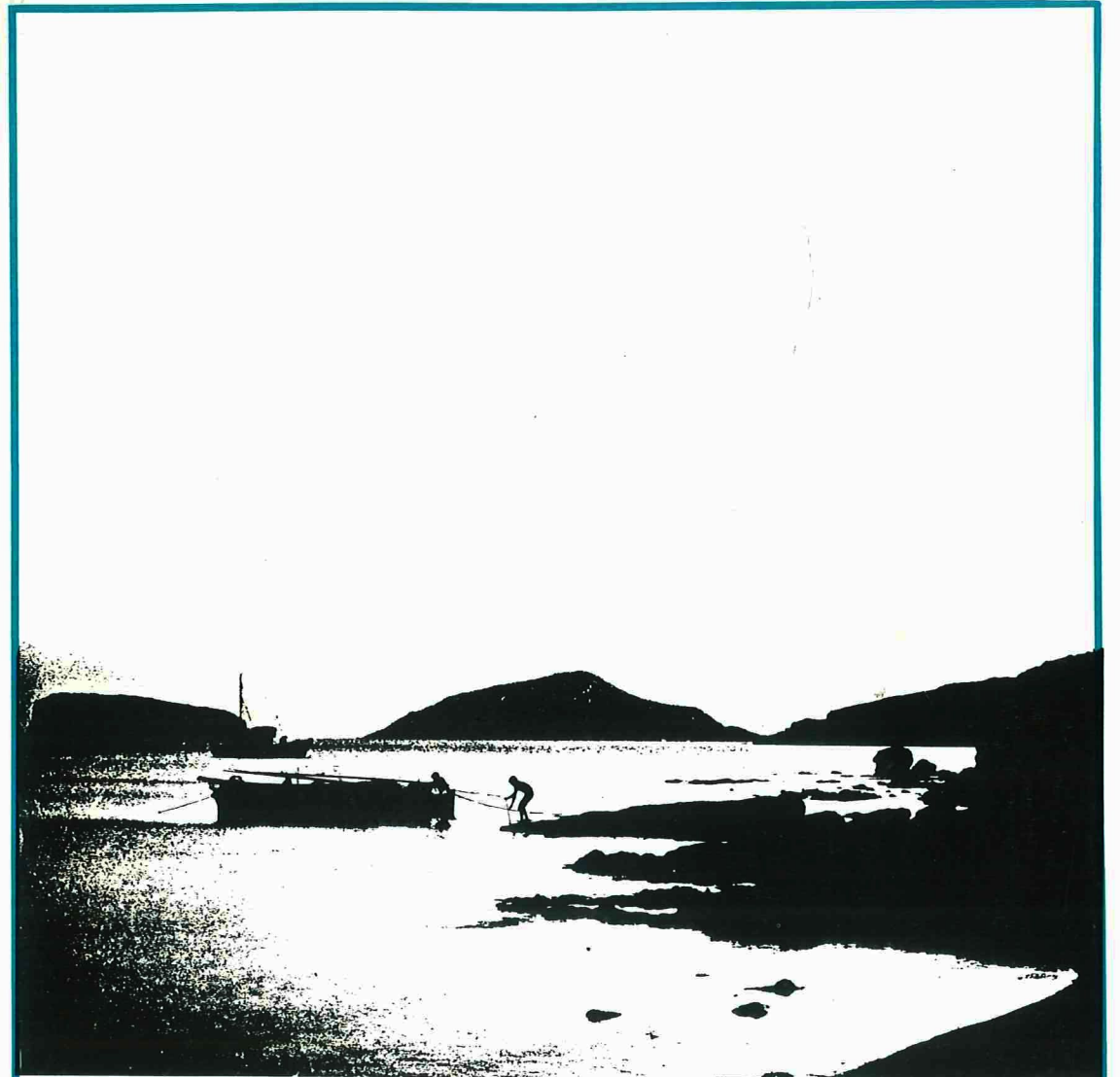

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ
ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ 9-10
ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ '86
ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Τετραδιο για τα γραμματα και τις τεχνες

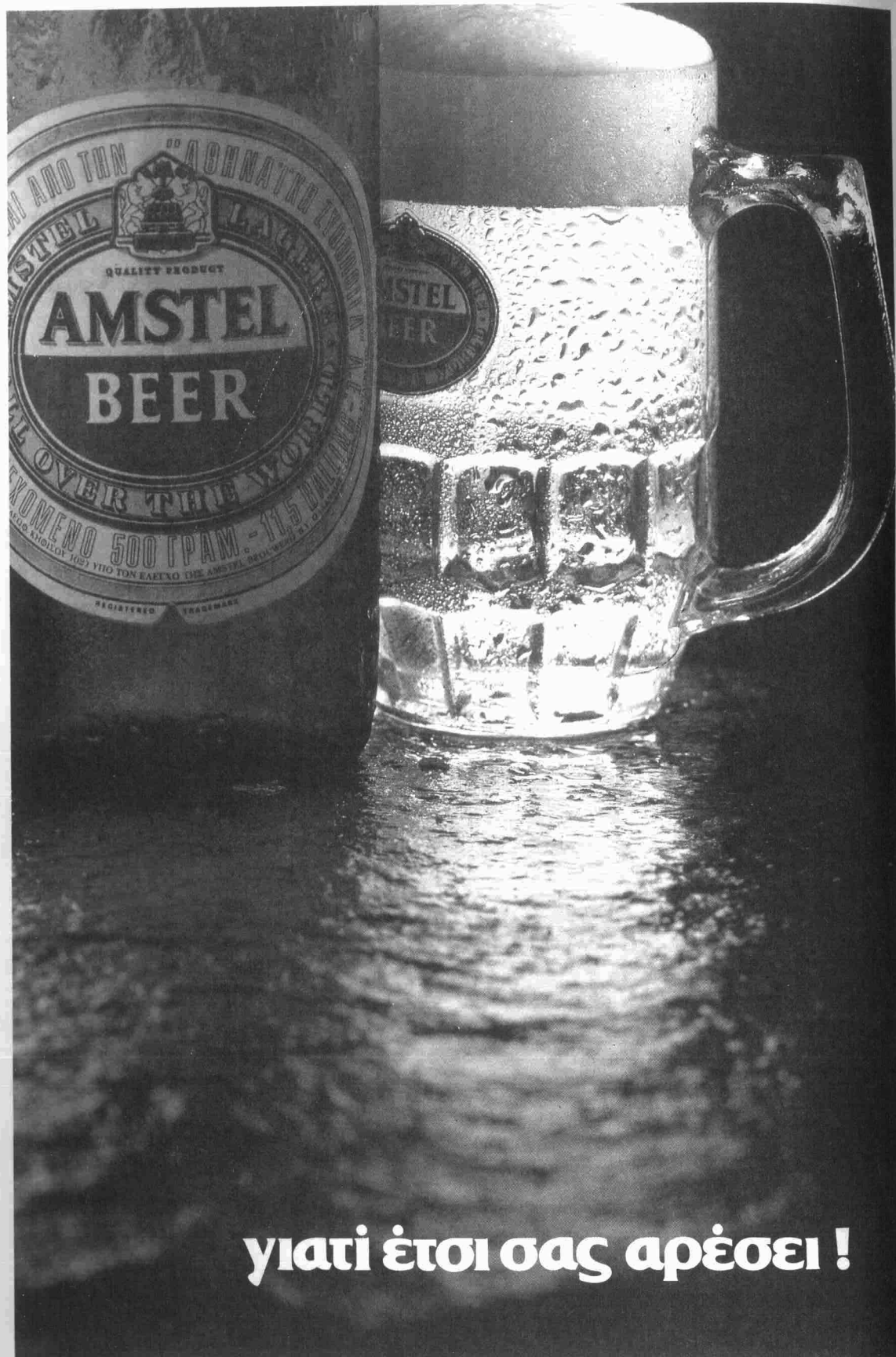

ΑΝΑΚΡΕΩΝ • ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ • ΑΛΕΞΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ • ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΖΗΒΑΣ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΣΣΟΣ • ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ • ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ
ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ • ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΟΥΣΚΑΡΙΝΗΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ: ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ «ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΣ»

ΜΠΟΡΧΕΣ: δεκαεπτά Χάϊ Κου • ΑΛΜΠΕΡΤΟ ΜΟΡΑΒΙΑ: για τον Μπόρχες

Ο σατιρικός ΑΛΛΕΛΟΣ ΚΑΝΤΟΥΝΗΣ για τις εκλογές

γιατί έτσι σας αρέσει !

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 9-10
ΤΡΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 250

ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ
ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1986
(Απρ.-Σεπ.)

ΠΡΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ		
ΕΝ ΠΛΩ		2
ΤΡΙΒΟΛΟΙ		2
ΣΧΟΛΙΑ	(επιμέλεια: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ)	3
	ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ: Όταν οι γυναίκες...	4
	ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ: Λογοτεχνικά περιοδικά και λογοτεχνικά σαλόνια	6
	ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ: Προς Μάρτζυ τρίτη επιστολή	8
	ΚΑΙΤΗ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ: Συνέβη...	10
ΜΕΛΕΤΕΣ	Γ.Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ: Εισήγηση σε μια νέα ανάγνωση της «Γυναίκας της Ζάκυθος»	11
	Γ.Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ: Διονύσιος Σολωμός, «Η Γυναίκα της Ζάκυθος» ή «Όραμα του Διονυσίου Ιερομονάχου εγκατοίκου εις ζωκλήσι Ζακύνθου» (νέα ανάγνωση)	16
	LOUIS COUTELLE: Formation Ροétique (απόσπασμα) μφ.	29
	Δ. Αγγελάτος.	29
	ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ: Για τη «Γυναίκα της Ζάκυθος» του Δ. Σολωμού	31
	ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΑΛΙΚΗ: Ο σαπρικός Άγγελος Καντούνης και η δέση του απέναντι στα ντόπια κόμματα της εποχής του	65
	ΖΩΗ ΜΥΛΩΝΑ: Το καθολικό της Μονής της Παναγίας της σκοπιώπασσας στη Ζάκυνθο (νεότερες παρτηρήσεις)	70
	ΔΩΡΟΘΕΑ ΔΥΜΟΥΛΙΝ - ΛΥΚΟΥΡΕΣΗ: Μια ζακυνθινή εικόνα στο Morsbach της Γερμανίας	79
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΠΟΙΗΣΗ	ΑΝΑΚΡΕΩΝ (απόδοση ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ): Δέκα αποσπάσματα	35
	π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ: Ως έμελλε	36
	ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ: 12 πολιτικοδραματικά ποιήματα	38
	ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ: Η επιστροφή του δολοφόνου	40
	ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΟΥΣΚΑΡΙΝΗΣ: Το ποτάμι, ο θρίαμβος του στρατηγού Βελισαρίου	41
	ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ: Το φυλάκιο, Το κάλεσμα	42
	ΘΑΝΟΣ ΚΑΝΔΥΛΑΣ: Υπέρ των φίλων	42
	ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΥΘΡΑΙΩΤΗΣ: Οδηγίες προς ναυπλομένους	42
	ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΣΣΟΣ: Στο τέλος του παραμυθιού, Από τα χείλη μου κρέμεσαι	43
	ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΡΑΤΖΑΣ: Χρονικό, Μια αστραπή κι η σιωπή	43
	ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΘΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τρία από τα πολλά σώματα της μυχίς, Τρεις φωτογραφίες με την Κατερίνα	44
	ΜΑΚΗΣ ΤΖΙΛΙΑΝΟΣ: Ο Αί-Γιώργης	45
	ΣΤΑΘΗΣ ΓΟΥΡΓΟΥΡΗΣ: Ο πατέρας μου, Οι χάντρες, Σκέψη	46
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ/ΠΕΖΟ	ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ: Ένα προικισμένο άτομο	54
	ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΖΗΒΑΣ: Συνάντηση	56
	ΑΛΕΞΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ: Το πορτραίτο	59
	ΜΑΡΚΟΣ ΑΛΒΕΡΤΗΣ: Ένα φτηνό άχρηστο καναρίνι, Δύο νεκροφόρες	62,63
ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ	ALBERTO MORAVIA: Μπόρχες: Ο Αλεξανδρινός (απόδοση: ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ)	48
	ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙ ΜΠΟΡΧΕΣ: Δεκαεπτά Χαϊκού (απόδοση: ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ)	47
	WOLF WONTRATSCHEK: (απόδοση: ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΡΥΔΑΚΗΣ)	49,50,51
	Σαφείς σχέσεις, Ασπρίνη, Μάθημα γερμανικών	49,50,51
	KARL VENNBERG: (απόδοση: ΜΕΣΣΕΡΙΝΟΣ) Μονάχα όχι η ίδια μοναξιά	53
ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ	Δύο εκθέσεις στα πλαίσια του Πανιόνιου Συνέδριου	83
ΥΠ ΑΤΜΟΝ	(επιμέλεια: ΤΑΣΟΣ ΚΑΠΕΡΝΑΡΟΣ-ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ)	81
ΔΙΣΚΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	(επιμέλεια: ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ)	85
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	(παρουσιάζουν: ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ, ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΡΥΔΑΚΗΣ, ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΣΕΡΡΑΣ, ΜΑΡΙΟΣ ΣΤΡΑΝΗΣ, ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΦΛΕΜΟΤΟΜΟΣ)	87

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
Τετραδίο για τα γραμμάτια και τις τέχνες

έδρα: Ζάκυνθος, Διον. Στεφάνου 11 (291 00) τηλ. 28446
Γραφείο Αθήνας: Αλκαμένους 70, (104 40) τηλ. 8822510

Ιδιοκτήτης-Εκδότης-Διευθυντής: Διονύσιος Ζαχ. Βίτσος
Αρχισυντάκτης: Διονύσιος Φλεμοτόμος Σύμβουλος Έκδοσης: Τάσος Καπερνάρος
Συντακτική Επιτροπή: Σπύρος Καββαδίας, Νίκος Λοιμνίτης
Συνεργάτες στην έκδοση: Γιάννης Αγγελάτος, Κώστας Αποστολίδης, Μίνα Δάλκα, Γιολάνδα Δάλκα, Σπύρος Καρυδάκης, Νίκος Λυκούρεσης, Διονύσιος Σέρρας, Αργυρώ Φουρναράκη.
Νομικός Σύμβουλος: Κώστας Βαρδακαστάνης
Φωτοστοιχειοθεσία-Μοντάζ-Τυπογραφική Επιμέλεια: ΦΩΤΟΣΥΝ ΕΕ
ΔΙΑΝΟΜΗ: ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ: Σάκης Μαραθιάς, Ζαλόγγου 1, Αθήνα, τηλ. 3620889
ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ - ΠΑΓΚΟΙ - ΕΠΑΡΧΙΑ: Πρακτορείο Εφημερίδων Αθηναϊκού Τύπου
Φωτογραφία εξωφύλλου: Μάρκος Χολέβας

Προς Αναγνώστης

Ένα τεύχος - και μάλιστα διπλό - μέσα στο κατακαλόκαιρο είναι, όπως και να το κάνουμε, δύσκολο ατζάρντο. Πόσο μάλλον που το φετινό καλοκαίρι υπερδερμένεται από την κάμα των εκλογών. Για να είμαστε λοιπόν καλοδεχούμενοι, είπαμε να ενεργήσουμε δροσιστικά. Και το επιχειρούμε με λογοτεχνία περισσότερο από κάθε άλλο τεύχος μας και με την καταλυτική εκλογική σάπια ενός ξεχασμένου ζακυνθινού σαπυρικού του περασμένου αιώνα.

Τώρα, αν υπάρχουν και μερικοί που έχουν ορκιστεί να μην ξεφυλλίσουν βιβλίο όσο κρατά το καλοκαίρι, τι να κάνουμε! Το επόμενο τεύχος μας θα κυκλοφορήσει προχωρημένο Φθινόπωρο και συνεπώς έχουν όλο τον καιρό μπροστά τους.

Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι στη Ζάκυνθο η Λογοτεχνία και η Σάπια φορούνται όλες τις εποχές...

Ο εκδότης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια εσωτερικού: 1.000 (φιλική: 2.000)

Ετήσια ΝΠΔΔ - Οργανισμών: 3.000

Ετήσια εξωτερικού: 2.000

Οι συνδρομές θα πρέπει να στέλνονται στη διεύθυνση:
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ, Αλκαμένους 70, 104 40 Αθήνα

- Με ταχυδρομική επιταγή

- Με τραπεζική εντολή προς το κατάστημα της Εθνικής Τράπεζας Κλαυθμώνος (654).

Αν όμως πραγματικά θέλετε να μας στηρίξετε, γράψτε συνδρομητές και φίλους σας.

ΤΙΜΗ ΔΙΠΛΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 250

ΕΝ ΠΛΩ

■ Ασφαλώς η νέα ανάγνωση στη «Γυναίκα της Ζάκυνθος» που δημοσιεύει σ' αυτό το τεύχος μας ο καθηγητής Γ.Π. Σαββίδης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα βήματα που έχουν γίνει για τη μελέτη του καλύτερου για πολλούς έργου του Δ. Σολωμού, έργου - όχι χωρίς αιτία - σχετικά αγνομένου.

■ Η μελέτη του Δημήτρη Αγγελάτου και το απόσπασμα από το μνημειώδες βιβλίο του Louis Coutelle ρίχνουν καινούργιες αχτίνες φωτός στο σολωμικό αυτό έργο.

■ Μια πρώτη παρουσίαση στο ευρύ κοινό ενός αγνομένου σαπυρικού, του Άγγελου Καντούνη κάνει η Μαρία Καραμαλίκη με βάση κείμενά του που χλευάζουν το «κομματικό μονοπουλιό» και τα «μαμούρια» της πολιτικής.

■ Στην ιστορία και την αρχιτεκτονική ενός σπουδαίου και ιστορικού ζακυνθινού μοναστηριού μας ξεναγεί η Ζωή Μυλωνά. Ενός μοναστηριού που την καταστροφή του από το χρόνο και την εγκατάλειψη ήλθε πρόσφατα να συνεχίσει και η επιδρομή μιας μπουλντόζας.

■ Την ύπαρξη μιας εικόνας του ίδιου μοναστηριού σε εκκλησία της Γερμανίας μας αποκαλύπτει η γερμανίδα αρχαιολόγος Δωροθέα Dumoulin - Λυκούρεση.

■ Ο Διονύσης Σέρρας αποδίδει Ανακρέοντα, ο Σαράντης Αντίοχος Δεκαεπτά Χάι Κου του Μπόρχες κ' ένα κείμενο του Αλμπέρτο Μοράβια για το μεγάλο λογοτέχνη που πέθανε πρόσφατα, ο Σπύρος Καρυδάκης τρία διηγήματα του σχεδόν άγνωστου στην Ελλάδα μα πολύ αγαπητού στη Γερμανία Βολφ Βόντρατσεκ και ο Μεσεβρινός (Αντώνης Μυστακίδης) με τη γνωστή γλωσσική του άποψη ένα ποίημα του σουηδού ποιητή Καρλ Βένντεργκ.

■ Στις στήλες της Λογοτεχνίας επιχειρούμε να δώσουμε μια εικόνα της νέας γενιάς δημιουργών μέσα από κείμενα ορισμένων εκπροσώπων της περισσότερο ή λιγότερο γνωστών.

■ Τέλος, το παρόν στην επικαιρότητα δίνουμε με τα σχόλια του Κώστα Κωτούλα, του Νίκου Γιαλούρη, της Καίτης Καραγεώργου και του Διονύση Βίτσου, τους τριβόλους, τη βιβλιοπαρουσίαση και τη δισκοπαρουσίαση και μια νέα στήλη μας που ονομάσαμε «υπ' ατμόν» και που σκοπό έχει την παρουσίαση αποσπασμάτων από βιβλία νέων ποιητών.

Η ΣΥΝΤΑΞΗ

τριβόλοι

επιμέλεια: ΔΙΟΝ. ΒΙΤΣΟΣ

Βιβλιοφαγία

Ο Σύλλογος των εκδοτών είχε ανακοινώσει, μετά τις τελευταίες εκλογές, ότι το χαρτί που καταναλώθηκε στην προεκλογική περίοδο επαρκούσε να καλύψει την εκδοτική κίνηση της χώρας μας για τρία χρόνια. Σαν να λέμε, εκτός από «το γωμί του μέλλοντος», τρώμε και τα βιβλία του μέλλοντος. Κι έρχονται πάλι εκλογές...

Ένδειες

Από την άλλη μεριά, το Εθνικό Τυπογραφείο ανακοίνωσε ότι δεν έχει χαρτί ούτε για την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Θα κάναμε την πρόταση να δημοσιεύαμε εμείς ό,τι προορίζεται για την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, επί αμοιβή βέβαια, αν δεν φοβόμαστε ότι οι αναθέσεις θα γίνονταν με τα ίδια αντικειμενικά κριτήρια που γίνονται εκείνες των διαφημίσεων των Οργανισμών του Δημοσίου...

Κοσμικά

Αχ, ταλαίπωρε Κουν, που είπες το γωμί γωμάκι μέχρι να καθιερωθείς!!! Χάθηκε ένα κροναζιερόπλοιο, χάθηκε ένα εβδομαδιαίο περιοδικό της καλής κοινωνίας να συμπαρασταθεί στη δουλειά σου;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΩΤΟΥΛΑΣ

'Όταν οι γυναίκες...

Αχ, τα τραγούδια είν' ευχή
και πάρε την μαζί σου
σ' αρώματα στα χρώματα
στις μουσικές χαρίσου.

Είναι κάποια πράγματα που έτσι και τα πίνουν γυναίκες στα χέρια τους αγιάζουν. Τα παραμύθια για παράδειγμα, τα μοιρολόγια, τα κεντήματα, την οποιαδήποτε αγάπη, το κουρασμένο σου μυαλό, τα βάσανά σου, τον πόνο σου. Με στοιχειωμένες μέσα τους μνήμες αιώνων, απέναντι σ' ένα αρσενικό αλλοπρόσαλλο, βασανισμένο, χαμένο, ξέρουν, ενστικτωδώς σχεδόν, πώς να το γαληνεύουν, να το παραστέκονται, να το προσανατολίζουν.

Κάνω αυτές τις σκέψεις, καθώς κάποιες τέτοιες γυναίκες του παραμυδιού και της μαγείας αυτό τον καιρό πήραν στα χέρια τους το από χρόνια άρρωστο ελληνικό τραγούδι και το γιατροπόρευαν. Όπως μόνο αυτές ξέρουν να κάνουν, το κανάκευαν, το σόλιζαν και μας το φίλεγαν φρέσκο, νεανικό, ολοζώντανο.

Η χάρη της φωνής τους πλημμύρισε τους τελευταίους μήνες και σε πείσμα όλων μας, που είχαμε προβλέγει το θάνατο του τραγουδιού, κατάφεραν ήσυχα και απλά να το επαναφέρουν στις ώρες μας, να το περιτυλίζουν στη σκέψη μας, να το ξαναανεβάσουν στα χείλη μας. Θρέμμα αποκλειστικά σχεδόν δικό τους άρχισε να υπάρχει γύρω μας ανδρώπινο, σημερινό, σπριγμένο σε στίχους που δεν προσβάλλουν τη νοημοσύνη, βοηθημένο από μουσικές που σέβονται την ακοή, γάργαρα και σεμνό όπως το φως, το νερό, ο αέρας, που μόνο τότε τα προσέχεις, όταν την ανάγκη τους έχεις και όχι όταν αυτά το απαιτούν και το θέλουν.

Στους λαοπρόβλητους και αστραφτερούς μουσικούς δρόμους των ημερών οι «μεγάλοι» άλλα είχαν να κάνουν και να πουν. Να σπριρίζουν, π.χ., στις εξαντλημένες λαϊκές φίρμες τα μουσικά τους Χρέη, να συμμαζεύουν από την «ανεπαρκή» φωνή της Αγνής Μπάλτσα τα κινδυνεύοντα «Παιδιά του Πειραιά», να επαναλάβουν το χιλιοεκδομένο εαυτό τους με δίσκους «Ρεπορτάζ», να πληρώσουν πανάκριβα κάποιο «παροπλισμένο λαρύγγι» για να πατρονάρει ένα τραγουδιστικό καρμπόν (το carbon των αντιγραφών και όχι τον Cabronne των γαλλομαδών) του εαυτού του, να δεσμοδετήσουν την 11η εντολή και να μας κατηγορήσουν που δεν τη σεβαστήκαμε (μα με στίχο «πού πας κυνηγημένο τραίνο» μόνο οι Απάτσι κάτι πιθανόν θα έπρατταν) ή να μας παρουσιάσουν σαν καινούργιο φρούτο ή ροδόσταμο, αν προτιμάτε, έστω και «αν παρήλθον οι χρόνοι εκείνοι...», κάποιες σκονισμένες και μουμιοποιημένες συναυλίες σε κεντρικά αθηναϊκά θέατρα, ελπίζοντας, για άλλη μια φορά, να αρμέξουν από τη νοσταλγία, το ρετρό, το μελό του Έλληνα, όπως πριν από λίγα χρόνια έκαναν με τα ρεμπέτικα, τα σμυρνέικα,

τα αρχοντορεμπέτικα. Και για να υποπέσει στην αντίληψή μας όλο αυτό το μουσικό γίγνεσθαι, χιλιάδες φιλόξενες σπύλες εφημερίδων και περιοδικών προσφέρθηκαν και πάμπολλες ώρες ραδιοφώνου και τηλεόρασης εξαντλήθηκαν με ενεούς δημοσιογράφους και παρουσιαστές να βοηθούν και αυτοί με τη σειρά τους στην πυροδότηση των μουσικών πυροτεχνημάτων, καταδέτοντας όσο μελάνι διέδεται και όση μνήμη τούς περίσσειε.

Μέσα στα ερείπια που σώριασε ο γνωστός πόλεμος δημιουργών-εκτελεστών, με τις επιθέσεις, καταγγελίες, αντεγκλήσεις, απαγορεύσεις να ναρκώνουν κάθε μουσική έκφραση, με τα ντέφια να αλωνίζουν Λυκαβηπούς και γήπεδα, με τις διάφορες σαιδούς να φιγουράρουν σε τσιφτετελικές και αμανότροπες στάσεις σε αφίσες και εξώφυλλα περιοδικών, κάποιες χαρισματικές φωνές, ενάντια στα σημεία και τέρατα του καιρού μας, ξεκίνησαν τη δική τους πορεία. Απόβλητες από τους δημιουργούς, εξορισμένες από τις αρένες των νυχτερινών κέντρων, μακριά από κομματικές και πολιτικές επιβολές αναζήτησαν σε εμπνεύσεις νέων ανθρώπων να επενδύσουν τη φωνή και το μεράκι τους.

Η Αρλέτα πρώτη σ' έναν πολυδουλεμένο δίσκο μας προσφέρει το «Τσάι γιασεμιού». Για άλλη μια φορά «ανοίγει το γκριζο» και μας δείχνει τα χρώματα. Τραγουδάει, όπως μόνο αυτή ξέρει, πατώντας γερά πάνω στο χιούμορ, την πίκρα, την απομόνωσή της. Διάφανη, όσο και σύνδετη, χαρίζεται στη Μαριανίνα Κριεζή, που με το στίχο της μίλησε σημερινά ελληνικά ρίχνοντας στα χρονοντούλαπα της λήθης όσα «φεγγάρια-παλικάρια» και όσα «μαχαίρια-χέρια» είχαν ροζιάσει για χρόνια ατελείτητα τα χείλη των τραγουδιστών. Δύο γυναίκες της χαμένης Αθήνας των ημερών μας μας βρίσκουν ευφρόσυνες, έστω και αν δείχνουν κάπως να έχουν παιδευτεί και να έχουν ματώσει στις συμπληγάδες των καιρών.

Η Δήμητρα Γαλάνη των ερώτων μας, μετά από μια περιπλάνηση σε αφιλόξενα βιλαέτια, ξανασπίνει τη μουσική της γέφυρα και μαγικά μας κερδίζει με το τραγούδι της. Παρέα με τους Χάνομαι γιατί Ρεμβάζω τη βρίσκουμε πολύτιμη πάλι, όπως τη θυμόμαστε, όταν μέσα στα «γαλάζια της γράμματα» έκανε την «καρδιά της φύλλο» και αποτελεσματικά μας παράσερνε μέσα στα «κίτρινα φώτα», ακριβή συντροφιά της αγάπης ή της απόγνωσης.

Μια αναπάντεχη συνάντηση, «έτσι ξαφνικά όπως μπαίνει η άνοιξη», μας επιφύλασσε και η Έλκιστη Πρωτογάλη, που σαν τη «Μαλάμω» του τραγουδιού της κυκλοφόρησε πάνοπλη μέσα στους στίχους της Λίνας Νικολακοπούλου επιβάλλοντας ερμηνευτικά και βασανιστικά τα τραγούδια της. Ένας δίσκος που ξάφνιασε με τον ερωτισμό του, τον πόνο του και το γέλιο του και μας έδειξε πόσο άδικα ξοδεύονταν η Έλκιστη, όταν λίμναζε σε ερμηνείες του Ανδριόπουλου που, με πρόσχημα τού Ελύτη και το Σεφέρη, ξαργύρωνε σε πλατείες και γήπεδα την πασοκική του υπερουγία και μέδη.

Με το «κάτι χαλασμένα τζουκ-μποξ» και «τα μαύρα τακούνια» μια άλλη ταγμένη φωνή των τραγουδιών, η Μαρία Δημητριάδη, ξαναπαίρνει τις μελωδικές της αποσκευές, που είχε ξεχάσει στο «τραίνο για την Κατερίνη», και επανέρχεται έχοντας πιστέψει, ευτυχώς, και η ίδια πως «είναι αρρώστια τα τραγούδια» και όχι λαϊκά μανιφέστα.

Και η κουβέντα μας καιρός να κλείσει με μια αναφορά στη μανιακή φωνή της Ελευθερίας Αρβανιτάκη, που με το τραγούδι της απογείωσε την τελευταία σκηνή της Μανίας του Πανουσόπουλου και μας έκανε να ελπίσουμε πως πολλά έχει ακόμα να μας πει και να μας τραγουδήσει, τώρα που ξέχασε τις αλλοπαρμένες κομπανίες, τα βρυκολακισμένα ρεμπέτικα και τα βαλσαμωμένα σμυρνέικα.

Σημείωση: Είναι κρίμα που ο τίτλος δεν μπορεί να καλύψει και ένα δίσκο εκατό τα εκατό ανδρικό. Μιλώ για το δίσκο «Ζεστά Ποτά» του Πάνου και του Χάρη Κατσιμίχα (αυτούς που αποτελούν το πίσω φόντο της αφίσας του Νταλάρα), που το άκουσμά του ζέστανε κυριολεκτικά το φετεινό χειμώνα του τραγουδιού. Φροντίστε να τον ακούσετε, αν δεν το έχετε κάνει. Θα καταλάβετε.

Η Λέσχη

Αν δεν τύπωνε η Κινηματογραφική Λέσχη Ζακύνθου έναν κατάλογο με όλα τα έργα που έχει προβάλει όλα αυτά τα χρόνια, δεν θα μπορούσε να συλλάβει το μέγεθος της προσφοράς της ούτε κι ο πιο δερμός υποστηρικτής της. Δεν χρειάζεται να πούμε βέβαια ότι η προσπάθεια δεν έχει την «αιγίδα» κανενός και ότι σπανίως επιδοτείται. Διαφορετικά, πώς θα έκανε τόσο καλή δουλειά;

Σταγόνες

Το ίδιο ισχύει και για το «Θέατρο στη Ζάκυνθος», που για φέτος έχει αναγγείλει το έργο «Λα Μοσκέτα». Οι επιδοτήσεις του είναι σταγόνα ένα ωκεανό όχι μόνο σε σύγκριση με τα έξοδά του, μα και με τις προς «παραδοσιόπληκτους» ΑΗδούς παροχές.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΒΙΤΣΟΣ

Λογοτεχνικά περιοδικά και Λογοτεχνικά Σαλόνια

Περιοδικά, περιοδικά, περιοδικά... Μόνο για το 84 είχαμε λέει 162 καινούργια. Περιοδικά διαφόρων ειδών: τοπικά, συνοικιακά, λογοτεχνικά, μαθητικά, φοιτητικά, πολιτικά, σατιρικά, αντιεξουσιαστικά και ουκ έστιν αριθμός. Τόσα τα περιοδικά, όση και η γκρίνια για το μεγάλο πλήθος τους. Ιδιαίτερα για τα λογοτεχνικά, που έχουν και την πρωτοκαθεδρία, είναι πραγματικά απορίας άξιο τι μεσολάβησε από το 81 που μετριόντουσαν στα δάχτυλα μέχρι σήμερα που έγιναν δεκάδες και εκατοντάδες. Μια πρόχειρη ματιά στην εξέλιξη των λογοτεχνικών μας πραγμάτων ίσως δώσει κάποια εξήγηση.

Η λογοτεχνική κίνηση που ακολούθησε την κάμψη της πολιτικής, αφού επί τέλους σοσιαλιστήγαμε, ήταν εκείνη που έκανε τον πολύ κόσμο να αναρωτηθεί μήπως είναι λογοτέχνης και δεν το ξέρει. Κι αρχίζει η γραφή ή μάλλον η αντιγραφή. Προηγούνται ή και διαδραματίζονται παράλληλα ενδεδειγμένες μελέτες γύρω από το συλ του κάθε νεοεκδιδόμενου ξένου λογοτέχνη (τις πιο πολλές φορές ξεπερασμένου στο εξωτερικό) μέσα από τις οποίες προσπαθούν ο καλοκαθισμένος υπάλληλος ή η ολοταχώς προς γάμον ρέπουσα «απελευθερωμένη» να βρουν αναλογίες βιωμάτων με εκείνα του Μπουκόφσκυ, γιατί «τι είναι η λογοτεχνία, κάπου είναι κι έκφραση εμπειριών». Ο πιο επικτός και για αυτό συννηδισμένος τρόπος για την απόκτηση τέτοιων εμπειριών είναι η νοπτική διόγκωση κάποιων χαζοχαρούμενων περιπετειών σε κάποιο μπαράκι της οδού Χάρητος.

Κι αρχίζει η εμφάνιση των πιο παραδόξων κραμάτων. Μπόρχες με Κέρουακ, Ελυάρ με Ζιντ, Έλιοτ με Ντυράς κοκ. Απαραίτητο εξάρτημα αυτής της μόδας το σνομπάρισμα της δικής μας πραγματικότητας κι η περιφρόνηση της ελληνικής λογοτεχνίας. Φαίνεται ότι ο συνδυασμός Σολω-

μού και Μαρκήσιου ντε Σαντ δεν κρίθηκε αρκετά σικ. Υπήρξαν όμως κι εξαιρέσεις, όπως εκείνες του Ελύτη και του Σεφέρη. Αποτέλεσμα της εξαιρέσεως του δευτέρου ήταν το να γεμίσουν οι σύγχρονες λογοτεχνικές μας σελίδες με τόσους ασφοδέλους ώστε να φαντάζεται ο ανυποψίαστος αναγνώστης ότι το φυτό αυτό αντικατέστησε στη χώρα μας τη φαιδρά πορτοκαλέα.

Και αμέσως φάνηκε το πρόβλημα. Τι θα γίνουν όλα αυτά τα γραμμένα αναμασήματα; Να εκδοθούν σε βιβλίο ήταν η πρώτη σκέψη. Η πρώτη όμως πλατωνική επαφή με τυπογραφεία, εμπορίες βιβλίων κι άλλα συναφή και ιδίως με τα τιμολόγια τους ήταν αρκετή ν' αλλάξει αυτή η σκέψη εν τη γενέσει της.

Περιοδικά λοιπόν! Που και η έκδοσή τους είναι συλλογική, άρα το κόστος επιμερισμένο, που διαβάζονται από περισσότερους αφού τραβάνε κι οι φωτογραφίες, που πιο εύκολα φτάνουν στον αναγνώστη και που μπορεί τέλος κανείς να προβληθεί επίσης σαν εκδότης, αρχισυντάκτης κλπ., αφού ο νόμος προβλέπει και τι να κάνεις. Επί πλέον οι ελπίδες επιτυχίας πολλές, αφού στην ιστορία υπήρξαν ήδη αρκετά περιοδικά επιτυχημένα.

Έτσι ξεκίνησε ο χείμαρρος για να ενισχυθεί από τα περιοδικά της επαρχίας, που λειτουργούν και σαν ανάσα στην ασφυξία κάποιας σημερινής «Πρέβεζας».

Όπως όμως και να το κάνουμε η πραγματικότητα είναι αυτή και δεν είναι τώρα καιρός να γάχνουμε το τι και το πώς. Γεγονός είναι ότι όλα αυτά τα περιοδικά λειτουργούν μ' έναν τρόπο ανάλογο με εκείνο που λειτουργούσαν παλιότερα τα λογοτεχνικά σαλόνια: Στις χιλιάδες των λογοτεχνούντων ξεπερνούν και λίγες δεκάδες ταλαντούχων.

Και κάτι ακόμα που ξεχνούν ίσως οι επικριτές του πληθωρισμού των περιοδικών: Από τα τόσα λίγα είναι εκείνα τα περιοδικά που ξεπερνάνε το δεύτερο τεύχος κι ακόμη λιγότερα εκείνα που έχουν κάποια λογοτεχνική γραμμή με την οποία εκφράζουν απόψεις.

Μαζί λοιπόν με τα ξερά να καούν και τα χλωρά; Ασφαλώς, η σταγόνα στον ωκεανό είναι προτιμότερη από την απραξία. Όχι όμως όλα στο ίδιο τσουβάλι. Χρειάζεται διαχωρισμός κι ο ρόλος ανήκει στο κράτος, που έτσι κι αλλιώς μοιράζει την εύνοιά του. Ας κρίνει λοιπόν με κάποιο κριτήριο αντικειμενικό (εμείς σαν τέτοιο άλλο δεν βλέπουμε παρά την τακτική έκδοση) κι ας κατανείμει τις επιχορηγήσεις και τις διαφημίσεις των δημοσίων οργανισμών ανάλογα. Κι ας σταματήσει εκεί. Ας αφήσει την ποιότητα και την αναγκαιότητα της έκδοσης στην κρίση του αναγνωστικού κοινού, που είναι λιγότερο ευάλωτο από διαπροσωπικές σχέσεις, συγγενείς και απόψεις για το πώς πρέπει να γίνει ο κόσμος καλύτερος...

Της ενημερώσεως

Μερικοί άνθρωποι είναι, μα την αλήθεια, αναντικατάστατοι. Ιδίως οι πολιτιστικοί σύμβουλοι και οι επί της ενημερώσεως των Νομαρχών. Δε βλέπετε που ακόμα και η σοσιαλιστική κυβέρνηση όχι μόνο είναι διατεθειμένη να ξεχάσει το χουντικό, δεξιό... κλπ. παρελθόν τους, προκειμένου να μην στερηθεί των υπηρεσιών τους, μα και να τους παραδώσει και αυτά τα κλειδιά της Νομαρχίας;

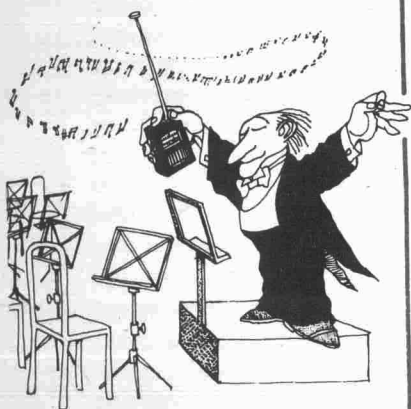

Αληθινή παράδοση

Κάτι πρέπει να γίνει με το έργο του σπουδαίου της ζακυθινής μουσικής Γιάννη Βίτσου. Μια μεγάλη συλλογή από ζακυθινά παραδοσιακά κομμάτια περιμένουν καταγραμμένα την εκτέλεση και την εγγραφή τους σε δίσκο. Ας διαφυλάξει σ' αλήθεια και μια φορά τη λαϊκή παράδοση το επί του Πολιτισμού Υπουργείο!

Συνοδηλεύματα

Όχι τίποτε άλλο, αλλά για να πάγουν να κυκλοφορούν ασύδοτα διάφορα τουριστικής χρήσεως μουσικά συνοδηλεύματα και να γίνονται ανεκτά με ένα: απ' ολότελα;...

Τροχίζονται

Λέγεται ότι τριγμοί οδόντων ακούγονται αυτόν τον καιρό από το Τζάντε. Μάλλον θα είναι από το τρόχισμά τους, ενόγει των κονδυλίων του επικειμένου «Πολιτιστικού Αύγουστου»...

ΕΝ ΑΙΓΑΙΩ ΠΕΛΑΓΕΙ

ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Προς Μάρτζυ τρίτη επιστολή

Αγαπητή μου Μαριώρα,

Καλώς υγιαίνω και ο Θεός να βάλει το χέρι του με τα σημεία και τα τέρατα και τις φωτιές που μας άναγαν τα κουμούνια, πανάθεμά τα. Μόλις έμαδα τα ρεζιλίκια τους, χρονιάρια μέρα, πήγα πρωί-πρωί στις φιλενάδας μου της Κυρα-Ματούλας ν' ακούσω τι θα 'λεγε η κουλτουριάρια η κόρη της για το Τσερνομπίλ. 'Αφανη η μικρή. Το κορόιδο κι η κυρα-Ματούλα. Το 'ριξε στις προσευχές και στα ζόρκια και στο «Θεός να μας φυλάει». Της λέω κι εγώ «Θεός, κυρα-Ματούλα; Τώρα μου τον θυμήθηκες;» και δίνω και γροθιά στο τραπέζι. Κόκκαλο η Ματούλα. Και σαν τη ρωτάω τι λέει η προκομένη η κόρη της, άκου να δεις τι μου λέει: «Τι να πει κι αυτό το δύστυχο. Πάει να ρωτήσει τον πιο μεγάλο τι να λέει: 'Εδωκα τόπο στην οργή και δρόμο για το μινιμάρκετ του κυρ-Μπάμπη. Καλέ, το μπακάλικο που το 'βαγε κόκκινο και κίτρινο, του 'βαλε μουσική μέσα του Καζαντζίδη και του Μπάμπη Μπακάλη — τάλε-κουάλε — και παριστάνει τον Αμερικάνο με άσπρη φόρμα και καπελάκι άσπρο και κόκκινο. Και η βρώμα και η γαρίλα η ίδια και χειρότερη από τότε που ήτανε μπακάλικο.

Το τι γινότανε, ένας Θεός το ξέρει! Γροθιές, κλωτσιές, στριγκλιές μια έγκυα, βλαστήμιες ο παπα-Θύμιος που τον τσάκωσαν να βγαίνει από την πίσω πόρτα με μια ολάκερη κάσα ΝΟΥΝΟΥ μέρα που ήταν, Μεγάλη Παρασκευή. 'Ασε τα λουκάνικα και τα μπέγκον. Και τα κορόιδα εμείς στην ουρά, λες και ήτανε Κατοχή. Πάνε τα κουκιά που τα κρατούσε τρία χρόνια, πάνε τα ρεβύδια και τα φασόλια που τα 'τρωγαν μόνο τα μαμούνια και οι συνταξιούχοι του ΟΓΑ, δεν έμεινε ελιά ή τουρσί που παρακαλούσε ο κυρ-Μπάμπης να τα δώσει μισοτιμής την Καθαρή Δευτέρα. Ούτε μουστάρδα ούτε μαγιονέζα δεν έμεινε. Μόνο λούστρο των παπουτσιών δεν πήρανε αντί για βούτυρο. 'Ηθελα να δεις εκείνες τις ξαδέρφες σου τις Βαρώνες με τη Μερσεντές του δανείου. Από κει που πετούσαν τα σνίτσελ και τα υπτά μισοφαγωμένα, στρωθήκανε στη φασουλάδα και τό ρεβιθοπίλαφο σάν τον παλιό καλό καιρό. Μου κουβαλήθηκε η μικρή η Τζόαν — άκου Τζόαν η Γιαννούλα η Χοντρή, να της δανείσω, λέει, τον παλιό Τσελεμεντέ γιατί δεν είχε μάθει να υήνει όσπρια σαν παντρεύτηκε. Την καθίζω κάτω κι εγώ και της κάνω μια διάλεξη για το βίο και την... ζυπολιτεία της μάνας της και του μπαμπά της του βαρκάρη. Τον κουτό η Βαρώνη μας. «Εμείς Κυρία Μαριάνθη μου», λέει «εμεγαλώσαμε με υγωμένον βιοτικών επίπεδον και αυτά τα φτωχικά δεν τα ξέρουμε. Εμείς τότε στην Αθήνα...» Μου ανάγανε τα

Λαϊκισμοί

Το πήρατε χαμπάρι ότι ο λαϊκισμός μπήκε για τα καλά στη ζωή μας;

Θυμάστε εκείνα τα μελο-αμανεδιάρικα τραγουδάκια που πριν 10-15 χρόνια μετέδιδαν κατά κόρον οι επαρχιακοί σταθμοί στις εκπομπές «Δίσκοι κατ' εκλογίντων ακροατών μας»; Θυμάστε που κάθε άνθρωπος με στοιχειώδες γούστο έτρεχε να γυρίσει το κουμπί; Ε, λοιπόν, σήμερα τα ίδια αυτά τα τραγούδια θεωρούνται η πεμπουσία της παράδοσής μας και μάλιστα αποτελούν πλέον και στυλ μουσικής γραφής...

Μελο-ποιήσεις

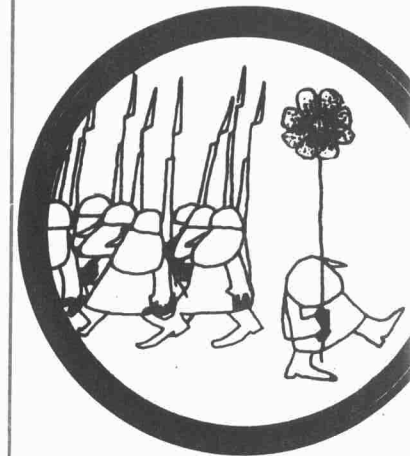
Στην απερίγραπτη Κάλβεια μελοποίηση ήλθε να προστεθεί και η Σολωμική, αναμφίβολα εφάμιλλη της πρώτης. Δεν απομένει παρά να συμμαχήσουν οι δύο άσπονδοι εχθροί, έστω και μετά θάνατον, Σολωμός και Κάλβος και να υποβάλουν μήνυση στο συνδέτη-εκδότη τους, αφού δε θρέθηκε να το κάνει ακόμα κανείς από τους ζώντες απογόνους τους.

αίματα και της λέω: «Εσείς στην Αθήνα, τότε στο θυρωρείο που το 'βλεπε ο ήλιος κάθε Δεκαπενταύγουστο μια ώρα, τι κάνατε; Δεν αφήνατε να πέσει κάτω γίγχολο απ' τις σακούλες της πολυκατοικίας και μετά ερχόσαστε στο χωριό το καλοκαίρι και σας μύριζε το κρεμύδι, σας βρώμαγε το λάδι. Τώρα μου ζητάτε Τσελεμεντέ». Σίγουρα ήθελε να με σφάζει, μα πήρε τις συνταγές και χάθηκε. Από τη μέρα εκείνη φερμουάρ στο στοματάκι τους.

Μα εκείνος που με λύσσαζε ήταν ο κουλτουριάρης ο δάσκαλος που φέρανε φέτος. Το παίζει αναρχικός μα γοφάει για ουσικάκι και βότκα, σινιέ βρακί και μπλουζάκι με κορκοδειλάκι, γυαλάκι Ρέμπαν και όλα τα καπιταλιστικά. 'Όλο του το σόι αγόρασε κουρσάρες και βίντεο με τα παραδάκια της ΕΟΚ και φωνάζουνε — πότε-πότε — «'Οξω απ' την ΕΟΚ. Και όξω οι Αμερικάνοι!». Τι θαρρείς πως μου λέει Λαμπρή μέρα. «Να γράφεις της αδερφής σου της Αμερικάνας της καπιτάλας πως φταίει η ΣΙΑ για το δυστύχημα. Πλερώσανε ένα πεινάλα και πάτησε λάθος κουμπί. Μα σαν θυμώσει το Μιχαλάκη θα τους γ...ει τα ράματα. Μιχαλάκη, λέει, είναι ο μαγουλάκιος ο Κορπατσώφ — άκου όνομα! Του λέω κι εγώ: «Βρε γευτομπολοσεβίκο, που λύσσαζες να παντρευτείς το Μαράκι του χουντικού του μηχανικού. Πότε μου 'γινες πολιτικός που δεν ξεχώριζες το Δ από το Λ κεφαλαίο κι έκανες τρία χρόνια στήν κάθε τάξη. Ποιος σ' έβαλε, βρε αχάριστε, στο σχολείο με κουτσό-στραβό χαρτί; Ο Κορπατσώφ ή ο κύριος Αρσένιος ο τραπεζιτικός που έχει γαμπρό ταγματάρχη! Τώρα πού είναι τα φιλαράκια σου να κατέβουνε να φωνάζουνε τα αφεντικά τους που μας εποτίσανε φαρμάκι, που λέει κι ο καυμένος ο Μίκης! Μιλιά το αντράκι. Μα ξέρεις, αδελφή μου. Επειδή τους μπήκα πολύ, φοβούμαι μην τύχει και με βάλουνε πιο πολύ στο μάτι και μου κόγουνε την τύχη μου, ξέρεις εσύ. 'Εχω λυσοσάξει στη φακή και στη φασουλάδα. Πολύ το φχαριστιέμαι. 'Εκανα και μια κακία. Ψήνω που λες, τρία κιλά φασόλες με μπόλικο λαδάκι και ντομάτα, σκάνω και κάμποσα κρεμύδια όπως έκανε η συχωρεμένη η μάνα μας και τα βάζω σε κάμποσα παλιά τάπερ. Δίνω ένα κατοστάρικο του μικρού της κυρα-Μαρίνας και τα παέι στις Βαρώνες μια-μια και στου δάσκαλου. Σε κάθε τάπερ εκόλλησα κι ένα χάρτινο σημαϊάκι ελληνικό που έγραφε «Ο επιμένων Ελληνικά ποτέ δεν πεθαίνει». Το λέει κι η τηλεόραση. 'Εγινε χαμός. 'Εχω να ξεπορτίσω 3 μέρες γιατί, λέει, θα με σπάσουνε στο ξύλο. Ούτε στον εσπερινό δεν πάω. Η πιο ψηλομάτα είναι η κόρη του παπά, τη θυμάσαι.

Πολύ σε ζάλισα, αδελφή μου, μα πού να πω τον πόνο μου; Τούτο και μη άλλο.

Σε ασπάζομαι
Η αδελφή σου
Μαριάνθη

Συνθέσεις

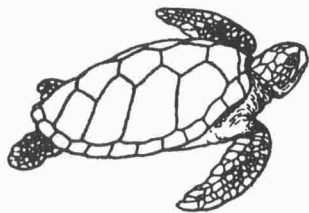
Φαίνεται όμως ότι στη Ζάκυνθο «ουκ απέσβετο το λάλον ύδωρ». Έτσι πρέπει να είναι, αφού του ζακυθινού συνδέτη Διονύση Βισβάρδη ήταν το έργο που παρουσιάστηκε στην έναρξη του φετινού Παγκόσμιου Συνεδρίου Ειρήνης στους Δελφούς. Ήταν μια σύνθεση με θέμα την ειρήνη, γραμμένη για παιδική χορωδία και πιάνο, που μπορεί όμως να εκτελεστεί και a Capella.

A CAPELLA

Ξέρετε ασφαλώς ότι ο μουσικός όρος a Capella σημαίνει «χωρίς όργανα». Ακούστε κι ένα σχετικό ζακυθινό περιστατικό. Δύο πάλαι ποτέ ερωτύλοι ζακυθινοί και νυν πάνω από εβδομήντα περπατούν στο δρόμο, οπότε βλέπουν να 'ρχεται προς το μέρος τους μια νεαρά καλλονή. Ξυπνούν τα αίματα και λέει ο ένας: «Α, μωρέ Νικόλα, να την είχαμε εφτούνη φτου...» Και η απάντησή του άλλου: «Τώρα, Νιόνιο μου, που τραγουδάμε a capella;»

Ποδοσφαιρικά

Φαίνεται ότι το ποδόσφαιρο μπήκε για τα καλά στη ζωή μας, αλλιώς δεν εξηγείται το «ποδοσφαιρικού» στυλ κλίμα που κυριαρχεί ανάμεσα σε «χελωνάδες» και «χελωνόπληκτους». Αμ κι αυτός ο διαιτητής; Επιτρέπεται να μεροληπτεί;

Προτάσεις

Δεν ξέρω τι λένε οικολόγοι και οικολογούντες, αλλά εκείνη η πρόταση του κ. Νίκου Κομούτου για τη μετατροπή του Σκοπού σε «μικρό Μονακό» πολύ μας άρεσε. Αμφιβάλλει κανείς ότι έτσι προστατεύεται κατά τον καλύτερο τρόπο το πανέμορφο ζακυνθινό βουνό;

Οι μπουλντόζες

Καλός ο αγώνας για τη σωτηρία της ζακυνθινής θαλασσινης χελώνας, δε λέμε. Αλλά κι εκείνο το λόφο, που τον αφήσανε μισό οι μπουλντόζες για να «διαμορφώσουν» το χώρο προκειμένου να κτιστεί ξενοδοχείο, δεν τον βλέπετε παιδιά;

ΚΑΙΤΗ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΟΥ

Συνέβη...

Αντιγράφω απ' το μικρό σημειωματάριο

Ιούνιος
Κηφισού 12 μμ
Μποπιλιάρισμα, καυσαέριο πυκνό σα λάσπη, σφυρίχτρες, τροχονόμοι, φορτηγά, καπνοί, ήλιος ζεματιστός, το ποτάμι νεκρό, απόνερα, γόφια ζώα, αποφορά...
Τοπίο σεληνιακό ή για σεληνιασμό...
Πρώτη, νεκρό, 1 μέτρο μπρος.
— Συνέβη!!!

Γωνία γέφυρα Αγ. Άννας και Κηφισού, ξέμεινα πάνω στη στροφή.

Η γέφυρα πήχτρα.
Διέξοδος μηδέν πίσω, ουρά τετραπόδων μπρος, το ίδιο δεξιά αριστερά
Συνέβη!!!

Αναιμικό δεντράκι από εκείνα «του προγράμματος για την καταπολέμηση της ανεργίας Δ.Α.Ι. Ρέντη» (έτσι), ξερό, καφετί, και στη ρίζα του...
ε! στη ρίζα του η Ελλάδα.

Ένας γεράκος ίδιο χρώμα, δέντρινο καφετί και στεγνός, 50-60-70 σε καρεκλάκι χειροποίητο γάδινο, γύφτικο από εκείνα τα «...καρεκλάαααα» της δεκαετίας του '50 παίζει... μπουζούκι, μόνος και τραγουδάει, κλάζον, αδύνατο να ακούσω τι.

Τραγουδάει γιαυτόν και φαίνεται άνετα σαν στο σπίτι του. Εγκλι(η)ματισμός πλήρης, φαίνεται να μη λειτουργεί καμιά νοπτική του σύνδεση, καμιά.

Στην έρημο, στην Ελλάδα της παράνοιας κήρυκας άγγελος, προφήτης της σωτηρίας
η μόνη λύση είναι η Ανατολή!
Πάλι...

Γ.Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ

ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ «ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΣ»

Η εισήγηση αυτή πρωτογράφηκε για την δημόσια ανάγνωση της Γυναίκας της Ζάκυθος που έγινε κατά πρόσκληση της Εταιρείας Σπουδών του Ιδρύματος Μωραΐτη, στην Αθήνα, στις 20 Νοεμβρίου 1985. Διαδοχικές μορφές της διαβάστηκαν: στην Λεμεσό (12 Δεκεμβρίου 1985), στην Θεσσαλονίκη (Βαφοπούλειο Ίδρυμα, 22 Ιανουαρίου 1986) και στο Ρέθυμνο (Φιλοσοφική Σχολή, 22 Απριλίου 1986). Στην Αθήνα και στο Ρέθυμνο η ανάγνωση των κειμένων έγινε με την συνεργασία της Λιάνας Κανέλλη· στην Λεμεσό και στην Θεσσαλονίκη, με την συνεργασία της Πόπης Μοσκόφ. Η σημερινή δημοσίευση, τόσο της εισήγησής μου όσο και του κειμένου του Σολωμού, δεν έχει αξιώσεις οριστικής μορφής, αλλά ελπίδες ανοιχτότερης και γονιμότερης συζήτησης. Το κείμενο, όπως παρουσιάζεται εδώ, οφείλει πολλά στην έμπειρη αντιβολή του Φίλιππου Βλάχου, καθώς και στο πολύτιμο Λεξικό Σολωμού του Ερατοσθένη Γ. Κατωμένου και των συνεργατών του. Η εισήγηση είναι αφιερωμένη στην Ειρήνη Μυλωνά, του Αντρέα και της Μαρίας.

Υπάρχουν, στην λογοτεχνία μας, τουλάχιστον τρεις καταραμένοι ποιητές-πεζογράφοι: ο Σολωμός, ο Βιζυηνός και ο Καρυωτάκης. Μολονότι ο πρώτος πέθανε αλκοολικός, και οι δυο νεότεροι ανιάτα σιφυλιδικοί, δεν τους εκαταράστηκε ο Θεός, αλλά η εθιμόφρονη κοινωνία τους και η συμμορφωτική ευλάβεια των συγγενών και φίλων τους. Για να περιοριστούμε, εδώ, στον Σολωμό: η κατάρα του μπορεί κανείς να ειπεί πως έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι είμαστε ως-επι-το-πλείστον αναγκασμένοι να τον διαβάζουμε μέσα από τους αναμορφωτικούς φακούς του Πολυλά — δηλαδή του πρώτου και ουσιαστικά κυρίου ακόμα επιμελητή των σολωμικών καταλοίπων. Πιθανόν, ένας άλλος θα υποστήριζε, όχι παράλογα, πως η κυριότερη κατάρα του Σολωμού είναι ότι, όσο ακόμα εξούσε, είχαμε αρχίσει να τον ταριχεύουμε σε μούμια εθνικού ποιητού — απόδειξη η αγανακτισμένη του κουβέντα: «Το έθνος, πρέπει να μάθει να θεωρεί εθνικό, ό,τι είναι αληθινό».

Κατεξοχήν παράδειγμα τούτης της διπλής κατάρας είναι **Η Γυναίκα της Ζάκυθος**. Αυτό το, με κάθε έννοια, πρωτοποριακό έργο της νεότερης αφηγηματικής πεζογραφίας μας, ενώ εγράφηκε πριν από ενάμισο αιώνα και πλέον, έμεινε δεληματικά κρυμμένο επί εκατό χρόνια χάρη στην σιωπηρή συνενοχή του Πολυλά. Ξαν να μην έφθανε τούτη η υπέρογκη καθυστέρηση, το κείμενο, όταν πρωτοπαρουσιάστηκε, στα 1927, είχε την ατυχία να εκδοθεί από τον αμέθοδο λόγιο Κώστα Καιροφύλα σε μορφή σχεδόν τελείως ακαταλαβίστικη. Κοντολογίς, **Η Γυναίκα της Ζάκυθος**, μας έγινε πράγματι προσιτή μόλις στα 1944, χάρη στην υποδειγματική (για τις τοπινές ανώμαλες συνθήκες) φιλολογική έκδοση του Λίνου Πολίτη — αλλά το έργο σχεδόν αμέσως ξαναδάφτηκε προφανώς για εθνικο-πουριτανικούς λόγους. Αγνοημένο έως προχθές από τους συντάκτες των κρατικών σχολικών μας αναγνωστικών, παραμερισμένο και από την πανεπιστημιακή μας διδασκαλία — ντρέπομαι, σχεδόν,

να ομολογήσω πως μόλις στα 1974, σε σειρά μαθημάτων οργανωμένη από την Εταιρεία Σπουδών της Σχολής Μωραΐτην, επιτέλους ακούστηκε πρώτη φορά δημόσια στην Αθήνα **Η Γυναίκα της Ζάκυθος**.

Συντάσσοντας τούτη την εισήγηση, απέφυγα να συμβουλευτώ τις προ δωδεκαετίας σημειώσεις μου. Τότε, ασφαλώς εγνώριζα πολύ περισσότερα **γύρω** από την **Γυναίκα της Ζάκυθος** και την θεωρία της φανταστικής λογοτεχνίας, από όσα σχετικά με ενδιαφέρουν ακόμη τώρα.

Όμως, αν δεχόμαστε πως κανείς, ποτέ, δεν γίνεται να μπει δυο φορές στον ίδιο ποταμό, θα πρέπει και να παραδεχτούμε πως κανείς, ποτέ του δεν μπορεί να διαβάσει δυο φορές το ίδιο κείμενο. Μάλιστα ένα κείμενο τόσο ρευστό και τόσο δραστικό όσο **Η Γυναίκα της Ζάκυθος**. Ρευστό, με την έννοια πως το έργο αυτό ουδέποτε έλαβε οριστική μορφή. Και δραστικό, με την έννοια πως είναι ικανό να αλλοιώσει κρίσιμα την ευαισθησία μας, ακόμα και κατά την διάρκεια μιας και μόνης ανάγνωσης.

Για όσους δεν αγαπούν τους υποκειμενικούς αφορισμούς, σπεύδω να αναφέρω κάποια φιλολογικά και γραμματολογικά στοιχεία, τα οποία, για ποικίλους λόγους, δεν μου ήταν προσιτά στα 1974 — στοιχεία που ενδέχεται να επηρεάζουν, λίγο-πολύ **άμεσα** μια σημερινή ανάγνωση και ακρόαση της **Γυναίκας**:

Έχουμε, λοιπόν, και λέμε κατά χρονολογική σειρά:

1. Στα 1976, το κριτικό δοκίμιο του Στέφανου Ροζάνη, με τίτλο **Το Δαιμονικό 'Υγιστο**.

2. Στα 1977, την δημοσίευση, από τον Κ. Θ. Δημαρά, του σατιρικού πεζογραφήματος που ονομάστηκε **Ο ανώνυμος του 1789**.

3. Στα 1978, την διδακτορική διατριβή της Ελένης Τσαντσάνογλου: **Μια λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού** και

4. στα 1981, της ίδιας, μια συντομότερη εργασία με τίτλο «Ο πληροφοριακός λόγος και ο λόγος της τέχνης στη **Γυναίκα της Ζάκυθος**».

5. Στα 1983, την ομοιότυπη ανατύπωση της έκδοσης της **Γυναίκας**, που ο Λίνος Πολίτης είχε κάνει στα 1944.

6. Στα 1984, την μετάφραση, από τον Αντρέα Μπελεζίνη, της **Υπερκαλύψεως** του Ούγκο Φόσκολο.

7. Τέλος, επίσης στα 1984, είχαμε την σκηνική διασκευή της **Γυναίκας** από τον Σπύρο Βρα-

χωρίτη με την Θεατρική Λέσχη Βόλου — διασκευή την οποία, σε ολότελα ξεχειλωμένη μορφή, είδαμε στα 1985 στην Αθήνα με τον καταχρηστικό τίτλο **Η Αποκάλυψις Τώρα**, αλλά με δύο μείζονες ηθοποιούς: την Μίρκα Γεμεντζάκη και τον Νίκο Σκυλοδήμο.

Καλό θα ήταν, μέσα στην ίδια δεκαετία, να είχε πραγματοποιηθεί και η νέα έκδοση του **Διαλόγου** και της **Γυναίκας**, που είχαμε υποσχεθεί στον «Ερμή», η Χρύσα Προκοπάκη και εγώ.

Διότι, ουσιαστικά, όσοι δέλουν σήμερα να διαβάσουν την **Γυναίκα της Ζάκυθος**, είναι ακόμα περιορισμένοι να χρησιμοποιήσουν: ή την θεμελιακή μα αναπόφευκτα ξεπερασμένη έκδοση που ο τριανταεξάχρονος Λίνος Πολίτης μας προσέφερε μέσα στην Κατοχή, ή το βελτιωμένο κείμενο που ο ίδιος μας έδωσε, πριν από 30 χρόνια στον δεύτερο τόμο των **Απάντων** — κείμενο σχετικά μόνο βελτιωμένο, όπως εφάνηκε δέκα χρόνια αργότερα χάρη στην μνημειώδη μα δύσχρηστη έκδοση των **Αυτόγραφων 'Εργων** του Σολωμού, πάντα από τον Πολίτη.

Αλλά, όποιος δηλώνει πως δεν είναι ικανοποιημένος από τα δύο εκείνα κείμενα, έχει χρέος, αργά ή γρήγορα, να διακινδυνεύσει να καταρτίσει το δικό του κείμενο της **Γυναίκας** — για τον απλούστατο λόγο πως η επιστήμη δεν προχωρεί ποτέ χωρίς κάποιους λογαριασμένους κινδύνους.

Έτσι, το κείμενο που θα διαβάσουμε παρακάτω καταρτίστηκε ειδικά για τούτη την ανάγνωση — φυσικά με βάση το χειρόγραφο του Σολωμού — και φιλοδοξεί να προσεγγίσει την πρώτη, και μόνη σχετικά ολοκληρωμένη, μορφή της **Γυναίκας της Ζάκυθος**. Σημειωτέον πως το χειρόγραφο δεν έχει τίτλο, και πως ο γνωστός μας τίτλος του έργου άρχισε να καθιερώνεται μόλις στα 1927 από την έκδοση του Καιροφύλα. (Αρχικά, ο Σολωμός είχε σημειώσει προχειρώς τον εξής ελληνοϊταλικό τίτλο: «*Visione di Dionisio, Iερομόναχο, εγκάτοκου εις ξωκλήσι Ζακύνθου*»).

Σύμφωνα με τον Καιροφύλα και τον Πολίτη, η πρώτη εκείνη μορφή άρχισε να γράφεται στην Ζάκυνθο «μετά τον Απρίλη του 1826» — δηλαδή λίγο μετά το πέσιμο του Μεσολογγιού, όταν ο Σολωμός ήταν 28 χρονών.

Προσωπικά, κλίνω τώρα προς την άποψη πως η ατελής αυτή μα οπωσδήποτε καθαρογραμμένη μορφή γράφηκε στην Κέρκυρα τον

Νοέμβριο-Δεκέμβριο 1829 — προφανώς με την προοπτική να συμπληρωθεί και να τελειοποιηθεί. Δηλαδή, όπως θα ιδούμε διαβάζοντάς το, τούτο το κείμενο έχει μεν ξεκάθαρη αρχή και τέλος, αλλά ενδιάμεσως παρουσιάζει κάμποσα χάσματα.

Οπωσδήποτε, ο Σολωμός συνέχισε την επεξεργασία του ίδιου αυτού χειρογράφου — πάντα κατά την αντίληψή μου — ράθυμα και σπασμωδικά μέσα στα επόμενα τρία χρόνια, με σχετικώς ευανάνγνωστες φραστικές βελτιώσεις και με τσόντες πατριωτικού περιεχομένου, χωρίς ωστόσο τούτη η επεξεργασία να ολοκληρωθεί ή να λάβει μια δεύτερη καθαρογραμμένη μορφή.

Οπότε, στα τέλη του 1833 — κατά τον Louis Coutelle — ο Σολωμός, κάτω από την πίεση της οικογενειακής δίκης που θα διαβρώσει ανιάτα τα δημιουργικότερά του χρόνια, αποφασίζει να αναθεωρήσει ριζικά το σενάριο (και συνεπώς το κείμενο) της **Γυναίκας**. Οι αλυσοτές επιπτώσεις αυτής της απόφασης, κάνουν ώστε το έργο να βαλτώσει οριστικά μέσα σε ασυμβίβαστες πια σατιρικές και μεταφυσικές τάσεις.

Τούτο το βάλτωμα φαίνεται δια γυμνού οφθαλμού από τις πυρετικές, δυσανάγνωστες, ελληνοϊταλικές σημειώσεις που πλημμυρίζουν το ίδιο πάντα πολύπαδο χειρόγραφο, το οποίο ως επί το πλείστον σώζεται στην Ζάκυνθο με τον σημαδιακό αριθμό 13 (δύο φύλλα του, βάνουσα αποσπασμένα, βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη, και ένα σχετικό στην Ακαδημία Αθηνών).

Για να μη βαλτώσουμε ολότελα κ' εμείς σε ασυμβίβαστες με την κατάσταση φιλολογικές λεπτομέρειες, ας κατοπεύσουμε για λίγο την αρχική εκείνη μορφή του κειμένου που θα διαβάσουμε.

Αποτελείται από 9 άπιπλα κεφάλαια, με χάσματα ανάμεσα στο δεύτερο και το τρίτο, καθώς και ανάμεσα στο πέμπτο και το έκτο. Κάθε κεφάλαιο υποδιαιρείται σε 21 (κατά μέσον όρο) αριθμημένες παραγράφους ή εδάφια, κατά το βιβλικό πρότυπο.

Πρόκειται, δήθεν, για την πρωτοπρόσωπη καταγραφή πρόσφατων εμπειριών ενός απλοϊκού, αλαφροϊσκιωτού ιερομόναχου, καμωμένη στην Ζάκυνθο το καλοκαίρι του 1826. Η καταγραφή γίνεται, όχι στην καθιερωμένη εκκλησιαστική γλώσσα, παρά στο Ζακυνθινό λαϊκό ιδίωμα, σε πρόζα ρυθμική, τάχα αφελή, αλήθεια όμως πολύ προσεγγμένη. Τούτο, άλλωστε, επιβεβαιώνεται και από την εξής σημείωση του

ποιητή: «Κοίτα, στο τέλος κάθε στίχου να μην τελειώνει με δάχτυλο πάντα». Οδηγία αντάξια του πιο κλασικοδρεμμένου ρητοροδιδάσκαλου.

Μια κάπως ουσιαστικότερη ματιά, μας φανερώνει μια νέα πλευρά της τέχνης του Σολωμού: ήγουν την αποστασιοποιημένη ηθοποιία του — κάτι πολύ διαφορετικό από την απλώς ρεαλιστική ηθοποιία την οποία είχε χρησιμοποιήσει για τα τρία πρόσωπα του **Διαλόγου**.

Στην **Γυναίκα της Ζάκυθος**, τον βλέπουμε να υποδύεται τον Διονύσιο Ιερομόναχο, ο οποίος, με την σειρά του, υποδύεται, ως εγγαστρίμυθος αφηγητής, τα εξής επτά πρόσωπα:

1. Την **Γυναίκα της Ζάκυθος**.
2. Δύο Μεσολογγίτισσες
3. Μια γριούλα, ίσως Μεσολογγίτισσα
4. Την μητέρα της **Γυναίκας**
5. Τον πατέρα της **Γυναίκας**
6. Μια θεά που τραγουδάει στίχους του Σολωμού.

Στο σημείο αυτό, ίσως να είναι απαραίτητο να αντικρίσει κανείς το, φευ, αναπόφευκτο ερώτημα:

— Μέχρι ποιον βαθμό ταυτίζεται ο Σολωμός με τον συνονόματον αφηγητή του;

Η απλούστερη θεμιτή απάντηση που μπορώ να δώσω είναι πως η συνειδητή αυτή και μερική ταύτιση, ελέγχεται, από τον ίδιο, στον βαθμό της αυτοειρωνίας.

Τούτη η ειρωνία, αν ίσως έχει ως άμεσο λογοτεχνικό πρότυπο την σατιρική **Υπερκαλύψη** του γευδώνυμου Δίδυμου Κληρικού (δηλαδή του Φόσκολο), οφείλει, νομίζω, την προσωπική της υπεροχή, κατά πρώτο λόγο σε οξύτατη ευαισθησία και ρεαλιστικότερη παρατηρητικότητα, ήτοι σε ποικίλους βαθμούς δημιουργικής συμπάθειας. Με άλλα λόγια: η συμπάθεια του Σολωμού κλιμακώνεται από την ίδια την κυριολεκτικά ελεεινή **Γυναίκα**, ίσαμε τις σχεδόν ιδεατές Μεσολογγίτισσες — τάχα κοιταγμένες μέσα από τον ταραγμένο λαϊκό μυχισμό του ενίοτε γκροτέσκου ιερομόναχου.

Συνεπώς, αν το έργο αρχικώς είχε εξατομικευμένο σατιρικό στόχο, ο στόχος αυτός πια σήμερα — όπως συμβαίνει και στο μεγαλύτερο μέρος της **Θείας Κωμωδίας** — έχει ολότελα χωνευτεί.

Τι απομένει, λοιπόν, για μας, από την **Γυναίκα της Ζάκυθος**;

Μα, η λογοτεχνική της, ανθρωπιστική ουσία, θα 'λεγα, αν οι λέξεις αυτές δεν είχαν πια πλήρως εξευτελιστεί.

Ας πούμε λοιπόν: Κάπως σαν ένα περίτεχνο μαγικό αντικείμενο, του οποίου η αρχική λειτουργία δεν μας είναι πια γνωστή και όμως διατηρεί όλη την μαγική του ένταση και υποβολή — όπως λ.χ. ο δίσκος της Φαιστού, ή εκείνο το κρυστάλλινο κρανίο των Αζτέκων, ή ακόμα το λεγόμενο ωροσκόπιο του Βάλλενσταίν.

Πόσο περίτεχνα καμωμένη είναι η φαινομενικώς απλοϊκή αφηγηματική και δραματική υφή της **Γυναίκας** — να κάτι που μπορεί να απασχολήσει ωφέλιμα κάμποσους επίδοξους δομολόγους, σημειολόγους, αφηγηματολόγους και συγκριτολόγους. Ωφέλιμα, διευκρινίζω, μα ίσως

ποτέ εξαντλητικά — πάντως όχι, όσο δεν έχουμε μια αξιόπιστη ιστορία της νεοελληνικής **Τέχνης** του Λόγου. Διαφορετικά, διαρκώς θα κινδυνεύουμε να πιστώνουμε τον Σολωμό με περισσότερα ή με λιγότερα (ή και με άλλα) από όσα πράγματι δικαιούται.

Θα κλείσω τούτη την, έτσι ή αλλιώς, ανεπαρκή εισήγηση, με τρία σύντομα παράλληλα κείμενα, τα οποία θαρρώ πως μας δίνουν κάποιο συγκριτικό μέτρο της πεζογραφικής ιδιοφυΐας του Σολωμού.

Πρώτα, λοιπόν, ιδού η περιγραφή της **Γυναίκας της Ζάκυθος** από τον Διονύσιο Ιερομόναχο:

1. Το λοιπόν, το κορμί της γυναικός, ήταν μικρό και παρμένο.
2. Και το στήθος σκεδόν πάντα σημαδεμένο από τες αδδέλες που έβανε για να ρουφήξουν το τηχικό, και από κάτω εκρεμόντανε δυο βυζιά ωσάν καπνοσακούλες.
3. Και αυτό το μικρό κορμί επερπατούσε γοργότατα, και οι αρμοί της εφαινότανε ξεκλείδωτοι.
4. Είχε το μούτρο της τη μορφή του καλαποδιού, και έβλεπε ένα μεγάλο μάκρο, αν κοιτάζες από την άκρη του πηγουνιού ως την άκρη του κεφαλιού,
5. εις την οποία ήτανε μία πλεξίδα στρογγυλοδεμένη, και αποπάνου ένα χτένι θεόρατο.
6. Και όποιος ήθελε σιμώνει την πιδαμή για να μετρήσει τη γυναίκα, ήδελ' έβρει το τέταρτο του κορμιού στο κεφάλι.
7. Και το μάγουλό της εξερνούσε πάντα σάγριο, πότε ζωντανό και πότε πονιδιασμένο και μαραμένο.
8. Και άνοιγε κάθε λίγο ένα μεγάλο στόμα για ν' αναγέλασει τους άλλους, και έδειχνε τα κάτω δόντια τα μπροστινά μικρά και σάπια που εσιμίγανε με τα απάνου που 'τανε λευκότατα και μακρία.
9. Και μ' όλον που 'τανε νια, οι μπλήγγοι και το μέτωπο, και τα φρύδια, και η κατεβασία της μύτης γεροντίστικα.
10. Πάντα γεροντίστικα, όμως ξεχωριστά όταν ακουμπούσε το κεφάλι της εις το γρόθο το δεξί μελετώντας την πονηριά.
11. Και αυτή η θωριά η γεροντίστικη ήτανε ζωντανεμένη από δυο μάτια λαμπρά και ολόμαυρα, και το ένα ήτανε ολίγο αλληδώρικο.
12. Και εστριφογουρίζανε εδώ και εκεί γυρεύοντας το κακό, και το βρισκανε και όπου δεν ήταν.
13. Και μες στα μάτια της άστραφτε ένα κάποιον τι που σ' έκανε να στοχαστείς, ότι η τρελάδα ή είναι λίγο που την άφησε ή κοντεύει να την τρικυμώσει.
14. Και τούτη ήταν η κατοικία της γυχής της της πονηρής και της αμαρτωλής.

Να τώρα μια σατιρική περιγραφή γυναίκας από τον **Ανώνυμο του 1789** — κείμενο, που ενδέχεται να μη το γνώριζε ο Σολωμός:

Ω άδη, τι φάντασμα, τι τεράστιον υπέπεσε εις τας αισθήσεις μας! 'Ενα είδος γυναικός, το οποίον, αν ποτέ η πανούκλα ήθελε να φανεί εις τους ανθρώπους, βεβαίως ήθελε εκλέξει δια να δώσει μία ιδέα του εαυτού της.

Θέλω δοκιμάσει, αν δυνατόν, να βοηθήσω την φαντασίαν των αναγνωστών μου δια να λάβουν μίαν ιδέαν.

'Ητον μία ήμισυ πήχη αγηλή, το πλάτος το ίδιον μέτρος, εις όλα της τα μέλη μία εξαίσιος αναλογία, τόσον συμμετρως κατασκευασμένη οπού το κεφάλι της περίπου το τρίτον μέρος ήτον του σώματός της· λαιμός, στήθος, και το επίλοιπον του σώματός της τόσον επιτηδείως κολλημένα το ένα με το άλλο, οπού δεν εδύνατο νινας να ιδεί πού το ένα αρχίζει και το άλλο τελειώνει· το πηγούνι της υπερμέτρως μακρύ, και μολοντούτο το πρόσωπόν της επαράσταινε ένα σύμμετρον τετράγωνον, με το να ήτον τόσον χαμηλόν το μέτωπόν της, όσον το πηγούνι της μακρύ· τα μάτια της ήτον τόσον στρογγυλα και έξω απετασμένα, οπού εδύνατο νινας να την δώσει το όνομα **θωώπις** οπού ο παπαλίκης 'Ομηρος άλλοτε εμεταχειρίσθη· το στόμα της ήτον τόσον μεγάλο, οπού ένα μήλο δομνέστε να χώσει νινάς μέσα τρόπος ήτον, χωρίς κίνδυνον να πειραχθεί από τα εξαίσιά της οδόντια· και αν ποτέ τις των ποιητών ήθελε κάμει τα χείλη της καθέδρα και κατοικητήριον των Χαρίτων, ομολογώ ότι δυνατόν ήτο, εις χρείαν χορού, αυταί αι θεαί με μερικούς 'Ερωτας να χορέγουν εκεί με κάθε κομοδιτά.

Και ορίστε, τέλος, σε μετάφραση Αντρέα Μπελεζίνη, το ένατο κεφάλαιο της **Υπερκαλύψεως** του Φόσκολο — κείμενο που ο Σολωμός αναμφίβολα είχε διαβάσει στο λατινικό του πρωτότυπο, πιθανότατα πριν καταπιστεί να καταγράψει τα οράματα του Διονύσιου Ιερομόναχου:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟ

1. Λόγος πάνω στη γριά ποιήτρια.
2. Και ιδού εικόνα γυναίκας γυμνής εξήντα χρονών· σαν αλεπού που γυρεύει το θήραμα στην ερημιά, έγαχνε παντού στα κατάβαθα των λάκκων με τα τετράποδα· και έφτασε κάτω από το φως του ουρανού που σκοτεινίαζε.
3. Στριφογουρίζοντας τα μάτια, με βλέμμα θρασύ, με δόντια σπασμένα, με τα βυζιά μαραμένα, με τα μπούτια λερωμένα από τις ακαθαρσίες, με την κοιλιά πελώρια, με τα κανιά στραβά.
4. Στο κεφάλι της φαλάκρα και δεν ήξερε να στέκεται σταθερά.
5. Και κρατούσε σ' αριστερό χερι πενα.
6. Και ζέδαβε τα γοφίμια των τετράποδων και μάζευε τις σάπιες σάρκες ανάκατες στο στόμα της.
7. Και έφτυνε το μασημένο κρέας· και έπηζε στο μελανοδοχείο του συγγραφέα.
8. 'Υστερα κουνώντας ένα τεράστιο κοκκινωπό φίδι, χτυπούσε με το δεξί χέρι τα κλωμέρια της καγχάζοντας·
9. Και αμέσως τα μάτια της εξηντάρας γυναίκας παραλόψαν από τη γλύκα·
10. Κι ανατρίχιασα σ' όλο μου το κορμί.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΖΑΚΥΘΟΥΣ

Ἡ

ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΕΓΚΑΤΟΙΚΟΥ ΕΙΣ ΞΩΚΛΗΣΙ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ

Σχέδιο: ΕΛΕΝΗ ΜΩΡΑΙΤΟΥ

περίπλους

ΚΕΦ. 1

1. Εγώ, Διονύσιος Ιερομόναχος, εγκάτοικος στο ξωκλήσι του Αγίου Λύπιου, για να περιγράψω ό,τι στοχάζομαι, λέγω:

2. Ὅτι εγύριζα από το μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου, όπου είχα πάει για να μιλήσω με ένα καλόγερο για κάτι υπόθεσες ψυχικές,

3. και ήταν η ώρα οπού θολώνουνε τα νερά, και είχα φθάσει στα Τρία Πηγάδια, και ήταν εκεί τριγύρου η γη όλο νερά, γιατί πάνε οι γυναίκες και συχνοβάνουνε.

4. Εσταμάτησα σε ένα από τα Τρία Πηγάδια, και απιθώνοντας τα χέρια μου στο φιλιατρό του πηγαδιού, έσκυπα να ιδώ αν ήτουν πολύ νερό·

5. και το είδα σκεδόν γιομάτο, και είπα: Δόξα σοι ο Θεός·

6. γλυκιά η δροσιά που στέρνει για τα σπλάχνα του ανθρώπου το καλοκαίρι, μεγάλα τα έργα Του, και μεγάλη η αφχαριστία του ανθρώπου.

7. Και οι δίκαιοι κατά την Θεία Γραφή πόσοι είναι; Και συλλογίζοντας αυτό, επέσανε τα μάτια μου στα χέρια μου οπού ήτανε απιθωμένα στο φιλιατρό.

8. Και θέλοντας να μετρήσω με τα δάχτυλα τους δίκαιους, ασήκωσα από το φιλιατρό το χέρι μου το ζερβί, και κοιτώντας τα δάχτυλα του δεξιού είπα: Τάχα να είναι πολλά;

9. Και αρχίνησα και εσύγκρενα τον αριθμό των δικαίων οπού εγνώριζα, με αυτά τα πέντε δάχτυλα, και βρίσκοντας πως ετούτα επερισσεύανε, ελιγότεψα το δάχτυλο το λιανό, κρύβοντάς το ανάμεσα στο φιλιατρό και στην απαλάμη μου·

10. και έστεκα και εθεωρούσα τα τέσσερα δάχτυλα για πολλήώρα, και αιστάνθηκα μεγάλη λαχτάρα, γιατί είδα πως ήμουνα στενεμένος να λιγοστέψω, και κοντά στο λιανό μου δάχτυλο έβαλα το σιμοτινό του στην ίδια θέση.

11. Εμνέσκανε το λοιπόν αποκάτου από τα μάτια μου τα τρία δάχτυλα μοναχά, και τα εχτυπούσα ανήσυχα απάνου στο φιλιατρό, για να βοηθήσω το νου μου να εύρει κάνε τρεις δίκαιους.

12. Αλλά επειδή αρχινήσανε τα σωθικά μου να τρέμουνε σαν τη θάλασσα που δεν ησυχάζει ποτέ,

13. ασήκωσα τα τρία μου έρμα, και έκαμα το σταυρό μου.

14. Ἐπειτα, θέλοντας να αριθμήσω τους άδικους, έχωσα το ένα χέρι μες στην τζέπη του ράσου μου, και το άλλο ανάμεσα στο ζωνάρι μου, γιατί εκατάλαβα, αλίμονον!, πως τα δάχτυλα δεν εχρειαζόντανε ολότελα.

15. Και [ο] νους μου εξαλίστηκε από το μεγάλο αριθμό· όμως με παρηγορούσε το να βλέπω πως καθένας κάτι καλό είχε απάνου του.

16. Και μου ήρθε στο νου μου περισσότερο από όλους αυτούς η Γυναίκα της Ζάκυθος, η οποία πολεμάει να βλάπτει τους άλλους με τη γλώσσα και με τα έργατα·

17. και γυρεύοντας να ιδώ εάν μέσα σε αυτή την ψυχή, εις την οποίαν αναβράζει η κακία του Σατανά, αν έπεσε ποτέ η απεθύμια του παραμικρού καλού,

18. έπειτα που εστάθηκα να συλλογιστώ καλά, ύψωσα το κεφάλι μου και τα χέρια μου στον ουρανό και εφώναξα: Θε' μου, καταλαβαίνω πως γυρεύω ένα κλωνί αλάτι μες στο θερμό.

19. Και είδα πως ελάμπανε αποπάνου μου όλα τ' άστρα, και εξάνοιξα την Αλετροπόδα οπού με ευφραίνει πολύ.

20. Και εβιάστηκα να κινησω για το ξωκλήσι του Αγίου Λύπιου γιατί είδα πως εχασομέρησα. Και ήθελα να φθάσω για να περιγράψω τη Γυναίκα της Ζάκυθος.

21. Και ιδού καμία δωδεκαρία ψωρόσκυλα που ηθέλανε να μου εμποδίσουνε το δρόμο.

22. Και μη θέλοντας εγώ να τα κλωτσοβολήσω, για να μην εγγίξω την ψώρα και τα αίματα πού 'χανε, εστοχαστήκανε πως τα σκιάζουμαι,

23. και ήρθανε βαβίζοντας σιμότερά μου· όμως εγώ εκαμώθηκα πως σκύφτω να πάρω πέτρα

24. και έφυγαν όλα και εξεθύμαιναν τα κακορίζικα ψωριασμένα τη λύσσα τους, το ένα δαγκώνοντας το άλλο.

25. Αλλά ένας οπού ενδιαφέντευε κάποια από τα ψωρόσκυλα, επήρε και αυτός μία πέτρα

26. και βάνοντας ο άθεος για σημάδι το κεφάλι εμέ του Διονύσιου του Ιερομόναχου, δεν το πίτυχε· γιατί από τη βία τη μεγάλη με την οποίαν ετίναξε την πέτρα, εστραβοπάτησε, και έπεσε.

27. Έτσι εγώ έφθασα στο κελί του Αγίου Λύπιου παρηγορημένος από τες μυρωδιές του κάμπου, από τα γλυκότερεχα νερά, και από τον αστρόβολον ουρανό, ο οποίος εφαινότουνα αποπάνου από το κεφάλι μου μία Ανάσταση.

ΚΕΦ. 2

1. Το λοιπόν, το κορμί της γυναίκός, ήτανε μικρό και παρμένο.

2. Και το στήθος σκεδόν πάντα σημαδεμένο από τες αβδέλες που έβανε για να ρουφήξουν το τηχτικό, και αποκάτου εκρεμόντανε δυο βυζιά ωσάν καπνοσακούλες.

3. Και αυτό το μικρό κορμί επερπατούσε γοργότατα, και οι αρμοί της εφαινότανε ξεκλειδωτοι.

4. Είχε το μούτρο της τη μορφή του καλαποδιού, και έβλεπεσ ένα μεγάλο μάκρο, αν εκοίταζες από την άκρη του πηγουνιού ως την άκρη του κεφαλιού,

5. εις την οποία ήτανε μία πλεξίδα στρογγυλοδεμένη, και αποπάνου ένα χτένι θεόρατο.

6. Και όποιος ήθελε σιμώνει την πιθαμή για να μετρήσει τη γυναίκα, ήθελ' έβρει το τέταρτο του κορμιού στο κεφάλι.

7. Και το μάγουλό της εξερνούσε πάντα σάγγριο, πότε ζωντανό και πότε πονιδιασμένο και μαραμένο.

8. Και άνοιγε κάθε λίγο ένα μεγάλο στόμα για ν' αναγελάσει τους άλλους, και έδειχνε τα κάτω δόντια τα μπροστινά μικρά και σάπια που εσμίγανε με τα απάνου πού 'τανε λευκότατα και μακρία.

9. Και μ' όλον πού 'τανε νια, οι μηλίγγοι και το μέτωπο, και τα φρύδια, και η κατεβασία της μύτης γεροντίστικα.

10. Πάντα γεροντίστικα, όμως ξεχωριστά όταν ακουμπούσε το κεφάλι της εις το γρόθο το δεξί μελετώντας την πονηρία.

11. Και αυτή η θωριά η γεροντίστικη ήτανε ζωντανεμένη από δυο μάτια λαμπρά και ολόμαυρα, και το ένα ήτανε ολίγο αλληθώρικο.

12. Και εστριφογυρίζανε εδώ και εκεί γυρεύοντας το κακό, και το βρίσκανε και όπου δεν ήτουν.

13. Και μες στα μάτια της άστραφτε ένα κάποιον τι που σ' έκανε να στοχαστείς, ότι η τρελάδα ή είναι λίγο που την άφησε ή κοντεύει να την τρικυμίσει.

14. Και τούτη ήταν η κατοικιά της ψυχής της της πονηρής και της αμαρτωλής.

15. Και εφανέρωνε την πονηρία και μιλώντας και σιωπώντας.

16. Και όταν εμιλούσε κρυφά για να βλάψει τη φήμη του ανθρώπου, έμοιαζε η φωνή της με το ψιθύρισμα του ψαθιού πατημένο από το πόδι του κλέφτη.

18. Και όταν εμίλειε δυνατά εφαινότουνα η φωνή της, εκείνη οπού κάνουν οι άνθρωποι για να αναγελάσουν τους άλλους.

19. Και μ' όλον τούτο, όταν ήτουν μοναχή επήγαινε στον καθρέφτη και κοιτώντας εγέλουμε και έκλαιε.

20. Και εθάρρειε πως είναι η ωραιότερη απ' όσες είναι στα Εφτάνησα.

21. Και ήταν για να χωρίζει ανδρόγενα και αδέρφια, επιδέξια σαν το Χάρο.

22. Και όταν έβλεπε στον ύπνο της το ωραίο κορμί της αδελφής της, εξύπναε τρομασμένη.

23. Ο φθόνος, το μίσος, η υποψία, η ψευτιά, της ετραβούσανε πάντα τα σωθικά,

24. σαν τα βρωμόπαιδα της γειτονιάς, τα βλέπεις ξεντερολοϊσμένα και λερωμένα, να σημαίνουν τα σήμαντρα του πανηγυριού, και βουρλίζουν τον κόσμο.

Εδώ σταματάει, κάπως απότομα, το δεύτερο κεφάλαιο, αφήνοντας έξι σελίδες άγραφες.

Το επόμενο κεφάλαιο, ο Σολωμός το είχε αριθμήσει — συμβατικά, λέει ο Πολίτης — πρώτα 18ο και αργότερα 20ό. Ένα είναι βέβαιο: αρχικά, το κεφάλαιο που θα διαβάσουμε τώρα, περιλάμβανε 50 παραγράφους, τις οποίες κατόπι ο Σολωμός υποδιαίρεσε σε 11 + 38 παραγράφους, δημιουργώντας έτσι δύο ανισομεγέθη κεφάλαια.

ΚΕΦ. [3]

1. Και εσυνέβηκε αυτές τες ημέρες, οπού οι Τούρκοι επολιορκούσαν το Μισολόγγι, και σκεδόν ολημέρα και συχνά και τη νύχτα έτρεμε η Ζάκυθο από το κανόνισμα το πολύ.

2. και πολλές γυναίκες Μισολογγίτισες επερπατούσαν τριγύρω γυρεύοντας για τους άνδρες τους, για τα παιδιά τους, για τ' αδέρφια τους, που επολεμούσανε.

3. Στην αρχή εντρεπόντανε νά 'βγουνε και επροσμένανε να βραδιάσει για ν' απλώσουν το χέρι, επειδή δεν ήτανε μαθημένες.

4. Και είχανε δούλους και γίδια, και πρόβατα και βόδια πολλά.

5. Ακολούθως εβιαζόντανε και εσυχοτηράζανε από το παρεθύρι τον ήλιο πότε να βασιλέψει για νά 'βγουνε.

6. Αλλά όταν επερισσέψανε οι χρείες, εχάσανε την ντροπή, ετρέχανε ολημερνίς.

7. Και όταν εκουραζόντανε, εκαθόντανε στ' ακρογιάλι, και συχνά ασηκώνανε το κεφάλι ν' ακούσουνε, γιατί εφοβόντανε μη πέσει το Μισολόγγι.

8. Και τες έβλεπε ο κόσμος να τρέχουνε τα τρίστρατα, τα σταυροδρομία, τα σπίτια, τα ανώγεια και τα χαμώγεια, τες εκκλησίες, τα ξωκλήσια, γυρεύοντας.

9. Και ελαβαίνανε χρήματα, πανιά για τους λαβωμένους,

10. και δεν τους έλεγε κανένας το όχι, γιατί οι ρώτησες των γυναικών ήτανε τες περσότερες φορές συντροφευμένες από τες κανονίες του Μισολογγιού, και η γη έτρεμε αποκάτου από τα πόδια μας.

11. Και οι πλέον πάνφτωχοι εβγάνανε το οβολάκι τους και το δίνανε και εκάνανε το σταυρό τους κοιτάζοντας κατά το Μισολόγγι και κλαίοντας.

ΚΕΦ. [4]

1. Ωστόσο η Γυναίκα της Ζάκυθος είχε στα γόνατα τη θεγατέρα της και επολέμαε να την καλοπιάσει, γιατί ήθελε νά μπει εκεί πού 'τανε το κρεβάτι, και η Γυναίκα δεν ήθελε.

2. Έβαλε, το λοιπόν, το ζουρλάδι τα μαλλιά της αποπίσω από τ' αυτιά, γιατί η ανησυχία τής τά 'χε πετάξει, και έλεγε φιλώντας τα μάτια της θυγατρός της:

3. «Μάτια μου, ψυχή μου, να γένεις καλή, να παντρευτείς, και να βγαίνουμε και να μπαίνουμε, και να διαβάζουμε τη Θεία Γραφή και τη Χαλιμά».

4. Και αφού την εχάιδεψε, και της φίλησε τα μάτια και τα χείλα, την άφησε απάνου στην καθίκλα λέοντάς της: «Να και ένα καθρεφτάκι, και κοιτάξου που εισ' όμορφη και μου μοιάζεις».

5. Και η κόρη, που δεν ήτανε μαθημένη με τα καλά, ησύχασε, και από τη χαρά της εδάκρυσε.

6. Και η Γυναίκα εκίνησε για να πάει εκεί που είναι το κρεβάτι, αλλά άκουσε μεγάλη ταραχή ποδιών, οπού πάντοτες αύξαινε.

7. Και εσταμάτησε κοιτάζοντας κατά την θύρα και φουσκώνοντας τα ρουθούνια της.

8. Και ιδού παρεσιάζονται ομπρός της οι γυναίκες του Μισολογγιού' εβάλανε το δεξί τους στα στήθια και επροσκυνήσανε' και εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες.

9. «Και έτζι δα, πώς την κάνουμε; Θα παίξουμε; Τι ορίζετε, κυράδες; Εκάμετε ανεβαίνοντας τόση ταραχή με τα συρτοπάπουτζα, που λογιάζω πως ήρθετε να μου δώσετε προσταγές».

10. Και όλες εμείνανε σιωπηλές και ακίνητες' αλλά μία είπε: «Αμ' έχεις δίκιο, είσαι στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου, και εμείς είμαστε ξένες και όλο σπρώξιμο θέλουμε».

11. Και ετότες η Γυναίκα της Ζάκυθος αποκρίθηκε: «Κυρά πολύξερη, όλα τα χάσετε, αλλά από εκείνο που ακούω η γλώσσα σάς έμεινε.

12. »Είμαι στην πατρίδα μου και στο σπίτι μου; Και η αφεντία σου, δεν ήσουνε στην πατρίδα σου και στο σπίτι σου;

13. »Και τι σας έλειπε, και τι κακό είδετε από τον Τούρκο;

14. »Δε σας άφηνε φαϊτά, δούλους, περιβόλια; και, δόξα σοι ο Θεός, είχετε περσότερα από εκείνα που έχω εγώ.

15. »Σας είπα εγώ ίσως, να χτυπήστε τον Τούρκο, που ερχόστενε τώρα σε με να μου γυρέψετε και να με βρίσετε;

16. »Ναίσκε! Εβγήκετε όξω να κάμετε παλικαρίες, και κάτι εκάμετε στην αρχή, γιατί επήρετε την Τουρκιά ξάφνου.

17. »Και ποιος εμπόρειε ποτέ του να υποφτεφτεί τέτοια προδοσία; Το θέλει ο Θεός; Δεν ανακατωνόστενε με δαύτον μέρα και νύχτα;

18. »Τόσο κάνει κ' εγώ να τρέξω μες στο ξημέρωμα με το μαχαίρι στο λαιμό του αντρός μου (που να τότε πάρει ο διάολος).

19. »Και τώρα που βλέπετε πως πάνε τα πράματά σας κατά, θέλτε να πέσει το βάρος απάνου μου.

20. »Καλή, μα το ναι! Αύριο πέφτει το Μισολόγγι, βάνουνε σε τάξη την Ελλάδα τη ζουρλή οι βασιλιάδες, εις τους οποίους έχω όλες μου τες ελπίδες.

21. »Και όσοι μένουνε από τον ξελοθρεμό, έρχονται στη Ζάκυθο να τους θρέψουμε, και με την κοιλιά γιομάτη μας βρίζουνε».

22. Λέοντας, εσώπησε ολίγο, κοιτάζοντας μες στα μάτια τες γυναίκες του Μισολογγιού.

23. «Και έτζι ξέρω και μιλώ και εγώ, ναι ή όχι; Και τώρα δα, τι ακαρτερείτε; Εβρήκετε ίσως ευχαρίστηση να με ακούτε να μιλώ;

24. »Εσείς δεν έχετε άλλη δουλειά πάρα να ψωμοζητάτε' και, να πούμε την αλήθεια, στοχάζουμαι πως θε νά 'ναι μία θαράπαψη, για όποιον δεν ντρέπεται.

25. »Αλλά εγώ έχω δουλειά. Ακούστε; Έχω δουλειά».

26. Και φωνάζοντας τέτοια, δεν ήτανε πλέον το τριπίθαμο μπουρίκι, αλλά εφάνηκε σωστή.

27. Γιατί ασηκώθηκε με μεγάλο θυμό στην άκρη των ποδιών, και μόλις άγγισε το πάτωμα· και εγρύλωσε τα μάτια, και το άβλαφτο μάτι εφάνηκε αλληθώρικο, και το αλληθώρικό ἴσιαξε.

28. Και όποιος την έβλεπε να ξανάρθει στην πρώτη της μορφή, έλεγε: Ο διάβολος ίσως την είχε αδράξει, αλλά εμετάνωσε και την άφησε, για το μίσος που έχει του κόσμου.

29. Και η θυγατέρα της κοιτάζοντάς την εφώναξε· και οι δούλοι εξαστοχήσαν την πείνα τους, και οι γυναίκες του Μισολογγιού εκατέβηκαν χωρίς να κάμουνε ταραχή.

30. Ετότες, η Γυναίκα της Ζάκυθος, βάνοντας την απαλάμη άπάνου στην καρδιά της, και αναστενάζοντας δυνατά, είπε:

31. «Θε΄ μου, πώς μου χτυπάει η καρδιά, που μου έπλασες τόσο καλή!

32. »Με συγχύσανε αυτές οι πόρνες! Όλες οι γυναίκες του κόσμου είναι πόρνες·

33. »αλλά εσύ, κόρη μου, δεν θε νά ἴσαι πόρνη σαν την αδελφή μου και σαν τες άλλες γυναίκες του τόπου μου.

34. »Κάλλιο θάνατος! Και εσύ, μάτια μου, εσκιάχτηκες; έλα, στάσου ήσυχη, γιατί αν αναδευτείς από αυτή την καθίκλα, κράζω ευτύς οπίσω εκείνες τες στρίγγλες και σε τρώνε».

35. Και οι δούλοι είχαν πάγει στο μαγερίο, χωρίς να καρτερέσουν την προσταγή της Γυναίκός, και εκεί άρχισαν να μιλούν για την πείνα τους.

36. Και η γυναίκα ετότες εμπήκε εκεί όπου ήτανε το κρεβάτι.

37. Και σε λίγο άκουσα το κρεβάτι να τρίξει πολύ· και ανάμεσα στο τρίξιμο εβγαίνανε λαχανιάσματα και γογγυσμοί,

38. καθώς κάνουν οι βαστάζοι, όταν οι κακορίζικοι έχουν βάρος εις την πλάτη τους ανυπόφορτο.

39. Και έφυγα από την πέτρα του σκανδάλου, εγώ Διονύσιος Ιερομόναχος, και ότι έβγαίνα από τη θύρα του σπιτιού απάντηξα τον άνδρα της Γυναίκός, οπού ανέβαινε.

Εδώ ο Σολωμός είχε αφήσει άγραφες δύο σελίδες.

Το επόμενο κεφάλαιο φαίνεται να τον βασάνισε περισσότερο από κάθε άλλο στην πρώτη μορφή. Ουσιαστικά, καθαρογραμμένες είναι μονάχα οι 4 πρώτες παράγραφοι — το υπόλοιπο κείμενο φαίνεται να ανήκει σε λίγο υστερότερη επεξεργασία, η οποία ωστόσο κατέληξε εν μέρει σε μια χωριστή καθαρογραμμένη σελίδα. Η δυσκολία προφανώς οφειλόταν κυρίως στον συμβατικά υπερφυσικό χαρακτήρα αυτού του κεφαλαίου, και πιθανώς στην επιθυμία του Σολωμού να σώσει κάτι από το πρώτο σχεδιάσμα των Ελευθέρων Πολιορκισμένων.

ΚΕΦ. [5]

1. Και ακλούθησα τες γυναίκες του Μισολογγιού, οι οποίες εστρωθήκανε στ' ακρογιάλι, και εγώ ήμουνα αποπίσω από μία φράχτη και εκοίταξα.

2. Και κάθε μία έβαλε το χέρι και έβγαλε ό,τι και αν εμάζωξε, και εκάμανε ένα σωρό.

3. Και μία απ' αυτές, απλώνοντας το χέρι, και ψηλαφίζοντας το γιαλό: «Αδελφάδες», εφώναξε,

4. »ακούτε, αν έκαμε ποτέ τέτοιο σεισμό σαν και τώρα το Μισολόγγι: ίσως νικάει, ίσως πέφτει».

Και εκίνησα για να φύγω και είδα αποπίσω από την εκκλησία (ιδές πώς τη λένε) μία γριούλα όπου είχε στήσει ανάμεσα στα χόρτα μικρά κεράκια, και έκαιε λιβάνι, και τα κεράκια στην πρασινάδα ελάμπανε και το λιβάνι ανέβαινε — και ασήκωνε τα ξερόχερα παίρνοντας από το λιβάνι, και κλαίοντας και αναδεδύοντας το ξεδοντιασμένο στόμα επαρακάλειε. Και εγώ

Ετότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου, και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω. Και ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόχλο στο νερό που αναβράζει. Ετότες εκατάλαβα πως εκείνο ήτανε το Μισολόγγι. Αλλά δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον ουρανό. Πολιορκισμένους και πολιορκούμενους [sic] και όλα τα έργα τους και όλα τα πάντα, τα εκατασκέπαζε μαυρίλα και πίσσα γιομάτη λάμψη, βροντή, και αστροπελέκι. Και ύψωσα τα χέρια μου και τα μάτια μου να κάμω δέηση. Και ιδού μες στην καπνίλα μία μεγάλη γυναίκα με φόρεμα μαύρο σαν του λαγού το αίμα, όπου η σπίθα έγγιζε και εσβενότουνα. Και με φωνή που εφαινότουνα πως νικάει την ταραχή του πολέμου, άρχισε:

Το χάραμα επήρα
του ήλιου το δρόμο
κρεμώντας τη λύρα
τη δίκαιη στον ώμο.
Κι απ' όπου χαράζει
ώς όπου βυθά κ.τ.λ.

Και ότι είχε αποτελειωμένα τα λόγια της η θεά, οι δικοί μας εκάνανε φοβερές φωνές για τη νίκη που εκάνανε. Και οι δικοί μας και όλα μού εγίναν άφαντα, και τα σωθικά μου πάλι φοβερά εταραχτήκανε, και μου φάνηκε πως εκουφάθηκα και εστραβώθηκα — Και σε λίγο είδα ομπρός μου τη γριούλα, και τα κεράκια ήταν λιωμένα και εμείνανε τα στερνά λιώματα στα χορτάρια, και το λιβάνι τελειωμένο. Και η γριούλα οπού μου έλεγε: «Δόξα σοι ο Θεός, ιερομόναχε, έλεα πως κάτι σου ἴρθε. Σέ ἴκραζα, σε κούνεια, και δεν άκουγες τίποτες, και τα μάτια σου εσταμάτηζαν στον αέρα, ενώ τώρα στα στερνά η γης εσκιρτούσε σαν το χόχλο στο νερό που αναβράζει — τώρα ότι έπαψε, που ετελειώσανε τα κεράκια και το λιβάνι. Λες οι δικοί μας να εκερδέσανε;». Και εκίνησα με το Χάρο μες στην καρδιά μου να φύγω. Και η γριούλα, έπειτα που [μου] φίλησε το χέρι, κάνοντας μία μετάνοια, είπε: «Και τι παγωμένο πού ἴναι το χέρι σου».

ΚΕΦ. [6]

1. Και εκοίταξα τριγύρου, και δεν έβλεπα τίποτες, και είπα:
2. Ο Κύριος δεν θέλει να ιδώ άλλο, και γυρίζοντας το πρόσωπο όπου ήταν οι πλάτες μου εκίνησα για να πάω στον 'Αι Λύπιο.
3. Αλλά άκουσα να τρέμει η γη αποκάτου από τα πόδια μου, και πλήθος αστραπές εγιόμοζαν τον αέρα, πάντα αυξαινοντας τη γοργότητα και τη λάμψη,
4. τόσο που έσπρωξα ομπρός τα χέρια μου καθώς κάνει ο άνθρωπος οπού δεν έχει το φως του.
5. Και εβρέθηκα οπίσω από ένα καθρέφτη, ανάμεσα σ' αυτόνε και στον τοίχο' και ο καθρέφτης είχε τον ψήλο της κάμερας.
6. Και μία φωνή δυνατή και ογλήγορη μου εβάρεσε στο δεξί μου αυτί, λέγοντας:
7. «Ω Διονύσιε Ιερομόναχε, τα μέλλοντα θε να γίνει τώρα για σε παρόν' ακαρτέρει και βλέπεις εκδίκησην του Θεού».
8. Και μία άλλη φωνή, ομοίως λεπτή, μου εμουρμούρισε στο ζερβί μου αυτί τα ίδια λόγια, τραυλίζοντας.
9. Και αυτήν [η] δεύτερη φωνή ήτανε ενού γέρου που εγνώρισα, όμως εθαύμαξα γιατί ήταν η πρώτη φορά που άκουα την ψυχή του ανθρώπου να τραυλίζει.
10. Και εκοίταξα ανάερα για να ξανοίξω πούθεν εβγαίνανε αυτές οι φωνές, και δεν είδα παρά τους δυο χοντρούς και μακριούς πέρονους που εβγαίνανε από τον τοίχο, στους οποίους ακουμπούσε ο καθρέφτης δεμένος από τη μέση.
11. Και μη ξανοίγοντας τίποτες, αναστέναξα βαθιά, και καθώς κάνει ο άνθρωπος οπού βρίσκεται γελασμένος, αγρίκησα μυρωδιά από λείψανο,
12. και εβγήκα απόκει, και εκοίταξα, τριγύρου και είδα:
13. Είδα αντίκρυ από τον καθρέφτη, στην άκρη της κάμερας, ένα κρεβάτι' και εφαινότουνα πως δεν ήτουνα μέσα τίποτες, και απάνου πολύ μύγα κουλουμωτή.
14. Και απάνου στο προσκέφαλο είδα σα μία κεφαλή ακίνητη e mince σαν εκείνες που κάνουνε ότα χέρια τους και στα στήθια τους οι πελαγίσοι με το βελόνι.
15. Και είπα μέσα μου: ο Κύριος μού έστειλε ετούτη τη θέα, για σύμβολο σκοτεινό της θέλησής του.
16. Για τούτο εγώ, παρακαλώντας θερμά τον Κύριον να καταδεχτεί να με βοηθήσει για να καταλάβω αυτό το σύμβολο, εσίμωσα το κρεβάτι.
17. Και ανανοήθηκα πως κάτι αναδεύτηκε μες στα σεντόνια που ήτανε λερωμένα, ξεντερολοϊσμένα και αιματωμένα.
18. Και κοιτάζοντας καλύτερα στην εικόνα του προσκέφαλου, εταραχτήκανε τα σωθικά μου, γιατί από ένα κίνημα που έκαμε με το στόμα εγνώρισα τη Γυναίκα της Ζάκυθος που εκοιμότουνα σκεπασμένη από το σεντόνι ως το λαιμό, όλη φθαρμένη από το τηχτικό.

ΚΕΦ. [7]

1. Αλλά εκαλοκοίταξα εκείνον τον ύπνο, και εκατάλαβα που ήθελε βαστάξει λίγο, για να δώσει τόπο του αλλουνού, πού 'ναι χωρίς ονειράτα.
2. Και επειδή εκεί μέσα δεν ήτανε ούτε φίλος, ούτε δικός, ούτε γιατρός, ούτε πνεματικός, εγώ, Διονύσιος Ιερομόναχος, έσκυσα, και με τα καλά τής έλεγα να ξαγορευτεί.
3. Και αυτή εμισάνοιξε το στόμα της και έδειξε τα δόντια της, ακλουθώντας να κοιμάται.
4. Και ιδού η πρώτη φωνή, η αγνώριστη, που μού 'πε στο δεξί αυτί: «Η δύστυχη θρέφει πάντα στο νου της φούρκες, φυλακές, και Τούρκους που νικάνε και Γραικούς οπού σφάζονται.
5. »Τούτη τη στιγμή ένα βλέπει στον ύπνο της, το πράγμα που πάντοτες απεθύμουνε: ήγουν την αδελφή της που διακονεύει και για τούτο την είδες τώρα που εχαμογέλασε».
6. Και η δεύτερη φωνή, που εγνώριζα, εξαναείπε τα ίδια λόγια τραυλίζοντας, και κάνοντας ένα σωρό όρκους καθώς εσυνηθούσε:
7. «Αλήθεια μα-μα-μαααα την Παναγία, α-α-α-αλήθεια μ-μ-μ-μα τον 'Αι Νικόλα, αλ-λ-λ-λήθεια, μααααα τον 'Αι Σπυρίδωνα, αλήθεια μα τ' αγνάχραρα-χραχρα-γράχχαντα μυστήρια του Θεού».
8. Εάφνου η Γυναίκα έβγαλε το χέρι από το σεντόνι και εχτύπησε, και οι μύγες ασηκωθήκανε.
9. Και ανάμεσα στη βουή οπού εκάνανε, άκουσα τη φωνή της Γυναϊκός, οπού εφώναζε: «'Οξω, πόρνη, από 'δω' δε σου δίνω μήτε ένα ψίχαλο!»
10. Και ετίναξε το χέρι όξω από το κρεβάτι σα για να διώξει μακριά την αδελφή της που της φαινότουνα πως ήλθε να διακονέψει.
11. Και εξεσκεπάστηκε σκεδόν όλη, και εφάνηκε ένα ψοφογάτζουλο που ήτανε σκεπασμένο από την κροπιά, και έρχεται ένας ανεμοστρού-φουλας, και το ξεσκεπάζει.
12. Αλλά σπρώνχοντας το χέρι της όξω από το κρεβάτι για να διώξει την αδελφή της, εχτύπησε σε μια κάσα πεθαμένου, που εβρέθηκε εκεί ξάφνου, και εκόπηκε το όνειρο της αμαρτωλής.
13. Και άνοιξε τα μάτια της' και βλέποντας την κάσα ανατρίχιασε, γιατί εσκιάχτηκε μη τη βάλανε εκεί στοχάζοντάς τηνε πεθαμένη.
14. Και ετοιμαζότουνα να φωνάξει δυνατά για να δείξει πως δεν επέθανε, αλλά ιδού προβαίνει από την κάσα μια κεφαλή γυναίκεια φθαρμένη και αυτή από το τηχτικό, που αγκαλά και πλέον ηλικιωμένη, πολύ της έμοιαζε.
15. Τραβιέται, πηδάει στη ζερβιά του κρεβατιού, αλλά εχτύπησε τη μούρη της σε μίαν άλλη κάσα και όξω από αυτή ένα κεφάλι γέρου, και ήτανε ο γέρος που εγνώριζα.
16. Και έτζι εγνώρισα ότι έμελλε της Γυναϊκός βρεθεί, πριν ξεψυχήσει, ανάμεσα στον πατέρα της και στη μάνα της.
17. Και έφριξα και έστριψα στην αντίκρυ μερία το πρόσωπό μου, και εξανάσανε το μάτι μου στον καθρέφτη, ο οποίος δεν έδειχνε παρά τη Γυναίκα μοναχή.

18. Γιατί τα σώματα των άλλων δυο ησυχάσανε στο μνήμα τους, από τα οποία θα πεταχτούν όταν βαρέσει η Σάλπιγγα.

19. Μαζί μ' εμέ το Διονύσιο τον Ιερομόναχο, μαζί με τη Γυναίκα της Ζάκυθος, μαζί με όλα τα τέκνα του Αδάμ στη μεγάλη κοιλάδα του Ιωσαφάθ.

20. Και άρχισα να συλλογιστώ απάνου στη δικαιοσύνη του Θεού, που θε νά 'ναι αυτή την ημέρα φανούσιμη και το μάτι (προσηλωμένο στον καθρέφτη) εσυγχίστηκε από το λογισμό.

21. Αλλά ακολούθως ο λογισμός εσυγχίστηκε από το μάτι.

22. Επειδή, στριφογυρίζοντας εγώ έπειτα τα μάτια εδώ και εκεί, καθώς κάνει ο άνθρωπος που συλλογίζεται πράμα δύσκολο που πολεμάει να καταλάβει,

23. είδα από την κλειδωνότρουπα, που κάτι εμπόδιζε το φως και εβάστωνε πολλήωρα και έπειτα εξαναφαινότουνα,

24. και ακουότουνα ακολούθως ένα μουρμουρητό στην άλλη κάμερα και δενεκαταλάβαινα τίποτες καιεξανακοίταξα στο μέρος della visione.

25. Και ήτανε μεγάλη σιωπή, και δεν άκουες να βουίζει μήτε μια μύγα από τόσο πλήθος γιατί ήτανε όλες μαζωμένες εις τον καθρέφτη,

26. ο οποίος εις πολλά μέρη επαράσταινε το χρώμα del velo που το βάνουνε όταν λείπει για πάντα κανέννας από τη φαμελιά.

Εδώ ακολουθεί άλλο ένα προβληματικό κεφάλαιο. Αρχικά ο Σολωμός είχε καθαρογράψει μονάχα τις δύο πρώτες παραγράφους και είχε αφήσει κενή την υπόλοιπη σελίδα — ωστόσο, στην επόμενη σελίδα συνεχίζει, μάλλον χωρίς ουσιώδες χάσμα με τα προηγούμενα, αλλά χωρίς να αριθμεί τις παραγράφους. Οπωσδήποτε, τούτο είναι το πιο σύντομο από όλα τα κεφαλαία της πρώτης μορφής.

Κεφ. [8]

1. Αλλά η μάνα της, χωρίς να κοιτάξει κατά την θύρα, χωρίς να κοιτάξει τη θεγατέρα της, χωρίς να κοιτάξει κανέναν, αρχίνησε:

2. «Ετούτη τη στιγμή το μάτι και το αυτί του παιδιού σου σε παραμονεύει από την κλειδωνότρουπα, και σε απομακραίνει γιατί σκιάζεται το κακό σου και έτζι έκαμε[ς] και εσύ μ' εμέ.

[3] «Για τούτο σόδωσα την κατάρα μου εις την πίκρα της ψυχής μου, όταν ασήμαιναν όλες οι εκκλησίες την ημέρα του Πάσχα,

[4] »σ' την ξανάδωσα μία ώρα πριν ξεψυχήσω, και τώρα σ' την ξαναδίνω, κακό και ανάποδο θηλυκό,

[5] »και η τρίδιπλη κατάρα θέλει είναι αληθινή και ενεργητική στο κορμί σου και στην ψυχή σου, καθώς είναι αληθινά και ενεργητικά στον φαινόμενο και στον άορατο κόσμο τα τρία προσώπατα της Αγίας Τριάδας».

[6] 'Ετζι λέοντας έβγαλε ένα ζωνάρι που ήτανε του ανδρός της, το χουχούλισε τρεις φορές και το πέταξε μες στα μούτρα της.

[7] Ετότε ο γέρος ανακατώθηκε μες στην κάσα του, ασήκωσε το δάχτυλο κατά τη θεγατέρα του και ετραύλισε την κατάρα του.

«Κεφάλαιον ύστερον» ονόμασε εξαρχής ο Σολωμός το τελευταίο κεφάλαιο που θα διαβάσουμε εδώ. Αργότερα πρόσθεσε άλλο ένα «κεφάλαιον ύστερον» και ακόμη αργότερα σχεδίασε ένα περαιτέρω «capitolo ultimo». Όμως για μας, τώρα, **Η Γυναίκα της Ζάκυθος** τελειώνει ως εξής:

Κεφάλαιον ύστερον

1. Και ο πατέρας και η μάνα αναληφτήκανε. Και η Γυναίκα, μονάχα ετότες άκουσε δύναμη να μπορέσει να πεταχτεί,

2. και εχύθηκε πηδώντας ψηλά, σαν τ' άστρο το καλοκαίρι, που στον αέρα χύνεται δέκα οργιές άστρο.

3. Και εβρέθηκε στον καθρέφτη, στον οποίον εχτύπησε, και οι μύγες εφύγανε, και εβουίζανε στο πρόσωπό της.

4. Και αυτή, λογιάζοντας πως ήταν οι γονέοι της, που την αδράχνανε από το μούτρο, έτρεχε εδώ και εκεί

5. ανοιγοκλειώνοντας τη φούχτα κάτι νά 'βρει για διαφέντεψη, και ήβρηκε το ζωνάρι, και με κείνο άρχισε να χτυπάει,

6. και όσο εχτυπούσε, τόσο οι μύγες εβουίζανε, και τόσο αυτή εκατατρόμαζε, όσο που τέλος πάντων έχασε το νου της ολότελα.

7. Και τρέχοντας με το κοντό πουκάμισο, που είχε κάμει κοντό από τη φιλαργυρία της, έπαιξε το μάτι της στον καθρέφτη

8. και εσταμάτηξε, και δεν εγνώρισε τον εαυτό της, και άπλωσε το δάχτυλό της και αναγέλασε.

9. «Ω κορμί! Ω κορμί! Τι πουκάμισο; Ε! Καταλαβαίνω εγώ και ποιος πονηρός μπορεί να μου κρύψει την πονηρία του; Εκείνο το πουκάμισο με κάνει να καταλάβω πως καμώνεται τρέλα για να 'ν' έτοιμο να κριματίσει.

10. »Αλλά ποιος νά 'ναι; Μα την αλήθεια, που της μοιάζει ολίγο: αα! εις' εσύ, μπομπόκορμο, βρωμοπόρνη, μυγόχεσμα του σπιταλιού, τζίμπλα της γουρούνας, γαϊδούρα, κροπολόγα, σκατή!

11. »Να τέλος πάντων ό,τι σου επροφήτεσα και οι χίλιοί σου ηγαπημένοι; Δεν σ' έμεινε μήτε δισκάρι να διακονεύεις με δαύτο.

12. »Είσαι στα χέρια μου τι θέλεις να σου κάμω, ψυχικό; Τώρα σ' το κάνω. Να ιδώ α' σου μείνει φωνή να πεις πως είμαι μουρλή».

13. 'Ετζι λέοντας, έκαμε ένα γύρο και εβάλθηκε με μεγάλη λύσσα να χορεύει, και το πουκάμισο εβρισκότουνα στο πρόσωπό της.

14. Και στη ζέστα του χορού έκανε με το ζωνάρι μια θηλιά και ο χορός εβάσταξε όσο να κάμει τη θηλιά.

15. Και αφού την ετέλειωσε, είπε: «Ακλούθα με αποπίσω από τον καθρέφτη, να σου κάμω το ψυχικό.

16. »Γιατί έρχεται κάπου-κάπου ο γάιδαρος ο γιατρός, οπού θα σ' έχει και εκείνος, και του σκαρφίστηκε πως είμαι άρρωστη».

17. Και επήγε οπίσω από τον καθρέφτη, και την άκουα να κάνει μεγάλη ταραχή.

18. Και η ταραχή έπαψε και έκαμε ένα γέλιο μεγάλο που αντιβούισε η κάμερα, και με φωνή πνιμένη από την ευχαρίστηση είπε: «Να, μάτια μου, το ψυχικό».

19. Τότε έπεσα με τα γόνατα χάμου να κάμω δέηση για να την κάμει ο Κύριος να μην είναι έξω φρενών κάνε για το λίγο ακόμη πόχει να ζήσει.

20. Και τελειωμένη η δέηση, εκοίταξα χάμου οπίσω από τον καθρέφτη στοχάζοντάς τηνε λιγωμένη. Και δεν ήτον εκεί.

21. Και αιστάνθηκα το αίμα μου να τραβηχτεί από τα μάγουλά μου,

22. και έπεσε το κεφάλι απάνου στα στήθια μου, και είπα μέσα μου:

23. Ο Θεός ξέρει πού έφυγε η δύστυχη ενώ επαρακάλεια για αυτήν με τη θερμή της ψυχής μου.

24. Και επέρασα πέρα, με το κεφάλι σκυφτό και στοχασμένο, να πάω να την εύρω.

25. Και άκουσα στο μέτωπο κάποιον τι που με χτύπησε,

26. και έπεσα ξαφνισμένος τ' ανάσκελα. Και είδα την Γυναίκα της Ζάκυθος που εκρεμότουνα και εκυμάτιζε.

ΑΓΙΟΣ ΛΥΠΙΟΣ

Ο Άγιος Λύπιος και η Αγία Κυριακή (στο κάτω μέρος). Σκίτσο του Ludwig Salvator (1900)

LOUIS COUTELLE

FORMATION POETIQUE DE SOLOMOS (1815-1833)

(απόσπασμα)

Μετάφραση: Δημήτρης Αγγελάτος

Η μετάφραση του αποσπάσματος που ακολουθεί καλύπτει το τελευταίο τμήμα (σ.σ. 394-396) του κεφαλαίου που ο Louis Coutelle αφιέρωσε στη Γυναίκα της Ζάκυθος, στα πλαίσια της μεγάλης συνδυετικής του εργασίας για την ποιητική διαμόρφωση του Σολωμού ανάμεσα στα χρόνια 1815-1833 με τίτλο: *Formation poétique de Solomos (1815-1833)*. Η εργασία αυτή, διδακτορική διατριβή του L. Coutelle που υποβλήθηκε στο Πανεπιστήμιο της PROVENCE το 1969, κυκλοφόρησε το 1977 από τις εκδόσεις Ερμής.

Πώς όμως να εξηγήσει κανείς την επιτυχία του Σολωμού και το ότι μιμούμενος τόσο πιστά το βιβλικό ύφος κατόρθωσε να δημιουργήσει μία ποιητική γλώσσα τόσο αυθεντικά λαϊκή κατά γενική παραδοχή; Ο Βάρναλης φθάνει μέχρι του σημείου να γράφει, και αυτό δεν θα φανεί σαν υπερβολή, ότι η δημοτική γλώσσα θα είχε μία πιο αρμονική εξέλιξη αν η Γυναίκα της Ζάκυθος είχε δημοσιευθεί εκατό χρόνια νωρίτερα¹. Μοιάζει αδιαφιλονίκητο το ότι είναι στα βιβλικά στοιχεία τα οποία περιέχει, που το έργο οφείλει ένα μεγάλο μέρος από την αφοπλιστική ατμόσφαιρα, από τον τόνο αληθοφάνειας παρά τον εξωπραγματικό χαρακτήρα των γεγονότων τα οποία προκαλούν το θαυμασμό.

Όταν εξετάζουμε τα λογοτεχνικά δάνεια στα προγενέστερα έργα, τον Ύμνο, την Ωδή ή το Λάμπρο, παρατηρούσαμε ότι συχνά περνούσαν ακολουθώντας προαποφασισμένους στόχους, στη διήγηση.

Δείξαμε δε όσον αφορά το Λάμπρο, με ποιο τρόπο οι εικόνες δεν εισάγονται από μια ανάγκη ανάπτυξης (του έργου), αλλά από μια λογοτεχνική θεωρία². Οι μιμήσεις της δημοτικής ποίησης του είδους του Θανάτου του Βοσκού³ παρουσιάζουν καλύτερα τον ποιητή απασχολούμενο με το πώς θα μεταμφιέσει με ελληνικό ένδυμα αναπτύξεις ενός συμβατικού κλασικισμού.

Εδώ αντίθετα δάνεια και έμμεσες αναφορές δεν ξεχωρίζουν από τα διηγούμενα γεγονότα. Αναμφίβολα κατά πρώτο λόγο ο Σολωμός, επαρκής γνώστης της δουλειάς του, ξέρει στο εξής να αφομοιώνεται με το πρόσωπο που δημιουργεί: το λέει άλλωστε στην Ειδιοποίηση για τον Αναγνώστη: «Mi finì per un momento d'esser lui... ed intuitivamente prendendo le condizioni cioè vecchio, mori bono, santo...» (268A 35 και B 3-5)⁴.

Αυτό όμως δεν εξηγεί παρά μόνο την επιτυχία του προσώπου του ιερομόναχου και όχι τον αυθεντικά ελληνικό χαρακτήρα που αναγνωρίζει κανείς στη διήγηση.

Μερικά παραδείγματα θα δείξουν ότι αν τα δάνεια ή οι έμμεσες αναφορές δεν παρουσιάζονται ποτέ σαν επίθετα διακοσμητικά στοιχεία, αυτό συμβαίνει γιατί δεν αποδίδουν παρά μία ελληνική πραγματικότητα και ότι αυτή δεν θα μπορούσε να αποδοθεί καλύτερα με άλλα μέσα.

Για να πάει ο ιερομόναχος από το μοναστήρι του Αγίου Διονύσιου στο κελί του στον Άγιο Λύπιο, τρέχει να περάσει μπροστά από τα Τρία Πηγάδια. Εκεί, οι γυναίκες από τους γειτονικούς αγρούς έρχονται να πάρουν νερό την ώρα που δύει ο ήλιος⁵ όπως κάνουν σ' όλες τις χώρες της Μεσογείου. Ο διαβάτης σταματά με ευχαρίστηση κοντά στο νερό στις χώρες που σπανίζει. Ό,τι λέει και κάνει ο ιερομόναχος είναι κατά συνέπεια πολύ φυσικό⁶ όμως η

σκηνή υπήρξε ακριβώς η ίδια, ήδη στα χρόνια των προφητών. Η διήγηση που μας εκτίθεται θα φανεί λοιπόν εντελώς ελληνική, ακόμα κι αν μοιάζει με άλλη αντίστοιχη της Βίβλου. Το νερό και η δροσιά είναι θεία δώρα στις ξηρές μας χώρες· παρακαλούν ακόμα τον Κύριο, όταν τα αρνείται. Έτσι γινόταν και στην Παλαιστίνη· η χάρις του Θεού, στη συμβολική γλώσσα των Γραφών είναι η δρόσος. Ο ίδιος ο Θεός είναι το ζωοδόχον ύδωρ. Η δρόσος (ως γεγονός) και η δροσιά (ως αίσθηση του γεγονότος) εκφράζονται στα ελληνικά με την ίδια λέξη: δροσιά (στο γαλλικό κείμενο οι λέξεις *rosée* και *fraîcheur* αντίστοιχα) που διατρέχει σταθερά τα χείλη. Τι πιο φυσικό μέσα σε παρόμοιες συνθήκες για τον ιερομόναχο Διονύσιο παρά να ευχαριστήσει τον Κύριο, βλέποντας το πηγάδι γεμάτο νερό, για τη δροσιά που στέλνει στους ανθρώπους⁷; Δεν ξέρει κανείς αν μιλάει σαν εκπρόσωπος του Θεού ή σαν γιος κάποιου αγρότη.

Ένα άλλο παράδειγμα: Είναι δυνατόν να ονομαστούν πιο απλά όλα αυτά που οι γυναίκες του Μεσολογγίου εγκατέλειψαν εξ αιτίας του πολέμου, παρά επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Ιώβ⁸; Ούτε κι εδώ οι χιλιετηρίδες άλλαξαν τίποτε στη ζωή των ανθρώπων. Συνεπώς

ο ποιητής υπογραμμίζει διακριτικά τις υπάρχουσες σχέσεις ανάμεσα στη ζωή των παλιών χρόνων και σ' αυτούς που ζει ακόμα ο μικρός ελληνικός λαός. Καθώς περιγράφει αυτή τη ζωή με τη βοήθεια του ιερού ύφους, ελάχιστα έχουμε το δικαίωμα να μιλήσουμε για μίμηση· εκφράζει μία πραγματικότητα.

Εκατό χρόνια αφ' ότου γράφτηκε, όταν το έργο έγινε γνωστό, θεωρήθηκε υπόδειγμα πεζού ελληνικού λόγου· ο Σολωμός είχε ανακαλύψει την πηγή ζωής απ' όπου αντλεί τη γλώσσα του αφότου εσίγησε η αρχαία πηγή.

Στο πρώτο σχεδιάσμα των Ελεύθερων Πολιορκημένων και στη Γυναίκα της Ζάκυθος, ο Σολωμός ανακαλύπτει λοιπόν την έννοια της «ποίησης του Δαβίδ». Μέχρι τότε, παρ' όλο που δήλωνε ότι από εκεί (την ποίηση του Δαβίδ) εμπνεόταν, εμπνεόταν στην παραπραγματικότητα από ποιητές που την παράφραζαν. Τα έργα που μέλλονται⁹ θα είναι αληθινά ελληνικά, γιατί θα συνεχίσουν να αναφέρονται στις χριστιανικές πηγές και στη λαϊκή παράδοση που τους οφείλουν πολλά. Η κλασική του διαμόρφωση μένει παρ' όλα αυτά ουσιαστική για την κατανόηση των έργων που θα γράψει· θα τους παρέχει ακόμα έναν τρόπο και πολλά μέσα έκφρασης συγχρόνως.

Σημειώσεις του μεταφραστή:

1. Αναφορά στο άρθρο του Κ. Βάρναλη «Όλα από την αρχή» εφημ. Πρωία (4-4-1943) όπου σημειώνει: «[...] Αν είχε δημοσιευτεί η Γυναίκα της Ζάκυθος, θα μπορούσε κανείς να υποθέσει πως αλλιώς θα εΐτανε σήμερα η εξέλιξη του πεζού μας λόγου [...]». Χαρακτηριστική η αντίρρηση του Δ. Γεωργακά: *Τα λόγια γλωσσικά στοιχεία στο έργο του Σολωμού*, Αθήνα 1959, σ. 5.
2. Ήτοι του αρκετά διευρυμένου (ιταλικού) νεο-κλασικισμού (τέλη 18ου - αρχές 19ου αιώνα).
3. Ανήκει στην πρώτη περίοδο δημιουργίας του ποιητή (1818-1823) και δημοσιεύεται ως δημοτικό τραγούδι στις συλλογές του Ν. Τομμάσεο (*Canti popolari toscani, corsi, illirici, Greci*, τομ. 3ος, Venezia 1842, σ. 39) και του Σ. Ζαμπέλιου (*Άσματα δημοτικά της Ελλάδος*, Κέρκυρα 1852, σ. 746).
4. Και μου φάνηκε για μια στιγμή πως ήμουν εκείνος... — και μπαίνοντας με τη διαίσθηση στις ίδιες τις συνθήκες, δηλαδή γέρος, ετοιμοθάνατος, άγιος... (μετάφραση Λίνου Πολίτου και Γ. Ν. Πολίτη στον Β' τόμο της έκδοσης των *Απάντων* του Σολωμού: *Πεζά και Ιταλικά*, [Αθήνα], Ίκαρος, [1979³], σ. 64).
5. «Και ήτανε καλοκαίρι, και ήταν η ώρα οπου θολώνουνε τα νερά, και είχα φθάσει στα Τρία Πηγάδια και ήταν εκεί τριγύρου η γη όλο νερά, γιατί πήνε οι γυναίκες και συχνοθγάνουνε». Βλέπε σημείωση 4: *Πεζά...* σ. 33, (1ο κεφάλαιο, 3ο verset).

6. «Εσταμάτσα σε ένα από τα Τρία Πηγάδια και απιδώνοντας τα χέρια μου στο φιλιάρτο του πηγαιδιού, έσκυβα να ιδώ αν ήτουν πολύ νερό»/«Και το είδα ως τη μέση γιομάτο και είπα: «Δόξα σοι ο Θεός», ό.π. σ. 33 (1ο κεφάλαιο, 4ο-5ο verset).
7. «Γλυκειά η δροσιά που στέρνει για τα σπλάχνα του ανθρώπου το καλοκαίρι, μεγάλα τα έργα Του και μεγάλη η αφχαριστία του ανθρώπου», ό.π. σ. 33 (3ο κεφάλαιο, 4ο verset).
8. «Και είχανε δούλους και είχανε σε πολλές πεδιάδες και γίδια και πρόβατα και βόιδα πολλά», ό.π. σ. 37 «και ην τα κτήνη αυτού πρόβατα επακισχίλια, / κάμπλοι τρισχίλια, / ζεύγη βοών πεντακόσια, / όνοι δήλειαι νομάδες πεντακόσια / και υπηρεσία πολλή σφόδρα / και έργα μεγάλα ην αυτών επί της γης». Ιώβ 1, 3 στο *The Old Testament In Greek According to the Septuagint* (έκδοση Henry Barclay Swete) τόμος 2ος, Cambridge, Cambridge university Press, 1907, σ. 519.
9. Ήτοι τα έργα του χειρόγραφου της Ζακύνθου αρ. 11 με τα οποία ασχολείται ο Coutelle στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας του· κυρίως με τη *Φαρμακωμένη στον Άδη* και τον *Κρητικό*. Η Ε. Τσαντσάνογλου στη διδακτορική της διατριβή (*Μία λανθάνουσα ποιητική σύνθεση του Σολωμού. Το αυτόγραφο τετράδιο Ζακύνθου αρ. 11. Εκδοτική δοκιμή*, Αθήνα, Ερμής 1982) εξετάζει ακριβώς τη συνθετική πορεία του Σολωμού σ' αυτό το χειρόγραφο που τοποθετείται στα 1833-1834 και κλείνει έτσι την αποφασιστική περίοδο δημιουργίας του ποιητή.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

Για τη γυναίκα της Ζάκυθος τους Δ. Σολωμού

1. Στόχος αυτής της εργασίας είναι να ασχοληθεί με την ιδιαιτερότητα, τη σχετική με το λογοτεχνικό είδος στο οποίο «εγγράφεται» η *Γυναίκα της Ζάκυθος* του Δ. Σολωμού και να διαγράψει κάποια συναφή προβλήματα, η εμβέλεια των οποίων είναι αποφασιστική όχι μόνο για το κείμενο καθ' εαυτό και φυσικά για τη δίχως ανάλογο προηγούμενο θέση του στον ορίζοντα της νεοελληνικής λογοτεχνίας που — ας το τονίσουμε από την αρχή — είναι εξαιρετικά ιδιαίτερη, όσο και ευρύτερα για την ίδια την Ποιητική και τη θεωρία της λογοτεχνίας¹.

2.1. Η δημοσίευση από τον Ι. Πολυλά ενός τμήματος από κάποιο «λανθάνον» έργο του Σολωμού, στα Προλεγόμενα που συνοδεύουν την έκδοση των *Ευρισκομένων* (1859)² καθώς και οι αναφορές ορισμένων «πληροφορημένων» (Ροντάκης - Δε Βιάζης - Σπαταλάς) στα 1902, 1905 και 1922 αντίστοιχα, πίσω από τις οποίες, ιδιαίτερα του πρώτου, βρίσκεται ο ίδιος ο Πολυλάς³, ότι υπάρχει ανέκδοτο πεζό κείμενο με τίτλο η *Γυναίκα της Ζάκυθος* «... σε ύψος γραφικό»⁴ (Ροντάκης), ότι ο Σολωμός συνέθεσε σάτιρες που όμως «... σώζονται ανέκδοτοι»⁵ (Δε Βιάζης) και ότι η *Γυναίκα της Ζάκυθος* είναι μία σάτιρα (Σπαταλάς), αλληλοσυμπληρώνονται· η σύγκλιση αυτών των δεδομένων πριν ακόμα από την πρώτη έκδοση του κειμένου από τον Καιροφύλα (1927), υπογραμμίζει την ύπαρξη της *Γυναίκας της Ζάκυθος*, σάτιρας (θεματική συνισταμένη) σε πεζό κατ' αντίστιξη προς τον έμμετρο λόγο και σε «ύψος γραφικό» ήτοι που εφάπτεται της Βίβλου. Το τελευταίο διαπιστώνει κανείς σε πρώτο επίπεδο (αριθμημένες παράγραφοι, χωρι-

στά η μία από την άλλη, έμφαση στην παράταξη, κλπ.).

Ο Ροντάκης, αναφερόμενος στο θέμα του κειμένου, σημειώνει: «Η “Γυναίκα της Ζάκυθος” ήταν μία στενή του συγγένισσα· χωρίς να την ονομάσει αλλιώς ο Σολωμός την κατακρένει με τα μαυρίτερα χρώματα, γιατί αυτή η Κυρία εκαταφρονούσε κέδιωχνε τους Μεσολογγίτες πρόσφυγες που εξητούσαν ελεημοσύνη στη Ζάκυθο τον καιρό της πολιορκίας»⁶, πράγμα που δείχνει τον αντιθετικό συσχετισμό του κειμένου με το δημοσιευμένο απόσπασμα από τον Πολυλά και δημιουργεί έτσι μία ισχυρή αντίθεση θεματικής υφής, η οποία αναιρεί τον αποκλειστικό χαρακτηρισμό του κειμένου ως σάτιρα. Ήδη λοιπόν στα 1902 επικαιροποιείται έμμεσα ένα σημαίνον δεδομένο, το ότι δηλαδή η *Γυναίκα της Ζάκυθος* είναι μεν σάτιρα, όχι όμως αποκλειστικά· η αντίθεση αυτή τονίζεται και από το χαρακτήρα του κειμένου το οποίο, παρά το γεγονός ότι αποτελείται «από κάμποσες σελίδες» (Ροντάκης), δεν θεωρείται παρά ένα «σχεδιάσμα»⁷, καθώς το είχε ήδη σημειώσει ο Πολυλάς.

2.2. Η αμηχανία της κριτικής εγκαινιάζεται ουσιαστικά με την έκδοση του κειμένου από τον Καιροφύλα (1927): το ενδιαφέρον τείνει να εξαπληθεί σε ζητήματα που σχετίζονται χονδρικά με τη θεματική του έργου όπως π.χ. ποια ήταν η ταυτότητα της σατιριζόμενης, τι εσυμβόλιζε, ποιο ήταν το βαδύτερο νόημα της *Γυναίκας της Ζάκυθος*, κλπ. Ο Βάρναλης, στο κέντρο αυτής της αμηχανίας, πέρα από τον τόνο των συζητήσεων και το ζήτημα που αυτό τουλάχιστον θεωρείται «λήξαν», ήτοι το ότι το κείμενο είναι πεζό, θα θεωρήσει ανάμεσα στις άλλες παρατηρήσεις του (για τη δημοτική γλώσσα, το βιβλικό ύφος, κλπ) το κείμενο ως ποίημα (1928)⁸ και ύστερα (1938)⁹ ταυτόχρονα ως πεζό και ως ποιητικό έργο, για να καταλήξει (1943)¹⁰ στο χαρακτηρισμό πεζό. Η ταλάντευση αυτή ενός ποιητή — και ασφαλώς η περίπτωση δεν είναι τυχαία — μπροστά στη *Γυναίκα της Ζάκυθος* όσο και να θεωρηθεί ότι δεν έχει οργανικό χαρακτήρα, είναι άκρως χαρακτηριστική όπως και η κατάληξη αυτής της ταλάντευσης.

Από την άλλη πλευρά η εισαγωγή του Λ. Πολίτη στην έκδοση του κειμένου (1944)¹¹, λύνει ποικίλλα και αποφασιστικά προβλήματα (οργανικός χαρακτήρας του κειμένου και όχι τυχαίο συνοθύλευμα ετερόκλητων στοιχείων όπως το είχε παρουσιάσει ο Καιροφύλας, ένταξη στο ευρύτερο σολωμικό έργο, αναίρεση της μονοδιάστατης προσωπικής σάτιρας, γλώσσα, βιβλικό ύφος, κλπ) εγκαινιάζοντας την πιο γόνιμη περίοδο μελετών και συζητήσεων γύρω από τη *Γυναίκα της Ζάκυθος* — ιδιαίτερα μετά την έκδοση των *Απάντων* (1948 & 1955)¹² και των *Αυτόγραφων Έργων* (1964)¹³ του Σολωμού: όμως στην προοπτική που μας ενδιαφέρει εδώ, το σολωμικό κείμενο εξακολουθεί να θεωρείται αποκλειστικά πεζό, πράγμα που επιβεβαιώνεται από την ένταξή του στο β' τόμο των *Απάντων: Πεζά και Ιταλικά* μαζί με το *Διάλογο*.

Ο δισταγμός διευρύνεται ιδιαίτερα μετά τη σημαντική από κάθε άποψη εργασία του L. Coutelle¹⁴ ο οποίος εντάσσει τη *Γυναίκα της Ζάκυθος* σ' αυτό που ονομάζει ποιητική διαμόρφωση του Σολωμού ανάμεσα στα χρόνια 1815-1833. Ο R. Levesque ήδη από το 1945 κάνει λόγο για «*prose en prose*» δίχως όμως ταυτόχρονα να παύει να θεωρεί το κείμενο ως πεζό¹⁵. Σήμερα το κείμενο του Σολωμού θα θεωρηθεί άλλοτε — πιο συχνά — ως πεζό και άλλοτε ποιητικό, ποτέ όμως ποίημα.

3.1. Είναι σαφές ότι το κάθε κείμενο (είτε πρόκειται για πεζό είτε για ποίημα), ακόμα και το πλέον «ακατανόητο», διηγείται μια ιστορία και υιοθετεί, για το λόγο αυτό, έναν κάποιο τρόπο ανακοίνωσης / παρουσίασής της: επί πλέον θα πρέπει να τονισθεί ότι η ανάγνωση, με την πλήρη σημασία του όρου, του κειμένου δεν έχει απλώς το στόχο ή τουλάχιστον δεν εξαντλείται εντελώς στο να αναδείξει την ιδιαιτερότητά του (περιγραφή των ποικίλων δομών επιφάνειας γλωσσικών ή μη — όπως για παράδειγμα των γραφηματικών) ή/και τις λειτουργίες αυτής της ιδιαιτερότητας (ερμηνεία των συσχετισμών αυτών των δομών επιφάνειας) σύμφωνα με τη μία ή την άλλη αντίληψη προσέγγισης του λογοτεχνικού δεδομένου, αλλά επιδιώκει και να εντάσσει το κείμενο σε μια ευρύτερη προοπτική διακειμενικότητας. Η ευρύτερη αυτή προοπτική αποτελεί και το αντικείμενο της σύγχρονης Ποιητικής που αναζητά και μελετά τις γενικότερες κατηγορίες από τις οποίες προκύπτουν τα επί μέρους κείμενα όπως π.χ. οι κατηγορίες των λογοτεχνικών ειδών.

3.2. Το λογοτεχνικό είδος σύμφωνα με την αντίληψη του G. Genette όπως εκφράζεται στο βιβλίο του *Introduction à L'architexte* («Εισαγωγή στο αρχι-κείμενο») *Seuil*, Paris (1979)¹⁶, ορίζεται ως η συνισταμένη τριών επιπέδων που αντιστοιχούν στις τρεις παραμέτρους του κειμένου όπως τις ανέπτυξε ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική*, δηλαδή το π λέει το κείμενο (θεματικό επίπεδο) το πώς το λέει (τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας αναλαμβάνει να διηγηθεί αυτό που έχει να διηγηθεί) και με το τι το λέει (επίπεδο καθαρά μορφικών μέσων: γλώσσα, τύπος στίχου που χρησιμοποιείται, κλπ), παρ' όλη τη δεδηλωμένη προτίμησή του για τις δύο πρώτες.

4. Η ιδιαιτερότητα της *Γυναίκας της Ζάκυθος* έγκειται ακριβώς στο ταίριασμα των συνδυασμών αυτών των παραμέτρων και κυρίως των δύο τελευταίων γιατί, δεδομένου ότι η θεματική υπόσταση του έργου έχει διακριθωθεί με επάρκεια (συνδυασμός σάτιρας και λυρισμού) ιδιαίτερα με τις συμβολές των Λ. Πολίτη, L. Coutelle και E. Τσαντσάνογλου¹⁷, αυτό που εκκρεμεί είναι να μελετηθεί η σχέση ή καλύτερα ο βαθμός της σχέσης ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο διηγείται την ιστορία της *Γυναίκας της Ζάκυθος* ο Σολωμός και στα μορφικά μέσα που χρησιμοποιεί για να περάσει αυτή την ιστορία στον ακροατή-αναγνώστη ή μάλλον για να

την περάσει με τρόπο που να μην επιτρέψει διάσπαση ή χαλάρωση της προσοχής του αναγνώστη, τη συμμετοχή του οποίου επιδιώκει.

Ο αφηγητής της ιστορίας αναλαμβάνει τον πρωταρχικό ρόλο να ανακοινώσει μίαν ιστορία («Εγώ Διονίσσιος ιερομόναχος, / εγγάτικος στο κοσκλίσι του / Αγίου Λίπιου, για να περιγρά / γω ότι στοχάζουμε, λέγο:»)¹⁸ και να μας μεταφέρει γεγονότα και λόγια που αφορούν τα πρόσωπα - ήρωες της ιστορίας στην οποία συμμετέχει άλλωστε και ο ίδιος. Μία ανάλυση λοιπόν του αφηγηματικού πλαισίου μπορεί να δώσει μία επαρκή εικόνα των σχέσεων αφηγητή-προσώπων, των διαφοροποιήσεων της οπτικής γωνίας, κλπ.

Η πηγή των μεγάλων προβλημάτων όμως δεν βρίσκεται τόσο σ' αυτή τη δεύτερη παράμετρο, αλλά κυρίως στην τρίτη και πιο ειδικά στον έλεγχο του πώς και προς ποια κατεύθυνση (πεζό - ποίηση) τείνει να δραστηριοποιηθεί αυτή η αντίθεση στα πλαίσια της διήγησης της ιστορίας της *Γυναίκας της Ζάκυθος* ή, για να το εκφράσουμε διαφορετικά, στον έλεγχο του αν στη *Γυναίκα της Ζάκυθος* υπάρχει εξ αρχής (από την πρώτη φάση σύνδεσης του έργου στα 1826) ή σταδιακά (στις 2 επόμενες φάσεις, στα 1829 & 1833 αντίστοιχα) η ποίηση και αν ναι, πώς εκδηλώνεται. Η αναζήτηση κάποιου κριτηρίου που θα δικαιολογούσε την προηγούμενη υπόθεση εργασίας αποβαίνει, καθώς είναι εύλογο, το ουσιαδές. Βέβαια η λύση του να αποφανθεί κανείς ότι πρόκειται για πεζό — καθ' όλα νόμιμη — αναίρει αρκετά την πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητα των προβλημάτων του κειμένου αν και γενικά η ιεράρχηση των προβλημάτων δεν είναι πάντα αυτονόητα εύκολη.

5. Η έκδοση των *Αυτογράφων* απεκάλυψε παράλληλα με το κείμενο την πληθωρική παρουσία των σημειώσεων του Σολωμού, των σχεδίων του για κομμάτια που θα ήθελε να επεξεργαστεί πάλι, των διορθώσεων και των παραλλαγών, δηλαδή ένα δεύτερο κυριολεκτικά κείμενο που συνυπάρχει με το κυρίως και μας πληροφορεί για τον τρόπο με τον οποίο επεξεργαζόταν το υλικό του ο ποιητής. Αυτό το δεύτερο κείμενο συγκροτεί ένα σχόλιο του ίδιου του Σολωμού για την προσπάθειά του και τις επιδιώξεις του στη σύνθεση της *Γυναίκας της Ζάκυθος*, έναν πλάγιό τρόπο να αρθρώσει τις συνθετικές του ιδέες και απόψεις που πρέπει πολύ να υπολογίσουμε προσεγγίζοντας το κείμενο.

(«Κίτα στο τέλος κάθε στίχου / να μιν τελιου με δαχτιλο / πάντα».)¹⁹

Η σημείωση αυτή, ένα είδος προσαγής εις εαυτόν, είναι γνωστή ήδη από την εποχή που εκδίδεται για πρώτη φορά η *Γυναίκα της Ζάκυθος*²⁰ και βέβαια η έννοιά της όσο κι αν είναι προφανής δεν προσέχτηκε αρκετά. Ο Σολωμός μιλά εδώ για στίχο που βέβαια έχει λίγη σχέση με τους λιγότερο ή περισσότερο γνωστούς τύπους στίχων: έχει όμως ασφαλώς σχέση με τα βιβλικά versets και είναι αυτό που ο Coutelle επισημαίνει αναφερόμενος στα versets της *Γυναίκας της Ζάκυθος*.

Η σημείωση του Σολωμού θέλει να αποκαταστήσει μίαν «ανισορροπία»: συγκεκριμένα ο ποιητής θέλει να αποφύγει την ύπαρξη τεσσάρων διαδοχικών versets με τελικό τόνο στην προπαραλήγουσα κατά το σχήμα: «... , ... , ... και ... (:«εδάκρισε», «άφξενε», «ρουδούνια της», «ακίνιτες»). Είναι η μόνη περίπτωση που συναντάται αυτός ο συνδυασμός στο κείμενο, καθότι σε μία άλλη περίπτωση (2ο κεφάλαιο 25ο, 26ο, 27ο και 28ο verset) που βρίσκουμε τον ίδιο συνδυασμό, τα versets δεν είναι αριθμημένα από τον ποιητή και ανήκουν στη β' φάση σύνδεσης του κειμένου (1829). Ο τύπος της «ανισορροπίας» αυτής αφορά τις αντιστοιχίες τόσο ανάμεσα στο τέλος και το εσωτερικό του κάθε verset όσο και ανάμεσα στα διαδοχικά versets του κειμένου: δέτει με άλλα λόγια η σημείωση αυτή του ποιητή το πρόβλημα της αποκωδικοποίησης της οργάνωσης των versets σε όλα τα επίπεδα. Έπειτα η εμμονή του Σολωμού και η προσπάθειά του στα πλαίσια των versets, αντίστοιχα των οποίων είδε ο ποιητής ασφαλώς στη Βίβλο (ιδιαίτερα στο βιβλίο του *Ιώβ*) και κυρίως στην *Υπερκάλυψη* του Foscolo, κείμενο το οποίο είχε άλλωστε σημαντική απήχηση στη *Γυναίκα της Ζάκυθος*, φαίνεται και από άλλες του αναφορές στην ποίηση της Βίβλου, στους ποιητές που ονειρεύονται νέα είδη (μία μορφή αυτοσχόλιου την λειτουργία του οποίου εξηγεί η E. Τσαντσάνογλου)²¹, στη σατανική τους υπόσταση κλπ²², μέσα στα όρια αυτού του δεύτερου, πλάγιου κειμένου, του «παρακειμένου» σύμφωνα με τον Genette²³.

6. Συνεπώς ανάμεσα στα 1826 και 1833 αλλά και παλαιότερα — ήδη από το 1824 με τον *Λάμπρο* — η ποιητική σύνθεση σύμφωνα με τη σολωμική αντίληψη, έχει να κάνει με τον συνδυασμό στίχου και διήγησης μιας πλήρους ιστορίας, ήτοι μιας ιστορίας με αρχή, μέση και

τέλος προσανατολισμένης σε κάποιο πέρας και εξελισσόμενη προς αυτή την κατεύθυνση αυτή η ιστορία έχει διαστάσεις που ξεπερνούν τη μοναδιαία θεματική (π.χ. τη σάπια) και επιδιώκει να εγγίσει τα όρια του καθολικού. Επιβάλλεται έτσι και αυτή την αντίληψη με τρόπο βασανιστικό η μελέτη του βαθμού αυτού του συνδυασμού η διαρκής δοκιμασία του στίχου, στην περίπτωση μας του versets με τη δική του ιδιάζουσα οργάνωση — η ottava rima είχε σταδιακά ακυρωθεί, ο δε 15σύλλαβος θα επιβληθεί μετά το 1833 — αφορούσε α) τόσο το ίδιο το κείμενο, πώς δηλαδή θα ήταν δυνατόν να στηριχθεί πάνω του η διήγηση της πλήρους ιστορίας όσο και β) τη στάση του αναγνώστη, αποφασιστικού παράγοντα που δραστηριοποιεί κάθε φορά την «ιστορικότητα» του κειμένου δηλαδή πως η διήγηση αυτή, το κύρος του αφηγητή της οποίας (ιερό πρόσωπο) δεν επιδέχεται αμφισβητήσεις ή δισταγμούς, θα επιβαλλόταν στον αναγνώστη αξιοποιώντας τις δυνατότητες του χρησιμοποιούμενου στίχου. Η διήγηση αυτή επιβάλλεται όχι μόνο ως διήγηση (πώς αρθρώνεται η ιστορία) μιας εξαιρετικά σημαντικής και κρίσιμης ιστορίας (αυτό που λέγεται, η προφητεία δηλαδή για το Καλό και το Κακό κλπ) που τη χαρακτηρίζει η διαδοχή λευκών

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Η εκτενέστερη ενασχόληση με αυτά τα προβλήματα του σολωμικού κειμένου συναρτά το αντικείμενο διδακτορικής διατριβής του γράφοντος που θα υποβληθεί το Νοέμβριο στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης (PARIS IV).
2. Η δημοσίευση συνοδεύεται από τη γνωστή πλέον υποσημείωση του Πολυλά «Του πεζού αυτού απλοελληνικού σχεδίασματος δεν εδυνήθηκα να σώσω τίποτε περισσότερο από το εκδιδόμενον απόσπασμα».
3. Βλέπε: Σολωμού **Η Γυναίκα της Ζάκυθος**. Έκδοση Λίνου Πολίτη, [Αθήνα, Ίκαρος, 1944, σ. 15.
4. ό.π., σ. 15
5. ό.π., σ. 16
6. ό.π., σ. 15
7. «Μέσα στα χειρόγραφα του ποιητή σώζεται κ' ένα πεζό από κάμποσες σελίδες ιδιόγραφο του Σολωμού», ό.π., σ. 15
8. Κ. Βάρναλης: «Η αξία του σολωμικού έργου» **Νέα Εστία**, 3(1928), σ.σ. 102-107, 167, 173 και 212-217.
9. Κ. Βάρναλης: «Η Γυναίκα της Ζάκυθος» εφημερίδα **Πρωία** (14-11-1938).
10. Κ. Βάρναλης: «Όλα από την αρχή» εφημερίδα **Πρωία** (4-4-1943).
11. Βλέπε σημείωση 3' η εισαγωγή του Λ. Πολίτη: σ.σ. 9-37.
12. Διονυσίου Σολωμού **Άπαντα**. Επιμέλεια-σημειώσεις Λίνου Πολίτη, (τόμος Α': **Ποιήματα** τόμος Β': **Πεζά και Ιταλικά**) [Αθήνα], Ίκαρος, 1948, 1955.
13. Διονυσίου Σολωμού **Αυτόγραφα Έργα**. Επιμέλεια Λίνου Πολίτη (τόμος Α': **Φωτοτυπίες**, τόμος Β': **Τυπογραφική μεταγραφή**), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσ/νίκης, 1964.
14. LOUIS COUTELLE: **FORMATION POÉTIQUE DE SOLOMOS (1815-1833)**, ATHÈNES, 1977.
15. ROBERT LEVESQUE: **SOLOMOS INTRODUCTION PROSE ET POÈMES**, ICAROS, [1945]. Στην εισαγωγή του

(ορατών) και σκοτεινών (που υπαινικτικά ενυπάρχουν και επιβάλλουν στον αναγνώστη να τις γιάξει) ζωνών²⁴, αλλά και ως μία πραγματικότητα που έρχεται να ανατρέψει συνήθειες (το αναμενόμενο και το κατά συνθήκη θεωρούμενο ως στίχος άρα και ως ποίηση) δημιουργώντας την έκπληξη. Η διαφορά άλλωστε μέτρου-ρυθμού δεν είναι η διαφορά του τυπικά αναμενόμενου προς την έκπληξη του μη αναμενόμενου;

7. Στην επεισοδιακή και γι' αυτό όχι λιγότερο ανατρεπτική προοπτική που το οριακό «πεζό» κείμενο του Σολωμού με τα αριθμημένα verset, η **Γυναίκα της Ζάκυθος**, έδωσε τα σχετικά με τις κατηγοριοποιήσεις των λογοτεχνικών ειδών, συνομιλούν υπαινικτικά και υπόγεια «πεζά» του Ν. Καχτίση, του Ν. Βαλαωρίτη, του Ε.Χ. Γονατά, του Δ. Δημητριάδη, του Γ. Χειμωνά και του Γ. Αριστίνου, εν αναμονή...

8. "Apparisca sul bel/principio che esce dal pozzo / che ha fatto il giro della terra / prendendo verie figure, dell' oro / della donna, del etc — guarda le / più violenti passioni. / περνο τη μορφή του χρυσαφιού / της γινεκος του σκιπτρου / του στίχου". **Αυτόγραφα Έργα**, τόμος Α και Β, σ. 262B 26-35.

- ο R. LEVESQUE (σ.σ. 9-40) μιλώντας για το κείμενο το θεωρεί «ΡΟΪΜΕ EN PROSE» (σ. 19) ενώ στη μικρή εισαγωγή του στη Γυναίκα της Ζάκυθος το θεωρεί πεζό (σ. 47).
16. Ας τονιστεί ότι στα όρια ενός περιορισμένου άρθρου όπως το παρόν, η σχηματική έκθεση των προβλημάτων που θέτει ο GENETTE και τα οποία αποτελούν βασικά DESIDERATA της θεωρίας της λογοτεχνίας, ήταν αναγκαία. Βλέπε και: Γιώργος Κεχαγιόγλου: «Είς την οδόν των Φιλελλήνων» του Ανδρέα Εμπειρικού, Αθήνα, Πολύτυπο, 1984, σ.σ. 17-19.
7. Ε. Τσαντσάνογλου: «Διονύσιος Σολωμός» στο: «Σάπια και πολιτική στη νεώτερη Ελλάδα από το Σολωμό ως τον Σεφέρη» **ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΙΔΡΥΜΑ ΣΧΟΛΗΣ ΜΩΡΑΙΤΗ**, Αθήνα 1979, σ.σ. 7-45 και: **Μία λανθάνουσα ποιητική σύνδεση του Σολωμού**, Αθήνα, Ερμής, 1982.
18. Βλέπε σημείωση 13: **Αυτόγραφα Έργα** τομ. Α' και Β' σ. 259A 3-6.
19. **Αυτόγραφα Έργα** τόμ. Α' και Β' σ. 273B 1-3.
20. Κ. Καιροφύλα: **Σολωμού Ανέκδοτα Έργα**, [Αθήνα], Στοχαστής, 1927², σ. 241.
21. Βλέπε σημείωση 17: **Μία λανθάνουσα...**, σ.σ. (160-161).
22. «και εθιμίδικα ενα πίμα ενος οπου / τον αγαπαο μυτε περσοτερο μίτε λιγοτερο απο τον ευατομου. / η οπία, αγαγαλά και μαδιμενος στη πίση της διάς γραφίς / δεν την βρίσκο τοσο κακή, και εβαλδουκα και την ίπα απο μεσαμου.», «και τὰ εστριφογιρίζε εδο κ' εκί come / fanno quei poeti che fingono di avere / qualche concetto, e specialmente quelli / che parlano sempre di Generi nuovi / e non son buoni da far bene una / lettera familiare.», «και εστριφογιρίζε τὰ / ματιατου π' ούτανε μαβρα και / † κοντὰ † σα δύο † κοντιλία †, come / fanno οι πιταδες ταχτες † cercando † / † di † cacciar fuori le loro meraviglie / και † μενουν ολι με την † πονιρία / του διαβολου.» **Αυτόγραφα Έργα**, τόμ. Α' και Β' σ.σ. 282. 21-25, 297B 24-29 και 260B 5-11 αντίστοιχα.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

Δέκα αποσπάσματα

απόδοση: Διονύσης Σέρρας

1

Τον Κλεόβουλο λατρεύω
για τον Κλεόβουλο τρελαίνομαι
και τον Κλεόβουλο ποτέ
από τα μάτια δεν αφήνω

2

Αγόρι μου, που με κοιτάς παρθενικά,
πολύ σε λαχταρώ, μα δεν καταλαβαίνεις,
γιατί δεν ξέρεις πως κρατάς
τα χαλινάρια της γυχής μου!

3

Α! Πάλι ο Έρωτας με τα χρυσά μαλλιά
πώς με χτυπά με τ' όμορφό του τόπι
και μ' ερεθίζει

με μια κόρη που φορεί
σαντάλια πλουμιστά
παιχνίδια ενού ν' αρχίσω!
Όμως, αυτή
που 'ν απ' τη Λέσβο την καλόχιστη
τ' άσπρα μαλλιά μου κοροϊδεύει
κι όλο χαζεύει κάποιου νέου τα μαλλιά.

4

Έκογα κι έφαγα ένα μικρό μελόπιτας κομμάτι
και μια κανάτα ρούφηξα κρασί.
Και τώρα παίζω απαλά τη λύρα τη γλυκιά
κι ευτυχισμένος τραγουδώ
στην τρυφερή μου αγάπη

5

Κρατώντας λύρα Λυδική με είκοσι χορδές
σου τραγουδάω, Λεύκασπι
Κι εσύ από τη νιότη ανάβεις.

6

Ο Έρωτας στον Όλυμπο με κάνει και πετώ
μ' ανάλαφρες φτερούγες, αφού δεν δέλει η
αγάπη μου
να παίζει πια μαζί μου

7

Και σαν είδε ο Έρωτας τα γένια μου γαρά,
από το πλάι μου πέταξε
με τα γοργά χρυσόλαμπρα φτερά του.

8

Φέρε νερό, παιδί, φέρε κρασί,
στεφάνια φέρε μου ανδόπλεχτα
φερ' τα λοιπόν, κι αρχίζω με τον Έρωτα αμέσως
να χτυπιέμαι!

9

Τον Έρωτα τον τρυφερό
που με κορδέλες ανθοσπόλιστες είναι ζωσμένος
να τραγουδώ μ' αρέσει
γιατί αυτός είναι δυνάστης των θεών
γιατί αυτός και τους θνητούς δαμάζει.

10

Δεν αγαπώ αυτόν που κρασοπίνοντας
δίπλα σ' ολόγιμο βαρέλι
μιλάει γι' αμάχες και πολέμους θλιβερούς,
μ' αυτού που 'φαρισπιέται σμίγοντας
με τα λαμπρά τα δώρα των Μουσών
και της πλανεύτρας Αφροδίτης.

π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ὡς ἔμελλε

1

Τό πλοῖο μέ τούς διάπτοντες στά ὕφαλα ποντισμένο
 ἄς ὑποθέσουμε ὁρατό
 κι ὄλο σημαῖες
 τήν κίβδηλή σας διακαιοσύνη ἀνέκαθεν ἐλέγχει
 τό σύνδρομο τῆς ἐρημιᾶς πού ἀπρόσμενα μοῦ καταλόγισε
 ὁ καιρός

ὅτι βαγιῶνε ἀνήμερα
 μέ φόρμιγγες καί συντριμμούς
 ὅσο καί τό δωμάτιο δείχνει μας ἀνοχή
 στή σάρκωση ἐπεμβαίνω τοῦ Ἀνέγγιχτου
 ἀστροφόρος
 καί καθαιρῶ σε θάνατε προτοῦ νά σοῦ σταθῶ.

2

Κάποτε καί τό Ἐφήμερο βεβαιώνει αὐτάρκεια
 ἢ ἔστω ἄν θές ὑπακοή σέ παραδείσου ὁράσεις

κι ἐνῶ λοιπόν σπάνίζεται ἀμετάκλητα τό φέγγος
 τῶν ματιῶν σου
 ὄλο χρησμούς τό ἡμίθεο φῶς πικρίζει τά ὄνειρά μας

ὅτι ἄν συμπέσει ὄγμος ἥλιος μέ τό ἦθος ἱεροδούλου
 τρισμάρτυρη στό ἐξῆς τῶν Ὑριαίων ἡ φύση
 κυπάρισσος
 κιονόκρανο στήν προϊστορία τοῦ θόλου
 δά ἐπινοήσει ὡς ἔμελλε τό ἐσχατο πρόσχημα

μετανοημένα σιχηρά τούς τρεῖς εὐνούχους μύστες.

3

Εἶσαι ὑποδέτω τῆς φυλῆς τῶν Ὀπιταϊδῶν
 φοροῦσες κεφαλόδεσμο τό φῶς
 τήν ἀθωότη ἀνάποδα

ἔτσι καθῶς δεντρόσχημος ὁ ἄρχοντας πυλωρός
 ὁ Ἀστροδηγός
 ὁ Ἀρχάνεμος
 ὁ Ἀποβρεχάρης ὁ μικρός
 κρούει ἔμμελῶς
 τό τάλαντο τό τάλαντο τό τάλα- τάλα- τάλαντο

ὁπότε οἱ θίασοι ὄλοι τῶν νεκρῶν
 ἀρχαῖοι λυγμοί κι ἐν' ἄστρο ἀπ' τά σθημένα
 -πενάκια βουτημένα στό αἷμα
 τό αἷμα μου
 ἀγιογραφοῦν μεταθανάτια τῶν θεῶν σιωπές παρθενογένεσης

πλοιάρια δουλεμπορικά μέ τή σημαία τοῦ Κεραυνούχου
 καί τρεῖς ὡς ἔμελλε λοιπόν γιγάλες ὕπνου
 δυό σάββατα ἑλληνοπρεπή καί μιά σελήνη ἑταίρα

κάτι ἀσχημάτιστα πουλιά
 δῆθεν ὑαλογραφία.

4

Τέτοια μου ἡ τύχη ἀπόγε:

Ὅτι ἄξαφνα φωτορραγίες ἐξαίσια χαομένων οὐρανῶν
 ἡ Νόνα ἡ Πορταίπισσα πού πιά φύλο δέν ἔχει
 οὔτε τῆς μέλλει ἀνήληγη
 τήν ἔγνοια μου κρυπτογραφοῦν γιά τά θνητά τοῦ κόσμου

μά ὦ νᾶξερεις πού τιπιβίζω σίς παλάμες σου
 χλίπ χλίπ
 ὀρνίθι ἀφτέρουγο
 ὅπου μέ κίνητρο λοιπόν τά δρώμενα τῆς πιά ἱερῆς ὕπνοβασίας
 τό χάος ἀποσπιδίζω καί τήν ἔκσταση πού ἐμπνέει
 τό βέβαιο τῆς φθορᾶς

ἀκτήμονας ὡς πρέπει μου
 πανσέληνος
 δακρυοσυλλέκτης.

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

12 πολιτικοδρυσκευτικά ποιήματα

1. Μπ λησμονείτε τον Αθβά Σιεγές;
Τι είναι η Τρίτη Τάξη;
Το Παν.
Τι ήταν μέχρι τώρα;
Τίποτα.
Τι ζητά να γίνει;
Κάτι

2. Είχε δίκιο ο whit man:
Ό,τι ήταν μπρός, βάλε το πίσω.
Ό,τι ήταν πίσω, βάλε το μπρος.
Άφισε τους ρακένδυτους να θιάζουν
αποφάσεις... ό,τι είναι δυνατό, κάποτε
Ήταν αδύνατο.
Ό,τι πέφτει δ' ανυγωθεί
ότι συρικνωθεί θα πιναχτεί σαν ελατήριο.
Αυτές είναι οι σκοτεινές εκλάμψεις
Το σκότος της φωτεινής σοφίας
Κι όπως το γάρι δεν πρέπει να πετάει στον αέρα
Από το βούρκο του βυθού
Έτσι και το μαχαίρι του φονιά
Πρέπει να μπει στη σάρκα μας για να σκουριάσει...

3. Οι λέξεις που δεν λέγονται
Κρέμονται σαν καρποί.
Πάρε για παράδειγμα τη δύελλα.

Σαρτάκης

Σαρτάκης

Τινάζει τις λέξεις απ' τα δέντρα τους
σαν ώριμους καρπούς.
Σκύγε προσεκτικά και μάζεγέ τους.
Αυτό θα είναι το καλάδι σου.
Αυτό θα είναι το μέλλον σου
Μέσα σ' ένα καλάδι...

4. Πριν γεννηθεί η Γη κι ο Ουρανός
υπήρχε κάτι το άμορφο
Κι όμως συμπληρωμένο.
Αόρατα χέρια χίσαν την ομορφιά.
Πριν γεννηθεί η Γη κι ο Ουρανός
Υπήρχε η ρουφήχτρα του χάους.
Ένας σφυγμός αόριστος που δονούσε μια καρδιά

5. Η μεγαλύτερη έκφανση της καλοσύνης
Απλώνεται σαν το νερό
Βρέχει παραποτάμιες όχθες
Δροσίζει τα ξερά κρανία
Χλοΐζει δημιουργεί ένα παραλήρημα
Χαράς χωρίς σκοπό.
Ο σκοπός υπάρχει μα είναι κρυμμένος
Στο μάτι του πουλιού
Που και χωρίς ματόκλαδα καίγεται
Και τσιρίζει σαν φλόγα έτοιμη
Να γίνει σφενδόνη

Να γίνει λιθάρι
Να γίνει πυθάρι
Ν' αναδυθεί απ' τη λάσπη
Και ν' αρχίσει ένα τραγούδι
Χωρίς σκοπό χωρίς αρχή και χωρίς τέλος.

6. Ω κείνα τ' απόκρημνα βράχια
Και κείνος ο γκρεμός ως και η όραση
ζαλίζεται σαν τον κοιτάζει.
Θάδελα να προσευχηθώ μα δεν μπορώ
Χαλίκια θα ματώσουνε τα πόδια μου
αγκάδια θα ξεγδάρουν
το πεσί μου
και το νερό
ορμητικό
Σαν καταρράχης που χύνεται
Από τις άκρες τ' ουρανού
θα με παρασύρει
Να πνιγώ σ' απάτητα βάδη...

7. Λύθηκα από το άρμα μου
Λύθηκα και πορεύομαι μόνος.
Κλαγγές όπλων και ιαχές κάνουν
τον τόπο να τρέμει
Δεν τρέμουν τα πόδια μου.
Λύθηκα από τ' άρμα μου.
Λύθηκα και πορεύομαι μόνος.

8. Εκατομμύρια σπόροι σπρώχνονται
μες στα σπλάχνα μου.
Πρόκειται για μια κυοφορία ανήκουστη.
Εκατομμύρια σπόροι σπκώνονται απ'
τη σκόνη
Και πέφτουνε στα σπλάχνα μου.
Προκειται για μια κυοφορία άνευ
προηγουμένου.
Δίχως να καταλάβουν τίποτα οι άλλοι
Κυοφορώ παράξενα μηνύματα
Χιλιάδες παράξενους σπόρους.

9. Είπες δεν έχεις ρούχα.
Θα σου δώσω το μανδύα μου.
Είμαι ευχαριστημένος να με τυλίξει
Σαν μανδύας ο πάγος της αυγής.
Μη φοβηθείς βροχές και χιόνια.
Φόρεσε το μανδύα μου.
Και κοίταξε εκεί που πας
Ν' αποφεύγεις τα λόγια από ταφά
Τα λόγια από μετάξι.

10. Για να μάθεις τον κόσμο
Πρέπει να γίνεις σοφός
Για να γνωρίσεις τον εαυτό σου

Πρέπει να φωτιστείς από μέσα.
Για να κατακτήσεις τους άλλους
Πρέπει να είσαι ισχυρός
Και όταν το καλεί η περίσταση
Ανίσχυρος
Για να κοιταχτείς καλά στον καθρέφτη
Πρέπει νάχεις φως
Όχι φως εκ φωτός αγνώστου.
Αλλά φως του ήλιου του κεριού ή
Και του ηλεκτρικού λαμπτήρα...

11. Ο μονάρχης - μακάρι η δύναμή του να
παραβγαίνει
Μ' εκείνη του ρινόκερου - μας έδωσε την ελευθερία
να διατυπώνουμε παράπονα
Τι καλός μονάρχης!
Τι ακριβή ευλογία!
Πόσες ευχαριστίες πρέπει ν' αναπέμψουμε
Στο βασιλιά του οποίου η τρυφερή φροντίδα
Είναι ν' αφήνει τους υπηκόους του
Να κάνουν ερωτήσεις.
Η κλασική ρητορεία της ημέρας:
Ο Κικέρων αδελφώνεται με το Ρουσσώ

12. Η Madame Manon Roland ανέκραξε:
Εκπληρώθηκε η προφητεία
Ο λαός θα ζητά γωμί
Και θα του δίνουν πτώματα.
Οι χαφιέδες θα γίνουν άνθρωποι του
καθήκοντος
Κι η λαιμπτόμος ο βωμός της αρετής.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ

Η επιστροφή του δολοφόνου

Βέβαια, θα ξανάρθεις. Όλοι οι δολοφόνοι μα-
γνητισμένοι
επιστρέφουν να πάρουν πίσω το μαχαίρι τους,
να εξαφανίσουν κάποιο ίχνος, να μαζέγουν
το νόμισμα που τους έπεσε στην πάλη,
να ξαναδοούν, ν' αγγίξουν το σκηνικό του φόνου
που καλειδοσκοπικά πλησιάζει ή φεύγει μες
στον

ύπνο τους,

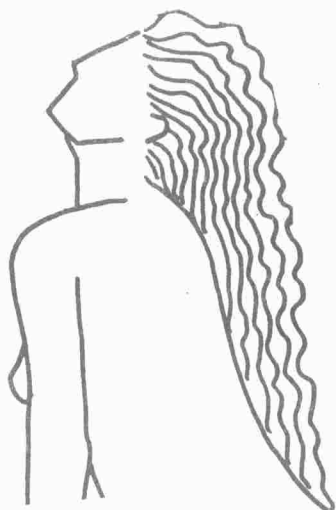
στο κρύσταλλο παγιδευμένοι του βραχνά τους.
Την ώρα, δεν την ξέρω. Συνήθως, λένε, έρχον-
ται
απρόοπτα, εκεί που διαβάσεις γράμματά τους
σταλμένα από καιρό,
που έχεις μισοξεχάσει τ' όνομά τους,
που αναρωπιέσαι τι χρώμα είχαν τα μάτια τους
όταν τους έσφιγγες, παλιά, στην αγκαλιά σου,
τότε έρχονται, λένε,
μαζί με μια περίεργη μυρωδιά από πατημένη
πικροδάφνη,

που γεμίζει την κάμαρα ίσκιους κι ανησυχία.
Τότε, λένε, χτυπάνε. Ύπουλα, στρατηγικά,
σπκώνοντας υψηλά με σταθερότητα το μαχαίρι,
ίσως ρίχνοντας ένα δίχτυ ταυτόχρονα,
κόβοντας γρήγορα την καρωτίδα,
βουτώντας με ηδονή το πρόσωπο στον πίδακα,
μεταμορφωμένοι πια σε φλόγες.
Έτσι λένε. Δίνουν μια μεταφυσική, σχεδόν,
διάσταση,
ταυτίζοντας τους δολοφόνους με την ειμαρμέ-
νη,
τις τρεις γριές του τοίχου, τα mea culpa,
το ανεξιχνίαστο.

Όμως καλά το ξέρω πως δε θα 'ναι το ίδιο
και μ' εμάς.

Πάντα κάτι σε πρόδιδε και σε περίμενα
Γι' αυτό κι εγώ — το συλλογίστηκα καλά —
θα 'χω κατεβάσει το τηλέφωνο,
θα 'χω ξεκλειδώσει την πόρτα, ίσως μισάνοιχτη,
θα κλείσω το παράθυρο καλά,
να μην ακούγεται τίποτα,
παρά μοναχά οι ανάσες μας.
Μη φοβάσαι. Βγάλε τα παπούτσια σου
μη μας ακούσουν οι αποκάτω.
Εγώ θα διαβάζω με την πλάτη γυρισμένη σε
σένα.

Μιλόζ, Όσκαρ Μιροσλάβ Μιλόζ,

θα 'χω δίπλα μου τις νεκρές του πριγκίπισσες,
την ομίχλη και τα ματογυάλια του.
Η Καρομαμά θυζαίνει το μικρό της δάχτυλο.
Θα περιμένεις να τελειώσω τη σελίδα.
Η λάμψη της λάμας παίζει μια πάνω στο τα-
βάνι,

μια πάνω στα σκοτεινά βιβλία αντίκρυ.
Θα γυρίσω. Θα μείνω ακίνητος.
Μόνο εσύ θα προχωρήσεις — ένα βήμα
μπροστά.

Μικρό. Τόσο που οι ανάσες μας θα μπλέκον-
ται ερωτικά.

Θα σε κοιτάζω χωρίς να βλέπω εσένα,
ξεχνώντας μέσα στα μάτια σου ποιός είσαι,
αν δ' έχω ξαναδεί.

Κι όταν καρφώνεις το μαχαίρι σου
εκεί ακριβώς που έκανες εξάσκηση στους επι-
άλτες σου,

θα φωνάζεις απορημένα «γιατί».
Τότε θα παίρνω εγώ πια την εκδίκησή
μου,

θα παίρνω μαζί μου το μυστικό της ταυτότη-
τάς σου

και θα γυρίζεις χωρίς πρόσωπο, χωρίς κεφάλι,
με υψηλά ανασπκωμένα τα μανίκια από το
αίμα

στα βράχια, στις κατασκότεινες εκκλησίες
ντυμένος μισός άντρας, μισός γυναίκα,
με πυρόξανθη ή κατάμαυρη περούκα,
χωρίς μνήμη, χωρίς μέλλον, χωρίς φύλο,
ένας ερμαφρόδιτος χωρίς προσκυνητές,
αργοπεθαίνοντας στην έρημο
χωρίς καρύδες, χωρίς νερό, χωρίς εμένα.
Εμένα που σ' έπλασα πριν προφτάσω να
σου πω

ποιος είσαι,
αίμα από το αίμα μου,
σάρκα από τη σάρκα μου,
λυχνάρι στο πορτάκι μου της Κόλασης,
εγώ.

περίπλους

ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΟΥΣΚΑΡΙΝΗΣ

Το ποτάμι

Η θάλασσα είναι κίτρινη απόγε
κίτρινο και το φεγγάρι
τα σύννεφα σταχτιά.

Το ποτάμι
κατέβαζε σάπιους κορμούς αιωνόβιων δένδρων
και νεκρούς, χιλιάδες νεκρούς με μια τρύπα
στο μέτωπο.

Η Τασία, η Μυρσίνη κι η Ελένη
όρδιες

αγναντεύουν τη μαυρίλα που κατεβαίνει απί
το βουνό.

Μετρούν με τα δάχτυλα τις ώρες που σαπίζουν
στο νερό

και αγγίζουν τη θλιβερή αποφορά των διαγυε-
σμένων ελπίδων.

Γρήγορα θα 'ρθει ο χειμώνας, τραύλισε η
Μυρσίνη

και το στόμα της άδειασε από δόντια και λέξεις.
Δεν θα ξαναμιλήσει πια.

Είναι οι τελευταίες στιγμές, σφύριξε η Ελένη,
απομένει η άλωση και η υποταγή.

να προλάβουμε
να υποστείλουμε τις σημαίες και να διπλώσου-
με τα λάβαρα.

Η Τασία δεν μίλησε, ένα κλαδί, σαν σπαθί
την κάρφωσε και την πήρε μαζί του

Όταν καταλάγιασαν όλα δε βρέθηκαν
παρά λίγα ξεσκλίδια από σάρκες και φορέματα
για να δείχνουν πως κάποτε
ήταν ο άνθρωπος
όρδιος
Μνημονεύτε τον
στα νυχτερινά όνειρά σας
Ημερήσια πού να βρεθούν!

Ο Θρίαμβος του στρατηγού Βελι- σαρίου

Βρέθηκα μόνος
στο θρίαμβο του στρατηγού Βελισαρίου
μετά τη νίκη του κατά των Βανδάλων
στη μακρινή Αφρική

Τα λάβαρα και οι σημαίες κυματίζουν περήφανα
στις άκρες των κονταριών
ενώ το απλανές βλέμμα του προέδρου της Δη-
μοκρατίας

σφαγιάζει ανελέητα
δυο χιλιάδες Ούνους του βασιλιά Ουλφίλα.
Το μέλλον αόρατο είπε ο παρακοιμώμενος
συγκινημένος

έχοντας στο νου του τη βασίλισσα Αμαλασούν-
δα των Οστρογότθων
και το κόκκινο μπάνιο της με τα δρυματισμένα
πλακάκια του.

Τρεις σειρές οι αιχμάλωτοι δεμένοι ανά τρεις
προσκυνούν και περιμένουν την ώρα της κρίσης.
Ο ιππόδρομος βουίζει
από τις ιαχές των Πράσινων και των Βένετων

από τα τραγούδια του Ρήγα και το μοιρολόι
του Μακρυγιάννη
εμπρός στα χρυσοποίκιλτα άμφια αυτοκρατό-
ρων και πατριαρχών

και μόνο ο συγκλητικός Προκόπιος
μόνος σε μια γωνιά
χύνει στάλα στάλα το φαρμάκι του
στο γλαφυρό αιδούιο της Μεγάλης Θεοδώρας.

Τελικά αυτό (και μόνον αυτό)
κι όχι το σπέρμα του Ιουστινιανού
ή του Βελισαρίου
διέσχισε τους αιώνες σαν υπόγειος ποταμός
μέχρι των ημερών μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΚΗΣ

Το φυλάκιο

Αύγουστος μήνας να αιμορραγεί
μέσα στις καλαμιές·

στρατιώτες σε φυλάκιο να χαρτοπαίζουν
βάζοντας στοίχημα το ούζο της βραδιάς
και τη μικρή κοπέλα με τα κόκκινα
στην προκυμαία...

Κι η μνήμη επανέρχεται αδιάκοπα
σε τραπεζάκια καφενείου θερινά
γκαζόζες παραγγέλνοντας
γλυκά του κουταλιού
κι πλιόσπορους αλατισμένους στο χωνάκι

Μια ζωή σε θυμάμαι
καθισμένη εκεί.
τ' αλμυρά χείλη που φιλούν οι φαντάροι
και παίρνουν κουράγιο.

Το κάλεσμα

Της προσφυγιάς καμάρι κι άνοιξη
Θα σε θυμάμαι πάντα τις ατέλειωτες νύχτες
τσαλαβουτώντας στα μακρινά όνειρά σου
να πνίγεις στο κάλεσμα μιας αγκαλιάς
που καρτερεί το θεριστή με το δρεπάνι

Ψιλή φωνούλα παιδική
νανούρισμα στα χώματα μιας ξένης γης
στο περιβόλι σαν δαιμόνιο μεσημβρινό
μαρμάρωσε·
μωρό π' αναζητά έν' άσπρο στήθος
κι ο άγγελος χαϊδεύει το λαιμό του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΥΘΡΑΙΩΤΗΣ

Οδηγίες προς ναυτιλομένους

Το ναι καταργήθηκε και δεν υπάρχει όχι.
Όμως αν δεν επινοούνταν οι Διακεκαυμένες ζώνες
πού θα μπορούσες ν' αρπάξεις
τη φθίση
του νόστου και μια νύκτα τσακισμένος
ξανά
να εισαχθείς σε τούτο το κατάφωτο νοσοκομείο;

ΘΑΝΟΣ ΚΑΝΔΥΛΑΣ

Υπέρ των φίλων

Νάτοι οι φίλοι μας έρχονται
στην ξαφνική σιωπή των ανέμων
Ξενυχτισμένοι, με τα λαμπρά τους
φορέματα
Ντυμένοι με το θλιμμένο χαμόγελο
καταφθάνουν.
Ακροβατώντας στη γραμμή
του πεπρωμένου τους
Ισορροπιστές κρατώντας τις μπογιές
για να χρωματίσουν τις μνήμες.

Αχ! οι φίλοι μας
Κράτησαν την περιπέτεια
σε κλειδωμένες κάμαρες
Άφησαν την ευκαιρία
στο βάθος των βιβλίων
ή στα ερωτικά βλέμματα
ανθρώπων που λησμόνησαν
τον ίλιγγο του πάδους.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΣΣΟΣ

Στο τέλος του παραμυθιού

Στο τέλος του παραμυθιού
αρχίζει ένας δρόμος δίχως δέντρα
χωρίς θρυσούλα να ξεδιγιά ο διαβάτης
κι ούτ' ένα χάνι
για ν' αλλάξει ο καβαλάρης
το κουρασμένο άλογο

Στο τέλος του παραμυθιού
φυσά η σιωπή σαν δύελλα
όχι σαν δύελλα
σαν τρυφερή μπτέρα σκύβει
σκεπάζει τις φωνές
που καίγονται στον πυρετό

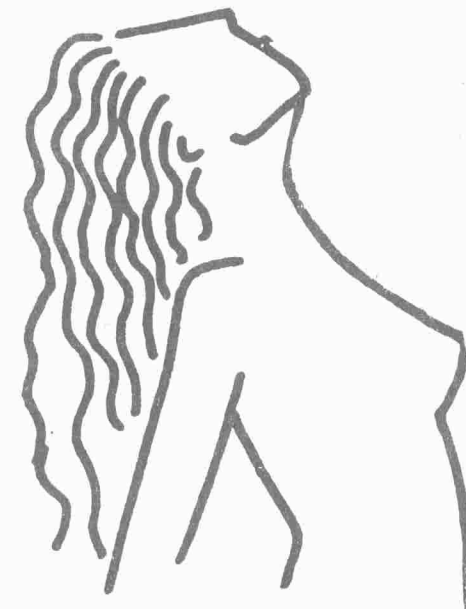
Από τα χείλη μου κρέμεσαι

Από τα χείλη μου κρέμεσαι πικρή
πικρή και άναυδη
καθώς η Θεσσαλία
από τις όχθες του Πηνειού

από τα χείλη μου κρέμεσαι πικρή
πικρή και άναρδρη
καθώς η σιωπή
από το ποίημα

από τα χείλη μου κρέμεσαι πικρή
πικρή και ασυλλάβιστη
καθώς το κορμί
από τον έρωτα

από τα χείλη μου λοιπόν ανεβαίνεις
σε γιθυρίζω αργά
σαν τρυφερό χορτάρι τα λόγια μου
ξεριζώνω τα σύμφωνα
καθώς πατάς ξυπόλητη
μην πληγωθείς

ΔΙΟΝΥΣΗΣ Α. ΚΑΡΑΤΖΑΣ

Χρονικό

τα κορίτσια γράφουν στα μάτια τους τον ήλιο
φοράνε τους ορίζοντες,
βάζουν και στις μασχάλες τους πουλιά
στο στήθος τους λουλουδία,
ξημέρωσε.
τ' αγόρια ονειρεύονται τους δρόμους για τη θάλασσα
σπκώνουν τους πόδους τους μέχρι το βράδυ
και τους φυλάνε στο άλλο μισό του φεγγαριού
για την άλλη μέρα που θα γίνουν δέντρα
να ταξιδέγουν στην πλατεία.

μια αστραπή κι η σιωπή

μ' ένα μαχαίρι βγήκε απόγε το φεγγάρι
όλο το λίγο φως που έχω το τετάνω·
μια αστραπή κι η σιωπή.
Το φεγγάρι αργά αργά επισκέπτεται τον κόσμο στρογγυλό
μόνο εγώ αγρυπνώ στο σώμα μου.

ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΘΟΓΙΑΝΝΗΣ

Τρία από τά πολλά σώματα τῆς γυχῆς

α) Τώρα δέ γλιστράω. Τώρα σέρνομαι μέσα σπὴν γύχρα τοῦ πρωινοῦ χωρὶς τὸ νερό καὶ τὴν ἀρμύρα του. Νά προλάβω νά βιδώσω δυὸ πόδια στὸ σῶμα μου πρωτοῦ φανεῖ ὁ ἥλιος. Νά σταδῶ ὄρθιος. Πίσω τὸ νερό παίζει μὲ τίς ρουφήχτρες καὶ κατεβαίνει. Δέ στεγνώνει. Ἄλλάζω χρῶμα συνεχῶς καὶ ἡ ἄπνοια μου χαρίζει τὰ σχήματά της. Εὐχαριστῶ, εὐχαριστῶ. Εἶναι ἡ ὥρα. Ἄφηνω τὰ λέπια μου νά πέσουν σπὴν ἄμμο. Πέρνω παραπατώντας τὸν ἀνίφορο — μαϊμού πού ὄνειρεύεται νά βγάλει φτερά καὶ νά πετάξει.

β) Ζῶ ταπεινά ἐδῶ καὶ εἴκοσι αἰῶνες σ' αὐτὴ τὴν τρύπα. Κρυφοκοιτάζοντας τὴν ἱστορία νά ἀλλάξει μάσκες. Πρόλαβα κι εἶδα τὸ χιόνι καὶ τὸν χιονάνθρωπο. Παρόλα αὐτά, οἱ ἐχθροί μου συνεχίζουν νά μέ φωνάζουν Ὑδρα. Μόνο τὸ θάνατο φοβήθηκα: ἓνα κουνέλι ἀνάσκελα ἔδειχνε τὰ δόντια του, καὶ τὸ μυαλό του λιπαρό σκουλίκι. Οἱ φίλοι μου μέ λένε Ἄνοιξη. Περιουσία μου ἐτοῦτα τὰ κουρέλια. Τὰ στρώνω στὸ χῶμα καὶ κάνω πῶς κοιμᾶμαι. Περιμένω. Θά παντρευτῶ αὐτόν πού δά μέ ὀνομάσει Μαρία.

γ) Δέν ἔχω σώσει τίποτα. Μέ πῆρε ἡ νύχτα τρώγοντας τὰ νύχια μου. Δύο τρία γυρίσματα ἀκόμη, καὶ νάτη πάλι ἡ ἐποχὴ τῶν παγετῶνων: κρίνω ἀπὸ τὰ θρύα στὸ βορινό γκρέμισμα τοῦ λαιμοῦ σου. Δέν ἔχω χρόνο. Βαρέθηκα τὰ δάκρυά σου καὶ τίς προφητείες μου. Τώρα δ' ἀνάγω μιά φωτιά νά στεγνώσω τὰ ροῦχα μου καὶ τὰ μαλλιά μου. Ὑστερα δά καταπιῶ τὰ δαχτυλίδια σου καὶ τὸ ἀσημένιο σου γοβάκι. Ὑστερα δά κοιμηθῶ. Μισός σπὴ σάχη καὶ μισός στὸ χιόνι.

Τρεῖς φωτογραφίες μέ τὴν Κατερίνα

α) Τὰ ρήματα τῆς γλώσσας μου σβήνουν σάν κάρβουνα στά ὑγρά σου. Τσιρίζουν καὶ τρομοκρατοῦν τοὺς κάτοικους τοῦ ὕπνου μου. Ἐνα παιδί σπκώνει τὴ φανέλλα του λευκὴ σημαία καὶ παραδίνεται. Ἐσὺ φαίνεσαι πίσω ἀπὸ τὸ φράχτη ν' ἀκονίζεις τὸ μαχαίρι.

Ὑποφέροντας ἀκόμη ἀπὸ τὸ σύνδρομο τῆς λεπλατμένης πόλης. Δέν θέλω τίποτα ἀπὸ σένα. Μόνο τὸ νόμιμο μερίδιό μου ἀπὸ τίς προφητείες τοῦ Ἰώβ.

β) Τὸ σῶμα σου βαρὺς χειμῶνας σπὴ Φλώρινα ὄλο μπακίρια καὶ προβιές. Φαίνομαι χωμένος στὸ χιόνι μέχρι τὴ μέση. Δίπλα μου ἀλυχτάει μὲ τρίχα ὄρθια τὸ φεγγάρι — τὸ λυκόσκυλο τῶν ποιπτῶν.

Μνήμη μου — εὐφλεκτο πῶμα.

γ) Μπαινοβγαίνω σπὴ σπηλιά σου ἄοπλος. Σημαίνει ὅτι ἔχω πιάσει φιλίες μέ τίς ἀρκούδες σου.

ΜΑΚΗΣ ΤΖΙΛΙΑΝΟΣ

Ο Αἰ Γιώργης

Πῶς νά πιστέγουμε αὐτοὺς τοὺς αγίους;
Δέτε τον Αἰ Γιώργη με τ' ἄλογο:
ποτέ δεν ξεπέζεγε ν' ανισταθεῖ στους οχτροὺς μας
ἀένα σκοτώνει τοὺς δράκους
καὶ τα δαιμονικά της φαντασίας του'
εγκλωβισμένος
στ' ἀκακα εἰδῶλα της γυχῆς
ηλικιάζεται
ταπεινολογώντας
καὶ χριστιανὸς μπηδίζει μέσα στον ελλητισμό
σαν οματολαμπής τυφλὸς στους πόνους της μέρας μας
Καὶ τὴν ὥρα που ἐγὼ καβάλλα στον ιπποτραγέλαφο
συναδρούμαι για τον αγώνα της ἀλλαγῆς
καὶ θρασυλογώ με τὴν πολυδελεῖ ἀνάγκη,
Εκεῖνος ὁ Αἰ Γιώργης,
ξεπεζεύει μέσα στο νεκροταφεῖο
κι αφήνει τὸ ἄλογό του νά βοσκήσει
πάνω σπὴ μνήμη των αγωνιστῶν
που ἔχε φυτρώσει παναγιόχορτο.

Ο δαίμονας μέσα μου
εἶναι ισήλικός μου
καὶ τότε ραπίζει τὴν πυρίβουλη Ἐκάτη.
Εξαγνίζομαι χωρὶς συνίερο τον Αἰ Γιώργη
κι ὁ αγώνας μου ἔχει μὴ ολογένηση
πάνω σπὴν ἐλληνικὴ διαφάνεια
των νερῶν καὶ της καλοκαιρινῆς στέγνης.

Ξανταίνω τὴν αἴσθησι ἀπ' τὴν ομογυχία
κι ολιγόσπερμος βαδίζω μόνος προς τον ἥλιο.
Πυργοσειστής γίνουμαι τότε
στο καδεσπῶς της υποταγῆς.
Ὅλοι οἱ τοποδυνάστες θέλουν ἐκτέλεση:
Στο βουνό, σε λαϊκὸ δικαστήριο
κατηγορῶ τον Αἰ Γιώργη σαν δοσίλογο:
Δε σπκώνει τ' ὄπλο του ἐνάντια στους οχτροὺς
τὴν ὥρα που ματώνει ἡ γυχή μας.

Ο Αἰ Γιώργης εἶναι ζημιώγυχος, σύμμαχος δειλός...
Συσκηνήτισσες ας μὴ γίνουν ποτέ οἱ γυχῆς μας

σ' ἓναν παράδεισο!
Ἐνορκοὶ του λαοῦ,
ἡ νεκρὴ ἀταραξία του
εἶναι βλαβερὴ για τοὺς ζωντανούς
τὴν κρίσιμη ὥρα!

Ἐνοχος, ἐνοχος!..

Εκτελέστε τον!

ΣΤΑΘΗΣ ΓΟΥΡΓΟΥΡΗΣ

ὁ πατέρας μου

Κάποτε ζούσε μέ τό τσιγάρο καί τό κρασί.
 Δημόσιος υπάλληλος.
 Τυλιγμένο σέ ἐφημερίδα
 τόν παραλάμβανε στό τέλος τοῦ δρόμου του
 καθημερινά ἢ γυναίκα του.
 Τοῦ τύχαινε ζεστό φαί κι ἀγάπη μπόλικη.
 Μετανάστευσε.
 Ἔσθθησε πολλά τσιγάρα σέ νοσοκομεῖα.
 Συνεχίζει νά ζεῖ
 μονάχος σ' ἓνα ἀμερικάνικο διαμέρισμα
 ἔχοντας ἀφαιρέσει ἀπό τή μνήμη του
 πολλά φωνήεντα.
 Τό γιαταγάνι τοῦ προγόνου του
 Εὐσταδίου Γουργουρή, πολέμαρχου,
 περιμένει νεῦμα του
 νά τοῦ θερίσει τή σιωπή.

οἱ χάντρες

Σήμερα δέν ἀπαγχονίσαν ἐμένα.
 Μπορεῖ ὅμως νά μέ ἀπαγχονίσουν αὔριο
 ἢ σέ δέκα μέρες.
 Μπορεῖ νά περάσουν καί χρόνια.
 Τό πιθανώτερο εἶναι νά μή μέ ἀπαγχονίσουν
 ποτέ.
 Σήμερα μάζεγα
 μιὰ σακούλα χοντρές μαῦρες ἐλιές.
 Τίς ἔβαλα στό νερό νά ξεπικράνουν.
 Σά χοντρές χάντρες μαύρου αἵματος -
 τό αἷμα τοῦ ποιητή Μολότζε
 μ' ἀντίκρυσσε.
 Ἐφτιαξα φασιολάδα, καθάρισα τίς ρέγγες
 κάρνισα, φίλησα.
 Κράτησα τό κρασί στά χεῖλη. Ἦπια πολύ
 κατούρησα.
 Οἱ μαῦρες χάντρες μέ ξεχειλίσαν.
 Ἐγραγα ἓνα ποίημα
 καί τό πέταξα στή θάλασσα.
 Κάποτε δά ξεπικράνει.

σκέψη

Τά δάκρυα μιὰ χαμένη ὑπόθεση.
 Λέξεις πού γρατζουνάνε τήν ἀγεφύρωτη ὥρα.
 Σιωπή. Τά ὄνειρά μας παραδόθηκαν.
 Σέ ἐγκατέλειπα.
 Εἶχες γίνει κι ἐσύ ἓνα μέ τό τέλος.
 Νά γαμηθῶ πού ποτέ σκέφτηκα
 τήν ἐπανάσταση
 μιὰ ἀφηρημένη
 λέξη.

ξένη λογοτεχνία

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΪ ΜΠΟΡΧΕΣ
ΔΕΚΑΕΠΤΑ ΧΑΪΚΟΥ

απόδοση: Σαράντης Αντίοχος

1
 Κάτι μου εἶπαν
 το βουνό και το βράδυ.
 Πια το ἔχω χάσει.

2
 Νύχτα δίχως ἀκρη
 τώρα δεν εἶσαι πάρεξ
 μια ευωδία.

3
 Εἶναι ἢ δεν εἶναι
 τ' ὄνειρο που λησιμόνησα
 πριν ἔλθει η αυγή;

4
 Οἱ χορδές σιγούν.
 Η μουσική γνωρίζει
 ἐγώ τι νιώθω

5
 Σήμερα δε μ' ευφραίνουν
 οἱ αμυγδαλιές του κήπου.
 Θυμίζουν εσένα.

6
 Σα σκοτεινά:
 βιβλία, κλειδιά, εικόνες
 ἀκολουθοῦνε τη μοίρα μου.

7
 Ἀπό τη μέρα εκείνη
 δεν ἔχω ξαναπαίξει
 στο ἴδιο ταμπλό

8
 Ἐπ' ἔρημο
 ἐπέρχεται η αυγή
 Κάποιος το ξέρει

9
 Το ράθυμο σπαθί
 ονειρεύεται μάχες.
 Εγώ κάτι ἄλλο.

10
 Πέθανε ο ἄνθρωπος.
 Τα γένηια δεν το ξέρουν.
 Μεγαλώνουν τα νύχια.

11
 Αυτό εἶν' το χέρι
 που κάποτε ἀγγιξε
 τήν κόμη σου.

12
 Κάτω ἀπ' το πρόστεγο
 ο καθρέπτης δεν ἀντιγράφει
 παρά το φεγγάρι.

13
 Στο φεγγαρόφωτο
 η σκιά που μεγαλώνει
 εἶναι μια μόνη.

14
 Εἶναι βασίλειο
 το φως αυτό που σβήνει
 ἢ πυγολαμπίδα;

15
 Το νιο φεγγάρι.
 Και κείνη το κοιτάζει
 ἀπ' ἄλλη πόρτα.

16
 Μακρυνό ἄσμα.
 Τ' ἀπδόνι δεν το ξέρει
 πως σου εἶναι βάλαμο.

17
 Το γέρικο χέρι
 ὄλο σχεδιάζει στίχους
 για τη λησμονιά.

ἀπό τή συλλογή: JORGE LUIS BORGES
 LA CIFRA
 ALIANZA TRES, MADRID 1981.

ALBERTO MORAVIA

ΜΠΟΡΧΕΣ: Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΣ

απόδοση: Σαράντης Αντίοχος

Αν δεν κάνω λάθος, οι λογοτεχνικοί σχολιαστές που ασχολήθηκαν με το θάνατο του Μπόρχες παράλειψαν να υπογραμμίσουν ότι ο δημιουργός του «ΕΛ ΑΛΕΦ» ήταν αμερικανός. Ωστόσο, ωρισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αργεντινού συγγραφέα οφείλονται ακριβώς σ' αυτή τη μη ευρωπαϊκή καταγωγή του, που τον κάνει να παίρνει απέναντι στην Ευρώπη την ίδια εκείνη στάση που είχαν οι αλεξανδρινοί απέναντι στην Ελλάδα.

Θα 'λεγα ότι το κυριώτερο από τα χαρακτηριστικά αυτά είναι ο αισθητισμός του απέναντι στην ευρωπαϊκή κουλτούρα αλλά και γενικώς του κόσμου ολόκληρου. Πρόκειται μάλλον για αισθητισμό «κληρονόμου» παρά συνεχιστή. Από τη Λατινική Αμερική, δηλαδή μια ήπειρο πρώην αποικία της Ευρώπης, ο Μπόρχες βλέπει την παγκόσμια κουλτούρα, μέσα από κάποια προοπτική, σαν ένα τεράστιο μουσείο, σα μια αχανή βιβλιοθήκη ή — πράγμα που είναι το ίδιο — σα μια απέραντη έκταση ερειπίων, κωδικοποιημένων κι άγυχων αλλά, γι' αυτό ακριβώς, ικανών να δεχτούν μια νέα αναζωογόνηση, παράδοση και ειρωνική, από τον αδηφάγο εγκυκλοπαιδισμό και κοσμοπολιτισμό του συγγραφέα.

Ο Μπόρχες τοποθετεί το λογοτεχνικό έργο έξω από το παραδοσιακό πλαίσιο που του αναλογεί, γιατί ο ίδιο έχει γεννηθεί σε μια ήπειρο χωρίς παραδόσεις. Η παγκόσμια κουλτούρα είναι γι αυτόν σαν μια πλουσιώτατη νομισματική συλλογή στην οποία η ιστορία έχει συρρικνωθεί στα γοπευτικά προφίλ των λησμονημένων μοναρχών που εικονίζονται στην άλλη πλευρά των νομισμάτων.

Ο Μπόρχες παίρνει ένα-ένα τα πολύτιμα κι αινιγματικά αυτά νομίσματα και επανεφεύρει τις περιπέτειές τους χωρίς να λογαριάζει την αρχική τους αξία, όπως ο συλλέκτης που γυρεύει το σπάνιο νόμισμα ασχέτως αν η ονομαστική του αξία είναι μηδαμινή.

Εδώ έγκειται και ο λόγος για τον οποίο τα αφηγήματα του Μπόρχες είναι τόσο σύντομα: μια φορά καταργημένος ο ρεαλισμός της ιστορίας και καταργημένη και η ψυχολογία δεν απομένει άλλο παρά η αστραπιαία αφαίρεση ενός ηθικού επιμύθιου ή παραδοξολογήματος. Εδώ οφείλεται, εξ άλλου, και η προτίμησή του για πρόσωπα και συγγραφείς περιθωριακούς, σκοτεινούς και ελάσσονες, που προσφέρουν περισσότερες πλαστικές δυνατότητες και επιτρέπουν την ευρύτερη ανάπλαση του μύθου. Με την αχόρταγη μανία του για λόγια παραδέματα (τσιτάτα), πλαστα ή αληθινά, ο Μπόρχες θυμίζει κατά κάποιο τρόπο έναν άλλο «αμερικανό», τον Εσδρα Πάουντ, κι αυτόν γοπευμένο από τους παραδοσιακούς πολιτισμούς, συλλέκτη σπάνιων και άγνωστων «κοματιών», αποσπασμένων από το απέραντο κοιμητήριο της κουλτούρας κάθε τόπου και κάθε εποχής. Και θυμίζει ακόμη τον Έλιοτ, το ίδιο «αμαγαλματοποιό» και αλεξανδρινό, για τον απλό λόγο ότι κι αυτός δεν είναι ευρωπαίος.

Η «αμερικανικότητα» του Μπόρχες εξηγεί και τη σχετική αποτυχία πολλών ευρωπαϊών συγγραφέων που επιχειρήσαν να τον μιμηθούν. Οι συγγραφείς αυτοί, σήμερα σε πλήρη δράση, δεν μπορούν με κανένα τρόπο να φτάσουν τον αλεξανδρινισμό του Μπόρχες. Ωστόσο η επιτυχία που είχε ο Μπόρχες στην Ευρώπη δείχνει την αρχή μιας ιστορικής αντιστροφής στην κατεύθυνση των πολιτισμικών επιρροών. Άλλωστε ήταν η Ευρώπη που επηρέαζε τη Λατινική Αμερική. Σήμερα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Όμως είναι αλήθεια ότι ο αλεξανδρινισμός, σα διαχρονική στάση κουλτούρας, επιστρέφει πάντα όταν εμφανίζονται οι ειδικές εκείνες συνθήκες που έκαναν δυνατή την πρώτη του άνδιση.

περίπλους

Wolf Wonratschek

ΤΡΙΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Απόδοση: Σπύρος Καρυδάκης

σαφείς σχέσεις

Ο Βάισινγκερ είναι φαντάρος. Ο επικεφαλής του Βάισινγκερ είναι μια καρέκλα. Είναι Σάββατο. Ο πατέρας ήταν που το θελε. Ο Βάισινγκερ είναι εν στολή. Η μητέρα είναι περήφανη. Οι φαντάροι δεν έχουν υπηρεσία το Σάββατο. Τις ώρες τις λέει το ράδιο «ώρες τείου» το Σάββατο. Ο Βάισινγκερ μένει στο Μπάρμε. Καμιά φορά το ράδιο τις ώρες τείου, τις λέει και «ώρες - για - καφέ».

Σαν έφεδρος είναι αναγκασμένος ο Βάισινγκερ να μένει για την ώρα στο Μπάρμε. Τώρα ο πατέρας αγοράζει για τη μητέρα ένα χάρτη της Γερμανίας. Είναι δυο χρόνια που καπνίζει ο Βάισινγκερ. Καπνίζει πολύ. Πιθανόν να 'ταν ένα κατοικίδιο ζώο, πιο πραχτικό. Το Μπάρμε είναι ένα χωριό.

Στα χωριά τα σπίτια κάθε βράδυ βυθίζονται στον εαυτό τους, και στους δρόμους όλα πάν καλά, λένε στο Μπάρμε. Στο Μπάρμε κατοικούν οικογένειες. Η οικογένεια είναι ήδη ένα επάγγελμα, λένε ο Βάισινγκερ. Η στολή αρχίζει από τ' αφεντικό.

Στο Μπάρμε βρίσκεται το στρατόπεδο Κάτω Σαζωνίας του Ομοσπονδιακού στρατού. Αλλά ο Βάισινγκερ, στη νότιο Γερμανία θα 'θελε να μετατεθεί. Σκέφτεται το Μποντλίνγκεν και την Καλσρούη. Το Μόναχο δεν αποτολμάει να το σκεφτεί. Ούτε μια κάπως μεγαλύτερη άδεια τους χειμερινούς μήνες. Μια κυριακάτικη έξοδος, κάνει το χειμώνα περιπτό. Φτιάχνει μιά χιονόμπαλλα, πετάς τη χιονόμπαλλα σ' έναν τοίχο, και τέρμα η έξοδος. Τα φαντάρια τα τσακώνουν στις τουαλέτες. Αυτό συμβαίνει συχνά στις τουαλέτες. Ο Βάισινγκερ γράφει μια κάρτα. Καμιά ερώτηση. Πάμε παρακάτω. Έρχεται το Φθινόπωρο. Όλοι οι άλλοι σκαρώνουν κάτι τέτοιες ώρες, ιστορίες.

Ο Βάισινγκερ έχει χρόνο. Θα 'χε αρκούντως χρόνο να περιμένει γράμματα. Κάπου-κάπου παίρνει το πιστόλι. Κάπου-κάπου πάει στον κουρέα. Άλλες δυνατότητες δεν έχει στο Μπάρμε.

Όταν ο Βάισινγκερ δεν το αντέχει πια το στρατόπεδο, κοιτάζει στον καθρέφτη ο Βάισινγκερ. Ο Βάισινγκερ χαιρετάει. Το μεσημεριανό φαί είναι μια διαταγή.

Στο δείπνο, σκέφτεται ο Βάισινγκερ τον πόλεμο του αύριο. Πάνω στα επιτελικά τραπέζια βρίσκονται κάμποσοι πόλεμοι. Όλη την ημέρα έχει ο Βάισινγκερ εχθρούς. Τα βράδυα δεν ξέρε πιά αν δεκαοχτώ μήνες θα μπορεί να σπάει πλάκα μ' όλ' αυτά.

Κάθε πρωί γεννά το προαύλιο του στρατοπέδου φαντάρους. Ο Βάισινγκερ φαντάζεται ένα φαντάρο με πονοκέφαλο, μ' αυτό δεν είναι τόσο εύκολο.

Ο Βάισινγκερ είναι συνδρομητής σε δυο περιοδικά που τα κρύβει κάτω από το στρώμα. Στο χωριό τις σερβιτόρες τις λένε Ρόου. Τα Πάντσερ στέκουν έτοιμα. Στην Πύλη του Βραδεν-βούργου κάτι γιδουρίζεται. Κάθε Κυριακή, κόβει ο Βάισινγκερ από τα περιοδικά γυναίκες.

Ο σκοπός κοιτάει την ώρα. Η μητέρα δείχνει στις φίλες της το χάρτη της Γερμανίας. Οι Κομμουνιστάι είναι Ρώσοι. Όσοι δεν ξέρουν κολύμπι, ανακρίνονται. Οι εθελοντές παίζουν τάβλι. Αύριο πρέπει να διασχιστεί ένα ποτάμι. Οι χωρικοί θυμούνται ακόμα. Ο πατέρας παρακαλεί για φωτογραφίες.

Κάθε Σάββατο, ο Βάισινγκερ ακούει ράδιο. Ο στρατός είναι μια Δευτέρα.

μάθημα γερμανικών

Παραδείγματος χάριν

Όταν μια ιταλική ποδοσφαιρική ομάδα κερδίζει σ' ένα μεγάλο διεθνές παιχνίδι, πληροφορούνται αμέσως οι γερμανοί αθλητικοί συντάκτες αν είναι κανείς από τους ιταλούς παίκτες γερμανικής καταγωγής. Εκτός αυτού, παρατηρούν πάντα πως διάφοροι γερμανοί ποδοσφαιριστές παίζουν καλή μπάλα στην Ιταλία.

Είναι πασίγνωστο ότι ξέρουμε επακριβώς πώς είναι ο Παράδεισος. Είναι δυνατόν να οφείλεται αυτό στο ότι δεν έχουμε μάθει ποτέ να προγενυματίζουμε σωστά.

Παράδειγματος χάριν

Οι γερμανικές αντρικές χορωδίες έχουν τα τραγούδια τους. Ο Αδόλφος Χίτλερ είχε ένα γερμανικό τσοπανόσκυλο. Ακόμα και στους καιρούς της ειρήνης, μιλάμε με ευχαρίστηση για τους στρατιώτες μας που υπηρετούν.

Όπως ανακοινώθηκε στη Βόννη, το Βερολίνο βρίσκεται επί του Ρήνου.

Πιστεύουμε σταθερά ότι όλα έπρεπε να έρθουν έτσι όπως έπρεπε να έρθουν. Και επιπλέον είμαστε περήφανοι γιατί δεν έχουμε ιδέα για τις φοβίες μας.

Οι γερμανοί ξενοδόχοι χαίρονται όταν οι πελάτες συζητούν για το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Αυτό προωθεί τον τζίρο. Μετά την τρίτη μύρα, οι αλλοδαποί νοσταλγούνε τη Χαϊλδεβέργη. Δείχνουμε πάνω σ' ένα χάρτη πού βρίσκεται η Χαϊλδεβέργη. Η Χαϊλδεβέργη φαίνεται σε βροχερό καιρό, ακριβώς όπως την έχουν φανταστεί οι ξένοι με πλιοφάνεια.

Παράδειγματος χάριν

Ο γερμανικός εθνικός ύμνος έχει τρεις στροφές. Παρ' όλ' αυτά, μερικές φορές αρχίζει με την πρώτη στροφή. Τη μελωδία την αναγνωρίζουμε στις τρομπέτες. Στους χώρους παρκαρίσματος των εθνικών οδών, η Γερμανία είναι πολύ όμορφη. Οι περισσότεροι γερμανικοί δρόμοι είναι έτσι διευθετημένοι ώστε κάθε στιγμή να μπορείς να βλέπεις την εκκλησία στο χωριό. Αυτό είναι Τάξη.

Ο φόβος των Κομμουνιστών αποτελεί πάντα μέρος της αγωγής μας. Στο σχολείο διηγούνται οι δάσκαλοι για τη Ρωσία. Διηγούνται πως πολλοί ρώσοι καταλαβαίνουν τη γλώσσα μας. Οι γονείς φυτεύουν στα παιδιά βαριές φροντίδες.

Στη Γερμανία, έτσι φαίνεται, συναντιούνται πάντοτε μόνο λάθος άνθρωποι. Για τούτο κάνουμε ασκήσεις. Γι' αυτό φροντίζουν οι νόμοι μας. Δεν προφητέγαμε ποτέ ως τώρα για τη σύνεσή μας. Προτιμάμε το μαύρο ρούχο.

Χριστιανο-κοινωνική Ένωση - Στράους. Μπροστά στο σπίτι το γρασίδι είναι κουρεμένο. Ευμάρεια για όλους. Μάντης δεν υπάρχει. Αυτό είναι το κυριότερο.

Είμαστε επιλήσμονες. Μόνο στις πλάνες μας υπάρχει μια στάλα αλήθειας. Αλλά αυτό κανείς δε θέλει να το πάρει στα σοβαρά. Πιστεύουμε σε ομαλές σχέσεις, κι όχι σε πολιτικές.

Το χιούμορ είναι μια υπόθεση ειδικών. Αυτοί πρέπει να μας πείσουν από την τηλεόραση να ευθυμήσουμε. Αλλά τότε γελάμε μέχρι δακρύων, γιατί θέλουμε για ό,τι κάνουμε να μας παίρνουν στα σοβαρά.

Επειδή το πράγμα μόνο κατά το ήμισυ είναι τόσο κακό, αυτός εδώ ο λογαριασμός φουσκώνει συνεχώς. Μια από τις αστείες λέξεις της γερμανικής γλώσσας είναι η λέξη «επανάσταση».

Παράδειγματος χάριν

Όποιος θέλει να γνωρίσει αυτή τη χώρα, αυτός θα όφειλε να κουβεντιάσει με τους κουρείς. Αυτοί είναι μ' έναν παδιασμένο τρόπο τυπικοί γι' αυτή τη χώρα. Στην παιδεία τους ανήκει πολλή λύσσα.

Η Βασιλομήτωρ είναι καλά. Η Βασίλισσα είναι καλά. Ο Βασιλεύς είναι καλά. Τα παιδιά του Βασιλικού ζεύγους είναι επίσης καλά. Γερμανικές εφημερίδες αναφέρουν ότι στην Ελλάδα επικρατεί και πάλι ηρεμία.

Όποιος δεν ανήκει σε κανένα κόμμα και σε κανέναν αθλητικό σύλλογο, θεωρείται εδώ πέρα σαν ταραξίας. Στο Μέλανα Δρυμό χαιρετιούνται περιπατητές. Οι γείτονες έχουν κι

αυτοί ένα σκύλο. Μέσα στ' άλλα, διαβάζουμε και καμιά εφημερίδα. Στο εξομολογητήριο κατεχούνται παπάδες. Μια γερμανίδα γυναίκα δεν είναι μια γυμνή γυναίκα.

Στα κπάρια των μονοκατοικιών βλέπει κανείς πολύχρωμους διακοσμητικούς νάνους. Οι υπουργοί μας φαίνονται συμπαθητικοί. Μπορεί να πει κανείς ότι ζούμε σε μια δημοκρατία.

Στο μέλλον δε δάχει η Γερμανία καθόλου πια παρελθόν. Επειδή έχουμε παραπολύ παρελθόν, και επειδή δεν έχουμε ξεμπερδέψει ακόμα με το παρελθόν, τόχουμε εντελώς καταργήσει το παρελθόν. Τώρα είμαστε καλύτερα.

Παράδειγματος χάριν

Έχουμε αρκετούς Ομοσπονδιακούς Προέδρους. Η Μεσόγειος είναι πάλι μια σειρά γερμανικών Λουτροπόλεων. Δε φυσά κανείς άλλος άνεμος.

Συμπεριφερόμαστε πράγματι σαν να είχε ο καθένας στη Γερμανία κάτι από τον Όππο Χαν, αλλά από την άλλη μεριά η αδιαφορία μας είναι κιόλας σχεδόν μια ιστορική κατάσταση. Ένας μοναδικός φυγός αρκεί για τη δικαιολόγηση των πολιτικών μας αδιεξόδων. Η συνωνυμία των όρων «Germany» και «Bundesrepublik Deutschland» είναι κάτι πολύ περισσότερο παρά ένα μεταφραστικό λάθος.

Επειδή απλοί συλλογισμοί μας πέφτουν βαρείς, υπεραπλουστεύουμε τις δυσκολίες.

Παράδειγματος χάριν

Η δυστυχία παραμένει το προνόμιο των δυστυχών. Η εργασία παραμένει το προνόμιο των εργατών. Στη Βόννη λένε ότι η πολιτική οφείλει να παραμείνει το προνόμιο των πολιτικών. Αλλά αυτή η συνέχεια έχει επιπτώσεις.

Οι απαισιόδοχοι κριτικάρουν τους αισιόδοξους. Και οι αισιόδοχοι ελέγχουν τους απαισιόδοξους. Έτσι λειτουργεί σε μας ό,τι σκαμπάζουμε από πολιτικό διάλογο. Κι όμως, αυτό σίγουρα θα φανεί μια μέρα ακόμη σαφέστερα απ' ό,τι τώρα.

Οι Γερμανοί δε φαίνονται πια σήμερα σαν να ταιριάζε να λέγονται Μάγερ και Μύλλερ. Τόσο μακριά έχουν φτάσει στ' αναμεταξύ. Και αυτή την αυταπάτη την ονομάζουμε πρόοδο.

Είναι τυπικό. Ένας ωραίος ενταφιασμός είναι σπουδαιότερος παρά ένα ταξίδι αναγυχής στην Ελβετία. Επίσης, το ανθρωπάκι στο δρόμο δεν έχει γίνει υγιότερο.

Είμαστε όλοι, κατά τα φαινόμενα, έκτακτα επηρρεάσιμοι. Όποιος εδώ μιλάει μπροστά σε περισσότερα από έξη μικρόφωνα, ευνόητα έχει να πει περισσότερα από άλλους. Τα καλύτερα επιχειρήματα, αντιστοιχούν στο καλύτερο ντύσιμο. Αυτές τις συγχίσεις τις έχουμε διδαχτεί. Δεν κάνουμε πολιτική. Θέλουμε να κάνουμε εντύπωση.

Δεν κουραζόμαστε να προσπαθούμε ν' αποδείξουμε ο ένας στον άλλο, ότι δεν είμαστε καθόλου έτσι όπως πράγματι είμαστε. Στη Γερμανία η ανεπάρκεια γίνεται προτέρημα. Δεν καταλαβαίνουμε από αστεία. Η αστυνομία βοηθάει τους φίλους της. Η νεολαία είναι ένας κίνδυνος, που ο γερμανικός πληθυσμός δε θέλει πια να τον ρισκάρει. Γι' αυτό η κυβέρνηση μας μίλησε για καταστροφή της Φύσης και τελικά γύφισε νόμους καταστολής.

Φέρουμε τη Μοίρα μας σαν στολή. Χειροκροτούμε τα γεύδη. Τα δάση μας είναι από γερμανικές Βαλανιδιές. Τους εβραίους τους παίρνουμε χαμπάρι ξανά με την πρώτη κιόλας ματιά.

ασπιρίνη

Έχει ωραίο πρόσωπο. Έχει ωραία μαλλιά. Έχει ωραία χέρια. Θάδελε νάχει ωραιότερα πόδια.

Κάνουν περιπάτους. Περπατάνε στο δάσος. Είναι ζαπλωμένη. Ακούει ράδιο. Δείχνουν τα αεροπλάνα. Σιωπούν. Γελάνε.

Της αρέσει να γελάει.

Δε μένουν στην πόλη. Ξέρουν πόσο βαθιά μπορεί νάνα μια λίμνη.

Είναι ισχνή. Γράφουν γράμματα και γράφουν πως αγαπιούνται. Αλλάζει συχνά κομμωτή. Ανάμεσα στις διαφημίσεις και στην ταινία δε μιλάνε μεταξύ τους. Μαλώνουν για μικροπράγματα. Αγκαλιάζονται. Φιλιούνται. Δανείζονται δίσκους.

Φωτογραφίζονται. Σκέφτεται τη Ρώμη. Στο κολυμβητήριο ορκίζεται να τρώει περισσότερο. Ιδρώνουν. Έχουν τα στόματα ανοιχτά. Πάνε συχνά σε περιπετειώδεις ταινίες. Τις ονειρεύεται συχνά. Φαντάζεται τον έρωτα. Δοκιμάζει το πρώτο της τσιγάρο. Μεταξύ τους τα λένε όλα.

Κοπιάζει σαν πρέπει να σταθεί με φυσικότητα μπροστά στην πόρτα. Πλένεται με κρύο νερό. Αγοράζουν σαπούνια. Έχουν γενέθλια. Μυρίζουν λουλούδια.

Δε δέλουν νάχει μυστικά ο ένας απ' τον άλλο. Δε φοράει κάλτσες. Δανείζεται μια λάμπα μαυρίσματος. Πάνε να χορέυουν. Υπερβάλλουν. Το αισθάνονται πως υπερβάλλουν. Αγαπούν τις φωτογραφίες. Στις φωτογραφίες φαίνεται λιγάκι μεγαλύτερη.

Δε λέει πως θάδελε πολλά παιδιά. Προσμένουν όλη μέρα το βράδυ. Απαντάνε μαζί και οι δυο. Αισθάνονται όμορφα. Υποχωρούν. Τραβάει το μπλουζάκι πάνω απ' το κεφάλι. Ανοίγει τη φούστα.

Αγοράζει χάπια. Ευτυχώς υπάρχουν τα χάπια.

Ο Βόλφ Βόντρασεκ γεννήθηκε το 1943 στο Ρούντολφταντ της Θουριγγίας. Μεγάλωσε μέσα στη δύελλα των μεταπολεμικών κρίσεων της γερμανικής συνείδησης, και μπορεί σήμερα να βλέπει με φρέσκια ματιά την αναβίωση ρατσιστικών και εθνιστικών τάσεων στην πατρίδα του.

«Έχω ξεμάθει να θεωρώ το μείγμα σαν το αντίθετο της αλήθειας», λέει ο συγγραφέας, και συνδέει από συντριμμία παλιομοδίτικων εννοιών και ρετάλια σημαίων μια νέα αντίληψη για τη γερμανική γλώσσα.

Όταν η κάθε «κυρά-Χούμπερ» ως αγανακτισμένος πολίτης, «παίρνει τη θέση ενός αστυφύλακα», στην πλατεία της γειτονιάς μας η απέναντι από το παράθυρό μας, καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι να κοιτάζουμε πως θα ξαναμάθουμε ανάγνωση και γραφή: «Στην άκρη του κόσμου βρίσκεται ένα σπίτι. Είναι ακατοίκητο. Στον κήπο του κινάει ένα καινούργιο Δάσος». Ο κόσμος είναι στρογγυλός, κάθε μας βήμα είναι η άκρη του. Ο κ. Βόλφ (τουτέστιν Λύκος) έχει εφεύρει το Δάσος του. Όσοι Λύκοι αναλογιστείτε τις ευθύνες σας.

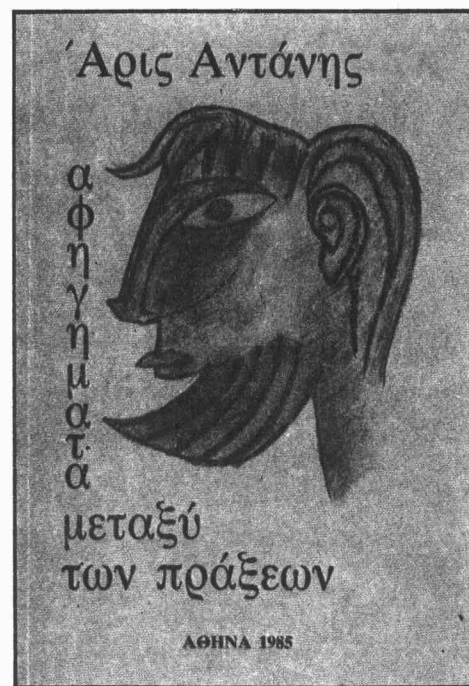
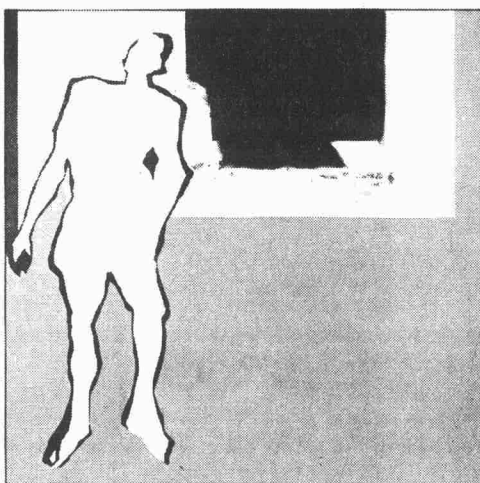
Μερικά έργα του Β.Β. είναι: «Λεόν και Λένα», «Όταν ο Αλφρέ Ζαρρύ διαπίστωσε ότι η μητέρα του ήταν παρθένα, καβάλλησε το ποδήλατό του», «Συμπώσεις», «Μοναχικά πώματα».

Τα τρία αφηγήματα που μεταφράζουμε είναι από το βιβλίο: «Παλιότερα άρχιζε η μέρα μ' έναν πυροβολισμό. Ένας χωρικός γεννάει με μια χωρική ένα χωριατόπουλο, που θέλει οπωσδήποτε να γίνει δούλος».

Σ.Κ.

ΝΕΕΣ ΤΟΜΕΣ 6

στη σκέψη στα γράμματα στις τέχνες

KARL VENNERG

Μονάχα όχι η ίδια μοναξιά

απόδοση: ΜΕΣΕΒΡΙΝΟΣ

Ο,τι άλλο, εξον απο την ιδιαν τούτη πάλι μοναξια
πιο βαθια κι απο τη θάλασσα
πιο σιπη κι απο της έρημος τη δίγα
πιο κοφτερη κι απ' το μαχαίρι κατα τ' ολάνοιχτο μάτι.

Ο,τι άλλο, μοναχά όχι πάλι η ίδια μοναξιά.
Κοίτα το αίμα-μου, τα χέρια-μου
και τα κλειδια της φυλακης απο τα χιλια ένστικτα.
Πάρε-τα πάρ-τα
κλειδωσέ-με σε όλα όσα χτήμα ολωνώνε είναι
κλειδωσέ-με σε όλα συντροφικα όλοι κατέχουν.

Εδώ λοιπόν η πεισμοσύνη-μου κι η μοναξια
σαν της βουτηχταρους αρωστημένη η κραβγη-τους.
Γαλήνεγέ-τηνε με της σελήνης τη σιωπη,
πνίξε-την στο λαρύγγι-της με τη λησμονια-σου.
Ο,τι άλλο, εξον από την ίδια τούτη μοναξια.

Και βέβαια, το ξέρω, το ξέρω:
η αγάπη που χαϊδολογω
είναι μονάχα των χειλιων, για τον εαφτο-της
γαλήνη νίνεμη και η ασφάλεια απο τ' ακροθαλάσσι.
Δεν πα' να βουλιάζουνε τα περιγιάλια,
να κομματιάσουν τα χείλη;
Ο,τι στα χέρια απο αίμα κρατω
η κραβγη του κόλυνδρου
μαχαίρι κατα το γυμνο μάτι,
ό,τι άλλο, μονάχα όχι πάλι η ίδια τούτη μοναξιά.

Ο Καρλ Βέντεργκ, γεννημένος το 1910, είναι από τους σπουδαιότερους κριτικούς και ποιητές της σημερινής Σουηδίας. Δημοσιογράφος και κριτικός λογοτεχνίας στον αριστερο Τύπο της δεκαετίας του 40 και έπειτα, δημοσίευσε μετά τον πόλεμο τις ποιητικές εργασίες του: Λαμπάδα από άχυρο (1944), Χρονολογία (1945), Ψάρεμα (1949), Σταβροδρόμι (1952), Ανοιξιότικες άσκησες (1953), Οπικό πεδίο (1954), Κοντά στο κόκκινο δέντρο (1955), Επιλεγόμενα (1960) κ.ά.

ΠΕΤΡΟΣ ΤΑΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ένα προικισμένο άτομο

Η μαμά μου έλεγε συχνά: «Γεννήθηκες κάτω από τυχερό άστρο. Φρόντισε και να μου τό αποδείξει. Έπεσε σε κώμα και καθυστέρησε τη μετάβασή της στον άλλο κόσμο για μία βδομάδα. Εάν πέθαινε μία μέρα νωρίτερα, τό χαρτί πού περίμενα τόσον καιρό δέν δά έφθανε εγκαίρως στή Μονάδα και ή θητεία μου δά διπλασιαζόταν. Εικοσιτέσσερις ώρες χώριζαν τήν Κόλαση από τόν Παράδεισο και ή μαμά έκανε πάλι τό καθήκον της.

«Τζουτζέ, σε θέλει ό διοικητής».

Κόντευτε να πιναχθεί τό μυαλό μου στον άέρα. Είχα ενημερωθεί για τό κώμα από έπειγουσα έπιστολή τής άδελφής μου. Κάθε λεπτό πού κυλούσε, τίς έξι τελευταίες μέρες, έφερνε κι ένα βήμα κοντύτερα τήν ένδεκάμηνη παράταση του έφιάλτη. Μέ καλούσαν τώρα για να μου ανακοινώσουν τη σκληρή άπόφαση τής μοίρας; Έσυρα τά πόδια μου ως τό γραφείο του διοικητή.

Δέν φαινόταν στα μεγάλα του κέφια κι αυτό ήταν καλό σημάδι. Ποτέ του δέν έδειχνε ευδιάθετος σαν βρισκόταν στή δυσάρεστη θέση ν' αναγγείλει κάτι ευχάριστο.

Ούτε πού σήκωσε τά μάτια του να μέ κοιτάξει.

«Έχω έδω μία γνωμάτευση», είπε, τονίζοντας τό ουσιαστικό περιφρονητικά, «πού βγάξει τη μάνα σου άνικανη να περιποιηθεί τόν έαυτό της λόγω άπανωτών έγκεφαλικών έπεισοδίων. Άληθεύει;»

Θέλησα να κλάγω από τη χαρά μου. Περίμενε μήπως ό κρετινος να διαμεύσω;

«Μάλιστα κύριε διοικητά», άπάντησα, προσπαθώντας να διατηρήσω κατά τό δυνατόν θλιμμένο ύφος.

«Έγώ ξέρω πώς κατασκευάζονται όλα αυτά τά σκουπίδια!», έγινε ξαφνικά επιθετικός και μέ κάρφωσε μέ τά γελαδίσια του μάτια, λές και μέ συνέλαβε επ' αυτοφώρω να πλαστογραφώ. «Δέν πιστεύω να μέ θεωρείς ήλιθιο;»

Τόν θεωρούσα όσο και κάθε άλλος στό τάγμα. Δέν ήμουν όμως εξίσου ήλιθιος για να τό παραδεχθώ.

«Άς είναι», μουρμούρισε, φανερά πώς μου κάνει χάρη. Ύπέγραψε τήν άπόλυσή μου και πρόσδεσε χλευαστικά: «Καλός πολίτης».

Έκείνη τη στιγμή ξέχασα όλες τίς εξόδους πού μου είχε στοιχίσει ή ξεροκεφαλιά του αν μπορούσα να τόν φιλήσω ή να του τσιμπήσω τά μαγουλάκια... Περιορίσθηκα έντούτοις σ' έναν τυπικό χαιρετισμό.

Δέν ισχυρίζομαι πώς οι συνάδελφοι μοιράστηκαν τήν ευφορία μου. Ψς προστάτης οικογενείας, πού δά ύπηρετούσε μισή θητεία, ήμουν ήδη σεσημασμένος. Τώρα, χάρη στην άνικανότητα τής λατρευτής μου μαμής, βγαίνω αύθημερόν — δά μου χρωστούν κι έναν επιπλέον μήνα! Δέν βλέπω, είλικρινά, γιατί δά έπρεπε να ένδουσιασθούν οι βασανιστές μου.

Πέρασα τά πάνδεινα έπτά όλόκληρους μήνες. Μέ πήραν μέ στραβό μάτι από τήν αρχική μου κίολας δήλωση. Άνώτατες σπουδές, αξιοπρεπή άγγλικά και γραφομηχανή μέ δύο δάκτυλα παραπέφτουν πολλά προσόντα γι' αυτό τό τάγμα των αναλφαβήτων. Άν προσθέσει κανείς τη φυσική μου ευγένεια, τήν άνυποχώρητη επιλεκτικότητα μου στίς συναναστροφές

καθώς και τήν άποστροφή μου για κάθε είδους χυδαιολογίες ή κουβέντες του άέρα, καταλαβαίνει τόν άδιάκοπο πόλεμο νύρων πού μου εξαπέλυσαν.

Τόν πρώτο καιρό, έπηρεασμένοι προφανώς από τό γεγονός ότι άνέλαβα όλη τη γραφική εργασία κι άπαλλάχθηκα από τίς άλλες μου ύποχρεώσεις, νόμισαν πώς είμαι κι εγώ ένας από τους καλομαθημένους εκείνους πλούσιους λαπάδες πού, άφου εξατλήσουν όλες τίς άναβολές, έρχονται να ύπηρετήσουν δίδεν και στρογγυλοκάδονται στα γραφεία. Άλλά άρκοϋσε και μόνο να πληροφορηθούν τό επώνυμο μου για να ύποδέσουν τήν ταπεινή μου καταγωγή. Είναι αλήθεια πώς τό έν λόγω καταραμένο επώνυμο έχει μπει στίς φλέβες μου σαν τό στίγμα τής μεσογειακής αναιμίας και ήταν ένα από τά πρώτα ζητήματα πού δά τακτοποιούσα, όταν μέ τό καλό άπολύομαι. Έλάχιστα επώνυμα είναι τόσο κακόχητα όσο τό Τζουτζές και δίνουν λαβή για τόσο άδικα όσο και σαχλά λογοπαίγνια. Δέν είναι τυχαίο πού σ' αυτούς τους μαρτυρικούς μήνες τό είχαν καθιερώσει σαν προσφώνησή μου και είναι έντελώς άνέντιμο να μέ γελοιοποιούν εκμεταλλεόμενοι κάτι για τό όποιο δέν φέρω τήν παραμικρή ευθύνη.

Άλλά γιατί προκαλώ τόσο μένος; Είναι ή μόρφωσή μου τό κόκκινο πανί; Έχουμε κι άλλους πτυχιούχους μά δέν τους άγγίζουν. Ύπάρχει λοιπόν κι ένα άκόμη αίτιο, φανερό στό γυμνό μάτι αλλά κι άνομολόγητο φυσικά από τους διώκτες μου. Είμαι κατά κοινή παραδοχή πανέμορφος. Ύπερβολικά καλοφτιαγμένος για να μίν έμπνέω φθόνο σε άτελέστερα όντα. Για να προκύγω εγώ συνεργάσθηκα περισσότερες από δύο τέχνες — κι έχω ύπ' όψη μου, έν προκειμένου, ζωγραφική, γλυπτική και ποίηση, αν και μία συνεχής αισθησι ρυθμού στίς κινήσεις μου δέν δά έπρεπε ν' αποκλείσει χορό και μουσική. Έκτίμησαν αυτή τήν πορσελάνη δεκάδες γυναίκες ώπου να πάω στό στρατό κι έρχεται τώρα τό άντρο των κακομούτσουνων και των στραβοχυμένων για να μεταμορφώσει τήν ευλογία σε κατάρα.

«Παροδικά μόνο μπορεί να σου τύχουν άναποδιές», έλεγε ή μαμά. «Κανείς δέν δά μπορείσει να σου κάνει άνεπανόρθωτο κακό». Και ή μόνιμη έπωδός: «Γεννήθηκες κάτω από τυχερό άστρο».

Η καϋμένη! Δέν προχώρησε πέραν τής τρίτης γυμνασίου, αλλά ήξερε να εφαρμόζει τίς πιό σοφές παιδαγωγικές μεθόδους. Άπό τη μαμά κληρονόμησα αναμφίβολα τη φυσική άρχοντιά και τήν πεποίθηση πώς κάποτε παλιά, πριν αυτός ό αιώνας ανακατέμει τά πρόβια με τά έρίφια, πρέπει να είμασταν μεγάλο και σεβαστό σόι. Η μαμά ύπερηφανευόταν πάντα για τά χαρίσματά μου και μ' έκανε να νιώθω μοναδικός, προικισμένος, ύπέροχος. Στα πέντε χρόνια τής φοιτητικής μου ζωής δά συναντούσα πολλά εξαίσια μυαλά — σχεδόν τόσο εξαίσια όσο και τό δικό μου — πολτοποιημένα από μία δυσβάστακτη οικογενειακή παράδοση ευφυίας: «Ό,τι κι αν κατάφερναν δά ήταν ύποδεέστερο από τό αντίστοιχο κατόρθωμα του μπαμπά ή του παπού. Πώς να μη θεωρώ λοιπόν τόν έαυτό μου προνομιούχο και να μη δοξάζω τό Δημιουργό πού μου έδωσε γονείς αισθητά κατώτερους μου σε όλα;

Κι από τόν πατέρα μου δέν έχω πολλές άναμνήσεις, άφου πήγε στην Κόλαση — όπως βεβαίως ή μαμά — πριν κλείσω τά πέντε. Μά κι αν ακόμα ζούσε, δέν πιστεύω πώς δά μου ένέπνεε σύμπλεγμα μειονεξίας. Έστω κι αν δέν ανταποκρινόταν πλήρως στην εικόνα του άνεπρόκοπου άλκοολικού πού μου μεταδόθηκε, έφθανε ή έπιμονή να πάρω τ' όνομα του δικού του μπαμπά για να τόν χαρακτηρίσω έγκληματικά άνευθυνο. Είναι εύνοητο πώς ένας Νεκτάριος μπροστά από τό ήδη άπαράδεκτο Τζουτζές δά όλοκλήρωσε τήν καταστροφή. Η μαμά έδωσε πραγματική μάχη σώμα με σώμα κι ευτυχώς επικράτησε. Μέ τό βαπτιστικό Στέφανος άπέκτησα, εκτός από ένα όνομα εύηχο, κι ένα αντίβαρο για τήν ώρα πού δά έβγαίνα στην κοινωνία και δ' αναγκαζόμουν να δηλώσω τά στοιχεία μου. Ήμουν από πατρική καταδίκη Τζουτζές κι από μητρική επιλογή Στέφανος.

«Παροδικά μόνο άναποδιές», μου γιθύριζε νοερώς ή μαμά όταν ανακάλυπτα γόφια ποντίκια κάτω από τό μαξιλάρι μου, άνώνυμα άπειλητικά γράμματα στό γραφείο μου, βρωμόλογα στίς τουαλέτες κι όσα άλλα μου επέβαλε ή κοινότοπη φαντασία των μικρόνων. Ήξερα ότι πληρώνω τήν όμορφιά και τήν καλλιέργειά μου, προσόντα πού δά μου άναγνωρισθούν σύντομα στον έξω κόσμο· δέν είχα περι αυτού τήν παραμικρή άμφιβολία.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΖΗΒΑΣ

συνάντηση

Ήταν η πρώτη φορά που ταξίδευα μέ καίκι κι έτσι μου ήταν δύσκολο νά εκτιμήσω αν κουνούσε πολύ ή λίγο, αν ήταν τό μέγεθός του πού έφταιγε γι' αυτό ή η φουσκοθαλασσιά πού άκουγα νά λένε οί γύρω μου.

Βέβαιο είναι πώς ή ιδέα αυτού του ταξιδιού μέ ένδουσίαζε και πώς όταν μπήκαμε μέσα μέ τόν πατέρα μου και σιγουρέγαμε τή βαλίτσα μας, του άνακοίνωσα τήν πρόθεσή μου νά έγκατασταθώ στήν πλώρη, έστω κι αν κινδύνευα νά βρέχομαι από τά κύματα πού δά έσκαγαν στή μάσκα. Ένοιωθα πώς έτσι δά άπολάμβανα περισσότερο τό ταξίδι κι ή σιγουριά τών κλεισμένων πιά δεκαέξη μου χρόνων μ' έκανε νά βρίσκω τόν κίνδυνο του βρεξίματος υπερβολικό αν όχι άνύπαρκτο.

Θά ήταν γύρω στίς πέντε τό άπόγευμα εκείνης τής ήλιόλουστης σεπτεμβριάτικης ήμέρας όταν τό καίκι μας σαλπάρησε από τήν Κυλλήνη και, βάζοντας πλώρη γιά τή Ζάκυνθο, άρχισε τό ρυθμικό του σκαμπαλέβασμα πού, καθώς σέ λίγο δά γινόταν έντονότερο, δά έφερνε και τίς πρώτες σταγόνες θαλασσινού νερού στό πρόσωπό μου.

Οί άνδρωποι πού κάθονταν στήν κουβέρτα, βολεμένοι όσο καλύτερα μπορούσε ο καθένας, φαίνονταν ήρεμοι, όπως άλλωστε κι ο καπετάνιος. Δέν υπήρχε λοιπόν κανένας λόγος άνησυχίας, πράγμα πού μου έπιβεβαίωσε και τό χαμόγελο του πατέρα μου καθώς τόν κύπταξα γιά νά δώ αν συμμεριζόταν αυτή τή γενική αισιοδοξία. Έτσι κι εγώ βάλθηκα νά κυπτάζω ίσια μπροστά μου, ν' άδιαφορώ γιά τά κύματα πού έσκαγαν στή μάσκα φέρνοντας κάμποσες σταγόνες νερού και νά προσπαθώ νά ξεχωρίσω τό σχήμα του νησιού, νά βρω τά χαρακτηριστικά του και νά ύπολογίσω πόσος χρόνος χρειαζόταν γιά νά φθάσουμε. Η ώρα δέν βοηδούσε πολύ. Καθώς ο ήλιος έγερνε προς τή δύση κι έμεις θρισκόμαστε άπέναντί του, τά χρώματα και τά σχήματα έχαναν ολοένα και περισσότερο τήν καθαρότητα και τόν όγκο τους, γίνονταν έπίπεδα και βάφονταν μ' ένα ένιατο βαθυγάλαζο χρώμα πού όλο και άπλωνόταν σβύνοντας λεπτομέρειες καθώς ή ώρα προχωρούσε. Άπελπίστηκα και προσπάθησα ν' αναπλάσω τήν εικόνα του νόμου μου, κι άκόμα, ν' αναλογιστώ τή σκηνή τής συνάντησης, έξη χρόνια μετά τό τελευταίο καλοκαίρι μαζί του.

Είχα νά δώ τό νόμο μου από τό καλοκαίρι του 1939 κι είχα διατηρήσει έντονη τήν εικόνα του ψηλού καλοφτιαγμένου και ροδοκόκκινου άντρα μέ τά άσπρα κοντοκομμένα μαλλιά και τό περιποιημένο μουστάκι. Είχε μείνει πάνω από δυό μίνες εκείνο τό καλοκαίρι στό σπίτι μας, στήν Άθήνα, κι είχα σχεδόν άρχίσει νά τόν θεωρώ σαν τό μόνιμο τέταρτο μέλος τής οικογένειάς μας. Χαμογελαστός και καλοδιάθετος, μέ κάποιο μικροδωράκι πάντα γιά μένα, έτοιμος ν' άστειευτεί, νά διηγηθεί ιστορίες από τόν καιρό τής Άμερικης και νά γελάσει μέ τήν καρδιά του σέ κάθε δική μου μικροσκανταλιά.

Τό σπίτι μας στήν Άθήνα νομίζω πώς του άρεσε. Ήταν μία ευρύχωρη μονοκατοικία και στό μεγάλο κήπο στό πίσω μέρος υπήρχαν δυό πεύκα, μία θεόρατη συκιά και μία κληματαριά, στοιχειά πού ίσως νά τόν συμφιλιώναν κάπως μέ τό περιβάλλον τής πόλης. Φαινόταν ευχαριστημένος και συχνά πηγαίναμε οί δυό μας περίπατο, κρατημένοι χέρι χέρι. Η νόνα μου είχε πεθάνει πριν από τρία χρόνια άφου είχε δοκιμάσει τήν πίκρα του χαμού δυό γιων της. Ο ένας δεκαέξη χρονών από άρρώστεια κι ο άλλος, φοιτητής του Πανεπιστημίου, στή Μικρασία. Ο πατέρας μου μόνο είχε έπιζήσει κι εγώ ήμουν τό μοναδικό του έγγονο. Τώρα, μετά από έξη χρόνια, πηγαίναμε νά τόν συναντήσουμε άφου είχαμε μεσολαβήσει ο πόλεμος κι ή κατοχή. Τό μόνο πού ξέραμε ήταν πώς δά τόν βρίσκαμε τυφλό. Ο καταρράκτης πού από καιρό είχε προσβάλει τά μάτια του είχε όλοκληρώσει τό έργο του. Ο,τι κι αν του είπε ο πατέρας μου εκείνο τό καλοκαίρι του '39, όσο κι αν τόν πίεσε νά κάνει τήν έγχείρηση πού δά του γλύτωνε τό φώς του, στάθηκε άδύνατο νά τόν πείσει. Γιά ν' άποφύγει τίς άτέλειωτες γύρω από αυτό τό θέμα συζητήσεις είχε πει πώς δά πήγαινε πρώτα στή

Ζάκυνθο νά κυπτάξει τό χτήμα και νά κανονίσει τίς δουλειές και τά νιτερέσα του κι άμέσως μετά δά γύριζε νά κάνει τήν έγχείρηση. Δέν εύρισε. Κι όταν τό έπόμενο φθινόπωρο ήρθε ο πόλεμος ή ύπόθεση κρίθηκε όριστικά. Κάποια στιγμή στήν κατοχή έφθασε τό νέο στόν πατέρα μου. Ο νόμος μου ήταν καλά, ζούσε, αλλά είχε χάσει τό φώς του.

Τό ταξίδι στή Ζάκυνθο ήταν σχεδιασμένο από καιρό. Μόλις δά τέλειωνε ή κατοχή και δά έλευθερωνόμαστε, πρώτα ο Θεός, δά ξεκινούσαμε άμέσως. Βέβαια, τό τέλος τής κατοχής δέν ήρθε έτσι πού νά μπορέσουμε νά πραγματοποιήσουμε άμέσως τήν έπιθυμία του πατέρα μου. Θά περνούσαν μερικοί μίνες άκόμη προτου νά ύπάρξει ή δυνατότητα αυτού του ταξιδιού πού τελικά όρίστηκε γιά τίς πρώτες ήμέρες του Σεπτεμβρη του 1945.

Ξεκινήσαμε από τήν Άθήνα κάποια καθημερινή γύρω στίς έντεκα τό πρωί μ' ένα λεωφορείο πού δά μās πήγαινε στήν Πάτρα. Άπό κει δά βλέπαμε τί δά κάναμε. Μάλλον δά συνεχίζαμε μέ τραίνο μέχρι τήν Κυλλήνη. Εκεί ήταν βέβαιο πώς δά βρίσκαμε καίκι γιά νά περάσουμε στή Ζάκυνθο.

Τό λεωφορείο έφθασε στήν Πάτρα άργά τό άπόγευμα και ο πατέρας μου εκρινε πώς τό φρονιμότερο δά ήταν νά διανυκτερεύσουμε σ' ένα φιλικό σπίτι γιά νά ξεκινήσουμε και πάλι τήν άλλη μέρα. Έτσι κι έγινε. Πριν καλά καλά νά φέξει φθάσαμε στό σταθμό. Μās είχαν πει άποβραδής πώς δά ξεκινούσε ένα τραίνο γιά τόν Πύργο ένωρίς τό πρωί κι έπρεπε νά θρισκόμαστε έγκαίρως εκεί γιά νά βρούμε θέση. Και πραγματικά βρήκαμε θέση σ' ένα φορτηγό άνοιχτό βαγόνι, μαζί μ' ένα σωρό άλλους επιβάτες σκαρφαλωμένους σέ παρόμοια βαγόνια-πλατφόρμες, γιατί μόνο τέτοια είχε τό τραίνο μας.

Στήν αρχή τό πράγμα φαινόταν διασκεδαστικό. Καθώς όμως ή μέρα προχωρούσε κι ο ήλιος άρχισε νά άνεβαίνει ένω τό τραίνο μας έτρεχε μέ πολύ μικρή ταχύτητα και σταματούσε συχνά γιά άρκετή ώρα, ή αρχική καλή διάθεση έδωσε σιγά σιγά τή θέση της στήν άτυπομονησία, τόν εκνευρισμό και τήν κούραση. Γρήγορα ώστόσο συνειδητοποιήσαν όλοι πώς καλύτερα δά ήταν νά τό πάρουν άπόφαση. Τά πειράγματα, οί διηγήσεις, ή γνωριμία μεταξύ τους ήταν ένας καλύτερος τρόπος γιά ν' άντιμετωπίσουν τήν κατάσταση. Στο κάτω κάτω τά πράγματα είχαν και τήν ευχάριστη όψη τους. Όταν τό τραίνο σταματούσε μπορούσαμε νά κατεβούμε, νά ξεμουδιάσουμε περπατώντας κατά μήκος τής γραμμής ή, άκόμη, νά κόγουμε και κανένα τσαμπί σταφύλι και νά δροσιστούμε. Τό μόνο πού δύσκολα βέβαια μπορούσαμε ν' άποφύγουμε ήταν ο κατάμαυρος καπνός τής μηχανής.

Όταν τό καίκι μας έδεσε στό πόρτο και βγήκαμε έξω είχε σουρουπώσει γιά καλά. Ο πατέρας μου ξεχώρισε άνάμεσα στους συγκεντρωμένους γιά τήν άφιξη του καϊκιού ένα γνωστό του όδηγό ταξί και, μετά τά καλωσορίσματα και τίς χαρές πού ξαναβλέπονταν ζωντανό, τόν ρώτησε, μέ κάποιο διαταγή, αν είχε άκόμη τό άμάξι του. Φυσικά και τό είχε κι ήταν έτοιμος νά μās πάει και στό χωριό, αν θέλαμε.

Ήταν ένα παμπάλαιο άνοιχτό αυτοκίνητο — ένα φορτάκι — από κείνα μέ τήν πάνινη κουκούλα πού διπλωνόταν στό πίσω μέρος. Σε πείσμα κάθε λογικής ο ιδιοκτήτης του είχε κατορθώσει νά βρει τά ανταλλακτικά πού χρειαζόταν, νά τό ποροπιάσει, νά του βάλλει λάστιχα και νά ξανακάνει τόν όδηγό τώρα πού τά βάσανα του πολέμου και τής κατοχής είχαν πιά τελειώσει και ο κόσμος τόν είχε και πάλι άνάγκη.

Όση ώρα κάναμε γιά νά διανύσουμε τά έννιά χιλιόμετρα πού μās χώριζαν από τό σπίτι μας στό χωριό, όδηγώντας άργά και προσέχοντας ν' άποφεύγει τίς άναρίθμητες λακκούβες του δρόμου, παίρνοντας μέ μεγάλη προσοχή και μέ κάποια ιεροτελεστική μεγαλοπρέπεια τίς στροφές, πληροφορούσε συνάμα τόν πατέρα μου γιά χίλια δυό πράγματα. Γιά τήν πείνα τής κατοχής, γιά τούς γνωστούς πού είχαν πεθάνει, γιά τούς συνεργάτες τών Ιταλών, γιά τά πολιτικά πράγματα του νησιού. Και ρωτούσε μέ τή σειρά του γιά ένα σωρό ζακυθινούς πού ζούσαν στήν Άθήνα, γιά τό πώς τά είχαμε καταφέρει έμεις, πόσο δά μέναμε κι αν εγώ πήγαινα άκόμη σχολείο και τί σχέδια είχα.

Είχε πιά βραδυάσει όταν φθάσαμε στή μπάσια μας κι ο ουρανός είχε γεμίσει άστρα. Διακρίναμε στήν αϋλή του σπιτιού μας άναμμένο τό κρεμαστό φανάρι, κάτω από τήν περγουλιά και τρεις άνδρώπους καθισμένους στό πεζούλι, μπροστά στό σπίτι. Ο όδηγός μας κορνάρησε

δυό τρείς φορές κι έσθθησε τή μηχανή του. Πήραμε τή βαλίτσα μας και προχωρήσαμε στο στρατόνι.

— Παναγιώτη, άκούσθηκε μιά άνδρική φωνή, ήρθανε.

Είδα τό νόνο μου νά σηκώνεται και νά κάνει ένα άβέβαιο βήμα μπροστά. Ήταν ό ίδιος όπως τόν θυμόμουν. Ή ίδια ψηλή κορμοστασιά, τό ίδιο ροδαλό πρόσωπο με τό μουστάκι και τά κοντά άσπρα μαλλιά. Προχώρησα νά τόν άγκαλιάσω. Ένοιωσα τότε πώς έσκυβε λίγο κι άπλωσε τά χέρια του νά μ' άγκαλιάσει, όμως πολύ χαμηλά, κάπου στο ύψος τής μέσης μου· και μετά λίγο πιό πάνω και πιό πάνω και πάλι. Τό κορμί του ξαφνικά τενώθηκε κι αισθάνθηκα τά δάχτυλά του νά περνάνε σ' όλη μου τήν πλάτη, νά ζανακατεβαίνουν, νά γάχνουν, νά βεβαιώνονται κι επί τέλους τά μπράτσα του νά σταματούν στους ώμους μου, στο ύψος πιά τό κανονικό, στο ύψος σχεδόν τών δικών του ώμων.

Μιά στεντόρεια, μακρόσυρτη κραυγή ξέφυγε τότε από τά στήθη του. Μιά κραυγή χαράς, έκπληξης — ίσως και περηφάνειας; Μέ φίλησε δυό τρείς φορές, κλαίγοντας σιωπηλά ενώ τήν ίδια στιγμή χαμογελοῦσε με τό γνωστό μου καλοσυνάτο χαμόγελο. Μετά, κρατώντας με με τό ένα χέρι, άπλωσε τό άλλο, στράφηκε και ρώτησε.

— Άντώνη, πού είσαι;

Άγκαλιάστηκαν και φιλήθηκαν. Ήταν ή σειρά του πατέρα μου νά δακρῦσει.

Τό άλλο πρωί, μετά από ένα μονοκόμματο ύπνο, οι παιδικές μνήμες άρχισαν μία μία νά ζαναζωντανεύουν. Τό κασικίσιο γάλα και τά χωριάτικα παξιμάδια, τ' άμπέλια γύρω από τό σπίτι μας, τό πηγάδι μας, οι δύο συκιές, οι άμυγδαλιές. Ή θεία μου ή Άλεξάντρα είχε ήδη κάμει τό φούρνο για τό γωμί πού είχε ζυμώσει και περίμενε ν' άνέβει για νά τό φουρνίσει ενώ στή φωτιά τής κουζίνας μαγείρευε για τό μεσημέρι. Όταν πήγα νά συναντήσω τό νόνο μου πού είχε έτοιμασει πολύ πριν από μένα, καθισμένο κάτω από τήν περγουλιά, ό πρώτος επισκέπτης είχε ήδη καταφθάσει για νά τόν συχαριάσει και νά δεί τόν πατέρα μου κι έμένα. Καδώς προχωρούσε ή μέρα ένας-ένας, οι συγγενείς πρώτα κι οι άλλοι χωριανοί άργότερα, παρελάσανε από τό σπίτι. Ήδελαν όλοι νά μās καλωσορίσουν και νά εύχηθοῦνε τό νόνο μου. Οι ήχοι τής χδεσινής βραδυάς, ή μηχανή κι ή κόρνα του αυτοκινήτου, ή κραυγή πού άντήχησε μέχρι τό τελευταίο σπίτι, οι κουβέντες πού άκολούθησαν και μεταφέρθηκαν από τή βραδυνή αύρα, συνδυάστηκαν στα εύαίσθητα αυτιά τών συγχωριανών και τούς μετάδωσαν με κάθε λεπτομέρεια τήν είδηση του έρχομου και τής συνάντησής μας με τό νόνο μου.

ΑΛΕΞΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ

Τό πορτραίτο

Δέ θυμάμαι πόσος καιρός πέρασε από τότε, πού επισκέφτηκε τό σπίτι μας για τελευταία φορά. Ήταν Κυριακή, ή κάποια άλλη άργία, γιατί ή μπτέρα μου τόν ύποδέχτηκε με τό πιό ώραίο της φόρεμα και τόν πέρασε άμέσως στο σαλόνι. Ο πατέρας μου μπήκε λίγο άργότερα, προσπαδώντας άνεπιτυχώς ν' άνάγει τό τσιμπούκι του. Τόν θυμόμουν άμυδρά, από κείνες τīs λίγες φορές πού έτυχε νά τόν συναντήσω στο παρελθόν (πάντα εκείνος έρχόταν νά μās δεϊ), όπως άμυδρά θυμάται κανείς τά πρόσωπα πού δέν βλέπει αρκετά συχνά, στήν ήλικία πού ήμουν, παρ' όλο πού χαιρόμουν ιδιαίτερα για τά πλούσια δώρα του, συνήδως περιεργες λιχουδιές ή μικρές κοῦκλες πού κινιόντουσαν με μπαταρία, και, τολμῶ έδῶ νά πῶ, όπως και με τά χάρδια του, ή τά όμορφα — πρέπει νά ήταν σίγουρα όμορφα — λόγια πού μου γιθύριζε μέσα στα μαλλιά, με κείνον τόν ήρεμο, απαλό τόνο τής φωνής του. Ύστερα, πέδανε. Και πάλι, δέν μπορώ νά πῶ πώς θυμάμαι ιδιαίτερα κάποιες λεπτομέρειες — αν και ό πατέρας μου, φαντάζομαι, δά πρέπει νά φόρεσε πένθος, κάτι πού φυσιολογικά δά μου 'χε κάνει κάποια έντύπωση. Λίγο καιρό μετά, ή μπτέρα μου κρέμασε στο χόλ, μέσα σε μιάν όμορφη κορνίζα, κάποια φωτογραφία του. Ήταν ντυμένος με σκούρο κοστούμι και γραβάτα, στραμμένος κάπως προφίλ, ώστε ν' άναδεικνύονται ό λεπτός λαιμός του και τά λαμπερά του μαλλιά, καθώς αυτά μισοσκέπαζαν μ' έντυπωσιακή διακριτικότητα τόν άσπρο γυακά του πουκαμίσου του.

Από τότε, τό πορτραίτο του δείου μου, ίσως ν' άλλαξε δυό ή τρείς φορές θέση, ανάλογα με τό πόσο συχνά, έπειτα από κάποια διαστήματα, ζαναβαφόταν τό σπίτι. Μιά φίλη τής μπτέρας μου (βρισκόμουν εκεί και τήν άκουσα νά τό λέει) εν' άπόγευμα, πίνοντας ρουφηχτά τόν καφέ της και μασώντας μ' έναν τρόπο άπαίσιο κάμποσα άμυγδαλωτά, βρήκε πώς ή κορνίζα του πορτραίτου ήταν ύπέροχη — και πιθανότατα νά στάθηκε αυτή ή αίτία, πού ό δύστυχος θεός μου μετακόμισε, τελειωτικά τή φορά αυτή, στο σαλόνι, μαζί με τά πορτραίτα κάποιων άλλων νεκρών συγγενών, άνάμεσα κι αυτών του ενός παππού και τής μιάς γιαγιάς μου.

Όλ' αυτά — νομίζω, πρέπει νά πῶ — τ' άντιμετώπιζα περισσότερο κι από άδιάφορα τότε. Ήταν πράγματα πού όλοφάνερα δέν μ' άφορούσαν — κι αν τώρα κάθομαι και τά καταμετρώ, τό κάνω επειδή μ' έντυπωσίασε, αρκετά άργότερα, κάποια εξέλιξη, πού σκοπός μου είναι ν' άφηγηθῶ στή συνέχεια, και πού τέλος πάντων, θεωρώ αναγκαίο τό γεγονός, μ' ό,τι καταπιάνομαι, νά τό ξεκινῶ απ' τήν αρχή του.

Τό σαλόνι μας — όπως εύκολα μπορεϊ κανείς νά φαντασει, σ' ένα μεσοαστικό σπίτι τής έπαρχίας, εκείνη τήν εποχή — πέρα ασφαλώς από «οικογενειακό κενοτάφιο» πού ήταν, άποτελοῦσε κ' ένα είδος μικροῦ Βατικανού, θέλοντας νά εκφράσω με τό χαρακτηρισμό αυτόν, πώς όχι μόνο τό χρησιμοποιούσαμε πάντα σε ένδειξη επισημότητας, αλλά και σαν χῶρο άπομόνωσης και ήρεμίας: άρκει νά σημειώσω πώς άρκοῦσε κανείς νά πει, «δά βρίσκομαι στο σαλόνι», κ' ήταν σίγουρο πώς κανείς δέν δά τόν ενοχλοῦσε ποτέ. Επίσης, τά πρώτα μου τσιγάρα τά κάπνισα εκεί.

Συχνά άκουγα νά μιλοῦν, μέσα στο σπίτι, για τή ζωή και τήν τύχη διαφόρων άλλων συγγενών μας, μά μπορώ νά όρκιστῶ πώς ποτέ δέν ζανάγινε λόγος γι' αυτό τό θεϊο μου.

Κόντευα νά κλείσω, ή τό πιθανότερο, καθώς τό συλλογίζομαι τώρα, είχα κίολας γιορτάσει τά γενέθλια τών δεκαοχτώ μου χρόνων, όταν για πρώτη φορά συνέλαβα τόν έαυτό μου νά παρατηρῶ με προσοχή τό πορτραίτο του νεκροῦ δείου μου. Βρίσκοντάς με, κείνο τό διάστημα, τό τέλος τής έφηβείας μου, σε μιά κατάσταση σύγχισης κι άλλων νευρικών και γυχολογικών περιπετειών, πολλές ώρες τής ήμέρας τīs περνούσα μονάχος μου στο σαλόνι, άλλοτε κάνοντας άπίθανα όνειρα κι άλλοτε μίν άντέχοντας τόν ίδιο μου τόν έαυτό. Ύπῆρχε κάτι πού με γοήτευε, με μάγευε σχεδόν, σε κείνη τή σιωπηλή, νεανική φιγούρα στον τοίχο, πού τόσο σωστά ήξερε νά επιδεικνύει όλη της τήν όμορφιά. Θά ήταν τότε γύρω στα τριάντα, όταν φωτογραφήθηκε, δηλαδή, δυό ή τρία χρόνια πριν ό ίδιος πεθάνει. Μερικές φορές πλησίαζα, έξερευνώντας τό πρόσωπό του σχολαστικά. Ανακάλυπτα όλοένα και άλλες λεπτομέρειες στα χαρακτηριστικά του, πού συνεχώς μου φαινότουσαν ωραιότερα. Τό βλέμμα

του — κάτι πού στήν αρχή δέν είχα προσέξει καθόλου— ὅπως κοιτάζε σχεδόν λοζά, ἀπ' τίς ἄκρες τῶν ματιῶν του, κάθε φορά πού τό παρατηροῦσα ἐπίμονα, μοῦ φαινόταν ἀπόλυτα εἰρωνικό. Ἦταν μιά μορφή εἰρωνείας πού δέν είχα ἀντιμετωπίσει μᾶλλον ποτέ καί πού τήν ἐβρισκα σάν κάτι ἰδιαίτερο στό ὀπτικό ἀποτέλεσμα πού ἔδινε ὀλόκληρη ἡ ἔκφρασή του. Ποιόν εἰρωνευόταν καί γιατί; Αυτό τό αἰνίγμα —ἀνόητο ἀσφαλῶς— παραδόξως μοῦ ἄρσεε.

Εἶχα κάνει πιά τήν ἀρχή· ἀφιέρωνα καθημερινά κάποιο χρόνο, νά παρατηρῶ τό πορτραῖτο. Κι ὁ νεκρός δεῖος μου (ἀλήθεια, πόσο ἐλάχιστα νεκρός μοῦ φαινόταν κάποιες ὄνειροπαρμένες ὥρες!), κατέληξε νά ἔχει γίνει γιά μένα κάτι σάν ἀπόλυτα προσωπικός, ἀόρατος γιά τούς τρίτους, σύντροφος. Μπορεῖ νά βγάλει κάποιος τό συμπέρασμα πώς κινδυνεύω νά παρασυρθῶ, ὅμως αὐτό πού θά πῶ εἶναι καθαρή ἡ ἀλήθεια. Ἐνα βράδι πού δέν μπορούσα νά κοιμηθῶ (κ' ἦταν πολλά αὐτά τά βράδια ἐκεῖνο τό χρόνο: μοῦ εἶχε συμβεῖ κ' ἕνα γεγονός ἰδιαίτερα προσωπικό κ' ἐξαιρετικό ἀπ' τή χρονολογία του), κατέφυγα καί πάλι, προσέχοντας νά μήν κάνω θόρυβο καί δίχως ν' ἀνάγω κανένα φῶς, στό κατάκλειστο κ' ἔρημο σαλόνι. Μισοξάπλωσα σ' ἕναν καναπέ κ' ἐβγαλα νά καπνίσω ἀπ' τά τσιγάρα μου. Βρισκόμουν στραμμένος πρὸς τό πορτραῖτο, χωρίς νά τό βλέπω, ἀλλά γνωρίζοντας ἐπακριβῶς τή θέση του. Σέ λίγο, σχεδόν δέν είχα τό χρόνο νά τό συνειδητοποιήσω κάν, μιά περίεργη ἔλξη ἄρχισε νά μέ τραβάει κατακεῖ. Ἀδύνατον νά περιγράψω ἐδῶ τά διάφορα συναισθήματα πού μπορεῖ νά ἔνωσα. Αὐτό πού μόνο θυμάμαι εἶναι μιά διαρκῆ σύγχυση, πού ἔκανε τή συγκίνησή μου ἀφόρητη, καθώς πάντα ἐξακολουθοῦσα νά ἔλκομαι ἀπ' τό πορτραῖτο μυστικά, μέσ στό σκοτάδι, κινδυνεύοντας νά σκοντάγω παντοῦ καί νά καταστρέψω ὅτιδήποτε, ὀλοκληρωτικά ἀδύναμος νά ἐλέγξω ἐκεῖνες τίς στιγμές τήν παραμικρή χειρονομία μου. Τέλος, κατόρθωσα νά φτάσω κάτω ἀπ' τό πορτραῖτο καί νά σταθῶ ἀντίκρου του, περιμένοντας ὅτι θά συνέβαινε — ποιός ξέρει τί. Ξαφνικά — καί πάλι δίχως νά καταλάβω πῶς— τό χέρι μου βρέθηκε νά χαϊδεύει ἀργά τήν κορνίζα ὀλόγυρα, ὕστερα τίς ἄκρες τοῦ τζαμιοῦ καί τέλος αὐτό τό ἴδιο του τό πρόσωπο. Σάν ν' ἀνατρίχιασα, δέν ξέρω πῶς ἔνωσα ἀκριβῶς (παρ' ὅλο πού θυμάμαι πολύ καλά καί σχεδόν τρομάζω νά τό σκέφτομαι), ἐβγαλα μιά ἀπαράδεχτα δυνατή κραυγή κ' ἔτρεξα νά κλειστῶ στό δωμάτιό μου.

Μετά ἀπ' αὐτό, οἱ γονεῖς μου δέν μοῦ ἐπέτρεπαν πιά νά μένω ὁ μόνος μου στό σαλόνι. Μιά μισότρελη ξαδέρφη (ἢ κάτι παρόμοιο, δέν θυμάμαι τό βαθμό συγγενείας μας ἀκριβῶς), ἄρχισε νά διαδίδει διάφορες ὑπερβολικές ἀνοσιές γιά μεταφυσικά φαινόμενα, πνεύματα πού τρεφόντουσαν μόνο μέ συγγενικό αἷμα καί ζητοῦσαν νά ἐκδικηθοῦν κι ἄλλα τέτοια, πού στό τέλος τῶν δύο πρώτων ἐβδομάδων, μετά τό γεγονός, ὅλοι μας εἴχαμε τήν ἐντύπωση πώς συζούσαμε τό πιθανότερο μέ ζωτικά ἀπέραντης φρίκης κι ἄλλα ὅμοια τέρατα. Εὐτυχῶς, τόν ἐπόμενο μήνα, τό θέμα ξεχάστηκε ἐντελῶς. (Ἴσως νά συνέβαλε καί τό γεγονός ἐδῶ ὅτι ἐκεῖνη ἡ ξαδέρφη ἀποφάσισε ἐπιτέλους νά παντρευτεῖ καί νά μᾶς ἀφήσει ἥσυχους). Βέβαια, ποτέ δέν ἀνέφερα τίποτα γιά τό πορτραῖτο· κ' ἴσως ἡ σιωπή μου αὐτή νά εἶχε δώσει τίς περισσότερες ἀφορμές γιά νά λεχθεῖ ὅ,τι πιό ἀνόητο καί κουτό μπορεῖ κάποιος νά σκεφτεῖ ἢ ν' ἀκούσει.

Τώρα μπορούσα νά μένω καί πάλι ὁ μόνος μου στό σαλόνι, ἂν καί δέν τό ἐπιδίωκα πολύ. Λίγο καιρό μετά, τέλειωσα τό σχολεῖο κι ὅ,τι μ' ἐνδιέφερε περισσότερο τώρα ἦταν οἱ καλοκαιρινές διακοπές μου. Ἐξ ἄλλου, τό φθινόπωρο θά ἔφευγα ἀπ' τό σπίτι, μ' ἀπασχολοῦσαν ἐπίσης οἱ σπουδές πού δ' ἄρχιζα, καί γενικά ἦταν ἀρκετά ὅλα ἐκεῖνα πού εἶχα γιά νά σκεφτῶ. Ἔτσι, μπορῶ νά πῶ, σχεδόν ξεχάσα τό πορτραῖτο.

Οἱ πρώτοι δέκα μῆνες μακριά ἀπ' τούς δικούς μου πέρασαν, ὅταν μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά τούς ξαναδῶ, καί δέλησα ἔτσι νά ἐπιστρέψω γιά μερικές ἐβδομάδες στό σπίτι. Τίποτα δέ συνέβη πού νά μοῦ θυμίσει τό πορτραῖτο στήν ἀρχή. Συναναστράφηκα καί πάλι τούς φίλους μου, κολύμπησα πολύ, διάβασα μερικά ἐξαιρετικά βιβλία πού ἀπό καιρό ἤθελα. Μέχρι πού κάποιο μεσημέρι, κάτι ζήτησε νά βρεῖ μάχοντας σ' ἕνα δωμάτιο ὁ πατέρας μου κι ἄκουσα τή μητέρα μου νά τοῦ λέει, «Εἶναι κεῖ πού ἔβαλες τή φωτογραφία τοῦ ἀδερφοῦ σου». Αὐτό μοῦ κίνησε πρῶτα τήν προσοχή κ' ἔπειτα τήν περιέργεια. Πραγματικά, τό πορτραῖτο ἔλειπε ἀπό τό σαλόνι. Κάποιος ἄλλος νεκρός συγγενῆς κρεμόταν τώρα στήν ἴδια θέση

πού πρῖν ὑπῆρχε τό πορτραῖτο τοῦ δείου μου. Ρώτησα διακριτικά τή μητέρα μου γι' αὐτό — πιστεύοντας πάντα πῶς ὁ πατέρας μου θά ἦταν ἐκεῖνος πού δέλησε νά φερθεῖ ἔτσι στό νεκρό ἀδερφό του, κ' ἔπειτα, πῶς ἡ μητέρα μου ἀπό μόνη της ποτέ δέ θά τολμοῦσε κάτι τέτοιο— παίρνοντας ἀντί γι' ἄλλη ἀπάντηση πῶς τό θέμα δέ θά ἔπρεπε νά μ' ἐνδιαφέρει.

Αὐτό ἦταν ἤδη ἀρκετό. Δίχως νά χάσω χρόνο, εἰσπράττοντας τήν ἴδια ἀντιμετώπιση κι ἀπ' τόν πατέρα μου, ἐπισκέφτηκα κάποιους ἄλλους συγγενεῖς — κυρίως ἀπό τήν οἰκογένεια τῆς μητέρας μου. Σκεφτόμουν πῶς ἴσως αὐτοί εἶχαν λιγότερους ἐνδοιασμούς νά μοῦ μιλήσουν, ἀναμοχλευώντας λιγάκι βέβαια καί γώ παλιές καί καινούργιες, ἄλλοτε προσωπικές κι ἄλλοτε ὄχι, ἐμπάθειες, γιά νά ἐπιταχύνω τή ροή τῆς ὅλης ἀποκάλυψης.

Αὐτά πού μπόρεσα νά μάθω, δέν πίστευα ποτέ πῶς ἦταν ἰδιαίτερα συγκλονιστικά. Κι ἂν τά ἀναφέρω ἐδῶ, τό κάνω γιά τό μοναδικό λόγο ὅτι δέν δέλω ἡ ἀφήγησή μου νά παρουσιάζει τέτοια κενά, συνήθως δυσάρεστα — λόγω περιέργειας — στήν γυρολογία τοῦ ἀναγνώστη. Φαίνεται, λοιπόν, πῶς ὁ δεῖος μου ἔκανε ἀρκετά ἄτακτη καί σπάταλη ζωή, γεγονός πού — ἴσως — τοῦ στοίχισε καί τό θάνατο σέ τόσο νεαρά ἡλικία. Κυρίως, διαπίστωσα πῶς ἦταν ἐκπληκτικά ὠραῖος πραγματικά (μοῦ ἔδειξαν κι ἄλλες του φωτογραφίες), καθώς ἐπίσης, δέν μπόρεσα νά μή διακρίνω ἕνα εἶδος ζήλειας, κυρίως ἀπό τή μεριά τῶν ἀντρῶν (οἱ γυναῖκες μᾶλλον τά ἔβαζαν μέ τόν ἑαυτό τους), πού σίς συζητήσεις τους μαζί μου γινόταν τάση νά τόν συκοφαντήσουν, καί γενικά, νά μέ κάνουν νά σχηματίσω κάποια ἀσχημῆ ἐντύπωση γι' αὐτόν. Τελευταῖο συνάντησα τό μικρότερο ἀδερφό τοῦ πατέρα μου, κι ἀπ' αὐτόν μπορῶ τώρα πιά νά πῶ πῶς κατάλαβα ποιὰ ἦταν ἡ ἀλήθεια.

Παραδόξως, ἂν πιστέγω ὅλ' αὐτά πού ἄκουσα γιά τή ζωή τοῦ νεκροῦ δείου μου, πού δέν ἔμοιαζε νά εἶναι τίποτ' ἄλλο παρά ὀργιώδεις διασκεδάσεις καί παράφορες, ἀκατανόμαστες ἡδονές, κατόρθωσε, κανείς δέν ἔμαθε ποτέ πῶς, οὔτε κι αὐτός ἀκόμα ὁ μικρότερος ἀδερφός του, ὁ ὁποῖος μοῦ μίλησε πράγματι εἰλικρινά, ν' ἀποχτήσει πάρα πολλά χρήματα, ἀπ' τά ὁποῖα, πεδαίνοντας (ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς δολοφονήθηκε σέ κάποια ἀνατολική χώρα, σ' ἕνα μέρος ἀρκετά ὑποπτο), φρόντισε μέ τή διαθήκη του νά τούς ἀποκλείσει ὅλους. Μοναδικό του κληρονόμο ἄφησε κάποιον ἄγνωστο — σ' αὐτούς, τούς συγγενεῖς του — νεαρό, μέ τόν ὅποιο θά πρέπει νά συνδέθηκε ἐπώδυνα κ' ὑπερβολικά μαζί του, τόν τελευταῖο χρόνο τῆς σύντομῆς του ζωῆς.

Ἔχουν περάσει ἀρκετά χρόνια ἀπό τότε πού ἔγιναν ὅλ' αὐτά. Σήμερα, τό πορτραῖτο βρίσκεται στό δικό μου σπίτι, κρεμασμένο ἀντίκρου ἀπ' τό κρεβάτι μου, στό προσωπικό δωμάτιό μου. Σ' ἕνα φίλο πού πρόσφατα, βλέποντάς το, μέ ρώτησε γι' αὐτό, διηγήθηκα ὅλη τήν ἱστορία. Κι ὅταν μοῦ εἶπε πῶς ἀσφαλῶς θά σκόπευα κάποτε νά τά γράψω ὅλ' αὐτά καί μοῦ ζήτησε νά τοῦ τό ὑποσχεθῶ, ἐγώ τό ἔκανα.

οχοηισοιής

πόρφυρας

περιοδική έκδοση γραμματῶν—τεχνῶν

γιατι

μηνιατικὴ ἐπιθεώρηση

ΜΑΡΚΟΣ ΑΛΒΕΡΤΗΣ

Ένα φτηνό άχρηστο καναρίνι

Κατηφόρισα γρήγορα το δρόμο του σχολείου με την παλιά μου σάκκα να βρέχεται στον ώμο μου και το κουρεμένο κεφάλι μου να μουσκεύει προοδευτικά καθώς η βροχή δυνάμωνε. Έφτασα χτυπώντας πλατσουριστά τα πόδια μου στα χωμάτινα ρυάκια του δρόμου και μπήκα στο σπίτι γεμάτος λάσπες και λαχτάρα να δω τον Έκτορα. Στο διαδρομάκι ανάμεσα στο παλιό διόροφο σπίτι και την αποθήκη, πάνω στο σκασμένο ντουβάρι, ήταν το σπίτι του. Άνοιξα το πορτάκι του κλουβιού, του έκλεισα το μάτι, κοντοστάθηκα και του φώναξα: «Έκτορα, έλα να φάμε».

Δεν χρειαζόταν ούτε κι αυτό τις περισσότερες φορές. Ο Έκτορας προσγειώνονταν στον ώμο μου παίζοντας το μάτι — ρουμπίνι του δεξιά — αριστερά κόβοντας κίνηση αμίλητος. Μιλούσε με τα μάτια κι ο εγκέφαλός του μπορούσε να δίνει ποικιλόμορφα μηνύματα στη φάτσα του, αναπτύσσοντας μεταξύ μας ένα αλφάβητο με τόσους κωδικούς κι αποχρώσεις που άγγιζαν τα όρια του αξιοδαύμαστου.

Κάθισα στο τραπέζι κι έβαλα μια πιρουνιά πατάτες στο στόμα μου, όταν φ... φραπ ο Έκτορας άλλαξε πόστο και κάθισε στο κεφάλι μου απολαμβάνοντας ευρύτερο οπτικό πεδίο κι αφήνοντάς με να αδειάσω το πιάτο μου ανενόχλητος, ένα μουντό χειμωνιάτικο μεσημέρι του '70, ο Έκτορας κι εγώ, ή εγώ κι ο Έκτορας, ένας μαθητής δημοτικού μετριάς αποδόσεως κι εξυπνάδας κι ένα ωδικό από δεύτερης διαλογής γονείς, που μας τον χάρισαν κάτι γειτόνοι πάνω σε μια προσπάθεια περιορισμού του κόστους αγοράς καναβουριού, κάνοντας έτσι πραγματικότητα το όνειρο να έχω ένα ζωντανό δικό μου, έστω και καναρίνι, μια και δεν μπορούσα να αποκτήσω σκύλο ή άλογο...

Ο Έκτορας παρόλα αυτά και μ' όλο το συναρπαστικό του ονόματός του δεν ήταν αγοράκι αλλά κοριτσάκι κι ίσως γι' αυτό δεν κελαιπλούσε απ' ό,τι λένε. Έκανε όμως ένα σωρό άλλα πράγματα, μυστήρια κι απροσδόκητα που με έριχναν σε βαδιά περισυλλογή. Κι ήταν θρασύς, πραγματικά θρασύς σαν μπράβος του λιμανιού, δεν κώλωνε με τίποτα, πράγμα που τελικά μάλλον του βγήκε σε κακό όπως και του άλλου Έκτορα της μυθολογίας που, αν και δεν ήταν καναρίνι, την πάτησε από τον Αχιλλέα που κι αυτός δεν ήταν γάτα...

Ήτανε πλάσμα με προσωπικότητα. Παρά τη συντριπτική μας διαφορά βάρους και όγκου ήτανε άνετος μαζί μου κι ήταν ο μπαγάσας στο μπ, λες και διαφήμιζε αρώματα αντρικά στην τηλεόραση. Μ' ανακούφιζε το ότι δεν προσπαθούσα όπως με άλλα ζώα να τον πλησιάσω, να καλύψω πρώτα μια νεκρή ζώνη φόβου που πάντα κρατούν ακόμα και τα κατοικίδια απέναντί μας, αλλά ένιωθα μια αμεσότητα μα και τη φλόγα του δραπετή μαζί που τον σιγόκαιγε και που δεν προσπαθούσα ποτέ να του την σβήσω, όσο τραβήξει, έλεγα, κι αν φύγει, ας έχει καλή τύχη.

Κι ήμασταν λείει εγώ κι ο Έκτορας κουρσάροι σε πλεούμενο πειρατικό κι αρμενίζαμε τη Μεσόγειο, πλευρίζαμε καράβια, αιχματοτιζαμε βασιλιάδες κι ευγενείς, τους δέναμε σ' αμπάρια κωπηλάτες. Ο Έκτορας καμάρωνε κορδωμένος στον ώμο του, τροποποιημένο δίδυμο κουτσοπόδαρο πειρατή-παπαγάλου κι εγώ σούχαζα ποντάροντας στο άγρυπνο μάτι του και ξάφνου γινόμουνα Ρομπέν των Δασών περπατώντας στο δάσος του Σέργουντ κι ο Έκτορας εκεί στον ώμο μου σταθερά βολεμένος απολαμβάνοντας κι αυτή του τη νέα ταυτότητα. Κατόπι ημίμουνα αστροναύτης κι ο Έκτορας πάλι δίπλα μου στο θαλαμίσκο, να παραπαίουμε μαζί δίχως βαρύτητα και να χαζεύουμε τ' αστέρια. Ή οδηγός αγώνων να κάνω αναβάσεις κι ο Έκτορας γαντζωμένος στο ρολ μπαρ του αυτοκινήτου, συνοδηγός και γούρι ταυτόχρονα, κι έπειτα ζύπναγα κι ο Έκτορας κέρβερους στο κομοδίνο σαν μπιμπελό ακίνητος παρατηρούσε κι αφουγκράζονταν.

Που λες Έκτορα, γύρισα μια μέρα σπίτι κι έλειπες, η πόρτα του κλουβιού ορδάνοιχτη κι εσύ φευγάτος, το ξέρω πως δεν δίστασες να φύγεις, ένιωσες άραγε τη λευτεριά ή χάθηκες για πάντα; Η λευτεριά πάντα κρατάει λίγο, σαν μια ελεύθερη πώση, σαν μια τροχιά από διάπροντες αστέρες. Παραμονεύουν πολλοί παντού, να ξέρεις, είκοσι χρόνια αργότερα το διαπιστώνω, οι ίδιοι πάντα, οι ίδιοι με τα λόγια τα παχιά με κυνηγάνε, εμένα κι ό,τι άλλο

προσπαθεί έστω κι ένα μέτρο να πετάξει εκτός προγράμματος, παρέα και συνέταιρε στα κλοπιμαία της παιδικής μου φαντασίας, εκείνα τα δύσκολα και παραπεταμένα χρόνια του '70, πίσω από διαδρόμους σχολείων και μάντρες με υλικά οικοδομών κι ασθέστες, γιαπιά και γάζιμο για να βρούμε κάτι άλλο, σε γάνχω τώρα σε πάρκα και μαγαζιά λεύτερο ή φυλακισμένο, αν και ξέρω ότι έχεις πεθάνει, χιλιάδες φτερούγες μπροστά στα μάτια μου, χιλιάδες Έκτορες, κι ανάγκες να σε υποκαταστήσω κι ίσως να το κάνω κάποτε, μικρομεσαίος φτωχομπινές εγώ, μονάχος κι ώριμος πια, δέσμιος των παιδικών μου ονειρών, πορεύομαι αβέβαια και θολά στο αύριο, σπίνω αυτή και περιμένω...

ΜΑΡΚΟΣ ΑΛΒΕΡΤΗΣ

Δυο νεκροφόρες

— Πάμε;

Πάτησαν κι οι δυο τέρμα το γκάζι μπροστά στο φανάρι κι, όπως η βελόνα των στροφόμετρων έξυσε τα κόκκινα, πήραν το σήμα απ' το γυάλινο ανθρωπάκι για να ξεχυθούνε.

Πράσινο!

— Πάμε;

— Φύγαμε!

Κι έφυγαν στριγγλίζοντας και ξερνοβολώντας θόρυβο στην ευθεία δυο νεκροφόρες, δύο τη νύχτα, με τα ηλεκτρικά κεράκια αναμμένα και το χρώμιο των σταυρών να γυαλίζει στον αέρα που μπουκωνόταν πανέλληνο κι άνοιξη και Μάη, με τα διακόσια άλογα των μηχανών τους να υπογράφουν με τα λάστιχα την άσφαλτο 150 τελική, όσο πάει, όσο πάει, δυο νεκροφόρες, δυο η ώρα τη νύχτα στην Παραλιακή Λεωφόρο Ηρώων Πολυτεχνείου...

Κοράκια, ο Κόκκορας κι ο Φρανκεστάιν, υπάλληλοι γραφείου τελετών δηλαδή, φίλοι κολλητοί, ενίοτε άνεργοι, ασταθούς επαγγελματικού παρόντος κι ακόμα ασταθέστερου μέλλοντος γνωρίστηκαν τυχαία σε κηδεία πάνω στη δουλειά μια Κυριακή απόγεμα όταν ο εργολάβος τους, κάτοχος αλυσίδας πεδαμενατζιδικών και πτυχίου φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Αθήνας τους τηλεφώνησε έκτακτα:

— Ενάμισι χιλιάριοκ εξτρά, μάγκες. Ο εκλιπών ήταν ματσό και δάστε έξι.

Πίσω αριστερά ο Φρανκεστάιν, μεσαίος δεξιά ο Κόκκορας ανέβαιναν τα σκαλιά, μπροστά αυτοί, πίσω οι παπάδες και οι συγγενείς κλαίγοντας, ενώ ο δυο τους ανέκφραστοι κι 100% θεατρικοί άφηναν το μυαλό τους να πλανιέται σε καλοκαιρία και χειμώνες, ταξίδια κι οράματα, γυναίκες και γλέντια τρικούβερτα και μπανάκια παρεούλα στα βράχια κι ό,τι βρέξει ας κατεβάσει, κάποιοι επένδυσαν στα νιάτα μας και τα κονόμησαν, στελεχώθηκαν γερά και μας πουλάνε μούρη και ιδεολογία και παραμύθια τούμπανα.

Μπροστά τους φάνηκε το φανάρι του αεροδρόμιου. Έκογαν ταχύτητα και σταμάτησαν, καθώς απ' τη διάβαση πέρασε μια χοντρή κυρία με βραχιόλια, γούνα και ψηλοτάκουνα λουστρίνια κρατώντας ακόμα τη γαρδένια που της πλασάρισαν στο διπλανό σκυλάδικο. Ο Φρανκεστάιν δεν άντεξε:

— Αύριο στις έξι απ' το γραφείο, κυρία μου, για πρόβα.

— Και τα χρυσαφικά εγώ στο κουτί με τα εργαλεία, συμπλήρωσε ο Κόκκορας.

Ξέσπασαν σε γέλια τρανταχτά τσιτώνοντας ξανά τα γκάζια τους, σκεπάζοντας τις βρισιές της χοντρής, δυο σφήνες ζωή και κίνηση και ορμή εξακύλιονδρη, σκουπιδιαρείο των ανθρωπίνων μεπελάδων, των στεγαστικών δανείων, των γραμμάτων, των κακών πεθερών, των νταβατζήδων πολιτικάντηδων και ρουφιάνων, αδιάφοροι, μπλουτζίν και αστροπελέκι, ζωντάνια κι εξάτμιση, έξι χιλιάδες στροφές κι 150 ξανά στην ευθεία, στην μπάντα, στην μπάντα, περνάνε τα φέρετρα.

Πολλές φορές έβγαιναν έξω στην αυλή στη μέση της κηδείας κι έπαιζαν μπάλλα με τα αλάνια ρισκάροντας να τους δουν. Όμως, τι φάση είχε! Πιτσιρίκια που έτρεχαν κι αναμνήσεις απ' τα παιδικάτα και χαρούμενες φωνές και «σουτ ρε μαλάκα» και δυο μαύρες γραβάτες που ανέμιζαν και πήγαιναν και ερχόντουσαν και «τώρα θα δει τώρα θα μας δει και θα μας πηδήξει το αφεντικό».

Μακριά πίσω τους ένας προβολέας άρχισε να μεγαλώνει γρήγορα κι ένα βαθύ σκληρό ρορρρ βρόντηξε στ' αυτιά τους. Μια εφτάμιση κουνάμενη - λυγάμενη, κατακόκκινη, στολισμένη κυρία γλίστρησε ανάμεσά τους. Ο λεβέντης κοίταζε δεξιά-αριστερά του τις νεκροφόρες χαμογελώντας στον Κόκκορα:

- Πώς γίνεται, φίλε, να γραφτώ συνδρομητής σας;
- Κάνοντας σουζά με 130, μεγάλε, χαμογέλασε κι ο Κόκκορας. Δεχόμαστε κι Εθνοκάρτα.
- Αλήθεια, extra large κασέλα για μένα και τη μηχανή μου θα βρούμε;
- Έχω μια διπλή με walkman και συναγερμό, απάντησε ο Κόκκορας στην ίδια συχνότητα, χαμογελώντας.

Κι άναγε ξανά το πράσινο κι αμοληθήκανε ξανά στη μεγάλη ανηφόρα του Καβουριού, μπροστά η μηχανή φωτάκι κόκκινο ανεβαίνοντας μακριά στα συγκλίνοντα κράσπεδα στο βάθος του δρόμου, εδώ μιλήστε, εδώ γιθυρίστε, εδώ ακολουθήστε το αίμα που κυλάει στις φλέβες σας ή συνεχίστε να σέρνεστε στα θλιβερά πεζοδρόμια του χειμώνα του είναι σας, μικρομεσαίες αμοιβάδες, κολυμπήστε σ' αλήτικα κι απόμερα λιμάνια γιατί αλλιώς η σκόνη μπαίνει στην γυχή σας, γιατί αλλιώς μιά φορά το μήνα λαμέ πανοπλία, λουστρίνι, μπουζούκια κι απόγνωση, υπαλληλική του κερατά κι αποκατάσταση κι ολίγο από μαγκιά και φτήνεια, φτήνεια, φτήνεια και κουκούλωμα κάτω από τις κουβέρτες πως το διώχνουμε το κρύο, είκοσι υπό το μηδέν, είκοσι υπό το μηδέν, μισότρελλες κουρτίνες, νικητικές κι αγάπες σ' εφεδρεία κι όνειρα...

Πίσω οι δυο τους κατεβαίνουν τώρα, πλησιάζουν τη θάλασσα, ξεσφίγγουν πια ότι σφίγγει το λαιμό τους, δεν χάνονται, δεν χάθηκαν, υπάρχουνε μπροστά σου, πέρασαν ξανά με τρίτη, με τέταρτη, όχι πολλά, όχι πολλά κι υποσχέσεις από μένα ή από σένα, η θάλασσα να η θάλασσα, γυναίκα μεγαλώνει, μεγαλώνει, μεγάλωσε.

Τσούλησαν απαλά στην άμμο κι έσβησαν τις μηχανές. Ησυχία και στο βάθος απέναντι, ζώνη που φωσφορίζει στη μέση του βράχου της Βάρκιζας, ο Παραλιακός, ενδοφλέβια συμπαράσταση στη ζούγκλα της Αθήνας.

39 κατασκευαστές πλυντηρίων συνιστούν Άσσο σκέτο, πέταξε ο Φρανκεστάιν, ανάβοντας δυο τσιγάρα και δίνοντας το ένα στον Κόκκορα.

Αλλά 120 ενωμένα εργοστάσια μεθάνε με ούζο εγχώριο, αντιγύρισε ο Κόκκορας, βιάζοντας κάτω από το κάθισμα δυο μπουκάλια και δίνοντας το ένα στο φίλο του. Άνοιξε τις δυο πίσω πόρτες, ζετύλιξε δυο υποσάκους και τους έστρωσε πάνω στη γυαλιστερή λαμαρίνα που ακουμπάνε τα φέρετρα, από ένα σε κάθε αμάξι, τραγουδώντας επίτηδες παράφωνα:

— Να πεθάνουν οι γυναίκες, να πεθάνουνε... Let women die, oh yeah...

— Γιατρέ μου, άσε τα στρώματα κι έλα κοντά ν' αράξεις. Βλέπεις φεγγάρι απόψε; Σε κοιτάει με δυο μάτια μεγάλα κίτρινα σαν πρεζόνι που οσμίζεται. Εκεί δεν έχει ανθρώπους μπουλούκια, θυρωρούς, μαγαζιά και συνάλλαγμα. Μόνο άσπρη, γιλή σκόνη και φως.

— Μπα προτιμώ τη γη. Τα γεννητικά μου όργανα είναι έξι φορές βαρύτερα εδώ πέρα κι είμαι λίγο ματαιόδοξος ξέρεις. Αλλά απ' τη θάλασσα μαγεύομαι. Είναι φορές που θέλω να βουλιάζω, να βουλιάζω και να μην πνίγομαι, να γλιστρώ στο νερό πλάι στα ναυάγια που πάντα μ' άρεσαν και με τραβούσαν κι έτσι να σβήνω όμορφα και αθόρυβα ξαπλωμένος στο βυθό μακριά απ' όλα ετούτα τ' ανώφελα και τα παρωχημένα, να πάγουν δηλαδή να φαίνονται όλα γύρω μου ασπρόμαυρο μελό του '60.

— Και νάχουμε δικέ μου, συνεχίζει ο Φρανκεστάιν δίπλα μας όλο τον κόσμο το σωστό και τον κυνηγημένο, τρελούς ζητιάνους, διάφορους σαλεμένους, δύματα κι αποθράσματα και ρεμάλια, τους τύλιξαν σε μια κόλλα χαρτί και χάθηκαν, τι εύκολο, αδερφέ μου, γι αυτούς που μιλάνε γι' αλήθεια πίσω από γραφεία, σωματεία, νεολαίες, πόσο μου φταίνε, πόσο δεν θέλω να τους βλέπω, δίδεν πως χτίζουν το αύριο, κι ας τόχουν από τώρα πουλημένο, όλο βαθιά μέσα στο μέγα κόλπο, σκάσει δεν σκάσει το μεγάλο μανιτάρι κάποιιο γλυτώνουν για ν' αρχίσουνε τα ίδια, να πήξουνε στο ίδιο γέμα, δεν το μπορώ αυτό το στυλ, περιμένω κι αφουγκράζομαι τους παιδικούς μου φίλους πούρχονται απ' το παρελθόν, ανοίγω το στόμα για να πω μόνο τ' απόλυτα αναγκαία, κράτα με λοιπόν γερά, άρπαξέ με απ' το σακκάκι κι ούρλιαξε στ' αυτί μου πως είμαι ζωντανός, κάθομαι δίπλα σου διάφανος και πως δεν έχω ακόμα πεθάνει.

ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΑΛΙΚΗ

Ο σατιρικός Άγγελος Καντούνης και η δέση του απέναντι στα ντόπια κόμματα της εποχής του

Ο Ζακυνθινός σατιρικός Άγγελος Καντούνης έζησε στα χρόνια της Ένωσης της Επτανήσου με την Ελλάδα και συγκεκριμένα από τα 1847-1890. Πρόφτασε στα νεανικά του χρόνια να γευτεί τις ελπίδες των

Ριζοσπαστών για την εκπλήρωση του μεγάλου πόδου τους. Μα, όταν η Ένωση πήρε σάρκα και οστά, ένωσε τις απογοητεύσεις και τις πικρίες που έφερε μια πραγματικότητα διαφορετική από εκείνη που είχε πλάσει στα όνειρά του.

Όπως γράφει ο δάσκαλός του Λουδοβίκος Μαρτζώκης: «Ο Άγγελος Καντούνης θα ζήση εις την ιστορίαν του τόπου μας ως ο πιστός καθρέπτης της κοινωνικής τρικυμίας, που εσπκώθη εις την Ζάκυνθον, έπειτα από την ευλογημένη πραγματοποίησι του εθνικού μας πόδου».

Ο Καντούνης, ποιητής λαϊκός, προικισμένος με εξυπνάδα, με φαντασία, με κρίση, χρησιμοποιούσε μια γλώσσα που έπαιρνε ίσια απο το στόμα του λαού. Όπως μας λέει ο Άγγελος Βερούκιος:

«Χτύπησε τις κοινωνικές πληγές, γιατί αγάπαι την κοινωνία. Μαστίγωσε τα κακά και τα άρεπα που ντρόπιαζαν την ελευθερία, γιατί η γυχή του ελάτρευε την ελευθερία και την ήθελε παρθένα σεμνή και καθάρια και όχι λάμνισσα ποδοκυλισμένη και αδιάντροπη».

Το έργο του Άγγελου Καντούνη ήταν σκορπισμένο στις δυσεύρετες σήμερα εφημερίδες που έβγαλε: το Κόσκινο, την Αναγελάστρα, το Γουζέλη, το Σκύλο.

Σώθηκε ευτυχώς στη δημόσια Βιβλιοθήκη της Ζακύνθου ένα βιβλίο με τίτλο «Άγγελου Καντούνη ΑΠΑΝΤΑ» έκδοση 1896, του συγχρόνου του Άγγελου Βερούκιου — Τυπογραφείο «Η Αυγή» Θ. Κοντόγιωργα.

(Ίσως να υπάρχουν και άλλα αντίτυπα σε ιδιωτικές βιβλιοθήκες που γλύτωσαν από τη φωτιά του 1953). Στις σελίδες αυτού του βιβλίου καθρεφτίζεται το πάδος του Καντούνη για τα στραβά που χάλαγαν τη λευτεριά των ονείρων του και που τα αποδίδει στα ντόπια κόμματα της εποχής του.

Αποφάσισα να γράψω τούτο το άρθρο προσπαδώντας να σας ζωντανέω με τα δικά του κείμενα ή στίχους τη δέση του αυτή απέναντι στα κόμματα και τους πολιτικούς του καιρού του α) γιατί πιστεύω ότι κύρια είναι η δέση του αυτή που τον καταξιώνει ως γνήσιο σατιρικό με τη σκληρή αιχμή που απαιτεί η σάτιρα β) γιατί πολλά απ' όσα χτυπάει είναι ενδιαφέροντα και επίκαιρα και γ) γιατί συμμαρτίζομαι τη γνώμη του ότι ο κομματικός φανατισμός και η μισαλλοδοξία αποτελούν ανασταλτικό μοχλό στην πρόοδο κάθε κοινωνίας οποιασδήποτε εποχής.

Αρχίζω μ' ένα κομμάτι απ' το πρώτο φύλλο της εφημερίδας του «Ο Σκύλος» που βγήκε στα 1880.

Προσέξτε την αποστροφή του στα ανθρωπάκια, στους κόλακες, στα μαμούρια που αποτελούν ολόκληρη ιεραρχία κι ακόμα όσα λέει για τους εφημεριδογράφους, τον κίτρινο τύπο της εποχής του. Όσο για το λαό, η τελευταία του φράση «από τον λαόν με τον λαόν» θα λεγε κανείς πως είναι ανατυπωμένη από εφημερίδες της τελευταίας εκλογικής μας περιόδου...

Ο «Σκύλος» έχει κομμένη κάθε αλυσίδα συμπάδειας με όλα τα κόμματα.

Δεν είναι λομβαρδιανός...

Δεν είναι λιούρης...

Δεν είναι με τον Βούλτσο...

Δεν είναι με το Ρώμα...

Ο Σκύλος συχαίνεται τα σαμαμύδια και τα ερπετά

τον απδιάζουνε η κιτρινισμένες μουσούδαις των υποκριτάδων, οι ξυγκωμένοι σβέρκοι των κολάκων...

Ο Σκύλος, σαν ελεύθερος σκύλος οπού είναι, αποστρέφεται την ιεραρχία των αρχιμαμουριών, μαμουριών, υπομαμουριών, ανιμαμουριών, εις τους οποίους πρέπει να γονατίσει, να κερδέσει την εύνοιά τους... Τα κόμματά μας, τα εντόπια, οποιαδήποτε επιγραφή και αν φέρουνε και οποιοσδήποτε αν τα διευδύνη, ουσιαστικώς δεν είναι παρά ελεεινά καππλεία, τα οποία δεν έχουνε καμμία ιδέα κανενού γενικού καλού, αλλ' απλώς υπηρετούνε την κοιλιά και τη ματαιοδοξία εκείνων οπού τα έχουνε και του μαμουριών τους προς βλάβην του κοινού. Καθώς τα καππλεία είναι πολιορκημένα από τα σκυλιά του δρόμου, οπού βόσκουν εκεί μέσα με όσαις κλωτσιαίς και ζεματσιαίς ολημερνής τρώνε, απaráλλακτα και τα κομματικά καππλεία είναι ζωσμένα από τους κόλακας, κλεφτομάμουρα των καππλειών, τους σκουτελάδες, τους ευνοούμενους τους, τους εφημεριδογράφους τους. Η εφημερίδα είναι η λερωμένη και κακοφτιασμένη λίστα του καππλειού και ο εφημεριδογράφος, σκύλος φωνακλάς και ενοχλητικός, οπού τότε θρέφουν δια να αλυχτάη και να αγλύφηται πληγαίς τους. Αλλά, ενώ είναι τέτοιος ο εφημεριδογράφος του καππλειού, θέλει να φανή διαφορετικός από ό,τι είναι. Κρύβουνται όλοι από πίσω από το δάχτυλό τους και δεν λένε καθαρά το σκοπό και τα σχέδια οπού δουλεύουνε γράφοντας μίαν εφημερίδα.

Πάντα σου πετάνε όξω τη μαύρη την πατρίδα, το συμφέρον του λαού, το καλό του τόπου, την καλλιτέρευση των κοινών πραγμάτων' και καμμία φορά, τρίβοντας πρώτα τα μάτια τους με σκόρδο, ξετρυπώνουνε μοιρολογώντας, πως τους εσυγκινήσανε τόσο τα δεινά του λαού, ώστε απαρατήσανε την ψυχία τους και τη δουλειά τους, από τον πόνο που έχουνε για δαύτονε! Ο καμερός ο λαός τους πλερώνει ωστόσο τα έξοδα, του φορτώνουνε στη ράχη κάθε ανοησία τους, του χαλάνε την ψυχία του, και του βάνουνε στο στόμα λόγια, οπού ούτε τα είπε, ούτε τα έχει εις το κεφάλι του. Και με αυτόν τον τρόπο ο ένας σκεπάζει πως πλερώνεται δια να γράφη ο άλλος πως γράφοντας λιθανίζει κανέναν ισχυρόν διαταις χρυσαίς ελπίδαίς, ο άλλος σκεπάζει πως γράφει, διότι δεν επίτυχε το ποδούμενον και όλοι τέλος πάντων και σ' ένα λόγο, σκεπάζουνε τα προσωπικά τους τέλη και τους κρυφούς τους σκοπούς από τον λαόν με τον λαόν.

Από την ίδια εφημερίδα του σε στίχους τώρα οι 2 πρώτες στροφές από το ποίημα «ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΥ»

Τσουκαλοσκουτέλα
σουγλιά, λειχούδες,
πιάτα και κόμοδα,
ταγιά σουρτούδες,
θερμούς, θρισίαίς και ξαφνικά
κι άλλα κακά,
στου μαύρου Σκύλου
ρίχνουν την πλάτη
οι σκουτελάδες
λύσσα γιομάτοι
και δεν αφήσανε ύγια σκουτέλα
ούτε παδέλα.

Συνεχίζει με άλλες 8 στροφές.

Ξέρει τι περιμένει το «Σκύλο» του. Σκουτέλα (πιατέλα) και παδέλα (κατσαρόλα) δε θα μείνει γερή. Όμως, εκείνος δε λογαριάζει τίποτα και τολμά να βγάλει τη δικιά του εφημερίδα!

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ΕΙΚΟΝΕΣ, χαρακτηρισμοί των οπαδών των δυο μεγάλων κομμάτων, των ΜΟΝΟΜΑΧΩΝ του καιρού του. Ο πρώτος είναι ο ΛΙΟΥΡΗΣ και ο δεύτερος ο ΛΟΜΒΑΡΔΙΑΝΟΣ.

Ο Λιούρης

Ο Λιούρης είναι άνθρωπος σαν ούλους τση ανθρώπους. Η τύχη τον έρριξε στη Ζάκυνθο. Είναι άνθρωπος καλός, ευκολόπιστος, ως επί το πλείστον ακαμάτης. Αποστρέφεται τση

σκουφούλαις, τα παστέλια, τση καμπάναις, τα ταμπούρλα, τα ούρα, όταν δεν γένουνται για τον εαυτό του ή για την ιδέα του και αισθάνεται νευρική ταραχή, όταν ακούη το όνομα του Λομβάρδου.

Ο Λιούρης έχει και αρεταίς' είναι υπομονετικώτερος από το γάιδαρο' αποβραδύς χάνει την εκλογή και την αυγή παρουσιάζεται με το χαμόγελο στο στόμα, χωρίς να χάση το δάρρος, εάν την άλλη ημέρα ήτουναι και πάλι εκλογή...

Παρηγοριέται αμέσως εις τση χαϊμούς του με την ιδέα πως αδυνάτισε τον εχθρό του... Είναι άνθρωπος ως επί το πλείστον τίμιος, εθνικός, οπού γυρεύει το καλό της πατρίδος του, το οποίο δεν το βρίσκει εις τον Λομβάρδον.

Όπως φαίνεται ο Λιούρης είναι ο αιώνια χαμένος μπροστά στην παντοδυναμία του Λομβάρδου. Μας γίνεται πιο συμπαθητικός γι' αυτό το λόγο. Κάτι μας θυμίζει η διάθεσή του να παρηγορηθεί «γιατί αδυνάτισε τον εχθρό του». Αχ αυτά τα ποσοστά!!

Ο ΛΟΜΒΑΡΔΙΑΝΟΣ

Ο Λομβαρδιανός είναι αδελφός γκαρδιακός του Λιούρη. Εγεννήθηκε, ζη και θα πεθάνη και αυτός εδώ μέσα. Ο Λομβαρδιανός διαιρείται κυρίως εις τρεις τάξεις ή δια να μιλήσουμε παστικώτερα είναι τρισυπόστατος. Αυτή η διάκριση είναι χρειαζόμενη, διότι άλλο είναι ο Λομβαρδιανός ο φαγάς, ο λομβαρδιανός ο μπεμπές και άλλο ο αλλαξοπιστισμένος. Ο πρώτος δουλεύει για τα καλά και συμφέροντα' ο δεύτερος νομίζει πως υπηρετεί ό,τι υπάρχει ιερώτερο και ο τρίτος, ο αλλαξοπιστισμένος ή πρώην Λιούρης διεκδικεί κανένα πάθος, καμμία πικά δαπάνη του Λομβαρδιανού κόμματος. Καθαυτό Λομβαρδιανός είναι ο μπεμπές. Ο Λομβαρδιανός είναι ένα είδος ανθρώπου μαγεμένου...

Βλέπει με γυαλιά τεχνικά' πότε βλέπει το κουνούπι βόιδι και πότε το βόιδι κουνούπι. Τα γυαλιά του τα φορεί ο Λομβάρδος με τους λόγους του. Τον Λομβάρδον θεωρεί πράγμα υπεράνθρωπον, αφοσιωμένον για να εκτελέση όσα σχέδια βλέπει ο κάθε Λομβαρδιανός. Ζητωκραυγάζει, χειροκροτάει, πετάει από χαρά, όταν βλέπη ή ακούη το Λομβάρδο...

δοκιμάζει το ίδιο αίσθημα χαράς και θαυμασμού, το οποίον αισθάνεται, όταν βλέπη κανένα μπουσουλότηρη να ξετρυπώνη από κανένα καπέλλο μαντίλια, βούρτσαις, μπότσαις, μπικίρια, λεμόνια, αυγά, παπούτσια και κοκόρους...

Ο Λομβαρδιανός κινείται, μιλεί, ενεργεί, όπως θέλει ο Λομβάρδος και έχει κρεμασμένη τη θέλησή του εις τα χείλια του. Ο Λομβαρδιανός είναι θαυμαστής της νίκης και της επιτυχίας και έχει ένα όχι καλό χαρακτηριστικό, να συμπαθή πάντα εις τον ισχυρότερον, γιατί τέτοιον νομίζει πάντα τον Λομβάρδο. Τον γήφο του τον νομίζει πως τον έχει δανεικόν από τον Λομβάρδο για να του τον δίνει σε κάθε εκλογή...

Τον Λομβάρδο τον θέλει να τον βλέπη και να τον ακούη ολούθε. Παίρνει πιάτα και άλλα με τη φωτογραφία του' έχει το κουάδρο του πάντοτε εις την κάμερά του' και όταν περπατή εις τους δρόμους και δεν έχη δουλειά διασκεδάζει γράφοντας εις τους τοίχους κανένα Ζ.Κ.Λ. Σημ: Ζήτω ο Κων/νος Λομβάρδος.

Σε οποιαδήποτε συνάθροιση βρεθή θα φωνάξη «ζήτω ο Λομβάρδος»...

Αγαπάει ακόμη τον Λομβάρδο, γιατί του αρέσουν τα καμπαναρία τα ζήτω, η επίδειξαις, η παντιέραις, τα συλλαλητήρια, οι λόγοι, γιατί δεν τα βρίσκει έτσι πιτυχημένα εις άλλονε. Καταγυφώντας τους Λιουραίους νομίζει πως διατηρεί το πατρογονικό του και τον γήφο του, γιατί έτσι θεωρεί τα Δημαρχίκια και τα Βουλευτίκια. Η ελευθερία κατά τον Λομβαρδιανό είναι η ελευθερία του να κάνη ό,τι θέλει, δηλαδή να μη φωνάξη άλλος «Ζήτω», να έχη σκάρσα πέζα εις το μαγαζί, να κάνη τον πλατύφορο μακελλειό και να πουλή όσο θέλει, την Πλατεία Ρούγα γαράπικα και πάει λέοντας, και να μην του μιλή κανένας.

Εάν ήθελε γεννηθή τον καιρό της ειδωλολατρείας, θα ήτουναι φανατικώτατος ειδωλολάτρης' εάν εξούσε εις την παλαιά Ελλάδα, θα ήτουναι κάτοικος των Αβδήρων, εάν εξούσε εις την παλαιά Ρώμη εις την εποχή του Καπιλίνα, θα ήτουναι ο θερμότερος οπαδός του. Αλλά γεννημένος σήμερα και εις την Ζάκυνθο, δεν πρέπει ούτε μπορεί να είναι άλλο από Λομβαρδιανός.

Δεν χρειάζεται πολλά σχόλια η εικόνα του Λομβάρδου — Θεού και του Λομβαρδιανού — παντοδύναμου πολίτη. Η πληροφορία ότι γράφανε και τότε στους τοίχους, ότι αγοράζανε πιάτα και άλλα με τη φωτογραφία του Λομβάρδου δείχνει πως η ζωή συνεχίζεται... Για να συμπληρώσω την Εικόνα του Λομβάρδου αξίζει να σας προσθέσω κι ένα απόσπασμα από το ποίημα — ύμνο του Καντούνη «ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΡΧΟΜΟ ΤΟΥ ΛΟΜΒΑΡΔΟΥ»:

*Μέγας ει, Λομβάρδε, και δαυμαστά τα έργα σου και ουδέν καμπανοσήμαμα εξαρκέσει προς ύμνον των δαυμασιών σου...
Σε τρέμουνσι πάσαι των υπαλλήλων αι δυνάμεις, σε υμνοί ο Βορίλας, σε δοξάζει η Αληθύζαινα, (σημ. φανατικότετοι οπαδοί του), σε υπακούει η Αστυνομία, σε φρίπτουσιν εργολαβίαί, σοι δουλεύουσιν δραχμοφάγοι.
Συ εξέτεινας το κόμμα ωσεί ελαστικόν, συ εστερέωσας την τάξιν επί των βουνεύρων και των δικάνων.
Στρατιωτικάί δυνάμεις σε λειτουργούσιν, οι των εισαγγελέων χοροί σε προσκυνούσι, τα πολυόμματα του κόμματός σου όρνεα και τα εξαπτέρυγα της Καμαρίλλας Σεραφείμ κύκλω εσώτα και περιιπτάμενα, φόβω της απροσίτου σου γευδολογίας κατακαλύπτεται.
Ουδέν σχόλιον. Ένας αιώνας κύλησε...*

Και επειδή μιλήσαμε για αιώνα, ας δούμε και κάποιους στίχους του για το ευτυχές έτος 1886 που φαίνεται να έμοιαζε με το δικό μας 1986 σε κάποια οικονομική κρίση, προμήνυμα πείνας.

*«ΒΑΡΔΑ! 1886 ΒΑΡΔΑ!»
Με χαραίς και με τραγούδια
καλώς ήλθες νέα χρονιά
για να λάβη και ο Στάμος
το φτωχό του μποναμά.
Βάρδα στο ογδοήντα έξι
πλούτια και χαραίς θα βρέξη*

*Σου φωνάζουμε πεινούμε
τι τα θέλτε! Τους λυπούμαι.*

*Είναι λέξη οπού έξι
δεν μπορεί εδώ να παίζει
λέξη που όσο συνηθάς
περισσότερο πεινάς.*

Στην πείνα παίρνει μέρος και η ΜΑΡΓΙΟΛΑ, η αρκούδα που χορεύει.

*ΧΟΡΕΥΕ ΜΑΡΓΙΟΛΑ
Χόρευε, μωρή μαργιόλα,
ξεκουτιάρα το συρτό
χόρευε, βαρεί η κανόνα
και χτυπάνε το ντιν-ντο.*

*Χόρευε, μωρή μαριόλα,
ζω του ζώνε, τρα-λα-λα
χόρευε και η κοιλιά σου
ας βαρή τον ταμπουρά.
Χόρευε, μωρή μαριόλα,
με τη σιγγλομουσική.
χόρευε και δεν πειράζει,
αν χορεύης νησιτική.
Σημ: σίγγλος = τενεκές*

Για να τελειώνουμε με την πείνα και για να βαρέσουμε και μεις τον ταμπουρά μας, παίρνουμε ένα δίστιχο του Καντούνη από τον Κλύδωνα που έγραψε για την πρωτοχρονιά:
*Ας πεινάμε κι ας διγύμε
το Λομβάρδο θα γηφάμε.
Μοιραίο κι επίκαιρο...*

Ηπικρία του Άγγελου Καντούνη γιατί ο λαός δεν αντιδρά φαίνεται σε άλλο σατιρικό του, παραφθορά απ' το ποίημα του Δ. Σολωμού «Στων Ψαρών με τίτλο:

*«ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ»
Εις του Κάστρου την ένδοξη ράχη
Περπατώντας η Μούρλια μονάχη
Μελετά θρόνους, μίτραις, σπιχάρια
Κ' εις την κόμη στεφάνι φορεί
γεναμένο από λίγα γουμάρια
Πούχαν μείνει στου Χάση τη γη.*

Θάταν παράλειψη να μη δίξουμε ένα άλλο σημείο τόσο σχετικό με τα κόμματα, τις εκλογές. Να, πώς τις βλέπει ο σατιρικός μας:

*Τι είναι, εκλογαίς
Η εκλογαίς μοιάζουνε με τη φιέρα τση Γαστούνης οπού εκδέτουνται και παζαριάζουνται διάφορα ζωντανά και πράματα που ο λαός γωνίζει σαν το γιό του Χάση. Η εκλογαίς είναι το παιχνίδια του κλυδώνωνε που την ακολουθεί. Η μέρα τελειώνει με τραγούδια και ο καθένας μας ακούει τραβώντας τον κλυδωνά του πάντα το ακόλουθο τραγούδι
«Τον Κλύδωνά μου έβγαλα σε σγούρνα μαρμαρένια κι εβγήκαν χρειαζόμενα χωματοπορ-τσολένια».*

Είναι λασκενές που παίζει ο τόπος για τον τόπο και χάνει για λογαριασμό του. Είναι αργαλειός που με την αράδα του καθένας μας φαίνει το μανδύα τση Πατρίδας, τον οποίονε μπουκουνο-κλέφτουνε οι μαστόροι. Είναι τρισινολόγος (σημ. κουμπαράς) που καθένας μας ρίχνει το οβολάκι του, με την ελπίδα πως μια μέρα θα έχη ένα ποσόν για να κουμουδάρεται εις τση χρειάις του, και απεναντίας του τσακίζουνε και του κλέφτουνε τα μαμούρια και οι αγλειφ-σκουτελάδες των κομματαρχηδώνε.

Είναι δημόσιος εισπράκτορας που αντισ για διπλότυπα βγαίνει με παμφλέτια και με προγράμ-ματα για να μαζώξη τα καθυστερούμενα και μας στραγγαλίζει, άν έχουμε και καμιά παλιόκοπτα. Είναι ασκητής που έρχεται από ξένα μέρη με αποδεικτικά επισκοπώνε για να μαζώξη τον παρά του λαού και μοιάζει σαν κάπου αλλού. Είναι εργοστάσιο σπάωνε (σημ. = σπάγγων) που ούτοι δουλεύουμε για να φτιάσουμε το σχοινί τση φούρκας μας. Είναι το περδικοπάνι που πιάνονται οι σουσουράγαις. Είναι γύφπισσα που τση αδειάζεις την πούρσα σου με την ελπίδα πως θα σου πη κάτι καλό. Είναι γιορτή που δεν ξέρουμε κι εμείς γιατί τη γιορτάζουμε. Είναι τουμπάνια αρκουδιάρέωνε που μας τα χτυπάνε κι εμείς σαν μαργιόλαις χορεύουμε. Είναι τέλος πάντων λιλί τση πολιτικής ελευθερίας, με το οποίο αλησμονάμε τη φτώχεια μας και φαντάζουμε σαν Μουρλοδοδώσπδες για τη δύναμή μας και το δικαίωμά μας. Σκληρή η κριτική, τραβηγμένη κάπου, όμως δυστυχώς πάντα επίκαιρη.

Για να κλείσω το άρθρο μου που ίσως σας έκανε κάποτε να γελάσετε, μα πιο πολύ σας έξυσε πληγές που πονάνε, γιατί η σάτιρα του Καντούνη αυτό το σκοπό έχει (και αυτόν είχα κι εγώ) προσθέτω τι γράφει για το καίριο θέμα της κομματικής αυτοδυναμίας με τίτλο: *Τι είναι το πολιτικό μονοπουλείο (σημ. = μονοπάλιο)
Είναι βρυκόλακας του δεσποτισμού και της τυραννίας. Είναι τάφος όπου χώνεται κάθε ατομική αξία και ενέργεια. Είναι το δρεπάνι που θερίζει τα δικαιώματα του πολίτη. Είναι εις όλα οπισθοδρόμησις.
Πολυκαιρινή πείρα επικυρώνει αυτή την αλήθεια.
Αιώνια νάναι η μνήμη σου Άγγελε Καντούνη!*

Το καθολικό της Μονής της Παναγίας της Σκοπιώτισσας στη Ζάκυνθο

(Νεότερες Παρατηρήσεις)

1. Ιστορικά στοιχεία

Στην κορυφή του βουνού Σκοπός, ΝΑ της πόλης της Ζακύνθου και σε υψόμετρο περίπου 450 μ., υπάρχει σε περίβλεπτη θέση ναός αφιερωμένος στην Παναγία τη Σκοπιώτισσα. Ο ναός ήταν το καθολικό της εγκαταλειμμένης σήμερα μονής, από τις παλαιότερες της Ζακύνθου, ιδιοκτησίας της οικογένειας των Λογοδετών.

Το μοναστήρι ιδρύθηκε πριν τα μέσα του ΙΕ' αι., στη θέση που κατά την αρχαιότητα υπήρχε πιθανά ιερό αφιερωμένο στην Άρτεμη¹. Σύμφωνα με πληροφορίες που διέσωσε ο χρονικογράφος Διον. Βαρβιάνης, ο ναός της Παναγίας της Σκοπιώτισσας ήταν ιδιοκτησία της οικογένειας των κομήτων Τόκκων — Παλατινών των νήσων — και παραχωρήθηκε απ' αυτούς στους ευγενείς Βονιβεντί. Η πρώτη γνωστή χρονολογία για το ναό είναι το 1446, με αφορμή τη διένεξη για την κυριότητά του, ανάμεσα στον Πετρούτσο de Βονιβεντί και κάποιον ιερομόναχο Ιωαννίκιο Γλαρεντζιάνο και αναφέρεται σε έγγραφο με ημερομηνία 6 Αυγ. 1465, που βρισκόταν κάποτε στο αρχείο της οικογένειας των Λογοδετών².

Στις αρχές του ΙΣΤ' αι. το μοναστήρι ανήκε στην οικογένεια Δακουζάν. Στις 11 Απρ. 1516 ο Αντώνιος Γ. Δακουζάν παραχώρησε το ναό στην οικογένεια των ευγενών Λογοδετών και 18 χρόνια αργότερα, στις 2 Γεν. του 1534 και την κυριότητα του μοναστηρίου³.

Έναν αιώνα σχεδόν αργότερα η Άρτζιζα Θεοδ. Λογοδέτη και τ' αδελφια της δέλοντας να επισκευάσουν το ναό και το μοναστήρι⁴ ήλθαν σε συμφωνία στις 8 Μαρ. 1624 με το Μητροπολίτη Κορίνθου Άνδιμο, που ασκίτευε την περίοδο εκείνη στο Σκοπό και του έδωσαν το μοναστήρι με όλα τα περιουσιακά του στοιχεία, προκειμένου να λειτουργήσει σαν κοινοβιακό και αξιώνοντας σαν οικονόμο και διαχειριστή της περιουσίας της μονής τον ιερομόναχο Αρβανιτάκη⁵. Την εποχή αυτή οικοδομήθηκε το σημερινό καθολικό καθώς και το μοναστήρι που σήμερα είναι ερειπωμένο⁶. Ο ναός και το μοναστήρι κτίζονται σε βραχύ χρονικό διάστημα. Την ολοκλήρωσή τους όμως δεν προλαβαίνει ο Άνδιμος, ο οποίος πεθαίνει και το έργο αποπερατώνει ο ιερομόναχος Αρβανιτάκης. Μετά το θάνατό του, η μονή επανέρχεται στην κυριότητα της οικογένειας των Λογοδετών που συμφώνησαν μεταξύ τους με συμβόλαιο για τη διαχείρησή της στα 1649⁷.

Τα της διαχειρήσεως της μονής αποτέλεσαν πάντοτε το μήλο της έριδας, τόσο μεταξύ των συνιδιοκτητών της οικογένειας Λογοδέτη, όσο και μεταξύ της οικογένειας και των κατά καιρούς ηγουμένων. Διευθετήσεις των διαφωνιών για τη διαχείριση της μονής αναφέρονται στα 1692, 1780, 1809, 1812 και 1839⁸.

Το καθολικό και η μονή έχουν υποστεί καταστροφές από συχνούς και ισχυρούς σεισμούς στη Ζάκυνθο⁹.

Στα 1886 κεραυνός χτύπησε τον τρούλο και τον «έκαυσε», όπως αναφέρεται σε μία υποσημείωση του Ντ. Κονόμου. Οι τοιχογραφίες του ναού έχουν γίνει σε δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη τοποθετείται πριν το 1657, ημερομηνία που αναφέρεται σε χαράγματα προσκυνητών, η δεύτερη το 1699, σύμφωνα με την επιγραφή στο τύμπανο της ανατολικής κεραίας¹⁰.

Η μονή γνώρισε μεγάλη ακμή σε ορισμένες περιόδους στις οποίες καταγράφονται πλούσια αφιερώματα, βιβλιοθήκη με περγαμινές, χειρόγραφα και Βυζαντινές εικόνες και περιουσιακά στοιχεία αξιόλογα¹¹ η δε φήμη της μονής και της δαυματουργής εικόνας της Παναγίας της Σκοπιώτισσας ξεπερνούν τα όρια του νησιού¹².

Οι μέχρι τώρα μελετητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το Καθολικό της μονής κτίστηκε το 1624 και ότι ο ρυθμός του ανάγει το πρότυπό του στη Βυζαντινή ναοδομία¹³.

Μερικές όμως νεότερες παρατηρήσεις δίνουν αφορμή για μία νέα θεώρηση ως προς τη χρονολόγηση και τη μορφή του ναού.

2. Η χρονολόγηση του Καθολικού

Το Καθολικό της μονής κτίστηκε μετά το 1624. Από μία μαρτυρία ενός σπάνιου βιβλίου τυπωμένου στη Βενετία το 1761¹⁴, μαθαίνουμε ότι υπήρξε τόσο μεγάλη προθυμία προσφορών για την οικοδόμηση της εκκλησίας, που θα στέγαζε την εικόνα της Παναγίας της Σκοπιώτισσας, ώστε ο ναός ολοκληρώθηκε γρήγορα και προστέθηκε ευρύχωρο κτίριο για χρήση από τους μοναχούς και τους προσκυνητές.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Αρχιεπίσκοπος Άνδιμος ασθένησε και πέθανε πριν ολοκληρωθεί η οικοδόμηση του ναού, αφήνοντας την φροντίδα του στον ιερομόναχο Αρβανιτάκη.

Από στοιχεία που διέσωσε ο Λ.Χ. Ζώνης, από το αρχείο του Συμβολαιογράφου Ι. Φραντζή, πληροφορούμαστε ότι ο Άνδιμος έμεινε στη μονή το 1633 (σ.134 συμβ.) και στις 12 Φεβρ. 1634 (σ. 221-224). Ο θάνατός του λοιπόν πρέπει να μετατεθεί αργότερα από την τελευταία χρονολογία.

Στο ημικυλινδρικό επίδημα του επισυλίου και στην κατακόρυφη παρεία του τόξου του υπέρθυρου διαβάζονται οι εξής εγχάρακτες επιγραφές:

Α. Στο επίδημα:¹⁵

1. Ο ΦΘΟΝΟΣ ΑΥΤΟΣ ΕΑΥΤΟΝ ΕΟΙΣ ΒΕΛΕΕΣΙ ΔΑΜΑΖΕ

2. ΠΚΤΟ ΙΕΡΜΝΧ + ΑΒΝΤΚ (Παγκράτιος ιερομόναχος + Αρβανιτάκης)

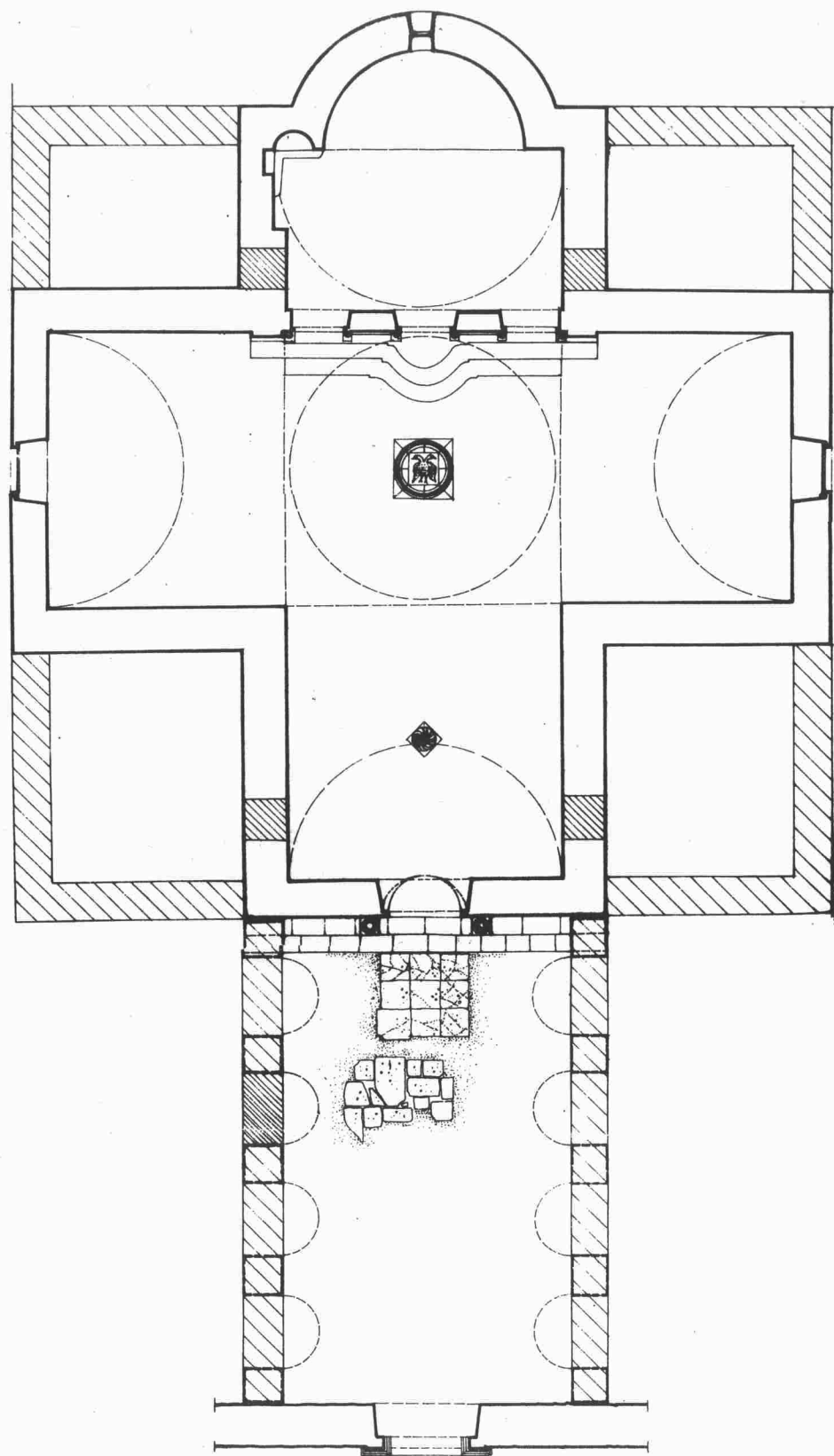
Β. Στο υπέρθυρο:

«ΕΓΕΝΕΤΟ ΝΑΟΣ (χρονολογία) ΠΑΣ ΛΟΓΟΣ ΕΣΤΙ ΜΑΤΑΙΟΣ Ο ΜΗ ΤΕΤΕΛΕΣΜΕΝΟΣ ΕΡΓΩ»

Η γραφή στις δύο επιγραφές είναι διαφορετική. Στην επάνω τα γράμματα — έχοντας μία εξαιρετή πλαστικότητα και αυστηρότητα — δίνουν την εντύπωση μιας αρχαϊζουσας επιγραφής, ενώ στην κάτω επιγραφή είναι λαξευμένα με λιγότερη δεξιοτέπια και μοιάζουν βυζαντινά. Αυτό από πρώτη άποψη θα οδηγούσε στο συμπέρασμα πως οι δύο επιγραφές είναι ετεροχρονικές. Η προσεκτική όμως παρατήρηση των τύπων των γραμμάτων φανερώνει την κοινή καταγωγή τους, όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στα γράμματα (ρ), (ε), (τ), (α), (ο), (σ). Η παρόμοια τυπολογική διάθεση, παρά τις αποκλίσεις του ύφους στις δύο επιγραφές, οδηγεί στην υπόθεση ότι η γραφή τους έγινε στο ίδιο χρονικό διάστημα, από διαφορετικούς τεχνίτες.

Η αναφορά στη δεύτερη σειρά της επιγραφής του επιδήματος, όχι του ονόματος του Άνδιμου (ηγουμένου της μονής), αλλά του οικονομικού διαχειριστή της, επιβεβαιώνει πως ο θάνατος του Άνδιμου επέρχεται πριν την αποπεράτωση του Καθολικού και έτσι ο Αρβανιτάκης, κάτω από το επιμύθιο της πρώτης σειράς, χαράζει το όνομά του σαν κυρίου πλέον της μονής της Παναγίας της Σκοπιώτισσας.

Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι ο ιερομόναχος Αρβανιτάκης χάραξε την επιγραφή εκ των υστέρων. Αυτό όμως είναι αδύνατο γιατί η θέση του ημικυλιν-

Η κάτοψη του Καθολικού της Μονής και ο μεταγενέστερος νάρθηκας με αγίδες στα πλάγια (Σχ. Α. Παπανικολάου)

δρικού επιθήματος κάτω από το γείσο, που προεξέχει έντονα, δεν αφήνει περιθώρια για την επί τόπου λάξευση της επιγραφής.

Το συμπέρασμα είναι ότι η χάραξη των γραμμάτων έγινε πριν την τοποθέτηση του μέλους στη θέση του, ενώ δηλαδή ο ναός βρισκόταν στο στάδιο της κατασκευής του.

Η δεύτερη ημικυκλική επιγραφή πρέπει να γράφτηκε από κάποιον τεχνίτη επάνω στην αγίδα, κατά την αποπεράτωση του ναού ή λίγο πριν. Σ' αυτήν μετά τη λέξη «ναός» υπάρχουν τα γράμματα: α(ασαφές), χ, λήλ ή Κ και Γ ή Η ή Μ. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η χρονολογία στην επιγραφή, και μόνο αυτή, έχει χτυπηθεί μ' ένα αιχμηρό εργαλείο διαγώνια ως προς την γραφή, με αποτέλεσμα να είναι αρκετά δυσανάγνωστη. Ένας συσχετισμός όμως της ομάδας των τεσσάρων γραμμάτων με τα προαναφερόμενα πληροφοριακά ιστορικά στοιχεία, μπορεί να δώσει μια ικανοποιητική απάντηση στο πρόβλημα.

Το πρώτο από τα τέσσερα γράμματα πρέπει να είναι το α αφού το δεύτερο, Χ, διακρίνεται με ευχέρεια. Στο τρίτο γράμμα πρέπει να απορριφθεί η λύση του Χ για λόγους αρίθμησης. Πρέπει να είναι το γράμμα λ που του δόθηκε αδέλφα με το χτύπημα μία τέτοια προέκταση που να μοιάζει με Χ. Το Κ πρέπει επίσης ν' αποκλειστεί, εξαιτίας της κάμψης του γράμματος στη μέση.

Για το τελευταίο γράμμα αποκλείονται οι λύσεις του Γ, για λόγους τυπολογικούς και του Μ, για λόγους επίσης αρίθμησης. Το πλησιέστερο προς την χρονολόγηση είναι το Η, από το οποίο έχει εξαφανιστεί από χτύπημα, η κάτω δεξιά κεραία του, ενώ η μεσαία κεραία έχει επίσης από χτύπημα αλλοιωθεί. Οδηγούμαστε έτσι στο συμπέρασμα ότι η ομάδα των τεσσάρων γραμμάτων είναι: ΑΧΛΗ (1638) που πρέπει να είναι ο χρόνος αποπεράτωσης του Καθολικού.

Το νόημα της χαραγμένης στο υπέρθυρο φράσης επιβεβαιώνει έμμεσα την υλοποίηση της συμφωνίας του μητροπολίτη Άνθιμου και του ιερομόναχου Αρβανιτάκη με την οικογένεια των Λογοθετών το 1624, όταν ανέλαβαν να επισκευάσουν τον ερειπωμένο ναό και τη μονή.

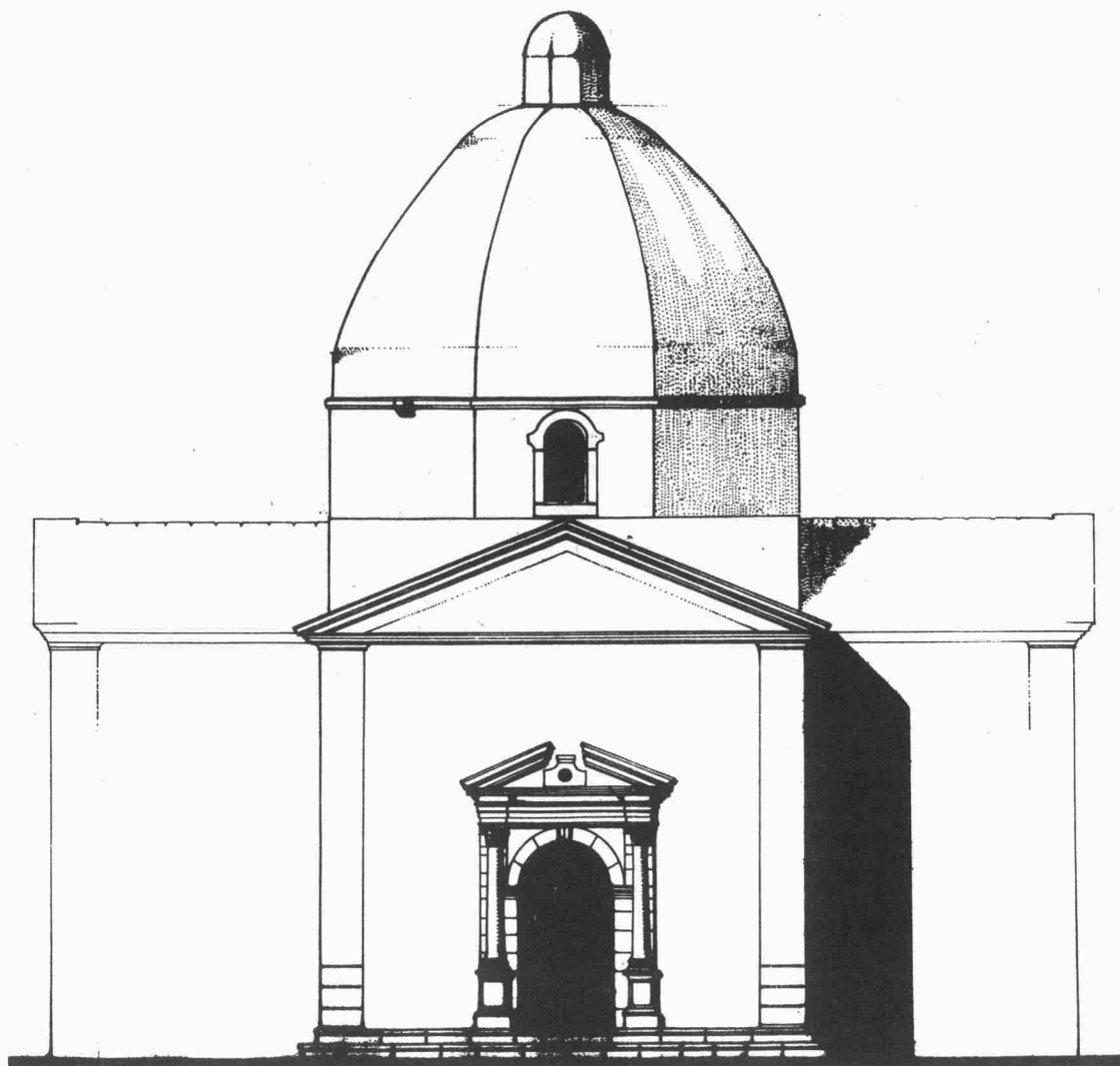
Το γεγονός ότι ο ναός αποπερατώθηκε το 1638 βοηθάει στη χρονολόγηση των τοιχογραφιών της πρώτης περιόδου, που ενδείξεις γι' αυτήν υπήρχαν μόνο από χαράγματα προσκυνητών ανάμεσα στα 1657 και 1664. Έτσι η χρονολόγηση των τοιχογραφιών μπορεί ν' ανέβει στην τέταρτη δεκαετία του ΙΖ' αιώνα.

3. Η Αρχιτεκτονική του ναού και οι νεότερες παρατηρήσεις

Ο ναός της Παναγίας της Σκοπιώτισσας όπως είναι σήμερα, μετά τις διαδοχικές επισκευές του, θεωρείται ότι είναι ένα ακόμη δείγμα, αν και το μοναδικό στη Ζάκυνθο, της μεταβυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του ελεύθερου σταυρού, που άνθισε στα νησιά του Αιγαίου¹⁶. Σ' αυτό βοηθάει και η συνολική επίχρησή του εξωτερικά, που κρύβει τις αρχικές προθέσεις του συνδέτη του μνημείου.

Ορισμένα όμως νέα στοιχεία, που θα αναφερθούν παρακάτω, φανερώουν πως πρόκειται για ένα ναό που η σύνθεσή του είναι βαθιά επηρεασμένη από τα πρότυπα της αρχιτεκτονικής της Ιταλικής Αναγέννησης και του πρώιμου Μπαρόκ¹⁷.

Ένα πρώτο ενδεικτικό στοιχείο είναι οι φανερές αποκλίσεις που υπάρχουν στην περιοχή επαφής των τεσσάρων θόλων με τους τοίχους και η υποχώρησή τους πέρα από το κατακόρυφο περίγραμμα των τοίχων, στοιχείο ιδιαίτερα φανερό στις τέσσερις εσωτερικές γωνίες.

Πιθανή αρχιτεκτονική μορφή του ναού εξωτερικά, στις αρχές του 17ου αιώνα (Σχ. Α. Παπανικολάου).

Η παραμόρφωση αυτή — σε μερικές περιπτώσεις υπερβαίνει τα 10 εκ. — δεν οφείλεται σε άνοιγμα των θόλων εξαιτίας κάποιου σεισμού, αλλά στην ύπαρξη — παλαιότερα — παραστάδων με επίκρανα και ενός κοσμήτη. Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι διατηρούνται στην ΝΑ γωνία του ναού τα ίχνη κατακόρυφης παραστάδας και υπάρχει κοσμήτης στο χώρο του ιερού, που στέφει την απόληξη των κατακόρυφων τοίχων. Αυτά τα στοιχεία βοηθούν στη διαμόρφωση της άποψης ότι ο ναός είχε στην αρχική του φάση τέσσερις παραστάδες με επίκρανα στις αντίστοιχες γωνίες. Επάνω από τα επίκρανα έτρεχε πιθανά ένας κοσμήτης (βεργίο) στη θέση της συμβολής των κατακόρυφων τοίχων με τους θόλους.

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι υποτιθέμενοι κοσμήτες ταυτίζονται με τις διαχωριστικές ζώνες των θεμάτων της αγιογράφησης, όπως αφήνουν να ενοηθούν οι κάμψεις των θόλων που γίνονται στο ίδιο ύψος με τη διατηρούμενη σήμερα επάνω ζώνη διακόσμησης στον Α τοίχο.

Το ότι δεν διασώζονται σήμερα πρέπει να οφείλεται στους αλληπάλληλους σεισμούς που είχαν σαν αποτέλεσμα να μετακινηθούν τα στοιχεία της διακόσμησης που ήταν «πρόσδετα» στη δομή του τοίχου, με αποτέλεσμα να αφαιρεθούν και το κενό που προέκυψε από την αφαίρεσή τους να συμπληρωθεί με κονίαμα. Το αποτέλεσμα της λύσης που δόθηκε ήταν βέβαια σχετικά άκομμο, γιατί το κονίαμα δεν μπόρεσε να κρύψει τα κενά που προέκυγαν από την αφαίρεση της διακόσμησης.

Η ύπαρξη λοιπόν παραστάδων, επικράνων και ζώνης διακόσμησης στο εσωτερικό, έχει σχέση με τη συνολική σύνδεση του ναού και φυσικά τα επί μέρους στοιχεία θα είχαν ένα μορφολογικό χαρακτήρα παρόμοιο με αυτόν που υπάρχει στο εξωτερικό θύρωμα της εισόδου.

Το πιο ενδιαφέρον όμως στοιχείο για τη μορφή του ναού παρατηρήθηκε στη Β εξωτερική πλευρά του και στις θέσεις της συμβολής του Β τοίχου με τους δύο κατά μήκος τοίχους του μεταγενέστερου νάρθηκα. Στις δύο γωνίες και σε πλάτος ± 68 εκ. εμφανίζονται από τρεις, περίπου ισοδομικοί λίθοι, συνολικού ύψους ± 90 εκ., που προέχουν από το υπόλοιπο επίπεδο του τοίχου ± 5 εκ., διαμορφώνοντας δύο ισοπλατείς παραστάδες.

Προσεκτική παρατήρηση στις θέσεις αυτές δείχνει πως οι διατηρούμενες τρεις στρώσεις γωνιολίθων έχουν κανονική πλοκή μεταξύ τους, σχηματιοώντας με σαφήνεια τον κορμό δύο κατακόρυφων παραστάδων. Οι δύο αυτές νευρώσεις σταματούν στο προαναφερόμενο ύψος, ενώ ένα «σκάσιμο» στο σοβά παρακολουθεί κατακόρυφα το πλάτος τους.

Η ελαφρά αυτή διάνοιξη του επιχρίσματος δεν σχετίζεται με τη δομή της τοιχοποιίας στις δύο γωνίες, γιατί τότε θα είχε τη μορφή του μαιάνδρου, όπως συμβαίνει στο κτίσιμο των γωνιολίθων, αλλά πρέπει να σχετίζεται με τη αφαίρεση των δύο εκατέρωθεν παραστάδων για την μέθοδο της απολάξευσης, μεταβολή που επήλθε με την ίδια αιτία που έγινε και η αφαίρεση της εσωτερικής διακόσμησης. Η διαφοροποίηση στο πάχος του σοβά και το ανομοιογενές «στρώσιμό» του υποδηλώνει την απολάξευση και πρέπει να οφείλεται στις αδρά δουλεμένες επιφάνειες των γωνιών, όπως προέκυγαν μετά την αφαίρεση του πρωτογενούς υλικού.

Η ύπαρξη αυτή των δύο παραστάδων στις γωνίες της Β όψης δίνει πλέον την αφορμή να εξεταστεί ο ναός με κριτήρια που έχουν σχέση με τις αρχιτεκτονικές φόρμες, που τα πρότυπά τους υπάρχουν στην Ιταλία της Αναγέννησης ήδη από το 15ο αιώνα, τηρουμένων των αναλογιών, την εποχή που η Ζάκυνθος αποτελούσε την κοντινή «επαρχία» της Γαληνότατης Δημοκρατίας.

Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τη χρήση του ενετικού ποδίου στη σύνδεση του ναού όπως προκύπτει τουλάχιστο από τη Β όψη¹⁸. Ενδει-

κτικά αναφέρεται ότι η διάσταση του πλάτους της Β κεραιάς που μετρήθηκε 6,22 μ. είναι 18 ενετικά πόδια.

Το πλάτος των παραστάδων που είναι 0,68 μ. είναι 2 ενετικά πόδια. Το πλάτος του θυρώματος μετρήθηκε 2,22 μ. δηλαδή: 6.5 ενετικά πόδια και το ύψος μέχρι το οριζόντιο γείσο, μετρημένο 3,09 μ. από την επάνω έδραση του ανώτερου σκαλοπατιού, υπακούει στο μέτρο των 9 ενετικών ποδιών.

Η όλη εξωτερικά μορφή του ναού που δίνεται ενδεικτικά στο σχέδιο θα πρέπει να ήταν περίπου η εξής:

Οι δύο παραστάδες πρέπει να κατέληγαν επάνω σε κάποια μορφή επικράνου με διαμορφωμένο ή όχι κυμάτιο στη βάση τους. Ένα οριζόντιο γείσο πιθανά θα έστεφε τις δύο παραστάδες, ενώ από τα άκρα της στέγης δύο καταέτια γείσα θα έκλειναν την όλη σύνθεση. Η διαμόρφωση αυτή είναι πιθανή αν συγκριθεί μορφολογικά ο εξεταζόμενος ναός με τις στενές όψεις των βασιλικών της ίδιας ή μεταγενέστερης περιόδου στη Ζάκυνθο, τόσο στις συνθέσεις των θυρωμάτων που είναι κοινές με ορισμένες παραλλαγές (τοξόσχημο θύρωμα πλαισιωμένο με δύο κίονες πάνω σε πόδιο, επιστύλιο, οριζόντιο γείσο και δύο καταέτια ή αμίδα αποτετημένη στην περιοχή της κλείδας), όσο και στη γενικότερη σύνθεση της όγης (τοίχος με δύο παραστάδες και στέγη αετωματική με προέχοντα τα οριζόντια και καταέτια γείσα)¹⁹.

Το γεγονός ότι η Παναγία η Σκοπιώτισσα έχει θόλους, ενώ οι συγκρινόμενες βασιλικές είναι ξυλόστεγες, δεν αναιρεί τον προτεινόμενο χαρακτήρα της αρχικής της μορφής. Ένα ανάλογο παράδειγμα Ενετικής αρχιτεκτονικής που συνδυάζει το θόλο με την αετωματική πρόσοψη και τις δίρριχτες στέγες, είναι η βασιλική του Αγ. Ρόκκου στα Χανιά²⁰, γεγονός που δείχνει ότι ο συνδυασμός αυτός είναι μία εφαρμογή που έχει δεσποστεί σαν κατασκευαστική μέθοδος.

Ο τρούλος εξωτερικά παρουσιάζει σήμερα τριπλή καμπυλότητα με κάμψεις επάνω από τη βάση και κάτω από την κορυφή. Δεν είναι γνωστό αν η επάνω κάμψη οφείλεται σε κάποια κατασκευή ή υποδηλώνει την ύπαρξη ενός στοιχειώδους φανού κατά τα πρότυπα των τρούλων της Ιταλικής Αναγέννησης. Η ύπαρξη του φανού διαφαίνεται σε σχεδιάσματα του Salvator και του Σπ. Πελεκάση²¹.

Το ερώτημα βέβαια που αυτονόητα τίθεται είναι πως ο ναός σήμερα έχει τέτοια εμφάνιση ώστε να μην θυμίζει σε πολλά σημεία την αρχική του μορφή εξωτερικά. Αυτό πρέπει να οφείλεται, όπως και προηγουμένα αναφέρθηκε, στους διαδοχικούς σεισμούς, που από τους χρονικογράφους καταγράφονται οι ισχυρότεροι, ένας κάθε εικοσαετία περίπου. Σε κάποιον από τους σεισμούς αυτούς που έπληξαν το μνημείο, πρέπει να μετακινήθηκαν ή να κατέπεσαν τα καταέτια γείσα και να υπήρξαν κάποιες στρεβλώσεις των γωνιών, πράγμα που οδήγησε στην αποκαθάριση όλου του χαρακτηριστικού της αρχικής μορφής υλικού.

Στις αφαιρέσεις αυτές πρέπει να οφείλονται και οι διαφοροποιήσεις στο σοβά στα δύο άκρα της Β όγης περίπου 1μ. πριν την εξωτερική τομή των τοίχων με το χδαμαλό τόξο, όπου ο τοίχος εισέχει ελαφρά προς τα μέσα.

Οι στέγες των κεραιών παρέμειναν εξωτερικά δικλινείς και μετά τις διάφορες επισκευές του ναού, με τη διαφορά ότι επεκτάθηκαν και κάλυγαν από τη Β. και Ν κεραιά τα τέσσερα παρεκκλήσι²².

Μετά τους σεισμούς του '53 αυτά καταργήθηκαν και ο ναός απόκτησε τη μορφή που έχει σήμερα.

4. Επίλογος

Η χρήση στο ναό του σύνθετου ρυθμού της Αναγέννησης, δηλαδή του ρυθμού που συνδυάζει κύρια τον κορινθιακό με στοιχεία από τον ιωνικό (ιδιαίτερα στη μορφοποίηση των κιονοκράνων) είναι ένα δεδομένο που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Ο πλούσιος στη διακόσμηση κορινθιακός ρυθμός, βρήκε την πιο κατάλληλη χρήση του στο ναό της Παναγίας της Σκοπιώτισσας, όπως προτεινόταν από τους θεωρητικούς της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης, ιδέα που την αρχική της υπόσταση βρίσκουμε στις αναφορές του Βιτρούβιου²³ για τους ναούς τους αφιερωμένους σε γυναικείες θεότητες, όπως στην Αφροδίτη, την Περσεφόνη, τις Νύμφες κ.τ.λ. Έτσι, ο Sebastiano Serlio θα αναφέρει τις αντιστοιχίες αυτές στη Χριστιανική ναοδομία προτρέποντας: «Αν έχει κανείς να οικοδομήσει έναν ιερό ναό, σύμφωνα με το ρυθμό αυτό πρέπει να τον αφιερώσει στην Παρθένο Μαρία, τη μητέρα του Σωτήρα μας Ιησού Χριστού» και αμέσως παρακάτω: «Σ' όλους εκείνους (επίσης) τους Αγίους και σ' εκείνες τις Αγίες που έχουν κάνει μία ζωή παρθένου...»²⁴. Οι υποδείξεις αυτές βρήκαν ανταπόκριση στη νησιώτικη Ελλάδα της εποχής της Ενετοκρατίας, όπως στο θύρωμα της βασιλικής του Αγ. Φραγκίσκου²⁵, αγίου φημισμένου για την παρθενική του ζωή, στην καθολική εκκλησία την αφιερωμένη στην Παρθένο Μαρία²⁶, στο Ρέδυμνο της Κρήτης και όπως φαίνεται και στο Καθολικό της μονής της Παναγίας της Σκοπιώτισσας.

Ο ανώνυμος αρχιτέκτονας του ναού της Παναγίας της Σκοπιώτισσας χρησιμοποίησε ίσως το περιεχόμενο των βιβλίων του S. Serlio, γιατί όπως σημειώνει ο N. Pevsner²⁷, τα βιβλία του «αποτελέσαν μία σταθερή αυθεντία και μία κοσμοαγάπητη πηγή έμπνευσης σ' ολόκληρη την Ευρώπη, στο τέλος του 16ου καθώς και στο 17 αιώνα».

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

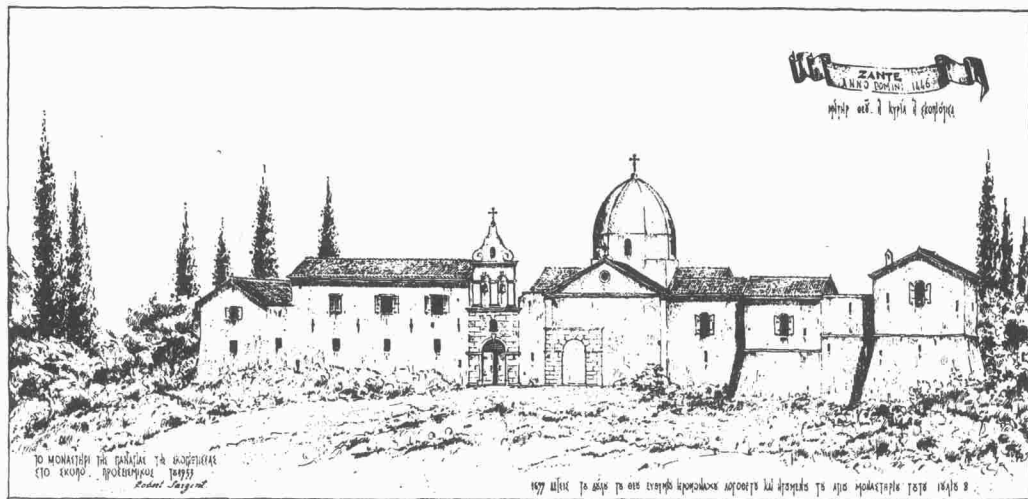
1. Βλ. Salvator, Zante, Πράγα 1904, Τομ. II, σελ. 143, Παν. Χιώτη, Ιστορικά Απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου, τομ. α', Κέρκυρα, 1849, σ. 176, Ντ. Κονόμου, Εκκλησίες και Μοναστήρια στη Ζάκυνθο, Αθήνα 1967, σελ. 143. Η πληροφορία ελέγχεται ως προς τη θέση του Ιερού, Πρώην δήμος Οπιαϊδών στη Ζάκυνθο (Εγκ. Ελευθερουδάκη, τομ. 10 εκδ. γ) περιελάμβανε τα χωριά Μαχαιράδο, Λαγοπόδο, Ρωμύρι και Μελινάδο, όπου βρέθηκε μαρμαρίνη πλάκα με επιγραφή, αφιερωμένη στην Άρτεμη (ARTEMII OPIATAID) και αρχιτεκτονικά μέλη δωρικού ναού. Βλ. Λ.Χ. Ζών, Ιστορία της Ζακύνθου, Αθήνα 1955, σελ. 48.
2. Βλ. Λ.Χ. Ζών, «Αι εν Ζακύνθω Μοναί», Ζάκυνθος, 1900, σελ. 87, Ντ. Κονόμου, Ναοί και Μονές στη Ζάκυνθο, 1964, σελ. 27.
3. Βλ. Λ.Χ. Ζών, ό.π., σελ. 88.
4. Ανάμεσα στα 1534 και 1622 μνημονεύονται οι ακόλουθοι σεισμοί στη Ζάκυνθο: του 1514, 1554, 1592, 1593, 1604 και του 1622, όταν κόπηκε το ακρωτήριο του Αγίου Σώστη στην περιοχή του κόλπου του Λαγανά. Ο τελευταίος αυτός σεισμός πιθανά να έπληξε καταστροφικά το μοναστήρι.
5. Βλ. Λ.Χ. Ζών, Θεοτόκος η Σκοπιώτισσα, μεσαιωνικός ναός εν Ζακύνθω, «Βυζαντινός», Τ.Β', Αθήνα, 1911-1912, σ. 510, όπου αποσπάσματα συμβολαίου.
6. Ο Δ. Ζήβας στη μελέτη του «Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου» Αθήνα 1970, σ. 103, αναφέρει έτος κτίσεως του καθολικού το 1624. Επίσης το ίδιο στον Ντ. Κονόμο ό.π., σ. 28.
7. Βλ. Λ.Χ. Ζών, «Αι εν Ζακύνθω Μοναί», Ζάκ. 1900, σελ. 88.
8. Βλ. Λ.Χ. Ζών, ό.π., σ. 89-90.
9. Μετά το 1622 & μέχρι το 1953 καταγράφονται εκατοντάδες σεισμοί, εκ των οποίων καταστροφικοί σημειώνονται των ετών: 1633, 1729, 1742, 1768, 1791, 1809, 1820, 1840, 1873, 1892, 1893, 1912, (βλ. Λ.Χ. Ζών, Ιστορία της Ζακύνθου, Αθήνα 1855, σ. 24).
10. Βλ. Μ. Χατζηδάκι «Μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στη Ζάκυνθο», «Ζυγός» τ. α/1956, σελ. 16-17.
11. Βλ. Λ.Χ. Ζών, «Αι εν Ζακύνθω Μοναί», Ζάκυνθος 1900 σελ. 91 και Εφημ. «Φως», Ζάκυνθος, 1 Σεπτ. 1903 αρ. φύλ. 2 κ.ε.
12. Από συμβόλαιο της 13 Απρ. 1651 μαθαίνουμε «Τοντόρξης ή Βασιλάκης κατεσκεύασαν εις το Πρασιό της Μάνης μια φρεγάδα μπάγκων 13 ονόματι "Κυρία του Σκοπού"» Σ/γρ. Β. Μπουνισιόρι, βιβλ. 7.
13. Στο Βαρδολομίο της Πελοποννήσου κατά τον ΙΖ' αι. υπήρχε ναός αφιερωμένος στην Παναγία τη Σκοπιώτισσα: Δε Βιάζη. Παναγία η Σκοπιώτισσα εν Βαρδολομίω, «Ελλάς», Α', 10(1908), σ. 13.
13. Διον. Ζήβα, ό.π., σελ. 106.
14. Αγνώστου συγγραφέα 1958, σ. 244-249.
15. Για την επιγραφή του επιθήματος βλ. Λ.Χ. Ζών, Θεοτόκος η Σκοπιώτισσα κ.λ.π., ό.π., σελ. 509-510.
16. Α. Ορλάνδου, Α.Β.Μ.Ε., τομ. Θ' «Οι μεταβυζαντινοί ναοί της Πάρου», σελ. 126-7, 149-51.
17. Η φόρμα του Ελληνικού και του λατινικού σταυρού, θέμα με απλή γεωμετρία στην κάτοψη, γοίτευε τους αρχιτέκτονες της εποχής, ειδικά στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, όπως αναφέρει ο Χ. Μπούρας. Μαθήματα ιστορίας Αρχιτεκτονικής, Αθ. 1975, σελ. 275. Με τη σύνθεση των σχήματος σταυρού με τρούλο ασχολήθηκαν όλοι σχεδόν οι μεγάλοι αρχιτέκτονες στην

Αναγέννηση, όπως ο C. da Sangallo στη Santa Maria delle Carceri στο Prato, έργο του 1485, ο Brunelleschi στο παρεκκλήσι των Πάτσι στη Φλωρεντία, ο I.B. Alberti, στις εκκλησίες των Αγίου Σεβαστιανού και Ανδρέα, ο Ραφαήλ στον S. Eligio των Χρυσοχόων στη Ρώμη.

18. Το ενετικό πόδι ισούται με 34,3 — 34,4 εκ.
19. Βλ. τα παραδείγματα στο βιβλίο του Δ. Ζήθα, Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου: του Αγ. Λουκά στη Χώρα, σ. 132, του Αγ. Χαράλαμπος στο Ποτάμι, σ. 136, του Αγ. Ιωάννη στο Γαλάρο, σ. 136 και της Φανερωμένης στη Λιθακιά, σ. 136.
20. Ι. Δημακόπουλου, Ο Άγ. Ρόκκος στα Χανιά, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση, έκδοση Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1979, σελ. 257 κ.εξ.
21. Βλ. Ιχνογράφημα σε Salvator, Zahte, ό.π. και εικ. στο : Λ.Χ. Ζών, Θεοτόκος η Σκοπιώτισσα, μεσαιωνικός ναός εν Ζακύνθω, «Βυζαντις», Τ.2 1911-12, σελ. 505.
22. Στο καθολικό της μονής προστέθηκαν μεταγενέστερα τέσσερα παρεκκλήσια, που η επικοινωνία τους γινόταν μέσα από το ναό από τη Β και Ν κεραία (σχ.2). Η κατασκευή τους πιθανά σχετίζεται με τη δεύτερη φάση αιογράφησης του ναού (1699) ή είναι αμέσως προγενέστερη. Στη διαπίστωση αυτή βοηθάει και το γεγονός ότι η πορτοκαλόχρωμη λωρίδα της περιμετρικής διακόσμησης των τοιχογραφιών στον Αν. Τοίχο της Β κεραίας ακολουθεί σε ίσο πλάτος το περίγραμμα της αψίδας της εισόδου στο παρεκκλήσι.
23. P. Vitruvius, De architectura, Liber κεφ. II, New York, 1960, σελ. 15. Ο V. αναφέρεται βέβαια στον κορινθιακό ρυθμό, αφού ο σύνθετος αναπτύχθηκε στην αρχαία Ρώμη αργότερα.
24. Seb. Serlio, Libro quattro, φυλ. 169^b.
25. Ιορδ. Δημακόπουλου, Τα σπήτια του Ρέθδενου, Αθήνα, 1977, σ. 177.
26. Ιορδ. Δημακόπουλου, Κρητικά χρονικά 23 (1971), σελ. 209-223.
27. N. Pevsner, An outline of European Architecture, sel. 215

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

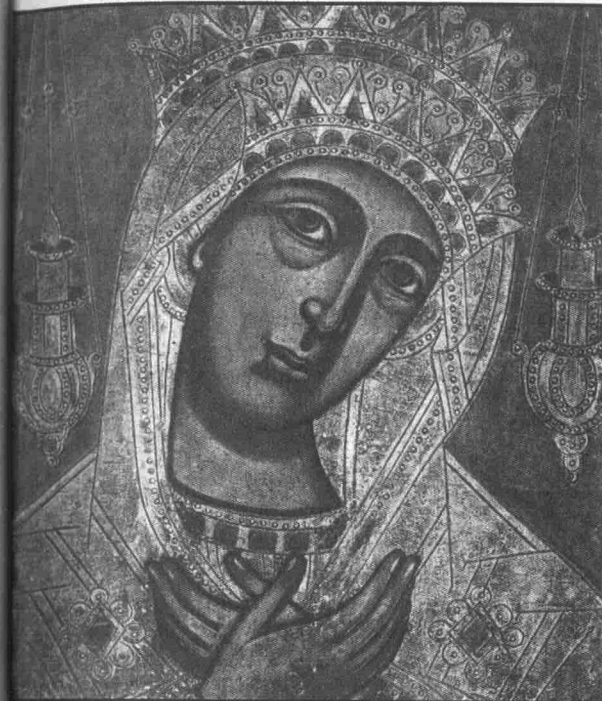
Δε Βιάζη, Παναγία η Σκοπιώτισσα εν Βαρδολομίω, «Ελλάς» Α' 10 (1908).
 Ι. Δημακόπουλου, Ο Αγ. Ρόκκος στα Χανιά, Εκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση, έκδοση Ε.Μ.Π., Αθήνα 1979.
 Ι. Δημακόπουλου, Τα σπήτια του Ρεθύμνου, Αθήνα 1977.
 Ι. Δημακόπουλου, Βασιλική Αγ. Φραγκίσκου στα Χανιά Κρητικά Χρονικά 23 (1971)
 Δ. Ζήθα, Αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, Αθήνα 1970.
 Λ.Χ. Ζών, Ιστορία της Ζακύνθου, Αθήνα 1955.
 Λ.Χ. Ζών, Αι εν Ζακύνθου Μοναί, Ζάκυνθος 1900
 Λ.Χ. Ζών, Θεοτόκος η Σκοπιώτισσα μεσαιωνικός ναός εν Ζακύνθω, «Βυζαντις» Τ.Β: Αθήνα, 1911-1912.
 Ντ. Κονόμου, Εκκλησίες και Μοναστήρια στη Ζάκυνθο, Αθήνα 1967.
 Χ. Μπούρα, Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Αθήνα 1975
 Α. Ορλάνδου, Οι μεταβυζαντινοί ναοί της Πάρου Α.Β.Μ.Ε. τομ. Θ' Salvator, Zante Πράγα 1904.
 Seb. Serlio Libro quattro φυλ. 169B
 Μ. Χατζηδάκι, Μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στη Ζάκυνθο, «Ζυγός» τ.6/1956
 Παν. Χιώτη, Ιστορικά Απομνημονεύματα της Νήσου Ζακύνθου, Κέρκυρα 1849.

Το μοναστήρι της Παναγίας της Σκοπιώτισσας πριν το 1953 (Σχ. Robert Sargint)

ΜΙΑ ΖΑΚΥΝΘΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΣΤΟ MORSBACH ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Της Δωροθέας Dumoulin-Λυκούρεση

Μια μοναδική Παναγία απ' το μοναστήρι της Σκοπιώτισσας βρίσκεται απ' το 1933 στην καθολική εκκλησία του χωριού Morsbach έξω απ' την Κολωνία.

Τώρα τελευταία έχει αρχίσει μια προσπάθεια απ' το Υπουργείο Πολιτισμού της Ελλάδας, σε συνεργασία με τις τοπικές πρεσβείες, να διεκδικεί, στις δημοπρασίες έργων τέχνης σ' όλο τον κόσμο, σπάνια και πολύτιμα κομμάτια που, άγνωστο πώς, έφτασαν εκεί.

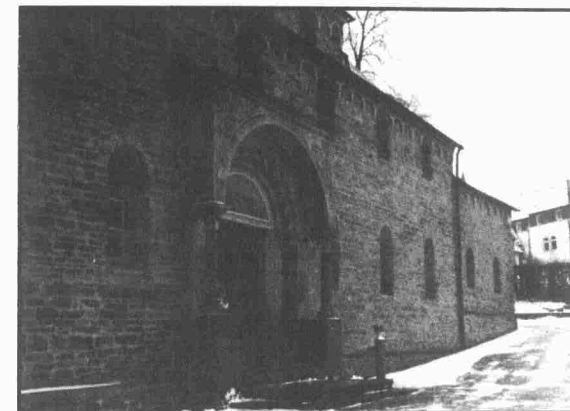
Το 1933 στις 24 Νοέμβρη, ο παπάς Karl Strack της Καθολικής εκκλησίας του Morsbach βρήκε σ' ένα παλαιοπωλείο στην Κολωνία μια περίεργη εικόνα, ξύλινη, μαύρη, απεριποίητη, με κάτι περίεργα χρυσά σχέδια ν' αχνοφαίνονται...

Την αγόρασε και την έδωσε για συντήρηση. Τότε εμφανίστηκε μια παναγία περίεργη. Μια σπάνια Μαρία με νυφικό βέλο και νυφική κορώνα, πανέμορφη. Με εκφραστικά μάτια και καθαρά χαρακτηριστικά και το κεφάλι γερμένο αρκετά προς τ' αριστερά. Τα χέρια ανοιχτά, σταυρωμένα ψηλά στο στήθος. Δεξιά κι αριστερά απ' το κεφάλι κρεμασμένα δύο απλά αλλά καλότεχνα κηροπήγια. Στο αριστερό χέρι ένα κομμάτι ήταν χαλασμένο. Αυτό έδειχνε ότι παλιά ήταν τοποθετημένη σε ορθόδοξη εκκλησία που το φιλούσαν οι πιστοί.

Η προέλευση της άγνωστης αυτής Παναγίας προβλημάτισε πολύ τότε τους ειδικούς στη Γερμανία. Πολύ καιρό γάχνανε να βρουν πού υπάρχει αυτός ο τύπος της Παναγίας, από πού έρχεται αυτή η εικόνα. Έδειχνε σαν να προσπαθούσε ν' αντιγράψει κάτι μ' απόλυτη ακρίβεια. Σαν ο καλλιτέχνης να προσπάθησε με τη χρήση του χρυσού χρώματος να μιμηθεί και να πλησιάσει την παλιά σκεπασμένη από χρυσό εικόνα που ίσως είχε για πρότυπο.

Κι όπως παλιά έβαζαν, δεξιά κι αριστερά απ' τις εικόνες αξίας, κηροπήγια, ο ζωγράφος, αντιγράφοντας, τα έβαλε μέσα στην εικόνα, κάτι σπάνιο και παράξενο. Ο τύπος της μίμησης μοιάζει δυτικός, με τα πετράδια και τις καρδίτσες και την Παναγία χωρίς αστέρι, που συνδέζεται στις ανατολικές.

Ένα σημαντικό στοιχείο στην έρευνά τους ήταν μια διακριτική σημείωση πάνω

στην εικόνα: ISKO PIOTISA. Στην αρχή σκεφτήκανε την πόλη Skorje της Γιουγκοσλαβίας. Όμως ο τύπος αυτός της Παναγίας ήταν εντελώς άγνωστος εκεί.

Αρκετά αργότερα μέσα από μια παλιά εργασία του Ιταλού καθηγητή Mercati πάνω στα Ιόνια Νησιά έγινε κάποιος συσχετισμός με το Βουνό Σκοπό του νησιού Ζάκυνθος. Κι αφού πάνω στο βουνό υπάρχει εκκλησία και μοναστήρι αφιερωμένο στην Παναγία τη Σκοπιώπισσα πρέπει να 'ναι από 'κει.

Πρέπει να 'ναι αυτή του χωριού Morsbach. Μάλλον ήρθε μέσω Ιταλίας γιατί έχει γραμμένο στο πίσω μέρος της «testa di Madonna, maestro byzantino». Έχει διαστάσεις περίπου 54 εκατοστά ύψος και 41 πλάτος. Είναι ξύλινη, δουλεμένη με χρυσό χρώμα. Πρόκειται για γνήσια παλαιό έργο μετά από δοκιμές πολλών ειδικών σε μεγάλα βυζαντινά ινσιπούτα.

Η εμφάνιση της Μαρίας σαν ύφης εξηγείται σαν «Μαρία προαγγελία», τύπος: «Madonna annunziata» τότε δηλα-

δή που εμφανίζεται ο άγγελος στη Μαρία και της λέει πως θα γεννήσει το γιο του Θεού.

Μόνο άλλες τρεις βυζαντινές εικόνες με αυτή την παράσταση είναι γνωστές: 1. Istituto A. Ruomini G. Giovanni a Porta Latina. 2. Museo Nazionale, Ravenna. 3. Chiesa Metropolitana, Ferino.

Σήμερα η εικόνα αυτή βρίσκεται καλά φυλαγμένη σ' ένα παρεκκλήσι στην καθολική εκκλησία του χωριού Morsbach. Πρόκειται για μια επιβλητική εκκλησία, τύπου ρωμανικής τρίκλιτης βασιλικής του 13 αιώνα, σ' ένα λόφο πάνω απ' το χωριό, με πάρκο γύρω. Η εκκλησία αυτή αναστηλώθηκε το 1868, το 1954-55 και το 1976-77 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες αποκατάστασής της. Μέσα είναι λιτή κι απλή με αρχιτεκτονική και μορφές όμως που εντυπωσιάζουν. Στην αγίδα υπάρχουν τοιχογραφίες με θέμα τη Γένεση. Όλο το περιβάλλον είναι αντάξιο μιας τόσο σπάνιας εικόνας. Κάθε δυο χρόνια οργανώνεται στο Morsbach πανηγύρι και τοπική γιορτή προς τιμήν αυτής της εικόνας. Μαζεύονται ορθόδοξοι Έλληνες απ' όλη την ευρύτερη περιοχή της Κολωνίας κι εκεί, στην καθολική εκκλησία, γίνεται λειτουργία από ορθόδοξο ιερέα και μετά περιφορά της εικόνας γύρω απ' την εκκλησία.

Ο Κλήρος και οι πιστοί έχουν συνείδηση της αξίας της και την τιμούν. Έχουν εκδόσει κι αφίσες κι έντυπα και βιώθουν πολύ περήφανοι γι' αυτή μην ξέροντας όμως και χωρίς να 'χουν επισκεφτεί ποτέ τα ερείπια του παλιού μοναστηριού της Σκοπιώπισσας στη Ζάκυνθο και απ' το Βουνό εκεί ψηλά να αγναντέγουν όλο το νησί, τη θάλασσα, την Πελοπόννησο απέναντι, αυτά που ίσως αντίκρυζε κι η εικόνα. Όταν της έκαναν λιτανεία οι Ζακυνθινοί στους ώμους τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: L.G. MERCATI, *Sulla Madonna Skopiotissa*, 1761. M. Χατζηδάκις, *Icones de Saint-Georges des grecs et la Collecton de l' Institut*, 1962.

L. Salvatore, Zante, Πράγα 1900. Ντ. Κονόμος, ΖΑΚΥΝΘΟΣ, Αθήνα 1979.

! υπ' ατμόν

Επιμέλεια: Τάσος Καπερνάρος — Διονύσης Βίτσος

Η στίλη «υπ' ατμόν» είναι επισήμανση ποιημάτων από ποιητικά βιβλία που έχουν ήδη κυκλοφορήσει.

Αν και ο «Περίπλους» είναι ορκισμένος εχθρός των διακρίσεων, η νέα αυτή στίλη του έχει ως κυρίαρχο κριτήριο τη μεροληψία! Ναι, η στίλη «υπ' ατμόν» θα μεροληπτεί υπέρ των νέων φωνών, προβάλλοντας το έργο τους περισσότερο και συχνότερα.

Άλλωστε, μη λησμονείτε ότι αν οι κυκλώνες, και θυμηθείτε πως κι εμείς περίπλου πραγματοποιούμε, είναι το ίδιο επικίνδυνοι για όλους, τα «κυκλώματα» είναι ο κίνδυνος-θάνατος των μικρών.

ΑΓΓΕΛΗΣ ΔΙΠΛΑΣ:

ΠΡΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΝ
(ΣΥΜΕΙΟΝ 1984)

Ο-ΔΥΤΗΣ

*Διά άρκαδιάν κινήσαμε
και ούχ ήθραμεν τροχόν.
τραχανά έδειψησα,
κόκκινο πού μ' άρεσε ξυνό.
σέ πλάτανον καθήκαμε,
άπόσκιον λάθαμε.
γάρο και γκαϊβέν,
πολλά έπιαμεν.*

ΜΕΡΕΣ

*Σέ μουσικοβόλια
άπειχον,
σέ λειτουργιές
κι άλλα βυζαντινά.
και ό Φωτάκης Κόντογλου
δέ μ' άρεζε
ίσχνές ζωγράφιζεν τίς φορητές μά
και τά φρέσκα.
Πού, σεφέρη μ',
τή Καπαδοκίας άγιογράφοι.*

ΕΝΤΕΛΟΥΣ ΛΟΓΟΥ

ΑΝΤΙΦΩΝΟ

*Έλάλησες γυχή μου,
τόν έαυτό σου
κι αγαλλίασες.
ότι παιδιόθεν γιά τούτο,
έταλανίστει σφόδρα.*

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΛΟΥΚΗΣ: ΤΑ ΑΙΜΟΦΟΡΑ

ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΝ ΑΥΤΟΔΙΚΙΑΣ (ΑΘΗΝΑ 1986)

*Θά βρω έναν τρόπο
άμεσότερο
και θά σās έξοντώσω
έπιπόλαιοι στάχεις, μακρινοί συγγενείς
Συνωσίζεστε πάνω μου
βαραίνοντας τί μνήμη' μου μέ τό είδωλό σας.
Μέ ζαλίζετε διαρκώς μέ τίς άνόητες κουβέντες σας
δυναμωμένες στά μεγάφωνα τού άνέμου.
ρωτώντας — δῆθεν άφελώς — γιά τί φωτιά, άν πιάση ό τόπος
Τό νερό μου κλέβετε, πλησίον μου, άφόρητα ένοχλητικοί όλη τήν
ώρα.
Θά βρω άλλο τρόπο
άπ' τούς θεωρισάδες
πού μέ λυτρώνουν άπό σās κάθε Ιούνιο
όταν σκυφτοί συνομωτείτε εναντίον μου
Γιατί όντας γνήσιος καπιών τού γένους τών Δρυών
δέ νιώθω τίποτε άπό δρεπάνι
δέν κινδυνεύω παρεχτός τού κεραυνού
άπό ψηλά
σέ κάποιο χρόνο άνύποπτο
τής πιό άδιάλλαχτης άνοιξεως πού μέ περιμένει*

Με τα σκουλήκια

*Έμεις τόν Κόσμο δέν προλάθαμε
φτάσαμε άργά
πάνω στό ξόδι του
βρεθίκαμε
μέ τούς έργολάβους τής άποσύνθεσής του
άνακατεμένοι.*

*Άνάμεσα στά ρούχα πού δοκιμάζεις
έχει κι ό θάνατος μπλέξεις ένα φόρεμα
Πώς μέ τρομάζει ή σκέψη μή σου κάνει!..*

**Φυλλάδιο ποίησης
(γιάννενα, οχτώβρης '84 έκδοση του περιοδικού τυφλοπόντικας)
ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΓΚΟΥΜΑΣ**

αἷμα κ' ὕδωρ

*Αἷμα καί ὕδωρ καί σινδόνη λευκή
αὐτό χρειάζεται τώρα
οὔτε σημαίες, οὔτε τρομπέτες
μήτε κατηφοριές κι εὐκόλες ἀνηφόρες.
Σινδόνη λευκή πάνω ἀπ' τὴν πόλη
ν' ἀποτυπωθεῖ ἡ ζωὴ
κόκκινο, μαῦρο, πράσινο, θαλασσί.
λευκό πάνω σέ λευκό
ἀνάσες κι ἔμετοι, χνάρια.*

ΝΙΚΟΣ ΜΑΝΘΟΣ

Γράμματα στη Δανάη και άλλα ποιήματα

*Στή μακρινή πλατεία
μέ τίς λευκές
τὴν ἀνοιξη
καθόσουν στο παγκάκι
μέ τό γέρο πού εἶχε πάρκινσον.*

*Μέ τό γέρο πού εἶχε πάρκινσον
καθόμουν στό ἴδιο παγκάκι
τό φθινόπωρο.*

Γιατί νά μὴν ξεχνιοῦνται οἱ ἐποχές.

ΣΠΥΡΟΣ ΒΛΕΤΣΑΣ

Λεπτομέρειες

1. Ἐσύ ἔλεγες τό φλυτζάνι κι ἐγὼ ἔγραφα
ποιήματα. Πάντα στό βάθος ὑπῆρχε καί στά δύο, καί γιά τούς δύο, ἕνας μακρὺς δρόμος.

5. Δέν εἶναι λουλούδια, εἶναι πού ἀνθίσαν ὅσοι δάγαμε στὸν κῆπο.

15. Πετάχτηκε ἀπ' τό κρεβάτι ματωμένος.
Τρυπήθηκε πάλι ἀπ' τό φράχτη πού πῆγε
νά πηδήσει σ' ὄνειρο.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ: ΕΡΩΔΙΑ (ΕΡΟΥΜΕΜ 1986)

ΕΛΕΝΗ

*Ἐλένη φωνάζω διαβάζοντας τὰ ὀνόματα ὄλα.
Δέ μένει τίποτα πού νά μὴ λύγισε
στὸν ἄνεμο καί τὸν καιρὸ
Δεμένη πάντοτε στό ὁμορφότερο ἀνάκλιτρο
τοῦ παλατιοῦ.*

*Ἐλένη φώναζα ὅταν σοῦ ἔλεγα
καληνύχτα, εὐχαριστῶ πολύ.*

*Ἐλένη φώναζα μέσ τό δικό μου δούρειο ἵππο
μά δέν ὑπῆρχε οὔτε Ἐλένη, οὔτε Τρῶες.*

*Μετά ἀνάθοντας τσιγάρο
σκεφτόμουνα πῶς θά τὰ βόλευα
τ' ἄλλο πρωί.*

**Ε' ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΑΝΙΟΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ - ΔΥΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ
ΕΚΘΕΣΕΙΣ**

Τον περασμένο Μάιο πραγματοποιήθηκε στην Κεφαλονιά (16-21 Μαΐου) το Ε' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο. Με την ευκαιρία του συνεδρίου λειτούργησαν δύο σημαντικές εκθέσεις που οργανώθηκαν από τον ιστορικό και κριτικό τέχνης Νίκο Μοσχονά. Η πρώτη με τίτλο «Α' ΠΑΝΙΟΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ» οργανώθηκε σε συνεργασία με την Επιτροπή Καλλιτεχνικών και Πολιτιστικών Εκδηλώσεων του Δήμου Αργοστολίου. Στόχος των οργανωτών ήταν να δοθεί η δυνατότητα στο διεθνές επιστημονικό κοινό που θα συμμετείχε στο Ε' Πανιόνιο Συνέδριο, αλλά επίσης και στους φιλότεχνους και γενικότερα στο κοινό του νησιού, να γνωρίσουν τη σύγχρονη καλλιτεχνική δραστηριότητα και την επίδοση των Επτανήσιων εικαστικών δημιουργών, επαγγελματιών ή ερασιτεχνών. Ασφαλώς πρόκειται για μια σημαντική εκδήλωση σ' ένα χώρο, όπου τα Ιόνια νησιά μπορούν να καυχήθούν στο σύνολό τους, αλλά και το καθένα χωριστά, παράδοση αιώνων και επίσης ένα γόνιμο παρόν.

Δικαίωμα συμμετοχής στην Α' Πανιόνια Έκθεση Εικαστικών Τεχνών είχαν φυσικά οι καλλιτέχνες (ζωγράφοι, χαράχτες, γλύπτες, κεραμοουργοί) που κατάγονται από τα Ιόνια νησιά ή εκείνοι που ζουν και εργάζονται σ' αυτά. Στην έκθεση πήραν τελικά μέρος 22 καλλιτέχνες (Σπύρος Αλαμάνος, Ντιάνα Αντωνάκου, Μαριάννα Βαλλιάνου, Ελευθερία Βερονίκη, Παναγής Γαβριελάτος, Άγγελος Γερακάρης, Κώστας Γλένης, Αναστασία Γούναρη-Τσιριγώτη, Κώστας Ευαγγελάτος, Σπύρος Καρδάκης, Κώστας Κουνάδης, Θεόφιλος Κένταρχος, Χαράλαμπος Κορωναίος, Περικλής Παγκράτης, Γιάννης Πεταλούδης, Μαρία Ρουσέα, Στέφανος Σγούρος, Κατερίνα Σισμάνη-Χαριάτη, Έφη Σπηλιώτη, Κώστας Στάβερης, Πέτρος Στραβοράβδης, Ανδρόνικος Τρίτοσης) και εκτέθηκαν συνολικά 50 έργα. Παράλληλα εκτέθηκαν λευκώματα και άλλα βιβλία της Ντιάνας Αντωνάκου και της Κατερίνας Σισμάνη-Χαριάτη.

Στην Α' Πανιόνια Έκθεση Εικαστικών Τεχνών η Ζάκυνθος εκπροσωπήθηκε από τρεις ζωγράφους: την κ. Αναστασία Γούναρη-Τσιριγώτη που εξέθεσε τρεις ελαιογραφίες («Ζάκυνθος», «Πανσέδες», «Νεκρή Φύση»), την κ. Μαρία Ρουσέα που παρουσίασε δύο νωπογραφίες (φορητές τοιχογραφίες), έργα σημαντικά από άποψη τεχνικής και εκτέλεσης, και την κ. Κατερίνα Σισμάνη-Χαριάτη που εξέθεσε μια ελαιογραφία («Πεύκα»), κορυφαία σύνθεση, καθώς επίσης το λευκώμα «Γυναίκες από όλη την Ελλάδα» (Αθήνα 1977) και το βιβλίο «Μαθητεύοντας κοντά στον Μπουζιάνη» (Αθήνα 1985). Το τελευταίο είχε παρουσιαστεί επίσημα στην τιμητική έκθεση για τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του Μπουζιάνη στην Εθνική Πινακοθήκη (Οκτώβριος 1985).

Μετά την επιτυχία που, όπως φαίνεται, σημείωσε η έκθεση, οι οργανωτές ελπίζουν ότι θα αποτελέσει δεσμό και ότι θα είναι δυνατή η διοργάνωσή της σε τακτά διαστήματα. Στις προθέσεις των οργανωτών είναι η προσέλκυση και η εξοικείωση με την τέχνη του ευρύτερου κοινού, των νέων και των παιδιών με την οργάνωση ειδικών εκδηλώσεων στη διάρκεια των επόμενων εκθέσεων.

Η δεύτερη έκθεση είχε τίτλο «ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ, ΙΣΤ' - ΙΗ' ΑΙΩΝΑΣ, ΕΚΘΕΣΗ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ». Το Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, που είχε αναδεχθεί και επιτελέσει το έργο της ανασυγκρότησης του Ιστορικού Αρχείου της Κεφαλονιάς, αποφάσισε να προγραμματίσει και να πραγματοποιήσει σε συνεργασία με την Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου Έκθεση Ιστορικών Εγγράφων του Αρχείου.

Σκοπός της έκθεσης αυτής είναι να παρουσιάσει τεκμήρια για την Ιστορία της Κεφαλονιάς από τις αρχές του ΙΣΤ' έως τα τέλη του ΙΗ' αιώνα περίοδος που συμπίπτει με τη βενετική κυριαρχία στο νησί (1500-1797) και που είναι η παλιότερη ιστορική περίοδος που διαφωτίζεται από το υλικό του Ιστορικού Αρχείου.

Στην έκθεση παρουσιάζονται 91 κώδικες και λυτά έγγραφα που περιέχουν μαρτυρίες για τον δημόσιο και ιδιωτικό βίο, για την οργάνωση της κοινωνίας, τους δεσμούς, την οικονομία, τα ήθη και τις ανθρωπίνες σχέσεις. Το υλικό έχει αρθρωθεί στις ακόλουθες ενότητες:

Συμβούλιο της Κοινότητας (1-7) Κωδικοποίηση Διατάξεων (8-10) Δημόσια Τάξη (11-13) Κοινωνία (14-24) Εκμετάλλευση Γης (25-27) Ξένα Συμφέροντα (28-29) Διακίνηση Σταφίδας (30-33) Εκμετάλλευση Καπνού (34-35) Επαγγέλματα (36-41) Τιμές Αγαθών (42-43) Εμπόριο (44-45) Φορολογία (46-49) Δικαιοπραξίες (50-54) Ναυτιλία (55-59) Υγεία (60-68) Ληξιαρχικά (69-75) Εκκλησία (76-90) Κοινωνική Πρόνοια (91).

Η επιλογή του υλικού έγινε με γνώμονα τη διαφώτιση όσο το δυνατό περισσότερων πτυχών της ιστορίας του νησιού και του λαού του. Ελπίζεται ότι αυτή η παρουσίαση των ιστορικών τεκμηρίων από το Αρχείο της Κεφαλονιάς συμβάλλει θετικά σε μια άμεση και ασφαλή επικοινωνία με το ιστορικό παρελθόν του τόπου.

Να τώρα μερικά δείγματα από το υλικό που παρουσιάστηκε, δηλ. περιλήψεις εγγράφων. Αριθ. 16. 1579, 27 Ιουλίου. Ομολογία συκοφαντίας.

Στο χωριό Περίβολο, η Σταμάτα κόρη του Βισσέντζου Κουτουβίνου ομολογεί ότι είχε συκοφαντήσει τον Ιωάννη Τρωιάνο, γιό του κυρ Φερδερίγου, ότι είχε αμαρτωλές σχέσεις μαζί της. Αριθ. 20. 1719, 12 Νοεμβρίου. Ρύπανση.

Έπειτα από προσφυγή του Γεράσιμου Λαδικού, διατάσσεται ο Αλέξανδρος Αυγερινός και ο πατέρας του Παναγιώτης να απομακρύνουν από την είσοδο της αποθήκης του Λαδικού στην Άσο της Κεφαλονιάς ένα βαρέλι με χαλασμένες σαρδέλλες, που το είχαν αφήσει εκεί με δική του άδεια, γιατί είχε βρωμίσει όλη τη γειτονιά. Σε περίπτωση που δεν συμμορφωθούν θα επιβληθεί στον καθένα ποινή 25 δουκάτων.

Αριθ. 23. 1768, 16 Ιουλίου. Εγκατάλειψη στέγης.

Ο αρχιεπίσκοπος Κεφαλονιάς και Ζακύνθου Σωφρόνιος προτάζει την Άννα, κόρη του ποτέ Ανδρέα Τραυλού, που εγκατέλειψε το σπίτι του άντρα της σινιόρ Γιαννάκη Τυπάλδου Ξυδιά και συζητεί με τον Παναγή Χέλμη στο Αργοστόλι, να επιστρέψει μέσα σε τρεις μέρες στο σπίτι του άντρα της «δια να συνοικήση με την πρέπουσαν υπακοήν, ειρήνην και ομόνοιαν...»

Αριθ. 57. 1787, 31 Ιανουαρίου. Κατάθεση πλοιάρχου αφιγμένου πλοίου.

Ο Σοφιανός Κούπας, πλοίαρχος της ρωσικής εμπορικής πολάκκας «Πόλη της Χερσώνας», με πλήρωμα 18 συνολικά άνδρες, δηλώνει ότι έρχεται από τη Χερσώνα απ' όπου απέπλευσε πριν από 90 ημέρες έχοντας προσεγγίσει στην Κωνσταντινούπολη, Πάρο και Μάνη. Αναγκάστηκε να προσεγγίσει στην Κεφαλονιά από κακές καιρικές συνθήκες και κατευθύνεται στη Γένοβα. Μεταφέρει σιτηρά, δεν έχει επιβάτες, ούτε επιστολές και το μόνο νέο που ξέρει είναι ότι όταν πέρασε από την Κωνσταντινούπολη υπήρχε εκεί μολυσματική νόσος, ενώ στα άλλα μέρη απ' όπου πέρασε υπήρχε άριστη υγεία...

Αριθ. 61. 1708, 19 Σεπτεμβρίου. Πλήρωση κενής θέσης κοινοτικού γιατρού.

Έχοντας μείνει κενή η θέση του κοινοτικού γιατρού που κατείχε ο Ζήσιμος Πυλαρινός και δέλοντας η Κοινότητα να την καλύψει προσωρινά, ώσπου να γίνει η κανονική εκλογή στο Συμβούλιο της Κοινότητας, εκλέγεται ως κοινοτικός γιατρός ο Δημήτριος Χοϊδάς...

Αριθ. 86. 1727, 29 Ιουνίου. Εκλογή ηγουμένου μονής Σισίων.

Το Συμβούλιο της Κοινότητας προβαίνει στην εκλογή νέου ηγουμένου της Μονής των Σισίων στη θέση του «άτυχου» Ραφαήλ Άννινου, που μαζί με άλλους πέντε μοναχούς αιχμαλωτίστηκε μέσα στην εκκλησία του μοναστηριού, ενώ έγαλλαν τον όρδρο, από Μπαρμπαρέζους πειρατές που λήστευαν και τη Μονή...

περίπλους

Τρία νέα βιβλία

ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΕΡΡΑ

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ

Η μορφή του-το έργο του
ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ

μελέτες για τον Ντ. Κονόμο

μια μελέτη του Ντ. Κονόμου -

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ

Λόρε

μυθιστόρημα

δισκοπαρουσίαση

επιμέλεια: ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΟΥΓΑΝΕΛΗΣ «Σουζέ»

Προσπαθήσαμε, επιδεικνύοντας κάθε καλή θέληση, να εντοπίσουμε στον καινούργιο δίσκο του Γ. Ζουγανέλη στοιχεία τα οποία θα τονίζαν ή θα οριοθετούσαν την υποσχόμενη σατιρική διάθεση παρουσιά του συνθέτη.

Το κλίμα όμως του δίσκου μας γύρισε ανεπιτηρεπτό στο χώρο της θεατρικής επιδεύσεως του «Αχ Μαρία». Τα τραγούδια του «Σουζέ» γράφτηκαν για να υποστηρίξουν μια δουλειά συνολική και για τούτο το σκοπό κόπηκαν στα μέτρα της. Τελικά φαίνεται πως τον έφαγε το Γιάννη το θεριό.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΟΥΝΤΟΥΝΗΣ «Πες το με μια κιθάρα»

Αρκετά αξιόλογος ο δίσκος τούτος δίνει την ευκαιρία στο Β. Μπουντούνη να εκφραστεί σε χώρους έξω από την αυστηρή οριοθέτηση της κλασική φόρμας. Με άγνοια τεχνική, περνά από ρυθμικές φόρμες ροκ αποχρώσεων σε ισπανικά και αμερικάνικα τραγούδια που μπορεί - ιδιοσυγκρασίας ένεκα - να μην απηχού το συναίσθημα ενός γηγενούς κιθαριστή, αναδεικνύουν όμως ένα ερμηνευτικό μέτρο και ευαισθησία διάχυτη.

WINSTON TONE «Theoretically Chinese»

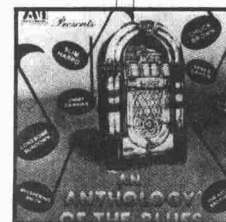
Στον πρώτο αυτό προσωπικό του δίσκο ο τραγουδιστής των Tuxedo Moon εντυπωσιάζει με τον πραγματικά εφευρετικό τρόπο που διυλίζει και κάνει οικείες σε μεγαλύτερα ακροατήρια τις προσωπικές διανοητικές οπασίες του.

Κάτω από επικάλυψη σύγχρονης ηλεκτρονικής ποπ, αφήνει να διαφαινούνται οι παρορμήσεις ενός μουσικού ανήσυχου που αγωνιά να ισοροπήσει κάπου ανάμεσα στο ημίφως της μελαγχολίας και στις ανταύξεις των βιομηχανικών ηλεκτρικών ονείρων.

LOST IN THE STARS – THE MUSIC OF KURT WEILL

Μέρος του έργου του Kurt Weill, εμπλουτισμένο με στίχους κυρίως του Β. Brecht αποδίδεται από μουσικούς ετερόκλητων χώρων που και τεχνοτροπιών όπως τους Charlie Hayden, Sting, Marianne Faithfull, Tom Waits, Carla Bley, Phil Wood, Lou Reed, κ.ά. Μια συλλογή ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, αφού οι ερμηνευτές δίνουν ο καθένας την προσωπική οπτική του σ' ένα έργο παγκοσμίων διαστάσεων.

AN ANTHOLOGY OF THE BLUES

Ακούστε αυτό το δίσκο. Είναι μια ανθολογία στην ουσιαστική του όρου έννοια η οποία περιλαμβάνει μουσικούς σημαντικούς και σχεδόν άγνωστους στη χώρα μας σε κομμάτια όχι συνδεδεμένα, από τα βαθιά μπλουζ, του Μισισίπι, μέχρι τα ηλεκτρονικά ερεθίσματα του Σικάγο μπλουζ της σόουλ. Μια συλλογή ζωντάνων εικόνων της καθημερινής τριβής με ανθρώπινο πρόσωπο, ρεαλισμό και δύναμη.

ELTON JOHN «Ice or Fire»

Δουλειά μέτρια, ιδιαίτερα για τις δυνατότητες του Elton John, το «Ice or Fire» μεγάλωσε την απόσταση που είχαν χαράξει οι τελευταίοι δίσκοι του από την εικόνα του καλλιτέχνη που γνωρίζαμε. Το υλικό του εντυπωσιάζει περισσότερο σαν καλογυαλισμένο εμπόρευμα παρά έκφραση ουσιαστική και με εξαίρεση ελαχίστων στιγμών ο δίσκος κινείται στη μετριότητα.

NICO «The Blue Angel»

Πιστεύουμε πως δεν χρειάζονται συστάσεις για το κεφάλαιο αυτό της μουσικής σκηνής που από το 1965 κινείται δημιουργικά και ανεξάρτητα, αγνοώντας ροπές, μόδες και κατεστημένα, με υλικό ιδιαίτερα εκλεκτικό.

Το «Blue angel» είναι μια συναγή σημαντικά αντιπροσωπευτική της διαχρονικότητας της Νίκο και την ίδια στιγμή η διαφάνεια της εντάσεις της προσωπικότητας της με τραγούδια που γράφτηκαν εμπνευσμένα από εκείνη όπως το «I'll keep it with mine» από τον Bob Dylan ή το «Heroes» από τον D. Bowie.

LLOYD COLE AND THE COMMOTIONS «Easy pieces»

Οι Lloyd Cole and the Commotions, συγκρότημα μόλις δύο ετών, δείχνουν πως καλό γούστο εξακολουθεί να υπάρχει και να δημιουργεί μουσική ώριμη, πολυδιάστατη και ταυτόχρονα προσωπική τόσο στο πρώτο τους άλμπουμ «Rattlesnakes» όσο και τούτο μας πείθουν πως το συγκρότημα έχει και γνωρίζει να παρουσιάζει γοητευτικές θέσεις και προτάσεις.

MIKE BLOOMFIELD «American Hero»

Αιφνίδια κυκλοφορεί και μάλιστα με ανέκδοτο υλικό που δεν άπτεται με ακριβεία σε όλο το φάσμα της κιθαριστικής βαρύτητας ή της πορείας στο μουσικό χώρο του M. Bloomfield, παρά ιχνηλατεί την προσωπικότητα του σημαντικού αυτού κιθαριστή του λευκού μπλουζ σε κάποια πρώιμη φάση της. Δίσκος που εντοπίζουμε προτού φτάσει στα αζήτητα της εταιρείας που τον κυκλοφόρησε.

DELANEY AND BONNIE «Genesis»

Οι πρώτες ηχογραφήσεις του ντουέτου (1967) που έχει συνδέσει την ύπαρξή του με το γίνεσθαι της δεκαετίας του '60. Σαφώς ασθενέστερες εκείνων που ακολούθησαν δείχνουν τους Delaney και Bonnie να κινούνται αναποφάσιστοι από το ρυθμ εντ μπλουζ στις ποπ αποχρώσεις της εποχής λίγο προτού επιδόσουν τα διαπιστευτήριά τους τον επόμενο χρόνο για το δίσκο τους «Home».

ο Γιάννη Βαρβέρη: «Ο θάνατος το στρώνει», εκδ. «Υγιλον/βιβλία», Αθήνα 1986, σ. 90.

Τέσσερα χρόνια μετά την τρίτη ποιητική του συλλογή «Αναπήρων πολέμου», όπου ξεχώρισαν καθαρότερα και η μορφή και η ουσία του ποιητικού λόγου και κόσμου του, ο Γιάννης Βαρβέρης, ποιητής, μεταφραστής και κριτικός θεάτρου, στο νέο του βιβλίο ιχνηλατεί και εντονότερα φωτίζει πολλές από τις πτυχές του υποκειμενικού και αντικειμενικού χώρου του, και διατηρώντας στοιχεία από τις προηγούμενες συλλογές του (όπου παραπέμπουν νέοι στίχοι και ποιήματα) και προχωρώντας σε άλλους τρόπους έκφρασης, σύνθεσης και θεματογραφίας.

Στις δύο ενότητες της συλλογής («Ρουλέττα», 33 ποιήματα, και «Ο θάνατος το στρώνει», 36 ποιήματα — υλικό αρκετό για δύο τουλάχιστο βιβλία) ο ποιητής με την ευαισθησία που τον διακρίνει, τον προβληματισμό, την οξεία ματιά, τη γνώση και τη φιλοσοφημένη (δίχως θεωρητικολογίες) διάθεσή του απλώνεται σ' έναν ευρύ χώρο αναφορών με κέντρο τα θιώματα, τις εμπειρίες, τις αντιλήψεις και τα στοιχεία που συνθέτουν γενικά το πρόσωπο της εποχής, του κόσμου και των ιδεών του. Αξιοποιώντας κατάλληλα την ευρηματική του έμπνευση και τις δυνατότητες της προσωπικής του γραφής ο Γ. Βαρβέρης μας δίνει σίχους πρωτότυπους, καίριους και εκφραστικούς, οπλισμένους με αλήθειες, δύναμη, συγκίνηση, σαρκασμό, ειρωνεία, που θίγουν κυρίως τα θέματα της ζωής, του έρωτα, της μοναξιάς, του θανάτου, της ανθρωπίνης μοίρας και επικοινωνίας:

Κάτω απ' το χόμα εδώ η ζωή/μακραίνει/κι όλο χτενίζουμε/του διπλανού μας τα μαλλιά/ κι ο ένας του άλλου κόβουμε τα νύχια./Και κάθε νύχτα οι πιο παλιοί/νιώθουν του φρέσκου διπλανού ν' ανασπώνονται/τα δάχτυλα θαραριά/να ψηλαφούνε για ένα χέδι τρυφερό/τη σάρκα που έμεινε.

(«Η ζωή», σ. 69).

Με το «θάνατο», που ως θέμα η παρουσία του γίνεται φανερό από τον τίτλο κιόλας του βιβλίου, ο Γ. Βαρβέρης μοιάζει ν' αρχίζει έναν περίεργο διάλογο κι έναν αγώνα πικρό, ένα παιχνίδι προσωπικό και γενικότερο, πραγματικό μα και μετα-φυσικό, ένα μακάβριο παιχνίδι, όπου η ζωή συμμετέχει με τους δικούς της όρους και βγαίνει οδυνηρά δοκιμασμένη, με τον ποιητή ν' αναλώνεται — «παίζοντας» με όλους — στο δικό του βωμό, ξεσκεπάζοντας μνήμες, φόβους, ερωτηματικά, διατυπώσεις...

*Μια ζαριά εγώ
 μια Εσύ
 μια εγώ
 μια τα συντρίβεις μ' ένα κρακ —
 και με κοιπάς στα μάτια.
 («Μπαρμπούτι», σ. 80)*

Πότε άμεσος, πότε συμβολικός ο λόγος του Γ. Βαρβέρη λειτουργεί ποιητικά σ' όλη την έκτασή του, με γλώσσα που δημιουργεί και μεταδίδει το κλίμα και της εποχής και της εσωτερικής του ποιητή «γεωγραφίας», του ατομικού, κοινωνικού και άλλου χώρου του, με ασυνήθιστους συχνά λεκτικούς συνδυασμούς, με πρωτότυπες εικόνες, με χρήση στοιχείων από την ιστορία και το χώρο του θεάτρου (ως προς την κατασκευή-σκηνογραφία του ποιήματος) και με τον τόνο μιας γραφής που δηλώνει σε αρκετά σημεία μια διαχρονική και διαπροσωπική τραγικότητα:

*Είπα κι εγώ ένα θράδυ να θυζάω τα τοπία.
 Ξεριζώσα λοιπόν τα δυο μου μάτια
 κι έκαγα θούτυρο σ' ένα φαρδύ τηγάκι
 να πω θουνά και λίμνες στέρεα τώρα.

 Αυγά και μάτια ένα μπαστούνι παίρνω τώρα
 κι όπου σας βρίσκω θα τρυπάω και θα βαδίζω
 («Αυγά μάτια», σ. 36)*

Καθαρή συνέχεια και ανοδική εξέλιξη του «Αναπήρων πολέμου», το πρόσφατο βιβλίο του Γ. Βαρβέρη, μια μελέτη και προβολή της ουσίας της ζωής, του θανάτου, της ποίησης, της εποχής και του κόσμου μας, της ανθρωπίνης φύσης και μοίρας, μας κάνει στο βάθος αισιόδοξους για την τύχη ενός «παιχνιδιού» ή μιας «φάρσας» που δεν έχει τέλος, όσο κι αν συχνά στη διάρκειά του οι έννοιες «ταυτίζονται» και φτάνει η ζωή και θάνατο ακόμα να σημαίνει:

*Μ' ένα πενάκι χάραξα στο σώμα μου/φανταστικές
 σκηνές/στον Παρνασσό στο Γαλαξείδι στην Ερέτρια/σώμα με σώμα Εσύ κι εγώ/σ' ένα μπαρμπούτι
 ατέλειωτο./Μα γίνεται μαζί να ζήσουμε ο,τιδήποτε/αφού για σώμα Σου έχεις το νεκρό μου σώμα;
 («Το λαρυγγόφωνο», σ. 85)*

'Ενα «παιχνίδι» σκληρό κι αναπόφευκτο, οργανωμένο σύμφωνα με τον τρόπο ζωής και την ιδιοσυγκρασία του ποιητή, ένα «παιχνίδι»-πρόκληση για όλους, απ' όπου χάρη στην εσωτερική διεργασία και δοκιμασία, την τέχνη και την ωριμότητα του Γιάννη Βαρβέρη κερδισμένη σίγουρα βγαίνει η ίδια η Ποίηση (και μαζί της όλοι όσοι πασχίζουν σήμερα και πάντα γι' ανάλογες δημιουργίες).

Διονύσης Σέρρα;

ο Λ. Πολίτης: «Γύρω στον Σολωμό, Μελέτες και άρθρα (1938-1982)», «Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης», Αθήνα 1985, σ. 536.

Ο Λ. Πολίτης αφιέρωσε όλα σχεδόν τα ώριμα χρόνια της ζωής του στη μελέτη του σολωμικού έργου. Αποκορύφωμα του μόχθου αυτού ήταν οι δύο τόμοι των Αυτογράφων Έργων του Σολωμού το 1964. Σταθμός στην πορεία των σολωμικών σπουδών.

Την πανομοιότυπη έκδοση είχε προτείνει από το 1938, χρονιά που τέθηκε το πρόβλημα της κριτικής έκδοσης του σολωμικού έργου. Πολύ σωστά, τότε, υποστήριξε ότι πρέπει να προηγηθεί η πανομοιότυπη έκδοση και να ακολουθήσει η κριτική. Με ηρεμία, επιστημονικά επιχειρήματα και σεβασμό στον άδλο του Ιακ. Πολυλά συζητεί τα προβλήματα της κριτικής έκδοσης και προτείνει το «σέμμα» της (σ. 19-28).

Στη συνέχεια (σ. 28-57) κάνει εκδοτική δοκιμή του «Πόρφυρα». Οι φίλοι του ποιητή βεβαίωσαν ότι τον είχαν ακούσει ολόκληρο. Στα χφ θρέθηκαν σπαράγματα. Ο Πολυλάς τους έδωσε συνοχή. Η βεβαίωση πάντως των φίλων του ποιητή πρέπει να γίνει αποδεκτή. Η αυτοσχεδιαστική ικανότητα του ποιητή είναι γνωστή: γνωστό επίσης και το συνεχές δούλεμα των στίχων. Το πιο πιθανό είναι ότι ο Σολωμός έγραφε στα χφ του τους στίχους ή ημιστίχια που νόμιζε κατάλληλα και όχι όλους, όσους απάγγειλε στους φίλους του.

Το σ. 9 σωστά με έκθλιψη εκδίδει ο Πολυλάς και όχι ο Πολίτης. Στην έκδοση Πολίτη έχουμε: να μπόρουν, αχ, να μπόρουν να φθάσω κολυμπώντας!

Ο ιδιωματικός παρατατικός (ζακωνδινός και κερκυραϊκός) είναι: μπόρουν, και γι' αυτό χρειάζεται έκθλιψη, επειδή η επόμενη λέξη: αχ, αρχίζει από το ίδιο φωνήεν που τελειώνει η προηγούμενη.

Η γραφή και η ορθογραφία του ποιητή δεν είναι καθόλου ιδιότυπη, αλλά μοιάζει με την ορθογραφία κάθε Εφταήσιου, που δε διδάχτηκε συστηματικά και για χρόνια τη νεοελληνική.

Ο Σολωμός ενώνει τη λέξη με την κητική αντωνυμία (σ. 53) (μου, σου, του κλπ.). Τούτο, γιατί έτσι εκφωνείται η φράση από τους απλοϊκούς ανθρώπους. Το τελικό σίγμα και το σίγμα της αντωνυμίας σου ακούγονται ως ένα σ και γι' αυτό ο Σολωμός γράφει (φονήσου, φονίσου = φωνής σου). Είναι κι αυτό μια απόδειξη πόσο ο ποιητής μας πρόσχε τον προφορικό λαϊκό λόγο. Ο Πολίτης δεν ερμηνεύει αυτό το γράμμα του ποιητή.

Η προσφορά του συγγραφέα υπήρξε τεράστια και με την έκδοση των γραμμάτων της μητέρας του Σολωμού (σ. 58-83). Κι απ' αυτά τα λίγα γράμματα μπορούμε να συμπεράνουμε την επίδραση που άσκησε η μητέρα του ποιητή στη διαμόρφωση του γλωσσικού του οργάνου. Σημειώνουμε λέξεις, φράσεις και εικόνες, που συναντιούνται και στα έργα του ποιητή.

σ. 73 ετρέχανε τα μάτια μου από ούλες τις μερίες, σ. 74 στοχάσου τι μαχαιριές ολημερνές είναι μέσα εις την καρδίαν μου,

σ. 74 είμαι έρμη και σκοτεινή σαν την καλαμιά εις τον κάμπο,

σ. 76 ετούτο το μομένο όπου σου γράφω τρέχουνε τα μάτια,

σ. 78 Σου ορκώνουμαι στον Μεγαλοδύναμο.

σ. 78 ήθελε απερνώ πλουσιοπάροχα,

σ. 78 σε βεβαιώνω στην γυχή του Σπύρου,

σ. 79 ήθελε το ξεγκειαστώ (sic), σ. 79 να την αλλάχνουν.

Στη σ. 75 στην ευχή που δίνει η μάνα του ποιητή στο γιο της «να δίνει ό,τι έχει η ημέρα η Λαμπρή» ο Πολίτης εκδίδει με μικρό λ, ενώ το ουσιαστικοποιημένο επίθετο «Λαμπρή» στα Εφτάνησα σημαίνει «την ανάσταση του Χριστού».

Πολλά προβλήματα χρονολογικά, ερμηνευτικά, αλληλογραφίας του ποιητή έλυσε ο Πολίτης.

Μας έδωσε δείγματα της πρόδρομης φιλολογικής έκδοσης του πρώτου σχεδίου του «Λάμπρου». Τα χφ του Σολωμού σώθηκαν από τη σεισμοπυρκαϊά του 1953 ως εξής. Η συνάδελφος κ. Μαρία Καραμαλίκη ρώτησε στις 14-8-1953 στην πλατεία Σολωμού την Κατινούλα Παρπαρία, Δ/ντρια της Δημόσιας Βιβλιοθήκης, που καθόταν στο Ψήλωμα, αν καίγεται η Αγγλική Μασωνία. Η Κατινούλα απάντησε αρνητικά και τότε σκέφτηκαν να σώσουν τα χφ του Σολωμού που φυλάσσονταν στο οίκημα της Στοάς. Πράγματι βρήκαν τον αείμνηστο Ν. Βαρβιάνη που φρόντισε γι' αυτά και τα διέσωσε. Αξίζει κάθε τιμή στις δυο άξιες γυναίκες και ιδιαίτερα στη Μαρία που μες στο χαλασμό σκέφτηκε τα χφ.

Σωστές οι αναγνώσεις, που προτείνει ο Πολίτης, στον Κρητικό του Σολωμού (σ. 421, αρ. 3 και σ. 423-424, αρ. 4). Για την τελευταία «που παίρνει τη λαλιά του» σε «σέρνει τη λαλιά του» προσθέτουμε σ' όσα αναφέρει ο Πολίτης ότι η φράση «σέρνει τη λαλιά» είναι του καθημερινού προφορικού λόγου και συναντιέται και στα δημοτικά μας τραγούδια και η διόρθωση αυτή συμφωνεί με το νόημα του στίχου. Αντίθετα η φράση «παίρνει τη λαλιά του» λαϊκή κι αυτή έχει την έννοια: «κάνει θουθό, του παίρνει την ομιλία», που δε συμφωνεί με το νόημα του μοτίβου του κρητικού αποδονιού και με τη σύνταξη του ρήματος «παίρνει».

Δεν είν' αποδόνι κρητικό που παίρνει τη λαλιά του σε ηπλούς θράχους κι άγριους οπ' έχει τη φωλιά του. Ο Πολίτης σ. 423 τονίζει παροξύτονα την αντωνυμία «όπου», ενώ πρόκειται για την ιδιωματική οξύτονη «οπού».

Διαφωνούμε στις προτεινόμενες διορθώσεις στον Μπαίρον, σ. 414-16

«την οποία χτυπάει το κύμα
σύνορα τ' Ατλαντικό»,
γιατί πρόκειται για ιδιωματισμό.

Συγκεκριμένα ο Πολίτης προτείνει τη γραφή «σύνορα», και στον Κρητικό σ. 416-421 κι όταν χορτάτα δυστυχία τα μάτια μου ζαλεύουν, / αργά, κι ονειράτα σκληρά την ξαναζωντανεύουν, ζυπνώ φρενίτης κλπ. (σ. 417).

Το «ζαλεύουν» είναι το ιδιωματικό «σαλεύουν», το οποίο γνώριζε ο ποιητής ότι δεν ταιριάζει στο νόημα των στίχων και γι' αυτό το εξοβελίζει στις επόμενες παραλλαγές.

Γενικά χωρίς το πολύτιμο σύγγραμμα του Πολίτη δεν μπορούμε να ερευνήσουμε το σολωμικό έργο.

Σπύρος Καβθαδίας

ο Τάσος Μουζάκης: «Υπεραφθονίες», εκδ. «Όμβρος», Αθήνα 1986, σελ. 48.

Πίσω από τις εικόνες παραφυλάει ο σπαραγμός. Ο αγώνας και η αγωνία της σύγχρονης αμερικανικής ποίησης — ποίησης ενός έθνους και μιας παιδείας σπαραγμάτων — θα μπορούσε λακωνικά να περιγραφεί μ' αυτή τη φράση.

Στην τέχνη του Κόρσο, του Γκίνσπεργκ, του Κέρουακ, κυρίως του Μπάροζ, οι αφηρημένες έννοιες, αγαπημένο υλικό δόμησης για την ευρωπαϊκή σκέψη, δε χρησιμεύουν παρά σαν δοξαστικό της σκληρής εικόνας. Μιας εικόνας υπερνατουραλιστικής όπου η ιερότητα χρησιμοποιείται ως ανευλάβεια, διαπρώντας όμως στα εξωτερικά της γλώσσα, κι όπου η συστολή των οραμάτων — και του αμερικανικού οράματος — εκλαμβάνεται σαν σύσταση τελική πριν το μεγάλο άλμα.

Ο Τάσος Μουζάκης ζει χρόνια κι εργάζεται στις ΗΠΑ, κι αυτό αιτιολογεί τη συγγένεια της ποιητικής του γλώσσας στις υψηλότερες εκφάνσεις της, με τη γλώσσα της σύγχρονης αμερικανικής ποίησης. Αλλά οι αισθητικές επιρροές της μητέρας του, ποιήτριας Μάχης Μουζάκη, αμβλύνουν κάπως την οδυνηρή εντύπωση των πραγμάτων που ξεγυμνώνονται μπρος στα μάτια μας, όχι για να μας επιτραπεί να γευτούμε το μουσικό τους κάλλος, όπως συμβαίνει σχεδόν πάντα στην ευρωπαϊκή τέχνη, αλλά για να μας αποκαλυφθεί ο κρυφός σπαραγμός, το λογικό Νείκος που καμιά

επίκληση της Φιλόπτας δεν μπορεί να το ζορκίσει, απλώς στατα διότι εμείς οι ίδιοι έχουμε — εξουδενωμένοι — υπερηφίσει τη λογική του.

Υφίσταται στην αμερικανική λογοτεχνία διάχυτη μια γοηδική αισθητική αντίληψη, που πάλλεται κάτω από τη μαύρη προτεσταντική ρεντικότητα της και που οργάζει μυστικά. Οι επιδράσεις της είναι εμφανείς στο έργο του Τ. Μουζάκη. Το ωραίο δεν είναι αριθμοί, διάρκειες και ύψη αρμονίας, είναι αυτό που φαίνεται μισό κακό σκοτάδι, και μισό μάτι πουλιού που ξεγυμνάει, και που σαν το κοιτάξεις, φουσκώνει σαν χαβούζα και σ' απολιδώνει.

Η παραδοχή βέβαια της λογικής — και ηθικής — αναγκαιότητας του Είναι, ως προς την ποιητική — και μεταφυσική — αναγκαιότητα του φαίνεσθαι, θα μπορούσε κι εδώ να μας οδηγήσει στην αποκάλυψη κάτω από τον Made in Bronx μανδύα, τον κεντημένο με αγίες μαύρες, εντούτοις πόρνες, και με επιούσιες τράπεζες ματωμένες από τις θυσίες εκείνες τις οποίες μόνο αμφιδυμικά θα μπορούσαμε να τις αντιμετωπίσουμε, θα μας οδηγούσε στην αποκάλυψη τρυφερών γεωμετριών με ερωτευμένα παιδιά που ποιούνται το μετανάστη, σε τόπους όπου μόνον «άγρια αισθήματα μπορούν να προφτευθούν». «...Να έχω την αίσθηση πως είμαι μπουμπούκι μυγδαλιάς που από στιγμή σε στιγμή δ' ανθίσω κάτω από τη μάσκα τους». Δεν είναι ποίηση καταγγελίας. Ο Τ. Μουζάκης μάλλον έχει συλλάβει τον παλμό: Η ποίηση, και η τέχνη γενικότερα, είναι η υπερβατική ιδεολογία του φαίνεσθαι.

Σπύρος Καρυδάκης

δράσης και κριτικής:

ο Βάσιος Τσώνη: «Ο μύθος της επιδερμίδας ή (Αδέατη και παρούσα)», Αθήνα 1985, σ. 60.

Τρίτο ποιητικό βιβλίο της Βάσιας Τσώνη, μετά την «Αφετηρία» (1978) και τη «Διαδρομή» (1980), και ο λόγος της γίνεται φανερό πως μέσα στα έξι χρόνια από την προηγούμενή της «ομιλία» αναπτύχθηκε, ωρίμασε, πλουτίστηκε εκφραστικά και θεματικά, ώστε να είναι σε θέση πια να μιλήσει όχι μόνο για «επιφάνειες», αλλά και για «θυθούς» στομικούς, κοινωνικούς, ανθρωπίνους. Ένας λόγος πικρός, προβληματισμένος, αποκαλυπτικός για την ποιήτρια και τον κόσμο που νιώθει ν' ανασαίνει απρόσωπος και σκληρός γύρω της, μ' όλα εκείνα τα σημάδια που προκαλούν και πληγώνουν την ευαισθησία της και την ύπαρξή της γενικότερα:

Το πρόσωπο/με τα κοινά χαρακτηριστικά/εφαρμόζει/το τριπλό αξιωμα του./Στον ύπνο/έχει την έκφραση του πολέμου/μέσ' στην ζαγρύπνια την οδύνη/και στην ανάσα την απόγνωση.
(«Ο μύθος της επιδερμίδας», σ. 52).

Ξεκινώντας από τον άμεσο χώρο της, τη δική της πραγματικότητα και ζωή, η ποιήτρια δεν εξαντλείται σε προσωπικές μόνο αναφορές και σε απλές συναισθηματολογικές ιχνογραφίες, αλλά γίνεται κοινωνός και απολογητής της ανθρωπίνης μοίρας και της εποχής και καταθέτει τις δικές της κρίσεις, παρατηρήσεις, αρνήσεις και προσφορές, για ό,τι τη συγκινεί και την εξοργίζει, δίνοντας στην ποίησή της διαστάσεις κοινωνικοπολιτικές και μεταμορφώνοντας τον ιδιωτικό της χώρο σε πεδίο δημόσιας, δίχως σύνορα,

Στο λαιμό μου κρεμασμένα/βιογραφικά/φωτογραφίες/στις αποσκευές/πυροτεχνήματα/κλείδιά/για τις θυρίδες της μνήμης./.../Παρά δέκα η ώρα/προσέξτε!/Αυτοί οι μύστες των ηπείρων/μέμφονται το χαμόγελό μας/παρμονεύουν τις ματιές μας/κι ο εκφωνητής επαναλαμβάνει/ότι/αλυσσοδένονται οι λαοί./Θαλώνε το μυαλό/προσπαδών' αποφύγω/τη μετακίνηση του σπιτιού μου/τύνω τις απώλειες/ρούχα φαναχτερά.
(«Γιανόδια», σ. 26-28)

Και στο νέο της αυτό βιβλίο, με τον πράγματι πολύ ωραίο, πετυχημένο και εκφραστικό τίτλο, η Βάσια Τσώνη με την ποίησή της, πικρή, λυρική, σαρκαστική και αληθινή, πείθει και με τον τρόπο γραφής και με το περιεχόμενο. Και ακόμα, συγκινεί με τη γυναικεία και ανθρωπινή υφή της, όπως π.χ. στις «Δυο ομιλίες» της, γραμμένες για την αξέχαστη ποιήτρια Ρίτα Μπούμπ-Παπά την ημέρα του θανάτου της, στις 8 Σεπ. 1984:

Κι αν η ζωή/σημαίνει κραδασμός/βάζω το πρόσωπο στις φούχτες μου/και ουρλιάζω/κλείνω τ' αυτιά μου/στις επικλήσεις του εαυτού μου./Αν όμως μπόρεσα/να γίνω η τελευταία εικόνα σου/το βράδυ που αποκοιμιέσαι/σίγουρα τότε/αίμα με αίμα/σου μεταδίδω τα συνθήματα/σίγουρα/είμαι σε θέση να εννοήσω/την αναχώρησή σου.

Διονύσης Σέφρας

◦ **Αλέξης Αρβανιτάκης: «Μόνα-Λίζα», εκδ. «Η άμαξα», σελ. 152, Αθήνα 1985.**

Ο Αλέξης Αρβανιτάκης αφού πρώτα τόλμησε την είσοδό του στη σπριγγμένη δυστυχώς σε δεκαετία νεοελληνική πεζογραφία μ' ένα αρκετά απαιτητικό και δύσκολο είδος γραφής, την επιστολογραφία, εκδίδει τώρα με το ίδιο θάρρος το πρώτο του μυθιστόρημα: την «Μόνα Λίζα».

Ο Αναγνώστης του κερδίζεται αμέσως και απ' την αρχή καταλαβαίνει πως έχει να κάνει με συγγραφέα που έχει και ταλέντο και δυνατότητες, μα προ πάντων κότσια για να μιλήσει.

Ο μύθος κυλά ανεμπόδιτος και με μαεστρία ξαναζεί ένα ήδη πεδαμένο πρόσωπο, τον πρωταγωνιστή του. Το ύφος απολογητικό — ή μάλλον εξομολογητικό — τις περισσότερες φορές και σχεδόν πάντα φιλικό και οικείο, καταφέρνει να πείσει ακόμα και για πράγματα που η «προχωρημένη» κοινωνία μας και οι «απελευθερωμένοι» θαμώνες των μπαρ της ανίας δεν μπορούν να παραδεχτούν πως υπάρχουν σαν τρόπος ζωής τριγύρω τους.

Οι επιδράσεις βέβαια, και προ πάντων αυτές απ' την ζένη λογοτεχνία (Ζενέ κ.τ.λ.), είναι καταφανείς. Σε χώρο όμως, που κάτι φαίνεται πως κόλλησε κάτι τέτοιο είναι μάλλον ελπιδοφόρο.

Η «Μόνα Λίζα» είναι μια πραγματική, καθημερινή ιστορία. Μια ιστορία που δε τη βλέπουμε γιατί την κρατάμε «επιμελώς» κρυμμένη πίσω απ' το μικρό μας δαχτυλάκι. Και η τόλμη του συγγραφέα που μας την αποκάλυψε είναι νομίζω κάτι που αξίζει σίγουρα το θαυμασμό μας.

Διονύσης Φλεμοτόμος

◦ **Δημήτρης Κρουσταλιάς: «Πόλεις ελαχίστου φωτός», εκδ. «SOL», Αθήνα 1985, σελ. 46.**

Πράγματα ειπωμένα —αλλ' όχι γι' αυτό γνωστά— που ξαναλέγονται σε μια γλώσσα φρέσκια και με μια αίσθηση μουσική και λίγο μελαγχολική.

Δεν είναι το αποσπασματικό της καθημερινής τύρβης που θρέφει την ποίηση και που σκοτώνει τους ποιητές, μα αντίθετα είναι η θλιβερή συνέχεια πραγμάτων, προσώπων, γεγονότων, που αποκλείει την παρεμβολή οποιουδήποτε οράματος, και που μας καθλώνει στη θέση του θεατή και του πάσχοντος. Μα επιτέλους, ποιος είναι ο ενεργών;

«'Ετσι γεμίζω τις αναμικτές μέρες
Βλέποντας τη ζωή μέχρι το τέλος».

Και:

«Πόλεις ελαχίστου φωτός
να μάχονται όλα τα χρώματα
της ανθρώπινης παρουσίας».

Κάτω από το εύδριο και σκληρό φως εδώ η πόλη φαντάζει εξουθενωτικά άχρωμη, όταν απουσιάζει ο μαγικός αυτόφωτος αστέρας που είναι η παρουσία του 'Αλλου.

Σπύρος Καρυδάκης

◦ **Θανάση Βενέτη: «Τα προσωπεία», Αθήνα 1985, σ. 60.**

Τέταρτη (από το 1976) ποιητική συλλογή του Θανάση Βενέτη, με τα μεμονωμένα 48 ποιήματά της να συνδέονται μ' εκφραστική δύναμη και γνησιότητα το αληθινό πρόσωπο του ποιητή, που αποφασίζει ν' αποκαλυφτεί χωρίς τα συνήθη κι αναγκαία προσωπεία:

*Σαν το σκυλί που το διώχνουν με πέτρες/κι αυτό
ξαναγυρίζει στην ίδια πόρτα/εκδίδομαι με το άλλο
μου πρόσωπο/με το άλλο μου όνομα.*

(«Διχασμός», σ. 9)

Τραυματικοί οι στίχοι του Θ. Βενέτη, τραγικοί σαν την ανθρώπινη μοίρα και τον κόσμο του ποιητή, εκτείνονται από σελίδα σε σελίδα σαν τις μικρές πτυχές ενός παραπετάσματος που σέρνεται προσεκτικά για να φανεί κάποιο κρυφό «παράθυρο», αποκαλύπτοντας στο φως αλήθειες και πληγές ατομικές και πανανθρώπινες:

*Κρεμάσπηκα σε φονικό πρωί και καταδότη τόπο.
Με κάμαν οι περίοικοι, οι συγγενείς, οι φίλοι.*

*'Ετσι και περάσατε θα μυρίζει ακόμα νύχτα.
Δε θα μπορείτε να δείτε τα λιθάδια μου.*

*'Ενας ποιητής λιγότερο —θα πείτε— προχωρώντας.
Δίχως τύψεις, ίδια πέτρα που κυλάει στο σκοτάδι.*

(«Τα πουλιά ελπίζουν σε νέα μονοπάτια», σ. 17)

Κι ακόμα:

*Προβιά φοράω και πρόβατο οδεύω/στο στέγαστρο
της σφαγής./Πιάνω χασαπομάχαιρο και σφάζω/
ιερουργώ στις προεκτάσεις μου/ασθός ευτυχισμένος/
λεπλάτω τη λίθινη εποχή μου/θωρακίζομαι:
τούτο εστί το σώμα μου/διαμελισμένο και ώριμο.*

(«Προβιά φοράω», σ. 38)

Με μια αξιοπρόσεκτη ενόττητα ύφους, γλώσσας και θεματικής, η ποίηση του Θανάση Βενέτη μας μεταγγίζει άμεσα όλη τη δραματική ένταση και τη συγκίνηση, που μόνο η αληθινή και όχι η εξωραϊζούσα καταστάσεις και φαινόμενα ποίηση μπορεί να δημιουργήσει.

Διονύσης Σέρρας

◦ **Δημήτρης Κρανωτίτης: «'Ιχνη», εκδ. Στόμιο, Λάρισα 1985, σελ. 44.**

Πρωτόλειοι συνθετικοί και αισθητικοί προβληματισμοί που η αδεξιότητά τους ερμηνεύεται ίσως από το εξαιρετικό νεαρό της ηλικίας του ποιητή.

*«...Πήδησα απ' τον γκρεμό
Κι ένα σύννεφο με βάσταξε».*

Ευελπιστούμε ότι στο μέλλον ο καθ' όλα συμπαθής νεανικός «ιδεαλισμός», θα δώσει τη θέση του σε μια πιο ουσιαστική φροντίδα για την εξερεύνηση των δύσκολων κι επικίνδυνων γκρεμών του λόγου, όπου πρέπει νάχεις με άκρα προσοχή προμελετήσει ένα σύννεφο, για να μπορείς εκείνο την καιρία στιγμή να σε βαστάξει.

Σπύρος Καρυδάκης

◦ **Διονύσης Καρατζάς: «Χρώματα φωνήεντα», εκδ. Παράθυρο, Πάτρα 1986, σελ. 32.**

Τρυφερές συνδέσεις μιας λεπτά καλλιεργημένης και ειλικρινούς εφηβικής οπτικής.

Ξάφνου φράσεις κι εκφράσεις με προχωρημένη αντίληψη συντακτική και γλωσσική που φανερώνουν δόκιμο στοχασμό και γνώση.

«...Νάρθω εδώ που ξημερώνεις...»

και:

«...Το δέντρο έχει έναν άνεμο ωραίο στις ρίζες...»
και ακόμα:

*«...Η θάλασσα ξέρει και γυρίζει μέσ' απ' το χώμα
λίμνη γηλή με πουλιά...»*

ή τέλος:

*«Ωραία μουσική φέρνουν οι άντρες από τα καράβια
κι απ' τις γλυκειές πλαγές τους οι γυναίκες».*

Η ποίηση του Δ. Καρατζά είναι μια τέχνη ανισοϋγών επιπέδων. Αρμονικών γραμμών που ακολουθώντας τις κανείς λυπάται γιατί τις βλέπει να εναλλάσσονται χωρίς δικαιολογία, με βιαστικά σκαριφήματα κι απλοϊκές πιελιές.

Αλλά εμείς ως μένουμε στην αισθητική του καλοκαιριού που μας προσφέρει ο Ποιητής. Στις εφηβικές αναμνηστικές διαυγών παθών και πόθων που ευωδιάζουν θάλασσα και που πρέπει να τις παλέμεις μ' όλο σου το δέρμα ανεμπόδιο, έτοιμος πάντα για την πιο γλυκειά ήπια.

Παρά τις ευδιάκριτες ατέλειες, τα Χρώματα Φωνήεντα είναι από τα ελάχιστα βιβλία της πιο σύγχρονης ποιητικής παραγωγής που κατέχουν τη δύσκολη τέχνη να μολιάζουν όμορφα και χαρούμενα συναισθήματα. Είναι μια ικανότητα που δυστυχώς δεν καλλιεργούν πλέον οι ποιητές, διχτομούμενοι αέναα και χαμένοι στις μυυχολογίες των καταχθόνιων περισπασμών τους.

Κι όμως, ο ποιητής στην Ελλάδα δε θάπρεπε να οσφραίνεται από μακριά όπως ο Πλάτων το ωραίο;

Σπύρος Καρυδάκης

◦ **Δημήτρης Νικολιτσέας: «Κύκλιο αίμα», εκδ. «Βιβλιοφιλία», Αθήνα 1985, σελ. 38.**

Ελλειπτικότερες αφηγήσεις εσωτερικών άδλων και ξεναγήσεις σε λιλιπούτεια ταξιδιωτικά ημερολόγια.

*«Η απόφαση πάρθηκε
Θα προσεγγίσουμε τον πόντο
Κινούμε για τα χείλη
του μεγάλου πηγαδιού
γυμνοί
λουσμένοι στον ήλιο».*

'Εχει λοιπόν την άβυσσό της και η πιο λαμπρή αιθρία. Και πρέπει να ενδώσεις αληθινός και λιγάκι μοιρολάτρης: «Το αίμα κάνει κύκλο».

Σπύρος Καρυδάκης

◦ **Δημήτρης Λίβας: «Κοντινό πλάνο». Ηριδανός, Αθήνα 1985, σελ. 38.**

Ο Δημήτρης Λίβας κάνει ποίηση «μακριά από το φωτοστέφανο του μάρτυρα» γνωρίζοντας καλά και ομολογώντας πως «λάθος του δίδαξαν την ομορφιά».

Ο λιτός μα περιεκτικός του στίχος κερδίζει από την πρώτη στιγμή τον αναγνώστη που απ' την αρχή τον βλέπει να ξετυλίγεται μπροστά του και να του μιλεί άφοβα σε πολύ «κοντινό πλάνο».

Από το πρώτο κίολας ποιήμα του μας δίνει την ποιητική και ιδεολογική του ταυτότητα:

Δεν είμαι παιδί της Μακρόνησος/ούτε του 'Αν Στράτη./Μεγάλωση με κίτρινο τυρί/και γάλα σκόνη/από το σχέδιο Μάρσαλ./'Ενα σημάδι όμως στο μέτωπο/λέει πως/κρατάω απ' όλα τα ερμηονήσια./Κουβαλάω αποτυπώματα/από χιλιάδες ανεπίπτους φόνους.

Είναι η φωνή της σημερινής γενιάς, της προδομένης και απαγορευμένης. Της γενιάς, που τόσα ονειρεύτηκε στα πρόσφατα πρώτα της βήματα κι ωστόσο τίποτα απ' όλες τις προσδοκίες της δεν βγήκε αληθινό. Χωρίς δικό της άλογο παρακαλεί μονάχα χαμηλόφωνα:

'Αγιε μου Γιώργη/βάλε με πισοκάπουλα/στο ξύλινο αλογάκι σου/και βάρα/βάρα να χαδούμε/στα κόκκινα, στα κίτρινα,/στα πράσινα φωτάκια/του Λούνα Παρκ.

Η γραφή του Δημήτρη Λίβα είναι «κομμάτια απ' το πεσόν του/αφημένα πίσω/χωρίς δόνητα μερικά/κι άλλα χωρίς μάτια./Αφημένα πίσω/μέσα σε γιορταστικές μέρες/που τις συνοδεύουν κυρίως δάκρυα κι αυτό είναι νομίζω κάτι πολύ σημαντικό για τους δύσκολους καιρούς της ποίησής μας, που οι περισσότερες συλλογές που κυκλοφορούν είναι γραμμένες από «αμφισβητίες» νέους τεμπελοκουλουριάρικων στεκιών και θυμίζουν περισσότερο κακές μεταφράσεις σύγχρονων ξένων ποιητών και λιγότερο δουλειά δημιουργών.

Διονύσης Φλεμοτόμος

◦ **Ο Γιώργος Ανδρειωμένος, «Η συμμετοχή του Ανδρέα Κάλβου στα επαναστατικά και Φιλελληνικά κινήματα της εποχής του». Αμφισσα 1986, σελ. 36**

Η εργασία αυτή του Γιώργου Ανδρειωμένου - πρωτοδημοσιευμένη στα Τετράμηνια — είναι η τρίτη που αναφέρεται στη ζωή και το έργο του Κάλβου. Παρουσιάζει δε, μεγάλη συνάφεια με τις δυο προηγούμενες εργασίες του, διότι και αυτή ανιχνεύει τις σχέσεις του ποιητή με τα επαναστατικά και φιλελληνικά κινήματα της εποχής του. 'Ετσι «συμπληρώνει» τα όσα έχει ήδη πει σχετικά, με αυτό το θέμα και μας παρουσιάζει κατά τρόπο ενεργή και τεκμηριωμένο όσα γεγονότα σχετίζονται με την καθαυτό επαναστατική δραστηριότητα του Κάλβου. Παράλληλα, διατυπώνει αρκετές, νέες υποθέσεις και φέρνει στο φως νέα στοιχεία που, σίγουρα, θα φανούν χρήσιμα στο μελετητή του μεγάλου Ζακυνθίου.

Διονύσης Βίτσος

ο) D. H. Lawrence - P. Rentchnick «Δυο κείμενα για τον Edgar Allan Poe», Ηριδανός 1985, σελ. 112. 2) Rainer Maria Rilke «Η αγάπη και ο θάνατος του σημαιοφόρου Χρ. Ρίλκε», Ηριδανός 1985, σελ. 43.

Από τις εκδόσεις «ΗΡΙΑΔΑΝΟΣ» κυκλοφόρησε πριν λίγο καιρό ένα καλαίσθητο βιβλίο με δυο αξιόλογα κείμενα για το μεγάλο Αμερικανό ποιητή Edgar Allan Poe.

Το πρώτο είναι γραμμένο από το Γάλλο Κριτικό Π. Ρέτσνικ και επιχειρεί μια ψυχογραφία του Ροε με βάση ντοκουμέντα γύρω από τη ζωή του και έχει μεταφραστεί από τον Κώστα Γ. Παπαγεωργίου.

Στο δεύτερο κείμενο ο διάσημος Άγγλος πεζογράφος Ντ. Λώρενς προσπαθεί να ανακαλύψει τον τρόπο που λειτουργεί στην ποίηση του Ροε το ερωτικό στοιχείο, που ο ίδιος βασισμένος βέβαια στις δικές του θεωρίες, το βρίσκει νοσηρό και το καταδικάζει. Το κείμενο αυτό έχει μεταφραστεί στα Ελληνικά απ' τον ποιητή Στέφανο Μπεκατώρο.

Τέλος στο βιβλίο αυτό περιέχονται έντεκα ερωτικά κυρίως ποιήματα του Ροε καθώς και ο πρόλογος του ίδιου στην πρώτη συγκεντρωτική έκδοση των «ποιημάτων» του, μεταφρασμένα κι αυτά από τον Στ. Μπεκατώρο.

Στην έκδοση υπάρχουν επίσης πολύ ταιριαστά με το δανατόφιλο ερωτισμό του Ροε χαρακτηριστικά του Έντβαρ Μουνκ.

Από τις ίδιες εκδόσεις κυκλοφόρησε σ' ένα πολύ κομμάτι και ολιγοσέλιδο βιβλαράκι το έργο του Rainer Maria Rilke «Η ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ RILKE», σε μετάφραση Ρένας Καρδαίου.

Πρόκειται για ένα πεζό ποίημα που πρωτοφάνηκε το 1899 και δημοσιεύτηκε σε βιβλίο το 1906 και ήταν το πρώτο που έκανε να απλωθεί η φήμη του Ρίλκε μέσα κι έξω από τη Γερμανία.

Παίρνοντας ο ποιητής αφορμή, όπως γράφει ο Κ. Καρδαίος στο μικρό σημειώμά του που υπάρχει στο τέλος του βιβλίου, από μια γυρήνη υπερρεαλιστικής σελίδα του χρονικού (που απόσπασμά της μπαίνει μπροστά-μπροστά σαν εισαγωγή σε τούτο το ποίημα), εσύνθεσε ένα από τα ωραιότερα τραγούδια που μπορεί να συναντήσει κανείς μέσα στη φιλολογία όλων των καιρών και όλων των τόπων.

Αυτά για όσους κλαίγονται για αντιποιητικές εποχές και αποπνιχτικές «επαρχίες»...

Διονύσης Φλεμοτόμος

ο) Στέφανος Κατής: «Νυχτερινό Ενυδρείο», εκδ. «Συμειόν» Αθήνα 1986, σελ. 106

Λέξεις που ανατέμνονται, δίστανται, δρμηματίζονται, επανασυγκολλούνται και που κυκλώνουν τον αναγνώστη από παντού.

Θραύσματα και μνήμες μιάς αφομοιωμένης αλλά όχι ιδιαίτερα λειτουργικής καθαρεύουσας.

Ιχθείς νυχτερινοί και πολύτροποι, ως άνθρωποι που πολλά άλλα έπαθαν εν πόντω. Άνθρωποι όλο λέπια, ποικιλότητα λεπιδόφοροι, ως ιχθείς που κίρσοφλαχτούν σε μουσικά ενυδρεία. Αυτός είναι ο κόσμος του Στέφανου Κατή και ο Στέφανος στη μέση ως Κατής, αγωνιζόμενος όχι να βάλει τάξη σ' αυτό το χάος λογικών αδυσρμάτων, αλλά να εμπλουτίσει το ποιητικό ενυδρείο του (είναι έμπορος γαριών...) με νέες τερατώδεις παραλλαγές λέξεων και «στοχαστικών προσαρμογών».

Διονύσης Βίτσος

Υπάρχει ένα ερωτικό φως που ο ποιητής — αρκετά επιδέξιος αλχημιστής— προσπαθεί να το κάνει σκοτάδι.

Υπάρχουν δερματοσιζίες καραβιών, που ταξιδεύουν τους κατόχους τους.

Υπάρχουν φύλα σαν περίστροφα, που όταν διασταυρώνονται στο δρόμο με το όποιο ωραίο, παθαίνουν εμπλοκή, αν και είναι σαφώς καλολαδωμένα, αυτόματα και επαναληπτικά.

«Άνθρωποι και γάρια φύρδην μίγδην εστασίασαν», λέει ο έμπορος γαριών, και συμπληρώνει ο ποιητής: «Το αόριστο ξε-δίδωμι αποκρυσταλλώθηκε στο λαμπερό συν-εξευρίσκομαι». Αλλά όμως... «Αλλίμονο, την πλήρωση του έρωτα —μοιραίως;— ακολουθεί η σκοτεινή διαύγεια του ενορατικού ερέβους».

Σπύρος Καρυδάκης

ο) Μιχάλη Μοδινού «Μύθοι της ανάπτυξης στους τροπικούς», σελ. 215, εκδ. Στοχαστής.

«Δεν μπορεί να είναι κανείς καλός τοπογράφος χωρίς να είναι συγχρόνως και καλός οικολόγος», είπε ο γνωστός Γάλλος οικολόγος Ρενέ Ντυμόν στην Ευρωπαϊκή Οικολογική Συνάντηση, που έγινε τελευταία στη Ζάκυνθο και ο Μιχάλης Μοδινός, τοπογράφος και ο ίδιος, φαίνεται να βαδίζει στα ίχνη των λόγων του αρχηγού των Γάλλων οικολόγων.

Ταξιδεμένος σε χώρες της Αφρικής, της Λατινικής Αμερικής και της Εγγύς Ανατολής ο Μιχάλης Μοδινός παρουσιάζει στο βιβλίο αυτό σκέψεις και παρατηρήσεις του πάνω στα περιβαλλοντολογικά προβλήματα, που ανέκυψαν στις χώρες αυτές από την ίδια την ανάπτυξη. Όχι, δεν πρόκειται για βιβλίο παρόμοιο με εκείνα των ελλήνων οικολόγων συγγραφέων, που έχουν κυκλοφορήσει μέχρι σήμερα. Η σε πλαίσια... «φυσικής ιστορίας» παρατήρηση είναι έξω από τα πλαίσια της μελέτης του Μ. Μοδινού. Η οπτική του γωνία είναι πολιτική και τα συμπεράσματά του κοινωνιολογικά. Δεν μπορούμε όμως να πούμε πως τα κείμενά του είναι τυπικές μελέτες Κοινωνιολογίας. Ο ίδιος ο συγγραφέας τα ονομάζει κείμενα «Οικογεωγραφίας», όρος που προέκυψε, όπως λέει ο ίδιος, μετά από πολλές συζητήσεις με τον Ηλία Ευθυμίουπουλο, με τον οποίο αποτελούν την γυχή του περιοδικού «Νέα Οικολογία». Έτσι δέλει να αποδώσει και τον χαρακτήρα των ταξιδιωτικών εντυπώσεων που έχουν έντονο τα κείμενα αυτά.

Παρόλο όμως τον επιστημονικό χαρακτήρα του το βιβλίο δεν παύει να έχει σημαντικές λογοτεχνικές αρετές. Οι αφηγήσεις του ταξιδευτή αποδίδονται με μια ζηλευτή αφηγηματική ικανότητα και η πολιτική ιστορία της Σαχάρας, της Κέννας, της Αιθιοπίας, της Βραζιλίας, του Αμαζόνιου, των Άνδεων, του Μεξικού, της Κούβας μπλέκεται μέσα σε αυτές με πολύ εύστοχο χειρισμό του λόγου.

Ασφαλώς πρόκειται για ένα βιβλίο που ενδιαφέρει όχι μόνο τους οικολογούντες και τους λάτρεις των τροπικών, μα και όσους πιστεύουν ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται και ότι τα ίδια κοινωνικά φαινόμενα μεταφέρονται —τρουμένων των αναλογιών— από τη μια χώρα στην άλλη.

ο) Γιάννη Ανδριώτη «Το υποσυνείδητο βγήκε βόλτα από το παράθυρο», διηγήματα, εκδ. Αίολος.

Το τέταρτο και το πέμπτο ποιητικά βιβλία αντίστοιχα του ποιητή, που με τα προηγούμενα βιβλία του «Ισημερινός» (1977, 1982), «Το βαθύ του έβενου» (1982, 1984) και «Στέπες» (1984) έγινε γνωστός για τη λατρεία του στο χώρο της τροπικής Αφρικής. Στο ίδιο μοτίβο και οι «Βουβόι τροπικοί»:

Πέρα απ' το βλέμμα της/η νύχτα της ζούγκλας/Γέρνοντα/έξω για μια στιγμή μόνο/—θάμβος της έκστασης— τρομάζω!...

Το θερμό και υγρό αισθησιασμό, που εύκολα καταφέρνει να μεταφέρει στον αναγνώστη η τεχνική του στίχου του Αθαν. Β. Νταουσάνη, αυξάνουν και οι πολλές πληροφορίες για τον αφρικανικό χώρο που παραθέτονται στο τέλος του βιβλίου. Όμως στο «Γυμνό παρόν» ο Αθαν. Β. Νταουσάνης ξαναβρίσκει τον «ευρωπαϊκό» εαυτό του και μιλά με την γυχή του χαμένου στον ίδιο τον πολιτισμό του «πολιτισμένου»:

Όχρα κινάβαρι και λουλακί/γύρω κόκκινο χλωμό του Σαγκάλ/χρώματα κραυγές, εκπλήξεις./Αλήθεια το λες; Και το «μα»/το «δεν», το «μη»; Σε μια/θολή σύνθεση ζιτάς να ζεις άνευ./Καθρεφτίζομαι σταθερά μέσα σου!

Αλλά ούτε και σε αυτό το βιβλίο εγκαταλείπεται εντελώς η αγάπη του συγγραφέα για την Αφρική. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Αθαν. Β. Νταουσάνης είναι ο κύριος

Άλλες εκδόσεις

«Γιάννης Βαρβέρης: «Η κρίση του θεάτρου (1976-1984)», εκδ. «Καστανιώτη», Αθήνα 1985, σ. 270.

Πρόκειται για μια επιλογή θεατρικών κριτικών δημοσιευμένων στη διάρκεια μιας οκταετίας στα έντυπα «Η Παρουσία μας», «Τομές» και «Η Λέξη». Μια πολύ χρήσιμη προσφορά σε όσους ενδιαφέρονται για την πορεία και τη λειτουργία του σύγχρονου θεάτρου μας, με ολοφάνερη την κριτική ματιά, γνώση και ικανότητα του γνωστού ποιητή Γιάννη Βαρβέρη.

«Πόλυ Κ. Γκίνου: «Περιστασιακοί οικισμοί», Κέρκυρα 1985, σ. 46

Το πρώτο ποιητικό βιβλίο της Π. Κ. Γκίνου με στίχους που απηχούν προσωπικά αισθήματα, διώματα και εμπειρίες, αγιζώντας παράλληλα και «σημεία τριβής» της σύγχρονης πραγματικότητας και του περιβάλλοντος χώρου:

Έτσι που ήρθαν τα πράγματα/και τα χρόνια μετριούνται με γκριμάτσες/ούτε τα χέρια στις τσέπες δεν μπορείς να βάλεις./Έχουν γεμίσει ξυραφάκια για αυτοκτονίες/μπεριρών.

«Ανθολογία Κερκυραίων ποιητών», εκδ. «Πόρφυρας» - «Τυπογραφείο Κείμενα», Αθήνα 1985, σ. 150.

Ένας ιδιαίτερα προσεγμένος και χρήσιμος τόμος που προβάλλει και εξετάζει το «πρόσωπο» και τον «κόσμο» της σύγχρονης μεταπολεμικής Κερκυραϊκής ποίησης (1944-1984), με μια ουσιαστική θεώρηση του έργου των εικοσιένα ανθολογούμενων ποιητών από τον Περικλή Παγκράτη, στον οποίο οφείλεται και η πολύ αντιπροσωπευτική επιλογή των ποιημάτων.

«Ντίνος Κονόμος: «Ζάκυνθος Πεντακόσια χρόνια (1478-1978)», τόμος Γ', «Πολιτική ιστορία (τεύχος Γ' 1815-1864)», Αθήνα 1985, σ. 218.

Η συνέχεια της πολυτόμης και πολύτιμης για τα ζακυνθινά και επανησιακά γράμματα ιστορικής σειράς του γνωστού Ζακυνθινού ιστοριοδίφη και συγγραφέα Ντ. Κονόμου, που εδώ εξετάζει την περίοδο της Αγγλοκρατίας με την παράθεση πλούσιου και άγνωστου συχνά υλικού και με τρόπο που επιβάλλει την αναθεώρηση σε πολλά σημεία παλιότερων απόψεων για πρόσωπα και γεγονότα της σημαντικής αυτής για τον Ιόνιο και ιδιαίτερα τον Ζακυνθινό χώρο περιόδου.

«Έρση Λάγκε: «Αδελφέ μου Κάιν», εκδ. «Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος», Αθήνα 1984, σ. 110.

Είναι, όπως γράφει ο Μ.Γ. Μερκαλής στον πρόλογό του, «ένα βιβλίο μετα-επιστημονικής φαντασίας» παρουσιάζει την ανθρωπότητα, όπως θα είναι αμέσως μετά από έναν πυρηνικό πόλεμο». Γράφοντας με το γνωστό ύφος και τη γλωσσική της ιδιομορφία η πεζογράφος Έρση Λάγκε καταθέτει εδώ τη δική της έμπνευση και φωνή για την αποφυγή ενός κόσμου εφιαλτικού, που τον κατασκευάζει και τον παρουσιάζει με δύναμη και προφητική ζωντάνια, λειτουργώντας έτσι ώστε ο αναγνώστης να νιώθει τη φρίκη του και να στρέφεται στην ιδέα και τον κόσμο της ειρήνης.

μεταφραστής και κριτικός της αφρικανικής ποίησης στη χώρα μας.

Μάριος Στράνης

ο) Αθαν. Β. Νταουσάνη: Βουβόι τροπικοί, ποήματα, σελ. 62 / Γυμνό παρόν σελ. 64 Γλάρος 1986.

Ασφαλώς το βιβλίο αυτό είναι κάτι διαφορετικό! Κι αυτό είναι πολύ σημαντικό για την καρμυονιζέ λογοτεχνία μας. Τι είναι δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί ακριβώς. Ίσως ο όρος «διηγήματα της καθημερινότητας» να απέδιδε. Διηγήματα ανεξάρτητα μεταξύ τους, που ασχολούνται με καταστάσεις που ζει καθημερινά ο νεοέλληνας και που ο συγγραφέας τις αντιμετωπίζει τις πιο πολλές φορές με διάχυτο (μα όχι πάντα πολύ ορατό) σαρκασμό των όσων μάθαμε να κάνουμε χωρίς να ξέρουμε το γιατί, χωρίς όμως ποτέ να κατεβάξει το κείμενο στο επίπεδο του ευθυμογραφήματος.

Η αφηγηματική ικανότητα και η άγνοια χρήση της γλώσσας είναι σίγουρα οι δύο κύριες αρετές του βιβλίου. Δεν μπορεί όμως κανείς να μην παρατηρήσει τη συνεχή τάση του συγγραφέα για υφολογικό πειραματισμό. Όπως και να 'χει το πράγμα πρόκειται για ένα βιβλίο που το διαβάσεις μονομιάς, παρότι σε κάνει εκτός από το να γελάσεις και να αυτοσαρκαστείς.

Μάριος Στράνης

περίπλους

Σαράντος Ντουφεξής: «Μετα-χρονικά», εκδ. «Δωδώνη», Αθήνα 1985, σ. 64.

Τρίτο ποιητικό βιβλίο του Σ. Ντ. όπου η έννοια του «χρόνου» και του «δια-χρονικού» κυριαρχούν σε σίχους προβληματισμένους για τη μοίρα του ανθρώπου και του κόσμου, χωρίς πάντα να πετυχαίνεται η δημιουργία και μετάδοση μιας καθαρής ποιητικής συγκίνησης:

Θα πρέπει να διαλέξω/αυθάρτητα ίσως/κάποια άκρη της σκοτεινής σίραγγας./Ίσως υπάρχει πόρτα/στο βάθος/υπογία φωτός./Το γκρίζο της πόλης/πολύ μας κούρασε.

◦Δημήτρης Σουρβίνος: «Τεφροδόχος», εκδ. «Τυπογραφείο Κείμενα», Αθήνα 1985, σ. 60.

Εφτά ποιητικά κομμάτια συνθέτουν το νέο βιβλίο του Κερκυραίου ποιητή Δημ. Σουρβίνου, όπου με χωρο-χρονικά στοιχεία, καταστάσεις και φαινόμενα καταγράφει ποιητικά και με ρέοντα λόγο τις σκέψεις του για τη φθορά, τον πόνο και τη ματαιότητα των ανθρώπινων πραγμάτων.

◦Μαρία Σκουλαρίκου-Πανούτσου: «Περπατώντας στον δακτύλιο του Κρόνου ή Οι εξομολογήσεις ενός άνδρα από το City», Αθήνα 1986, σ. 38 (χ. αρ.)

Δεύτερο βιβλίο της Μ. Σ.-Π. με 33 άπλια (εκτός από δύο) ποιήματα με μια γραφή εξομολογητική που προβάλλει σκέψεις, στιγμές και εικόνες του ατομικού και κοινωνικού χώρου της ποιήτριας:

...αισθαντικός ρακοσυλλέκτης είμαι/συντηρητής/μισοσυσυμμένα ονόματα μ' ελκύουν/και τεθλιμμένος συγγενής/σκυφτός ακολουθώ ρεμβαστικά/του Κάπα/του 'Αλφα/του Ωμέγα/τους άγνωστους/κι ανεξιχνίαστους θανάτους...

◦Ντίνος Χριστιανόπουλος: «Ποιήματα», εκδόσεις Διαγωνίου, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 268.

Ποιήματα από 21 ποιητικά βιβλία του γνωστού ποιητή της Θεσσαλονίκης περιέχονται στη συγκεντρωτική αυτή έκδοση. Μια αδιάκοπη ποιητική παραγωγή τριανταπέντε περίπου χρόνων μας γίνεται έτσι προσίτη, γεγονός που διευκολύνει τους φίλους και τους μελετητές της αισθησιακής-κοινωνικής ποίησης του Ντ. Χ. στον προσδιορισμό της φυσιογνωμίας της, του χαρακτήρα της και της εξελικτικής της πορείας, όπου το ερωτικό στοιχείο, τολμηρό και συγκινησιακό, κυριαρχεί ως έκφραση μιας βιωμένης προσωπικής τραγικότητας:

Στους ανεπαίσθητους μιθύρους της εσπέρας./στα μυστικά καλέσματα της νύχτας./γυχή μου, άρχισες και συ να ξεδαρρεύεις/όλο και πιο πολύ· κι άρχισες να 'χεις/πιο εύκολα τα μάπα και τα λόγια./πιο βιαστικά τα χρήματα του πάδους./όλο και πιο λιγότερους τους διασταγμούς./και δίνεσαι και τρέχεις και ξεφτίζεις/κι επιμένεις ακόμα να ελπίζεις/με μια πυρακτωμένη φαντασία./μ' ένα κορμί παρανάλωμα της έξαψης./ώριμη πια για το χαμό».

έκ παραδρομής

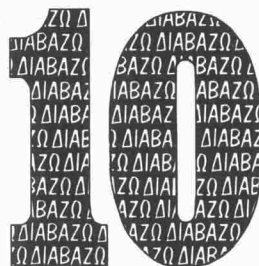
ΕΠΙΧΡΗΣΙΜΟΣ ΤΥΠΟΣ

3-4

ΔΙΑΒΑΣΩ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

αφιέρωμα στον
Γιώργο Σεφέρη

ΧΡΟΝΙΑ

A. ΜΕΤΑΞΑ 26 106 81 ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 3640487 3640488

η νέα
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
ΑΠΟΚΤΗΣΤΕ ΤΩΡΑ
ΤΗ ΔΙΚΗ ΣΑΣ
ΑΝΕΜΟΓΕΝΝΗΤΡΙΑ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΙΧΝΕΥΤΗΣ

**ΟΔΗΓΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ
Α' ΕΞΑΜΗΝΟΥ 1986**

- 1000 ΒΙΒΛΙΑ — 223 ΕΚΔΟΤΕΣ
- ΜΙΚΡΟΙ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΚΔΟΤΕΣ
- ΕΚΔΟΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ
- ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΞΧΩΡΙΣΑΝ
- ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ 100 ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
- ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ!

ΤΕΥΧΟΣ 12, ΔΕΚ. 1986

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΥΧΟΣ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟ ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
ΤΟΥ Α' ΕΞΑΜΗΝΟΥ 1986

πολιορκία

ΓΡΑΦΗ ΚΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗ

δύμηνη περιοδική έκδοση
λογοτεχνίας και τέχνης

αντί

Τό ζήτημα
δέν είναι μόνο
νά διαβάσετε «ΑΝΤΙ»
άλλά νά μπορείτε
ν' ανατρέχετε
σ' αυτό σταθερά.

● Τό καλύτερο δώρο για
σας καί τούς φίλους σας:

● Ένας πανόδετος τόμος
του περιοδικού «ΑΝΤΙ».

η νέα ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΑΠΟΚΤΗΣΤΕ ΤΩΡΑ ΤΗ ΔΙΚΗ ΣΑΣ ΑΝΕΜΟΓΕΝΝΗΤΡΙΑ

Αφιέρωμα στις αυτόνομες
αιολικές μηχανές.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΣΕΡΝΟΜΠΙΛ

Κυριάκος Αθανασίου: Οι γενε-
τικές επιπτώσεις στον ελλήνι-
κό πληθυσμό.

Ηλίας Ευθυμιόπουλος - Δημή-
τρης Παπαϊωάννου: Η έκθεση
του Δημόκριτου.

Συζήτηση μεταξύ «Πράσινων»
και Σοσιαλδημοκρατών: Εναλ-
λακτικές πηγές ενέργειας τώ-
ρα;

Επίσης:

- **Λεωνίδα Λουλούδη:** Για την Ολυμπιακή.
- **Μιχάλης Μοδινός:** Τα Εξάρχεια και το δικαίωμα στην πόλη.
- **Δημήτρης Αβούρης:** Διακοπές στα παραδοσιακά του ΕΟΤ.
- **Νίκος Μάργαρης:** Ο ποταμός Καλαμάς και η λίμνη των Ιωαννίνων.
- **Συνέντευξη:** Ίγνασος Σαχς, για την Οικοανάπτυξη.
- **Μάρθα Απαλοπούλου:** Ναι στις αμβλώσεις.
- **Γιώργος Εντυχίδης:** Τα δάση δεν κινδυνεύουν μόνο από τις πυρκαγιές.

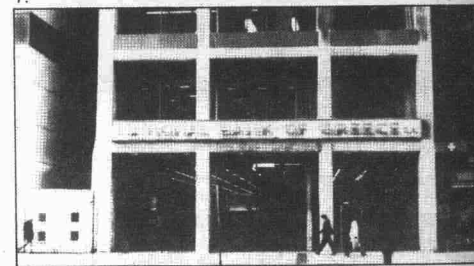
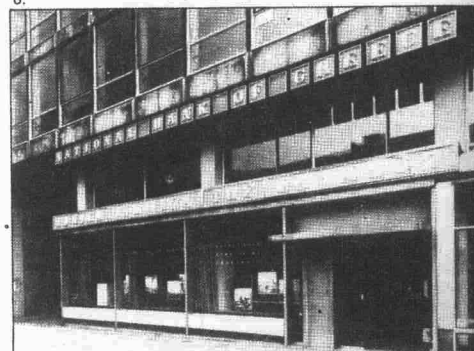
Πληροφορίες-συνδρομές: Νέα Οικολο-
γία, Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80
τηλ. 3619837.

η διεθνής ελληνική τράπεζα

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος είναι η διεθνής ελληνική τράπεζα.

Με 550 καταστήματα στην Ελλάδα και στις μεγαλύτερες πόλεις του κόσμου, είναι ένα από τα ισχυρότερα πιστωτικά ιδρύματα σε παγκόσμια κλίμακα, που δικαιώνει το ελληνικό όνομα και στις 5 ηπείρους.

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, με την πείρα της και τον σύγχρονο εξοπλισμό της, επισφραγίζει κάθε της ενέργεια και κάθε της πρωτοβουλία με βαθύ αίσθημα ευθύνης, που οδηγεί σε λύσεις αποτελεσματικές για κάθε χρηματοοικονομικό πρόβλημα, σ' όποιο σημείο της γης και αν βρίσκεστε. Εμπιστευθείτε της το πρόβλημά σας ή την επιχειρηματική σας έμπνευση. Εκείνη θα σας οδηγήσει στη λύση.

νομικό πρόβλημα, σ' όποιο σημείο της γης και αν βρίσκεστε. Εμπιστευθείτε της το πρόβλημά σας ή την επιχειρηματική σας έμπνευση. Εκείνη θα σας οδηγήσει στη λύση.

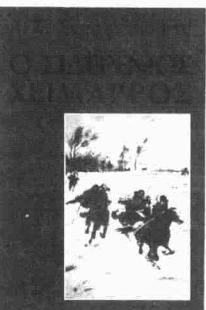
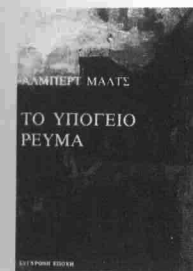
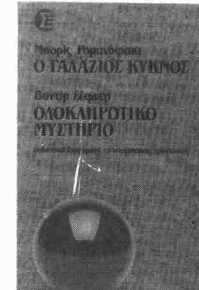
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

από το 1841 μέχρι το μέλλον

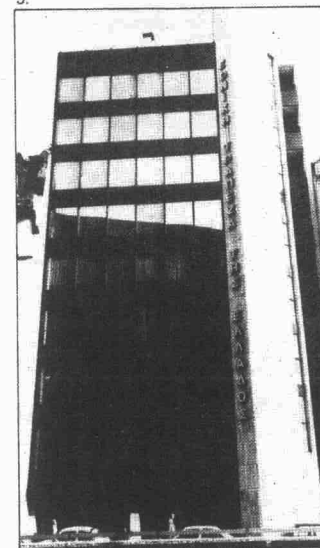
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Βιβλία για τις διακοπές σας

Εκδόσεις ΣΕ Ζωοδόχου Πηγής 16,
106 81 Αθήνα. Τηλ. 3640 713, 3623 649

1. Νέα Υόρκη
2. Λευκωσία
3. Λονδίνο
4. Παρίσι
5. Φραγκφούρτη
6. Ρόττερταμ
7. Σικάγο

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΙΟΝΥΣΗ ΣΕΡΡΑ

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΝΟΜΟΣ

Η μορφή του-το έργο του
ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΑ ΤΗΝ ΞΟΧΡΟΝΗ ΠΡΟΣΕΦΟΡΑ ΤΟΥ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΦΗ ΠΑΧΟΥ - ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

ΣΠΟΥΔΗ
σε πέντε ενότητες

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΣΑΡΑΝΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΣ

ΤΑΤΟΥΑΖ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΦΛΕΜΟΤΟΜΟΣ

Σπουδή
ό' στα λευκο μπισουζακι

Ποιήματα

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΑΦΩΤΗΣ

**ΨΥΧΕΣ ΣΤΟ ΠΟΤΑΜΙ
ΤΗΣ ΥΛΗΣ**

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΛΑΒΕΑΝΑΡΟΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

Μπανιοιερτζής

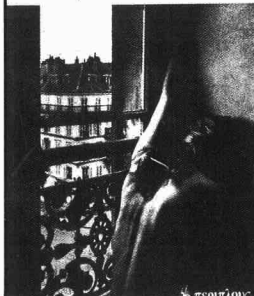

Ποιήματα

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΚΑΝΑΚΗ

Λόρε

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΦΗ ΠΑΧΟΥ - ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΣΤΗΥΡΟΣ ΚΑΒΒΑΛΙΑΣ

**Η ΔΑΪΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ
ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΩΛΩΜΟΥ**

ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ